

ЧАРЛЬЗ ДІККЕНС

ПЕШМЕРТНІ ЗАПИСКИ
ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ

ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ЧАРЛЬЗ ДІККЕНС

ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ

**ПЕРЕКЛАВ З АНГЛІЙСЬКОЇ
МИКОЛА ІВАНОВ**

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
ЛЕНІНСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ СІЛКИ МОЛОДІ УКРАЇНИ
ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
1987**

Д — 95

РОЗДІЛ І

Піквікці.

Перший промінь світла, що осяює морок і обертає в сліпучий блиск темряву, якою, здається, оповита попередня історія громадської діяльності безсмертного Піквіка, виходить з таких рядків у протоколах Піквікського клубу, що їх видавець цих записок має за найвищу приємність подати своїм читачам на доказ пильної уваги, невтомної впертості й гострої проникливості, з якими він досліджував довірені йому різноманітні документи.

„12 травня 1827 року. Головує Джозеф Сміггерс, есквайр,¹ Н. В. П. Ч. П. К.²

Одноголосно ухвалено такі резолюції:

Заслухавши з почуттям щирого задоволення й беззаперечної згоди доповідь, прочитану Семюелем Піквіком, есквайром, П. П. Ч. П. К.,³ і затитуловану „Деякі думки про джерела Гемпстедських ставів із зауважен-

¹ Власне, е с к в а й р, — дворянин - землевласник, але англійці вживають це слово в адресах та листах, в офіціальних паперах то-що (як у нас пишуть „вельмишановний“ — В. Ш.)

² Неодмінний віце-президент, член Піквікського клубу. Прим. автора.

³ Перший президент, член Піквікського клубу. Прим. автора.

нями щодо теорії пуголовків“, наше Об'єднання висловлює найпалкішу за неї подяку названому Семюелеві Піквіку, есквайрові, П. П. Ч. П. К.

Цілком свідомі користі, яку матиме наука від згаданого твору, так само як і від невтомних розшуків Семюела Піквіка, есквайра, П. П. Ч. П. К., в Горнсі, Гайгеті, Брікстоні та Кембервелі, члени Об'єднання не можуть не відзначити неоціненного пожитку, що його неминуче дадуть для поступу науки та розповсюдження знань роботи цього вченого на просторішому полі, якби він піднявся на нові подорожі й тим поширив сферу своїх спостережень.

З огляду на зазначене, Об'єднання якнайсерйозніше бере під увагу пропозицію, висунуту вищеназваним Семюелем Піквіком, есквайром, П. П. Ч. П. К., і трьома нижчепоіменованими] піквікцями, про утворення нової секції Піквікського Об'єднання під назвою „Товариство Дописувачів Піквікського Клубу“.

Ця пропозиція дістала санкцію та ухвалу Об'єднання.

Секцію Дописувачів Піквікського Клубу вважати за оформлену, призначити й затвердити членами її Семюела Піквіка, есквайра, П. П. Ч. П. К., Тресі Тапмена, есквайра, Ч. П. К., Августа Снодграса, есквайра, Ч. П. К. і Натаніела Вінкла, есквайра, Ч. П. К. Просити їх подавати від часу до часу, на адресу Піквікського Клубу в Лондоні, документальні звіти про їхні подорожі та дослідження; про їхні спостереження побуту та вдач людських і, взагалі, про всі їхні пригоди разом із усіма оповіданнями й нотатками, зв'язаними з місцевими краєвидами та громадським життям.

Об'єднання щиро вітає принцип, що свої подорожні витрати кожен член Секції Дописувачів бере на себе, і не має заперечень, щоб при таких умовах члени

зазначеної секції провадили свої досліді стільки часу, скільки буде їм до вподоби.

Членів вищеназваної секції цим повідомляється, що Об'єднання обговорило їхню пропозицію перейняти на себе й витрати на пересилання їхніх листів та поштових пакунків; Об'єднання визнало таку пропозицію за гідну високих розумів, від яких вона виходить, і дало на це цілковиту свою згоду“.

Випадковий спостерігач,— додає секретар, що записам його завдячуємо ми це оповідання,—випадковий спостерігач не помітив би нічого незвичайного в лисій голові та круглих окулярах, невідступно повернених до його (секретаря) обличчя, поки він читав вищенаведені резолюції. Для тих же, хто знав, що під лобом тим працює велетенський мозок Піквіка, а за окулярами виблискують променисті Піквікові очі, видовище, безперечно, було цікаве. Людина, що аж до джерел їх дослідила величезні Гемпстедські стави й зворушила науковий світ своєю теорією пуголовків, сиділа спокійна й незрушна, немов глибокі води цих ставів у морозний день або самотній екземпляр пуголовка на самому споді череп'яної банки. Але ще цікавішим стало це видовище, коли, набравшись жвавого духу й запалившись одностайними вигуками „Піквік!“, що виривався з грудей його послідовачів, славетний муж піднявся на крісло, де перед тим сидів, і став промовляти до членів ним же самим заснованого клубу. Який матеріал дала б ця зворушлива сцена для художника!

Красномовний Піквік, граціозно сховавши одну руку під фалду фрака, другою, на підтримку своєї блискучої красномовності, вимахує в повітрі. Підвищене становище дозволяє бачити облипчасті штани на його ногах та гетри, що лишилися б непомітними на якійсь

звичайній особі, але вдягнені на Піквіку ґимноволі навіювали побожну пошану. Праворуч від нього сидів містер Тресі Тапмен; занадто вразливий Тапмен, який, коли йшлося про найцікавішу та найбільш простиму ваду чоловічу — кохання, сполучав із розважливістю й досвідом мужніх літ ентузіазм і запал хлопця. Час і харч поширили його колись романтичну фігуру; чорний шовковий жилет на ньому дедалі ширшав; дюйм по дюйму зникав на жилеті з очей Тапмена золотий ланцюжок від годинника; чимале підборіддя раз - по - раз глибше вдиралось у володіння білої краватки, а душа Тапмена не зазнавала змін — захоплення прекрасною статтю все ще залишалось пануючою її пристрастю. Ліворуч від свого великого ватажка сидів поетичний Снодграс, а біля нього — спортсмен Вінкл. Перший поетично кутався в блакитний плащ таємничого фасону з коміром із собачої шкури, а другий своєю особою надавав ще більшої краси новій зеленій мисливській куртці, картатій нашийній хустці та облиплим ясносірим штанам.

Промову, виголошену з цієї нагоди містером Піквіком, і дебати з приводу неї заведено до протоколів клубу. І та, і ті мають багато спільного з промовами та дебатами в усіх знаменитих товариствах, а що простежити схожість між вчинками великих людей завжди цікаво, то ми й переносимо сюди цей запис.

„Містер Піквік зауважив (каже секретар), що слава люба серцеві кожної людини. Слава поета люба серцеві його друга Снодграса; слава завойовника люба його другові Тапмену, а бажання уславитись в спортивних змаганнях на полі, в повітрі й на воді — надзвичайно міцне в душі його друга Вінкла. Він (містер Піквік) не стане заперечувати, що і його поривають людські пристрасті та почуття людські (ухвальні вигуки), ма-

буть, і вади людські (голосні крики „Ні!“). Але, мусить він сказати, якщо вогонь славолюбства й спалахує інколи в його грудях, то бажання добра родові людському заливає той вогонь. Похвали людей надають йому енергії в роботі; філантропія — то його страхове товариство (оглушливі ухвальні вигуки). Він дещо пишався — і відверто признається в цьому, а його вороги можуть використати це признання, — він дещо пишався, пускаючи в світ свою теорію пуголовків. Може, вона уславиться, а може — ні (викрик — „Уславилася!“ і ухвальний гомін). Він ладен погодитися з твердженням шановного піквікця, що голос його оце чув: нехай — уславилась. Але якщо слава цього твору пошириться навіть до найвіддаленіших закутків відомого світу, то й тоді його авторська гордість буде ніщо проти гордості, з якою він озирається навкруги в цей найурочистіший момент свого існування (ухвальні вигуки). Він — маленька, скромна людина (Ні, ні!). Проте він не може не відчувати, що його обрали на вельми почесну, але й трохи небезпечну роботу. Подорожувати тепер дуже незручно, і настрій у візників — неусталений. Хай шановні сочлени визирнуть з вікна та придивляться до сцен, що відбуваються навколо. Диліжанси перевертаються на всіх лініях, коні носять, човни перекидаються, і парові казани вибухають (ухвальні вигуки; голос — „Ні!“). Ні? (ухвальні вигуки). Нехай шановний піквікець, який так голосно крикнув „ні!“, вийде наперед і заперечує це, коли може (ухвальні вигуки). Хто крикнув „ні“? (ентузіастичні ухвальні вигуки). Певно, якийсь чванливий, розчарований добродій — він не каже: якийсь нікчема (гучні ухвальні вигуки), — заздрячи успіхові, мабуть, незаслуженому, яким ушановано його (Піквіка) досліди, і гостро ображений докорами, що ними зу-

стріли його жалюгідні спроби в тій таки галузі роботи, удається тепер до підлого й обмовного способу...

Містер Блотон (з Олдгейта) бере слово до порядку. Чи не натякає шановний піквікець на нього? (Крики: „До порядку!“ „Пане голово!“ „Так!“ „Ні!“ „Далі!“ „Геть!“ і т. інш.).

Містер Піквік не дається на залякування галасом. Він і справді мав на думці шановного джентльмена. (Величезне збудження).

Містер Блотон хоче тільки сказати, що він з глибоким презирством відкидає від себе брехливі й неристойні обвинувачення шановного джентльмена. (Голосні ухвальні вигуки). Шановний джентльмен — хвалько! (Страшенне замішання й гучні крики: „Пане голово!“ і „До порядку!“).

Містер Снодграс бере слово до порядку. Він звертається до голови. (Слухайте!). Він бажає знати, невжеж буде дозволено, щоб і далі точилась така ганебна суперечка між двома членами клубу? (Слухайте, слухайте!).

Голова абсолютно певний, що шановний піквікець візьме назад вжитий ним тільки но вираз.

Містер Блотон певний, що не візьме, не зважаючи на цілковиту повагу до голови.

Голова має за свій конечний обов'язок спитати шановного джентльмена, чи не вжив він виразу, яким оце прохопився, в загальному розумінні?

Містер Блотон, не вагаючись, каже, що — ні. Він ужив те слово в піквікському розумінні. (Слухайте, слухайте!). Він повинен визнати, що він особисто завжди з найбільшою пошаною ставився до шановного джентльмена і вважає його за хвалька тільки з піквікського погляду. (Слухайте, слухайте!).

Містер Піквік почуває себе цілком задоволе-

ним з щирого, відвертого й вичерпного пояснення свого шановного друга. Він просить зараз же занотувати, що і його зауваження треба брати тільки в піквікському розумінні. (Ухвальні вигуки).

На цьому закінчується запис і — ми певні того — закінчилися й дебати, що дійшли таких високоздовільних і повчальних наслідків. У нас немає офіційного підтвердження фактів, які читач знайде в дальшому розділі, але їх старанно перевірено за листами та іншими авторитетними манускриптами,¹ настільки безперечно правдивими, що вони виправдують переказ їх у зв'язаній формі.

¹ М а н у с к р и п т — рукопис (лат. мовою).

РОЗДІЛ II

Перший день подорожі, пригоди першого вечора і наслідки їх.

Найретельніший слуга всякої роботи — сонце — тільки встало й своїм промінням почало освітлювати тринадцяте травня тисяча вісімсот двадцять сьомого року, коли, наче друге сонце, прокинувся від сну містер Семюел Піквік і, відчинивши вікно своєї кімнати, глянув на світ унизу. Госвелська вулиця була під його ногами; Госвелська вулиця, скільки кинути оком, була з правого боку; Госвелська вулиця слалася ліворуч; протилежний бік Госвелської вулиці був через дорогу. „Такі вузькі погляди, — подумав містер Піквік, — у тих філософів, що задовольняються вивченням речей, які лежать просто перед ними, і не шукають істини прихованої далі. Подібно до них міг би і я, не утруднюючи себе, задовольнитися спостереженнями Госвелської вулиці, і не силкувався б навіть прозирнути в незнайомі краї поза нею“. Після такого глибокого міркування містер Піквік заходився засувати себе в убрання, а свої убрання — в портплед. Великі люди рідко приділяють багато уваги своєму туалету. Містер Піквік витратив небагато часу на те, щоб поголитися, вдягтися, підживитися чашкою кофе, і вже через годину підійшов до постійки візників на Сен-Мартінській вулиці. В руках у нього був портплед, в кишені

пальта — підзорна труба, а в кишені жилета — записна книжка, готова сприйняти кожне відкриття, аби воно було гідне запису.

— Кеб! — гукнув містер Піквік.

— Тут вони, сер, — озвався чудернацький екземпляр людської породи, одягнений у веретяний костюм і такий же хвартух, з латунною бляхою та номерком на шиї, що, здавалося, був закаталогізований у якійсь збірці диговин. То був уотермен.¹ — Тут вони, сер. Під'їзди, чия там черга! — Чергового візника викликали з шинку, де він курих свою вранішню люльку, і незабаром містер Піквік разом із його портпледом вкинувся в екіпаж.

— Голден-Крос,² — сказав містер Піквік.

— І ціна йому всього — боб,³ Том! — до відома свого друга уотермена з серцем кинув, від'їздячи, візник.

— Скільки років вашому коневі, голубчику? — спитав містер Піквік, потираючи собі носа шилінгом, який він залишив на сплату.

— Сорок два, — відповів візник, скося поглядаючи на нього.

— Що? — вигукнув містер Піквік, хапаючись за свою записну книжку.

Візник повторив. Містер Піквік допитливо втупив очі в його обличчя, але той не змінився на виду, і джентльмен занотував його слова.

¹ Уотермен (власне, буквально: перевізник, човняр) — в Лондоні був біля кожної постійки найманих екіпажів. Він мусив напувати візницькі коні і слідити за чергою візників.

² „Голден-Крос“ („Золотий Хрест“) — готель, при якому була контора диліжансів.

³ Народна назва шилінга — англійської монети вартістю коло 32 коп. золотом. 20 шилінгів становлять один фунт стерлінгів, а в шилінгу — 12 пенсів.

— А скільки часу їздите ви ним, не розпрягаючи? —
вів далі містер Піквік, шукаючи нових відомостей.

— Два - три тижні, — відповів візник.

— Тижні! — здивувався містер Піквік, і записна книжка з'явилась знову.

— Його стайня в Пентонвілі, — холодно пояснив візник, — але ми рідко тримаємо його там через його кволість.

— Не тримаєте в стайні через кволість? — розгублено перепитав містер Піквік.

— Він завжди падає, коли вивести його з кеба, — провадив своєї візник, — а коли вже запряжений, ми дуже цупко прив'язуємо його та підтягаємо близько до голобель, і тоді він не може впасти. До того ж у нас на кебі пара надзвичайно великих коліс, і коли кінь зрушить з місця, колеса біжать слідом за ним, так що він мусить рухатися вперед; інакше йому не можна.

Містер Піквік записав кожне слово візника, сподіваючись доповісти в клубі про надзвичайний приклад життєвої сили коня у відповідних умовах. Запис був майже закінчений, коли вони під'їхали до Голден-Кроса. Візник зскочив з передка. Снодграс і містер Вінкл, що нетерпляче чекали прибуття свого славетного ватажка, підбігли привітати його.

— Ось ваші гроші, — сказав містер Піквік, подаючи візникові шилінг.

І як же здивувався вчений муж, коли цей навіжений суб'єкт кинув монету на брук і в дуже мальовничих виразах зажадав, щоб йому зробили приємність, дозволивши тут же відлупцювати його (містера Піквіка).

— Ви — божевільний, — сказав містер Снодграс.

— Або п'яний, — висловив думку містер Вінкл.

— Або і те, і друге, — зауважив містер Тапмен.

— Виходьте! Виходьте всі четверо! — запрошував

візник, стрибаючи на всі боки, наче був на пружинах, і боксуючи тим часом у повітря.

— От сміха! — гукали з півдюжини візників, що стояли на біржі. — Ану, дай їм, Сем! — і вони із задовolenим виглядом оточили компанію.

— Чого там такий гвалт, Сем? — спитав якийсь добродій з чорними перкалевими рукавами.

— Гвалт? — відказав візник. — А навіщо йому мій номер?

— Та мені зовсім не потрібний ваш номер! — здивувався містер Піквік.

— Навіщо ж ви записували його? — спитав візник.

— Та я й не записував, — обурено промовив містер Піквік.

— Чи повірить хто цьому? — звернувся візник до натовпу. — Чи повірить хто, що цей шпигун, сидячи у мене в кебі, занотував не тільки мій номер, а й записав усі мої слова в якусь штуку. („Записна книжка!“ — промайнуло в голові містера Піквіка).

— А чи й справді він записував? — втрутився якийсь візник.

— Авжеж записував, — настоював перший, — а тоді, змусивши мене виляти його, прикликав ще й трьох свідків. Та я дам йому доброї науки, хоч нехай і мені за те дадуть шість місяців. Виходьте!

І візник, зневажаючи свою особисту власність, кинув на землю капелюх, збив окуляри містера Піквіка, другим ударом атакував його в ніс, а за одним захо-дом штовхнув і в груди, третім — зацідив у око містера Снодграса, четвертим — для відмінності — дав стусана в жилет містера Тапмена. Потім він покрутився на брукові, кинувся знову на тротуар і нарешті відбив увесь запас духу з тіла містера Вінкла. І все це протягом якихось шести секунд.

— Де полісмен? — закричав містер Снодграс.

— Під насос їх! — запропонував продавець гарячих пиріжків.

— Ви за це відповідатимете! — прохрипів, задихаючись, містер Піквік.

— Шпигуни! — ревла юрба.

— Виходьте! — кричав візник, безнастанно боксуючи.

Натовп досі був тільки пасивним глядачем, але, довідавшись, що це — шпигуни, всі дуже жваво почали коментувати та підсилювати пропозицію пиріжечника. Важко сказати, якого насильства могли вони допуститись, якби несподіване з'явлення новоприбулої особи не поклало край усьому цьому гармидерові.

— Що у вас тут за шум? — спитав якийсь доволі високий і худорлявий молодий чоловік у зеленому фракку, раптом вискочивши з контори диліжансів.

— Шпигуни! — знову закричала юрба.

— Ми — зовсім не шпигуни, — промовив містер Піквік тоном, що мусив переконати кожного безстороннього слухача.

— А! не шпигуни, кажете ви, не шпигуни? — повторив молодий чоловік, звертаючись до містера Піквіка і прокладаючи собі дорогу крізь натовп за допомогою нехибних штовханів ліктями в обличчя.

Вчений муж поквапився кількома словами висвітлити справжній стан речей.

— Тоді ходім! — сказав той, що був у зеленому фракку, силоміць тягнувши за собою містера Піквіка і безупинно орудуючи язиком. — Номер 924, беріть свої гроші і забирайтесь звідси... поважний джентльмен... особисто знаю його... то все — дурні вигадки... сюди, сер... де ваші приятелі?.. Звичайне непорозуміння, як я бачу... не звертайте уваги... неприємний випадок... трапляється і в найкращих родинах... не журіться... все

буде гаразд... посадити його... хай знає, клята шельма... — І, не припиняючи розмотувати з надзвичайною швидкістю клубок своїх зауважень, незнайомий у супроводі містера Піквіка та його учнів прокладав собі шлях до зали в конторі диліжансів.

— Офіціант, сюди! — закричав незнайомий, люто потрясаючи дзвоником. — Склянок для всіх... брендi з водою, гарячого, міцного, солодкого і багато... пошкодили око, сер?.. Офіціант! Сирого біфштексу для ока джентльмена... для синців нема нічого кращого, як сирий біфстекс, сер... дуже добре і холодний ліхтарний стовп, тільки дуже незручно... не вистоїш півгодини серед вулиці, притиснувшись оком до стовпа... га? здорово?.. ха - ха - ха !

І незнайомий, не переводячи духу, одним ковтком хильнув з півпінти паруючого брендi з водою і усівся в крісло з такою байдужістю, ніби не трапилось нічого незвичайного.

Поки трое його компаньйонів складали подяку новому знайомому, містер Піквік на дозвіллі розглядав його вбрання та зовнішність.

Він був майже середнього зросту, але через свою сухорлявість і довгі ноги здавався значно вищим. Зелений фрак був колись шикарним костюмом, але тоді він, певно, прикрашав значно коротшу людину, бо за-смальцьовані та приношені рукави ледве доходили незнайомому до долонь. Фрак був застебнутий аж до підборіддя, через що спинка його повсякчас могла тріснути. Клапоть вицвілої матерії оздоблював шию незнайомого, де не помічалось й ознак комірчика.

Облиплі чорні штани, у багатьох місцях вкриті масними плямами, що свідчило про їхню довгорічну службу, штрипками притягались до стоптаних і полагджених черевиків, щоб прикрити брудні білі пан-

чохи, які проте виразно було видно. Пасма довгого чорного волосся недбало вибивалися спід піднятих угору крисів старого капелюха, а між рукавичками і рукавами визирало голе тіло. Обличчя незнайомого було бліде й виснажене, але в усій його фігурі позначалася незмірна безсоромність і безмежна самовпевненість.

Така була людина, що її містер Піквік спершу розглядав крізь свої окуляри (які, на щастя, знайшлися), а потім, коли його друзі вичерпали запаси вдячності, почав і собі найдобрішими виразами дякувати за щойно вчинену їм послугу.

— Не турбуйтеся,—перебив йому мову незнайомий,—наговорено досить... більше не треба... Моторний хлопець візник... уміє орудувати п'ятірнею. Але на місці вашого друга в зеленій куртці... будь я проклятий... скрутив би я йому в'язи... свиня така... та й пиріжечник не кращий... ніякої різниці.

Цю чудово зв'язану промову перебила поява кондуктора з диліжанса на Рочестер, який сповістив, що „Комодор“ готовий до від'їзду і зараз рушає.

— „Комодор“? — схопився з стільця незнайомий.— Мій диліжанс... За місце заплачено... одне надвірне... Заплатіть за брендї... У них не буде решти з п'яти шилінгів... погане срібло... дають гудзики... не хочу... не пройде... га? — і він хитрувато похитав головою.

Сталося так, що містер Піквік і три його компаньйони вирішили зробити першу зупинку в Рочестері. Отже, повідомивши свого нового знайомого, що прямують до того ж міста, вони погодились і собі взяти місця на імперіалі,¹ де всім їм можна було б сидіти вкупі.

¹ Імперіал — другий (відкритий) поверх диліжанса.

— Підіймайтесь! — сказав незнайомий, допомагаючи містерові Піквіку лізти на дах диліжанса з похапливістю, що зовсім не пасувала до статечного вигляду цього джентльмена.

— У вас немає багажу, сер? — спитав кондуктор.

— У мене? у мене? Ось пакунок. Це й усе... решту послав водою... ящики, залізні скрині... здоровенні як будинки... і важкі, важкі до біса... — відповів незнайомий, силкуючись втиснути в кишеню загорнутий у товстий папір пакунок, звідки зрадливо виглядали одна сорочка і одна хусточка.

— Голови, голови, бережіть голови! — кричав балакучий пасажир, коли вони проїздили під низьким склепінням воріт, що в ті часи правили за в'їзд до кожної поштової станції. — Жахне місце... страшні речі... якимось... п'ятеро дітей і мати... висока жінка, їла сендвіч... забула про ворота... Трах!.. лясь!.. діти дивляться... мати без голови... тримає в руках сендвіч... не має рота, куди покласти... голова родини... жах, жах! Дивитесь на Вайтгол, сер?.. Чудове місце... маленькі віконечка... мабуть, і там упала чиясь голова... з необачності... га, сер?

— Я міркував, — сказав містер Піквік, — про дивну мінливість долі людської.

— А! бачу... сьогодні входиш у палац крізь двері завтра вилітаєш у вікно. Філософ, сер?

— Спостерігач натури людської, сер, — відповів містер Піквік.

— Так само і я. Як і більшість людей, що мають мало діла, а ще менше прибутку. Ви поет, сер?

— У мого друга Снодграса видатні поетичні здібності.

— Так само, як і в мене... Епічна поема на десять тисяч рядків... про липневу революцію... склав одним

махом... Марс уночі, Аполлон — удень... рушниця стріляє... ліра співає.

— А ви були присутні при цій славетній події, сер? — спитав містер Снодграс.

— Присутній? Я думаю... заряджаю мушкет... в голові наче стрельнуло... ідея... біжу до пивниці... записую... знову назад... бац, бац!.. нова ідея... знову до пивниці... перо й чорнило... знову назад... бах! бах!.. благородні часи, сер. Ви спортсмен, сер? — повернувся він до містера Вінкла.

— Трохи, сер.

— Чудова річ, сер, чудова річ. З собаками, сер?

— Тепер ні.

— А! вам слід було б мати собак... чудові тварини... розумні... одного разу моя собака... пойнтер... феноменальний інстинкт... одного дня ми з ним полювали... входжу за паркан... свищу... собака стоїть... свищу знову... Понто! — не йде, як колода... кличу: Понто, Понто! — і не ворухиться, наче закам'янів... виглядаю — дивиться на напис на паркані: „Сторож буде стріляти кожну собаку, що увійде за огорожу“... і не пішов. Дивний пес... цінний пес... дуже.

— Оригінальний випадок, — зауважив містер Піквік. — Дозвольте, я занотую його?

— А, прошу, сер, прошу дуже... ще сто анекдотичних випадків з цим псом. Чудова дівчинка, сер? (до містера Тапмена, що в цей час обдаровував антипівківськими поглядами молоду жінку на дорозі).

— Дуже.

— Англійські дівчата не такі гарні, як іспанки... розкішні створіння. Чорне, як смола, волосся... чорні очі... прекрасні фігури... любі створіння... хороші.

— А ви були в Іспанії, сер? — спитав містер Тапмен.

— Жив там багато років.

— Багато перемог?

— Перемог? Тисячі. Дон Боляро Фіціг... вельможа... дочка одиначка... донья Хрістіна... розкіш... шалено кохала мене... жорстокий батько... улюблена донька... гарний англієць... донья Хрістіна в розпачі... ціанідна кислота... у мене в портпледі зонд для шлунка... робимо операцію... старий Боляро в одчаї... згоджується, щоб ми одружилися... з'єднує руки, плаче гіркими... романтична історія... дуже.

— А леді тепер в Англії? — зацікавився містер Тапмен, на якого опис гарних прикмет дівчини справив могутнє враження.

— Померла, сер, померла, — відповів незнайомий, прикладаючи до правого ока останки дуже старої перкалевої хусточки. — Не допоміг і зонд... кволий організм... спокутна жертва.

— А її батько? — спитав поетичний Снодграс.

— Гризоти сумління й нудьга... — відповів незнайомий. — Раптом зникає... в місті тільки про це й мови... шукають скрізь... наслідків ніяких... зненацька фонтан у сквері перестає бити... минають тижні... все не робить... наймають робітників вичистити... спускають воду... і в головній трубі знаходять мого тестя, а в правому чоботі — всю сповідь... його витягли, і фонтан забив знову, як і раніше.

— Дозвольте мені записати цю романтичну історію, сер? — сказав глибоко розчулений містер Снодграс.

— Авжеж, сер, авжеж... ще п'ятдесят таких, коли хочете... дивовижне життя в мене... справжній роман... не дуже незвичайне, але цікаве... — і незнайомий провадив свої монологи далі, аж доки диліжанс під'їхав до дверей готелю „Бик“ на головній вулиці Рочестера.

— Ви спиняєтесь тут, сер? — спитав містер Натаніел Вінкл.

— Тут? Ні... але вам раджу... добрий готель... вигідні ліжка... я спиняюсь у Райта... сусідній будинок... дорого, страшенно дорого... півкрони за те, що тільки глянеш на швейцара... коли обідаєш у знайомих, беруть більше, ніж стало б пообідати в їхньому ресторані... чудні хлопці... дуже.

Містер Вінкл повернувся до містера Піквіка і прошепотів кілька слів; шепіт перейшов від містера Піквіка до містера Снодграса, від містера Снодграса до містера Тапмена. Всі, погоджуючись, похитали головами.

— Цього ранку ви зробили нам величезну послугу, сер, — звернувся до незнайомого містер Піквік. — Дозвольте нам, на знак вдячності, просити вас ласкаво пообідати з нами.

— З великою охотою... не хочу ставити свої умови, але жарена курка з грибами... надзвичайна річ... на яку годину?

— Зараз подумаємо, — відповів містер Піквік, глянувши на свій годинник. — Тепер — коло третьої. Скажімо, о п'ятій?

— Підходить якнайкраще, — промовив незнайомий. — О п'ятій рівно?.. Бувайте.

Піднявши капелюх на кілька дюймів від голови і недбало наклавши його знову трохи набакир, незнайомий з брунатним паунком, що наполовину вистромився з його кишені, похапцем вийшов з двору й повернув на Головну вулицю.

— Очевидно, бачив багато країн і звик спостерігати і людей, і речі, — зауважив містер Піквік.

— Хотів би я подивитись на його поему, — сказав містер Снодграс.

— А я на його собаку, — промовив містер Вінкл.

Містер Тапмен не сказав нічого, але згадав донью

Хрістину, шлунковий зонд та фонтан, і на очі йому набігли сльози.

О п'ятій рівно прийшов незнайомий. Він збувся свого брунатного пакунка, але не змінив нічого в своєму убранні і став, скільки було можливо, ще говіркішим.

— Що це? — спитав він, коли слуга зняв покришку з одної з мисок.

— Камбала, сер.

— Камбала... ага... Знаменита риба... її завжди присилають з Лондона... Власники ресторанів улаштовують політичні обіди... вози камбали... десятки кошів... хитрючі хлопці... Склянку вина, сер?

— З охотою, — сказав містер Піквік. І незнайомий випив спершу з ним, потім з містером Снодграсом, потім з містером Тапменом, потім з містером Вінклем і нарешті з усім товариством разом, і робив це майже так само швидко, як говорив.

— Що то за метушня... у вас, на другому поверсі, офіціант? — спитав незнайомий, — тягнуть нагору лави... бігають теслярі... лампи, склянки, арфа... Що це буде?

— Бал, сер, — відповів слуга. — Добродійний бал, сер.

— Чи багато в цьому місті гарних жінок? Не знаєте, сер? — зацікавився містер Тапмен.

— Надзвичайно... маса... Кент, сер... кожен знає Кент... яблука, вишні, хміль і жінки... Склянку вина, сер?

— З великою приємністю, — відповів містер Тапмен. Незнайомий налив і враз випив.

— Дуже хотілося б відвідати цей бал, — відновив стару тему містер Тапмен. — Страшенно!

— Білети в буфеті, сер, — вкинув слово слуга.

— А, вже починається! — нашорошив вуха незнайомий. — Чуєте, скрипки?.. а тепер арфа... поїхали!

Різноманітні звуки, що долинали згори, сповіщали про початок першої кадрили.

— Як хотілося б мені піти туди! — повторив містер Тапмен.

— Хотів би й я, — сказав незнайомий, — клятий багаж ще не прийшов... здоровенні ящики, а одягти нема чого... дивно, правда ж?

Загальна добродійність була одною з найтиповіших рис теорії піквікців, але ніхто з них не додержував цього благородного принципу так ревно, як містер Тапмен. Кількість згадуваних у протоколах Товариства випадків, коли добрячий джентльмен посилав до інших членів клубу людей, що потребували грошової або речової допомоги, майже неймовірна.

— Я з радістю позичив би вам свій костюм, — сказав містер Тапмен, — але ви худорляві, а я...

— А ви — гладун, — засміявся незнайомий. — Ану, ще по склянці!

— Але якщо мій костюм занадто широкий на вас, — додав містер Тапмен, — то, мабуть, костюм мого друга, містера Вінкла, буде вам більше до міри?

Незнайомий перебіг очима по фігурі містера Вінкла, і його обличчя виявляло цілковите задоволення, коли він промовив: „Підійде, як улипне“.

Містер Тапмен озирнувся навкруги. Вино, що вже вплинуло снотворно на містера Снодграса і містера Вінкла, починало діяти й на почуття містера Піквіка. Голова його схилилась на груди, і невпинне хропіння, перериване подеколи харчанням, було єдиною чутною ознакою присутності великого мужа.

— Кімната Вінкла поруч з моєю, — сказав містер Тапмен. — Коли його й розбудити тепер, він однаково не второпає, чого я від нього хочу. Але я знаю, що у нього в чемодані є фрачна пара. Якщо ви одягнете її

на бал і знімете, коли ми повернемося, то я можу покласти її на місце так, що він і не помітить.

— Надзвичайно! — захопився незнайомий. — Знаменитий план... кляте становище... мати чотирнадцять фрачних пар у багажі і бути змушеним убиратися в чужий фрак... але ідея чудова... дуже.

— Треба ж купити білети, — зауважив містер Тапмен.

— Не варто міняти гінею,¹ — сказав незнайомий, — киньмо монету, кому платити за обох... кидайте!.. я ставлю на жінку.

Соверен² упав, і вийшов дракон, який з чемності звуть жінкою.

Містер Тапмен подзвонив, загадав купити білети й принести свічки до себе в кімнату. Через чверть години незнайомий красувався у фрачній парі містера Натаніела Вінкла.

— Це — новий костюм, — пояснював містер Тапмен, поки той із видимим задоволенням милувався собою в дзеркалі. — Перший, зроблений уже з гудзиками нашого клубу, — і він показав своєму компаньйонові великі позолочені гудзики з погруддям містера Піквіка посередині і з ініціалами П. К. обабіч.

— П. К., — міркував незнайомий, — дивна штука... вид старого... і П. К... Що означають ці літери?.. мабуть, Предурнячий Костюм, га?

Містер Тапмен, задихаючись від обурення, дуже поважно роз'яснив таємничі ініціали.

— Трохи короткий у талії, — сказав незнайомий, вихиляючись перед дзеркалом, щоб побачити гудзики, які замість попереку були в нього на половині спини. — Як у листонош... кумедний одяг... шиють за контрактом,

¹ Гінея — старовинна англійська золота монета в 21 шилінг.

² Соверен — золота монета в один фунт стерлінгів.

не беручи міри... призначення долі... всі високі одержують короткі вбрання, а короткі — дістають довгі. — Розмовляючи безперестанно, новий компаньйон містера Тапмена убрався в костюм містера Вінкла і в супроводі містера Тапмена зійшов сходами до зали, де відбувався бал.

— Ваші імена, сер? — спитали їх коло входу. Містер Тресі Тапмен ступив був наперед, щоб оголосити своє, але незнайомий випередив його.

— Ніяких імен. Не треба називати себе, — прошепотів він. — Невідомі... прізвища, зрештою, дуже хороші, але не бучні... надзвичайні прізвища для невеличкої компанії, але тут, у такому товаристві, не справлять ніякого враження... інкогніто... джентльмени з Лондона... знатні чужинці... яка різниця? — Двері розчинилися, і містер Тресі Тапмен з незнайомим увійшли в залу.

Музика заграла фінал; танцюючі пішли в прохідку по кімнаті. Містер Тапмен із своїм компаньйоном, ставши в куток, почали розглядати публіку.

— Чарівні жінки, — зауважив містер Тапмен.

— Пождіть хвилинку, — озвався незнайомий. — Це — дрібниця... аристократія ще не приїхала... чудернацьке місто... Вищі службовці з корабельні не визнають нижчих... Нижчі гребують дрібними поміщиками... дрібні поміщики зневажають крамарів... а урядовці не визнають нікого.

— Що то за білявий хлопчисько з манюсінькими оченятами в такому смішному костюмі? — запитав містер Тапмен.

— Шш! тихо, прошу... манюсінькі оченята... смішний костюм... хлопчисько... прапорщик 97-го полку... шановний Вілмот Снайп... люди доброго роду, ті Снайпи... дуже.

— Сер Томас Клабер, леді Клабер і міс Клабер! — грімким голосом крикнув чоловік коло дверей. Поява високого джентльмена у блакитному фракку з блискучими гудзиками, огрядної дами в блакитній атласній сукні й двох молодих леді такого ж розміру і в однакових модних вбраннях викликала в залі велику сенсацію.

— Урядовець... начальник корабельні... видатна людина... навдивовижу видатна людина... — коментував незнайомий, поки весь добродійний комітет супроводив містера Томаса Клабера з родиною на почесні місця в залі. Шановний Вілмот Снайп з іншими благородними джентльменами з'юрмилися там, щоб привітати панночок Клабер, а сер Томас Клабер, гордовито випроставшись, велично позирав на товариство поверх своєї чорної краватки.

— Містер Смісі, місис Смісі і міс Смісі! — знову сповістили коло дверей.

— Що то за Смісі? — спитав містер Тапмен.

— Якийсь службовець... з корабельні, — сказав незнайомий.

Містер Смісі шанобливо схилювся перед сером Клабером, а той відповів досить поблажливим поклоном. Леді Клабер глянула в лорнетку на місис Смісі та її дочок, а місис Смісі своєю чергою байдужо глянула на дам, чоловіки яких зовсім не служили на корабельні.

— Полковник Балдер, місис Балдер і міс Балдер!

— Начальник гарнізону, — сказав незнайомий, відповідаючи на запитливий погляд містера Тапмена.

Панни Клабер тепло привітали панну Балдер. Зворушливу зустріч пані Балдер з леді Клабер трудно описати. Полковник Балдер і сер Томас Клабер обмінялись тютюном і виглядали як пара Олександрів Селкірків — „володарів усього, що лишилось живе“.

Поки місцева аристократія — Балдери, Клабери та Снайпи — оберігали так свою гідність в одному з кінців кімнати, інші класи товариства наслідували їхній приклад в інших її кінцях. Менш аристократичні офіцери 97-го полку офірували себе родинам менш видатних службовців корабельні. Дружини нотарів разом із дружиною винаря головували в громаді другого рангу (броварникова дружина була в Балдерів); а місис Томлінсон — орендарку пошти, за спільною, здавалося, згодою, обрали на лідера торговельної партії.

Одним з найпопулярніших персонажів у своєму колі був невеличкий гладун із смужкою настовбурченого чорного волосся круг черепа і просторою лисиною на вершині його — доктор Слемер з 97-го полку. Доктор усіх частував тютюном, з кожним балакав, сміявся, танцював, жартував, грав у віст, всюди встигав. Крім усіх цих різноманітних занять, у доктора було ще одне — найважливіше. Він невтомно показував виключну й зворушливу увагу маленькій літній удові, що її багата сукня та численні коштовні речі були б дуже бажаним додатком до скромних докторських прибутків.

Деякий час очі містера Тапмена та його компаньйона роздивлялись на доктора і вдову. Незнайомий перший перебив мовчанку.

— Сила грошей... стара вдова... доктор занадто величається... непогана ідея... от буде сміха... — такі мало зрозумілі фрази злітали з його уст. Містер Тапмен допитливо глянув йому в обличчя.

— Танцюватиму з старою, — сказав незнайомий.

— Хто вона?

— Не знаю... ніколи не бачив... підчепимо доктора...

Незнайомий перейшов кімнату і, спершись на дошку каміна, втупив у обличчя вдови шанобливий погляд, у якому позначалося меланхолійне захоплення. Містер

Тапмен здивовано дивився на нього. Маленький доктор в цей час танцював з іншою леді. Вдова впустила на підлогу віяло; незнайомий підняв і передав його їй. Усмішка ... уклін ... коротенька розмова ... Незнайомий вийшов і незабаром повернувся з розпорядником танців ... недовга вступна пантоміма, і незнайомий та місис Баджер взяли участь у кадрили.

Хоч яке велике було здивовання містера Тапмента перед цими незвичайними подіями, але враження, справлене ними на доктора, було ще більше. Незнайомий був молодий; вдова почувала себе улещеною і не звертала на доктора ніякої уваги. Обурення доктора аж ніяк не вражало його безтурботного суперника. Доктор Слемер майже остовпів. Його — доктора Слемера з 97-го полку — заступив якийсь, ніким тут не бачений і нікому невідомий чоловік! Доктора Слемера — доктора Слемера з 97-го полку — відкинено! Неймовірно! Цього не може бути! А втім, воно так і є. Що? Він ще рекомендує їй свого приятеля! Доктор не йме віри очам. Він дивиться знову й бачить, що не помилявся — місис Баджер танцює з містером Тапменом.

Вдова була перед його очима, і з несподіваною енергією стрибала в усі боки, а містер Тресі Тапмен скакав круг неї з виразом надзвичайної урочистості на лиці (як танцює чимало людей), немов кадрили була не забавка, а суворий іспит його почуттям, що вимагав незламної рішучості.

Доктор мовчки й спокійно дивився і на це, і на частування негусом¹ та бісквітами, і на кокетування при тому; але коли через кілька секунд незнайомий зник, щоб провести місис Баджер до її карети, то доктор стрілою вилетів з кімнати. Перегріте, довго стри-

¹ Негус — гаряче вино з водою, гліятвейн.

муване обурення виходило з кожної пори його обличчя у вигляді поту.

Незнайомий повертався, а містер Тапмен ішов з ним. Він говорив щось тихо й сміявся. Маленький доктор жадав його життя. Незнайомий тріумфує! Він святкує, перемогу!

— Сер! — жахним голосом сказав доктор, відводячи незнайомого у віддалений куток проходу й простягаючи йому свою візитну картку. — Моє ім'я — Слемер, лікар Слемер, з 97-го полку. Четгемські Казарми. Ось моя картка, сер. — Він хотів додати щось, але захлинувся від обурення.

— А, — холодно відповів незнайомий, — Слемер ... вельми вдячний... дуже люб'язно з вашого боку... але тепер я не хворий... Слемер... добре, покличу, як занедужаю.

— Ви — мерзотник, сер! — прохрипів розлючений доктор. — Ви боягуз, страхопуд, брехун... Так ніщо не може примусити вас дати мені свою картку, сер?

— А, розумію, — промовив незнайомий ніби до себе: — занадто міцний негус... щедрий господар... необачно... дуже необачно... краще пити лімонад... в кімнатах занадто жарко... ви ж таки не молодий... погано почуватимете себе зранку... все вам болітиме... все... — і він піднявся ще на один-два східці.

— Ви живете в цьому готелі, сер? — вигукнув обурений доктор. — Тепер ви п'яні, сер, але завтра ви почувете про мене з самого ранку, сер. Я розшукаю вас, сер. Я викопав вас спід землі.

— Вам легше буде знайти мене під землею, ніж дома, — ані трохи не хвилюючись, відповів незнайомий.

Доктор Слемер, дивлячись невимовно люто, натиснув капелюх на свою голову, а наші друзі зішли вниз

і поклали в чемодан непритомного Вінкла його позичений одяг.

Цей джентльмен спав міцним сном. Костюм хутко впровадили на своє місце. Незнайомий був у надзвичайно пустотливому настрої, а містер Тресі Тапмен, цілком спантеличений вином, негусом, світлом та дамами, мав усю цю пригоду за прецікавий жарт. Його новий друг пішов, а містер Тресі Тапмен поморочився трохи, доки знайшов отвір у нічному ковпаку, що за основне завдання мав укривати йому голову, і перекинувши свічник, після низки складних еволюцій уклався в ліжко й невдовзі заснув.

Наступного ранку годинник ледве встиг вибити сьому годину, як містер Піквік почув крізь сон міцні удари, що гупали в двері його кімнати.

— Хто там? — спитав містер Піквік, схоплюючись з ліжка.

— Коридорний, сер.

— Чого вам треба?

— Скажіть, прошу, сер, в котрого з джентльменів із вашої компанії блакитний фрак, а на ньому позолочені гудзики з ініціалами П. К.?

„Його вивісили почистити, і хлопець забув, з якої кімнати він його взяв“, — подумав містер Піквік. — У містера Вінкла. Перша чи друга кімната праворуч.

— Спасибі, сер, — подякував коридорний і пішов геть.

— В чім річ? — спитав містер Тапмен, коли грімкий стук у двері розбудив його.

— Чи можу я бачити містера Вінкла, сер? — озвався коридорний.

— Вінкл, Вінкл! — гукнув містер Тапмен до внутрішньої кімнати.

— Алло! — відповів ледве чутний голос спід ковдри.

— Вас питають у коридорі, — і, виснажений такою довгою промовою, містер Тресі Тапмен перевернувся на другий бік і знову заснув.

— Питають? — здивувався містер Вінкл, похапцем зриваючись з ліжка і натягаючи на себе найпотрібніші частини убрання. — Питають? хто б це в біса міг питатись про мене на такій відстані від Лондона?

— Джентльмен чекає вас у буфеті, — сказав коридорний, коли містер Вінкл вийшов з номера. — Він каже, що затримає вас на недовгий час, але неодмінно мусить поговорити з вами.

— Дуже дивно, — відповів містер Вінкл. — Зараз прийду.

Він накинув на плечі халат, закутався в плед і зійшов униз. Стара жінка і двоє офіціантів прибирали буфет; якийсь офіцер у буденній формі стояв коло вікна й дивився на вулицю. Зачувши ходу містера Вінкла, він обернувся, ледве вклонився, а потім звелів слугам вийти геть і щільно причинив двері.

— Містер Вінкл, я гадаю?

— Мене і справді звуть Вінкл, сер.

— Вас не дивує, сер, що я звертаюсь до вас від імени мого друга — доктора Слемера з 97-го полку?

— Доктора Слемера? — перепитав містер Вінкл.

— Авжеж, доктора Слемера. Він просив мене сказати, що вашу вчорашню поведінку треба кваліфікувати тільки образливими для кожного джентльмена словами, яких (додав він) жоден джентльмен не може стерпіти.

Вираз здивування на обличчі містера Вінкла був такий природний і такий видимий, що цього не міг не помітити друг доктора Слемера. Отже він закінчив:

— Доктор Слемер певний, що ви були п'яні того вечора і тому не відповідальні за вчинену йому об-

разу. Він доручив мені сказати також, що задовольниться, якщо ви перепросите його за свою поведінку на письмі, склавши продиктованого мною листа.

— Перепрошу на письмі?— повторив містер Вінкл тоном найщирішого здивування.

— Ви, звичайно, знаєте, які наслідки матиме ваша відмова,— холодно зауважив офіцер.

— Все це вам доручено переказати саме мені?— спитав містер Вінкл у безнадійному замішанні.

— Я не був свідком вашої відмови дати свою картку докторові Слемеру,— відповів відвідувач,— і через це доктор просив мене встановити спершу, хто саме був одягнений у незвичайний костюм — блакитний фрак з позолоченими гудзиками, де виображено якесь погруддя і літери П. К.

Містер Вінкл буквально закам'янів, почувши такий докладний опис свого костюма, а Слемерів приятель вів далі:

— Відомості, які я тільки що дістав у готелі, переконали мене, що власник цього фрака прибув сюди вчора вдень разом із трьома іншими джентльменами. Тоді я звернувся до джентльмена, що, очевидно, головує у вашій компанії, і він зараз же вказав мені на вас.

Якби головна рочестерська башта зсунулася з свого місця й стала напроти вікон готелю, містер Вінкл здивувався б не більше. Спершу він подумав, що його пограбували.

— Дозвольте залишити вас на хвилиночку,— сказав він.

— Прошу,— погодився небажаний відвідувач.

Містер Вінкл похапливо збіг до себе в номер і відчинив свій чемодан. Фрак лежав на місці, але, дивляючись пильніше, на ньому не важко було побачити сліди недавнього вживання.

— Ну, та так воно, певне, й сталося,— сказав містер Вінкл, упускаючи фрак з рук.— Я трохи набрався минулого вечора і невиразно пригадую, як гуляв по місту та курив сигари. Факт той, що я був здорово п'яний. Я, очевидно, переодягався, гуляв десь і когось образив. Це — безсумнівно. А ось і жахні результати.

І по цих словах містер Вінкл попрямував до буфету з твердим і сумним наміром не відмовлятись від виклику войовничого доктора Слемера, хоч би це призвело до найгірших наслідків.

До такого рішення містера Вінкла спонукали багато міркувань — насамперед його клубна слава. Його завжди мали за великий авторитет у всіх фізичних вправах: і нападного, і оборонного, і кривдного, і некривдного характеру. І якщо в цій першій серйозній спробі він відступить перед очима свого ватажка, його ім'я і репутація загинуть без вороття. Подруге, він часто чув, правда, від нефахівців у таких справах, що секунданти здебільшого не заряджають пістолети кулями. Нарешті, він сподівався на допомогу з боку містера Снодграса. Запрошений на секунданта і повідомлений про небезпеку, що загрожує його другові, той, мабуть, розкаже все містерові Піквіку, а містер Піквік, напевне, викаже на них місцевій владі і таким способом урятує свого послідувача від смерті або каліцтва.

Так думав містер Вінкл, коли повертався до буфету й повідомляв про свою згоду прийняти виклик доктора.

— Чи не будете ви ласкаві вказати мені якогось вашого друга, щоб ми могли порозумітися з ним щодо часу й місця зустрічі?— спитав офіцер.

— То — зайве,— відповів містер Вінкл,— ми уговоримось з вами, а потім я запрошу секунданта.

— Давайте призначимо на сьогоднішній вечір,— байдужим тоном запропонував офіцер.

— Дуже добре,— погодився містер Вінкл, думаючи, проте, що це дуже погано.

— Ви знаєте, де форт Піт?

— Так, я бачив його вчора.

— Вийшовши в поле, що межує з фортецею, зверніть на стежку з лівого боку і йдіть прямо, доки побачите мене. Я проведу вас до безпечного місця, де можна не боятись, що нам заважатимуть.

„Боятись, що заважатимуть!“ — подумав містер Вінкл.

— Більше, гадаю, нема чого погоджувати,— сказав офіцер.

— Я, принаймні, не маю сказати нічого більше,— промовив містер Вінкл.— До побачення!

— До побачення!—і офіцер вийшов, насвистуючи легкодумну арію.

Сніданок пройшов невесело. Містер Тапмен після вчорашнього безпутства неспроможний був устати. Містер Снодграс був у пригніченому поетичним натхненням настрої. Навіть містер Піквік виявляв незвичайний для нього нахил до мовчання та содової води. Містер Вінкл нетерпляче чекав слушного часу; чекати довелося недовго. Містер Снодграс запропонував відвідати замок. Містер Вінкл був єдиний з компанії, здатний товаришувати йому, і вони пішли тільки вдвох.

— Снодграс,— сказав містер Вінкл, коли вони звернули на бічну вулицю.— Снодграс, друже мій, чи можу я звіритись на ваше вміння зберігати тайни?— кажучи це, Вінкл страшенно хотів, щоб той не ввів.

— Можете,— відповів містер Снодграс.— Хочете — я заприсягнуся.

— Ні, ні!— перелякався містер Вінкл на саму думку,

що його приятель і дійсно додержить слова.— Не присягайтесь, не присягайтесь; це цілком зайве.

Містер Снодграс спустив руку, яку він у поетичному надпориві підніс був угору, ніби посилаючись на небо, і прибрав позу вичікувальної уваги.

— Мені потрібна ваша допомога в справі честі, дорогий друже...— сказав містер Вінкл.

— І ви її матимете,— містер Снодграс стиснув приятелеві руку.

— ...з одним доктором — доктором Слемером з 97-го полку,— провадив далі містер Вінкл, бажаючи надати справі якомога серйознішого вигляду.— У цього офіцера є секундант — теж офіцер. Дуель має відбутись сьогодні по заході сонця на відлюдному полі, за фортом Піта.

— Я буду вашим секундантом,— сказав містер Снодграс. Він був здивований, але ні трохи не збентежений. Дивна річ, які спокійні бувають у таких випадках усі, крім головних дійових осіб. Містер Вінкл забув про це. Він судив про почуття друга з своїх власних емоцій.

— Наслідки можуть бути жахні,— сказав містер Вінкл.

— Сподіваюся, що все обійдеться гаразд,— заспокоїв його містер Снодграс.

— Доктор, я думаю, дуже добрий стрілець,— зауважив містер Вінкл.

— Більшість військових добре стріляє,— байдужо відповів містер Снодграс.— Але й ви непоганий стрілець. Так же?

Містер Вінкл ствердив це, і, бачивши, що не схвилював свого компаньйона, змінив тактику.

— Снодграс,— промовив він тремтячим з хвилювання голосом,— якщо мене буде вбито, в пакеті, що

я вам передам, ви знайдете лист для мого... для мого батька.

Але й тут містер Вінкл схибив. Містер Снодграс трохи розчулився, але перейняв на себе доручення з такою охотою, наче був листоноша.

— Якщо мене буде вбито або я вб'ю доктора,— не вгавав містер Вінкл,— вас, дорогий друже, судитимуть як спільника. Чи маю я право наражати мого друга на небезпеку ув'язнення, може, довічного.

Містер Снодграс трохи завагався, але його героїзм був непереможний.

— У справах моїх друзів я ладний нехтувати й небезпекою!— запально вигукнув він.

Деякий час, заглибившись кожен у свої думки, вони йшли мовчки. Містер Вінкл в душі проклинав свого відданого друга. Ранок минав. Вінкла починав брати розпач.

— Снодграс,— сказав він, раптом спиняючись,— не зробіть тільки мені капості: не звертайтеся до місцевої влади, не просіть поліцію заарештувати мене або доктора Слемера з дев'яносто сьомого полку, що стоїть у Четгемських Казармах, бо дуель тоді не відбудеться. Прошу, не робіть цього.

Містер Снодграс вхопив свого друга за руку і з запалом відповів:

— Ні за що в світі!

Пересвідчившись, що Снодграса залякати не можна і що йому судилося бути живою ціллю, містер Вінкл здригнувся.

Після того, як містер Снодграс дізнався про всі деталі справи, приятелі, придбавши в рочестерській крамниці скриньку із задовільними пістолами, достатню кількість пороху, куль та пістонів, повернулися до готелю: містер Вінкл — поміркувати про близький бій, а містер Снодграс — розглянути смертодаїну

зброю і зробити її придатною для негайного вжитку.

Був теплий і душний вечір, коли вони рушили в путь. Містер Вінкл, щоб його не впізнали, закутався у величезний плащ, а містер Снодграс під своїм плащем ховав смертовбивчі знаряддя.

— Ви нічого не забули? — збудженим тоном спитав містер Вінкл.

— Нічого. Я взяв із собою запасний пістолет на випадок, якщо перший не вистрелить, чверть фунта пороху і поклав у кишеню дві газети на клейтухи.

То були докази дружби, за які кожен, звичайно, має відчувати найбільшу вдячність. Треба гадати, що почуття вдячності у містера Вінкла було занадто велике, щоб його можна було висловити, а тому він не сказав нічого і йшов далі мовчки.

— Чудова пора, — зауважив містер Снодграс, коли вони, перелізши через паркан, ішли полем. — Сонце саме заходить.

Містер Вінкл глянув угору на сонце і з боєм подумав, що незабаром, може, „заходитиме“ і він.

— А ось і офіцер! — скрикнув через кілька хвилин містер Вінкл.

— Де?

— А он — джентльмен у синьому плащі.

Містер Снодграс глянув туди, куди показував пальцем його друг, і побачив закутану постать, описану Вінклем. Офіцер, на знак того, що бачить їх, помахав рукою, і наші приятелі пішли слідом за ним.

Вечір дедалі хмурнішав, і над відлюдним полем тужливо гудів вітер, немов десь далеко якийсь велетень свистом кликав собаку. Сумна сцена забарвила в сумний колір настрій містера Вінкла. Обходячи рів, він здригнувся — рів той скидався на колосальне гробище.

Офіцер раптом звернув із стежки, і, перелізши через паркан та перескочивши через живопліт, вони опинились на огороженому полі. Два джентльмени чекали там на них. Один був маленький гладкий чоловічок з чорним волоссям; другий — дуже показна особа у військовій формі — з абсолютно спокійним виглядом сидів на похідному стільці.

— Наші супротивники й хірург, я думаю, — сказав містер Снодграс. — Ковтніть трохи бренді. — Містер Вінкл схопив пляшку, що простягав йому друг, і хильнув чимало живлющої рідини.

— Мій секундант, сер, містер Снодграс, — одрекомендував містер Вінкл, коли офіцер підійшов до них. Приятель доктора Слемера вклонився й показав на скриньку із зброєю на зразок тої, що ніс містер Снодграс.

— Нам, гадаю, більше нема про що говорити, сер, — холодно зауважив він, відчиняючи скриньку. — Препрошувати ви рішуче відмовились.

— Нема, сер, — згодився містер Снодграс, що починав уже почувати себе доволі ніяково.

— Ви йдете? — спитав офіцер.

— Звичайно, — відповів містер Снодграс. Місця були відзначені, і всі попередні готування закінчені.

— Може, ці будуть вам більш до вподоби, ніж ваші, — сказав докторів секундант, простягаючи свої пістолети. — Я вже зарядив їх. Не заперечуєте?

— Ні, — погодився містер Снодграс. Ця пропозиція позбавляла його великого клопоту, бо про те, як заряджають пістолети, він мав дуже невиразне й непевне уявлення.

— Тепер, я думаю, можна розставляти їх, — кинув офіцер таким тоном, ніби супротивники були шахи, а секунданти — грачі.

— Думаю, можна,— відповів містер Снодграс, який погодився б на всяку пропозицію, бо зовсім не розумівся на цих справах. Офіцер попростував до доктора Слемера, а містер Снодграс підійшов до містера Вінкла.

— Все готово,— промовив він, подаючи Вінклеві пістолети.— Давайте мені ваш плащ.

— Ви взяли лист для батька?— спитав безталанний Вінкл.

— Все гаразд,— відказав Снодграс.— Будьте мужні й не схибте.

Містерові Вінклу спало на думку, що ці слова нагадують поради, які присутні дають хлопчикам, коли ті заводяться битись на вулиці. „Вперед і дай йому“. Чудова порада тому, хто знає, як її здійснити. Він мовчки зняв свій плащ— знімати той плащ завжди доводилося довго— і взяв пістолети. Секунданти відійшли набік; джентльмен на похідному стільці перейшов на інше місце. Противники почали сходитись.

Містер Вінкл завсіди відзначався незвичайною людяністю. Треба гадати, що неохота поранити або вбити свого ближнього примусила його заплющити очі в той момент, коли він ступив на судне місце; а з заплющеними очима він не міг бачити надзвичайно дивної поведінки доктора Слемера. Цей джентльмен ішов, придивлявся, потім спинився, протер очі, придивився знову і нарешті гримнув: „Стійте, стійте!“

— Що це таке?— промовив він, коли до нього підбігли його секунданти та містер Снодграс.— Це ж зовсім не та людина!

— Не та людина?— повторив його секундант.

— Не та людина!— скрикнув містер Снодграс.

— Не та людина?— сказав джентльмен з похідним стільцем у руці.

— Авжеж, що ні,— відповів доктор.— Це зовсім не та особа, що образила мене вчорашньої ночі.

— Щось абсолютно незвичайне!— скрикнув офіцер.

— Абсолютно,— згодився джентльмен з похідним стільцем.— Але формально, якщо джентльмен стоїть уже тут, то це маловажно, він чи не він образив нашого друга містера Слемера.— І, висловивши з дуже мудрим і таємничим виглядом таку сентенцію, чоловік на похідному стільці взяв здоровий понюх тютюну і переможно озирнувся, як фахівець у цих справах.

Почувши, що противник пропонує припинити ворожі дії, містер Вінкл розплющив не тільки очі, а й вуха. Але, зрозумівши з дальших слів доктора, що тут трапилось якесь непорозуміння, Вінкл одразу збагнув, як багато виграє його репутація, коли він приховає справжні мотиви свого героїства, і, сміливо ступивши наперед, промовив:

— Я і дійсно не та особа і знаю це.

— Тоді, значить, ви образили доктора Слемера,— сказав чоловік із похідним стільцем,— і цього досить, щоб продовжувати вашу справу зараз же.

— Тихо, будь ласка, Пейн!— втрутився докторів секундант.— Чому ви не повідомили мене про це сьогодні ранком, сер?

— А й то правда: чому ви нічого не сказали?— обурився чоловік із стільцем.

— Ще раз прошу вас: тихо, Пейн! Дозвольте мені повторити своє запитання, сер.

— Тому, сер,— сказав Вінкл, мавши час обмірковувати свою відповідь,— тому, сер, що ви назвали п'яним і нешляхетним чоловіка в убранні, яке я мав честь не лише носити, а навіть витворити— у формі, сер, Піквікського Клубу в Лондоні. Честь цієї форми я вва-

жаю за свій обов'язок підтримувати, і тому, не вагаючись, прийняв ваш виклик.

— Ваш рицарський вчинок робить вам честь, дорогий мій сер,— промовив маленький добродушний доктор, простягаючи руку Вінклеві.— Дозвольте запевнити вас, сер, що ваша поведінка захоплює мене, і я дуже шкодую, що безпідставно турбував вас цією дуеллю.

— Я думаю, ви зробили це без лихого наміру, сер,— перебив містер Вінкл.

— І пишаюся тим, що познайомився з вами, сер,— докінчив маленький доктор.

— Знайомство з вами — величезна приємність для мене, сер,— сказав містер Вінкл.

Тут стиснули один одному руки доктор і містер Вінкл, потім містер Вінкл і лейтенант Теплтон (секундант доктора), далі це зробили містер Вінкл і чоловік з похідним стільцем і, нарешті, містер Вінкл і Снодграс, що умлівав перед благородною поведінкою свого героїчного друга.

— Тепер, я думаю, можна й додому,— сказав лейтенант Теплтон.

— Звичайно,— погодився доктор.

— Якщо містер Вінкл почуває себе ображеним викликом,— не вгамовувався чоловік із стільцем,— він, я гадаю, має право вимагати задоволення.

Містер Вінкл саможертвовно відмовився вимагати задоволення.

— А, може,— вів далі той, що з стільцем,— його секундант вважає себе за ображеного якимнебудь моїм зауваженням в перші хвилини нашої зустрічі? Коли так, я буду щасливий дати йому задоволення зараз же.

Містер Снодграс поквапився подякувати за люб'язну пропозицію і висловив жаль, що мусить відхилити її,

бо не має ніяких претензій. Секунданти забрали ящики, і всі рушили з поля куди веселіші, ніж були тоді, як ішли сюди.

— Ви довго думаєте прожити тут? — дорогою спитав доктор Слемер у містера Вінкла, з яким вони ввесь час розмовляли якнайприятніше.

— Думаю, післязавтра виїдемо.

— Був би дуже радий бачити вас і вашого друга в себе й перебути з вами приємний вечір, — сказав доктор. — Сьогодні ви вільні?

— Ми тут з приятелями, — відповів містер Вінкл, — і до того я не хотів би сьогодні виходити з дому. Може ви з вашим другом зайшли б до нас у готель „Бика“?

— З великою охотою, — згодився маленький доктор. — А не буде пізно?

— О, ні, — запротестував містер Вінкл. — Щасливий буду познайомити вас з моїми друзями — містером Піквіком і містером Тапменом.

— Певний, що знайомство з ними дасть мені велику втіху, — відповів доктор, не маючи ніякого уявлення хто такий містер Тапмен.

— Ви ж напевне прийдете? — спитав містер Снодграс.

— Безумовно.

В цей час вони вийшли на дорогу. По-приятельському попрощавшись, джентльмени розлучилися. Доктор Слемер з друзями пішли в казарми, а містер Вінкл у супроводі свого друга, містера Снодграса, повернулись до готелю.

РОЗДІЛ III

Прикра зустріч.

Незвичайно довга відсутність двох його друзів починала вже непокоїти містера Піквіка, і, коли вони повернулися, він з більшою, ніж звичайно, радістю заходився вітати їх і розпитувати чого так довго їх не було. Всі вони, разом з їхнім вчорашнім визволителем у зеленому фракі, сіли до столу, і містер Снодґрас хотів був подати історичний нарис щойно описаних нами подій, але саме коли він приготувався говорити, у кімнату вступив слуга й проголосив:

— Якись джентльмени до вас, сер.

— А! — підвівся з стільця містер Вінкл, — це мої приятелі. Нехай увійдуть. Дуже симпатичні люди, — додав він по виході слуги, — офіцери 97-го полку. Я познайомився з ними не зовсім звичайним способом сьогодні ранком. Вам, напевне, вони дуже сподобаються.

Душевна рівновага містера Піквіка враз відновилася. В кімнату, у супроводі слуги, увійшли три джентльмени.

— Лейтенант Теплтон, — сказав містер Вінкл. — Лейтенант Теплтон; містер Піквік — доктор Пейн; містера Снодґраса ви вже бачили; містер Тапмен — доктор Пейн; доктор Слемер — містер Піквік; містер Тапмен — доктор Слем...

Тут містер Вінкл раптом спинився, бо постаті і містера Тапмена, і доктора виявляли глибоке збудження.

— Я бачив уже цього джентльмена,— сказав з притиском доктор.

— Правда? — здивувався містер Вінкл.

— І цього теж, як не помиляюся,— додав доктор, допитливо вдивляючись у незнайомого в зеленому фракку.— Здається, я зробив цій особі одну вельми серйозну пропозицію, яку вона визнала за краще відхилити.— Кажучи це, доктор лихим оком дивився на незнайомого і шепнув щось лейтенантові Теплтону.

— Не може бути! — промовив цей джентльмен.

— Кажу ж вам,— настоював доктор Слемер.

— Маєте зараз же скрутити йому в'язи,— поважно озвався власник похідного стільця.

— Тихо, Пейн! — сказав лейтенант.— Дозвольте спитати вас, сер,— удався він до спантеличеного непристойною сценою містера Піквіка,— чи належить ця особа до вашої компанії?

— Ні, сер,— відповів містер Піквік,— він наш гість.

— Він — член вашого клубу, як не помиляюся? — допитувався лейтенант.

— Ні, звичайно.

— І ніколи не носив гудзиків з ініціалами клубу?

— Ні, ніколи,— відказав здивований містер Піквік.

Лейтенант Теплтон повернувся до доктора Слемера і знизав плечима, ніби беручи під сумнів його пам'ять. Маленький лікар сердився і мав розгублений вигляд. А містер Пейн люто позирав на променисте лице Піквіка.

— Сер,— сказав доктор, раптом звернувшись до містера Тапмена тоном, що примусив цього джентльмена підстрибнути, немов у ногу йому увігналась голка,— сер, вчора ввечері ви були на балі.

Містер Тапмен, не спускаючи з очей обличчя містера Піквіка, ледве чутно погодився.

— І цей,— ткнув доктор пальцем на все ще нерухомого незнайомого,— був з вами.

Містер Тапмен не заперечував і цього факту.

— Тепер, сер,— доктор удався до незнайомого,— я питаю вас ще раз: дасте ви мені свою візитну картку і поводитиметесь, як личить джентльменові, чи ви хочете примусити мене покарати вас тут же?

— Стійте, сер,— втрутився містер Піквік,— я не можу дозволити цього без деяких пояснень. Розкажіть, що сталося, Тапмен.

Злегка торкнувшись історії із запозиченням фрака, так урочисто запрошений говорити містер Тапмен підкреслив, що то сталося „по обіді“, невиразно перепросив за свою поведінку і дав-незнайомому змогу виплутуватись самому. Той, видимо, намірився був узяти слово, коли лейтенант Теплтон, що ввесь час уважно придивлявся до нього, з презирством у голосі спитав:

— Чи не бачив я вас тут у театрі, сер?

— Так, сер,— ані трохи не зніяковівши, відповів незнайомий.

— Це — мандрівний актор,— зневажливо сказав лейтенант і, повернувшись до доктора, додав: — він бере участь у виставі, яку офіцерство 52-го полку влаштовує в рочестерському театрі сьогодні ввечері. Вам не можна битися з ним, Слемер.

— Безперечно,— поважно ствердив Пейн.

— Шкодую, що завдав вам клопоту, сер,— сказав містерові Піквіку лейтенант Теплтон.— Дозвольте зауважити, що найвірніший спосіб уникати таких прикрих сцен надалі — це бути вибагливішим у доборі своїх знайомих. Надобраніч, сер! — і лейтенант, уклонившись, вийшов з кімнати.

— Дозвольте й мені сказати, сер,—промовив запальний доктор Пейн,—що будь я Слемер або Теплтон — я б розквасив носа вам і всім вашим товаришам. Мое прізвище — Пейн, сер; доктор Пейн з 43-го полку. Надобраніч, сер!—І по цих словах він велично вийшов з кімнати в супроводі доктора Слемера, що не сказав нічого, але облік усіх піквіців обуреним поглядом.

Стримуваний гнів і надзвичайне здивування розпирали Піквікові груди, мало не розриваючи його жилет. Він остовпів і майже безтямно дивився перед собою. Стук дверей привів його до пам'яті, і він кинувся вперед з люттю в погляді і з полум'ям у очах. Його рука була на дверях. Ще мить—і вона стискувала б уже горло доктора Пейна з 43-го полку, та, на щастя, містер Снодграс вхопив за фалди свого шановного лідера і потяг його назад.

— Держіть!—кричав Снодграс.—Вінкл, Тапмен, держіть його. Він не повинен губити своє дорогоцінне життя за таку дурницю.

— Пустіть мене!—кричав містер Піквік

— Тримайте міцно!—галасував містер Снодграс, і спільними зусиллями всього товариства містера Піквіка пощастило впровадити в крісло.

— Дайте йому віддихатись,—сказав незнайомий,—бренді з водою... хвацький старенький... розприндився, наче індик... ковтніть цього... а... надзвичайно!—Випробувавши попереду на собі вплив мішанини, він приклав склянку до уст містера Піквіка, а решту одним духом вихилив сам.

Впала коротка мовчанка. Бренді з водою зробило своє діло. Миле обличчя містера Піквіка набрало свого звичайного виразу.

Залишки невдоволення затримувалися ще деякий час у грудях містера Вінкла, і, можливо, спричини-

лось до цього тимчасове позичення його фрака, хоч важко припустити, щоб така дрібниця могла збудити навіть скороминуще почуття гніву в душі піквіця. За винятком цього, добрий настрій їх усіх цілком поновився, і кінець вечора пройшов дуже весело.

РОЗДІЛ IV

Огляд війська. Нові друзі. Запрошення в гостину на село.

Наступного ранку вся людність Рочестера та око-
лишніх міст встала ще вдосвіта і в збудженому на-
строї. На той день було призначено великий огляд
війська. Орлине око начальника військової округи
мало проінспектувати вправи півдюжини полків. Спо-
руджена була тимчасова фортеця. Військо мало ата-
кувати й узяти її. Передбачалось, що будуть запалю-
вати міни.

Містер Піквік з трьома своїми компаньйонами стали
в першому ряді юрби й терпляче чекали, коли поч-
нуться маневри. Люду дедалі прибувало, і зусилля,
яких вони докладали, щоб утриматись на своїх місцях,
вимагали від них пильної уваги. То натовп натиску-
вав їм на спини, і містера Піквіка жбурляло уперед з
пружністю й швидкістю, що зовсім не пасували до
його статечного вигляду. То військо просило „посу-
нутись назад“, і приклад мушкета, нагадуючи йому
про таке прохання, або падав на великий палець ноги
містера Піквіка, або пхав його в груди, щоб пере-
свідчитись, чи просьбу ту виконано. То жартівливі
джентльмени, навалившись на містера Снодграса й
завдавши йому пекельних мук, питалися, куди він
лізе. Містерові Вінклу, що висловив обурення з таких

нахабних нападів, хтось ззаду насунув капелюх на самі очі й попросив ласкаво заховати свою голову в кишеню. Такі та й інші практичні дотепи разом із незрозумілим зникненням містера Тапмена робили їхнє становище швидше невідгідним, ніж приємним.

Нарешті низький гомін багатьох голосів пройшов по юрбі, як завжди буває, коли настає те, що довго сподівалися побачити. Всі очі повернулись до брами фортеці. Ще кілька хвилин пожадливого чекання — і в повітрі весело замайорили прапори, заблищала проти сонця зброя, і колона за колоною почали виходити на рівнину. Частини спинялись і строїлись. По рядах перебігли слова команди; віддаючи честь, брязнули рушниці — і перед фронт, у супроводі полковника Балдера й численного офіцерства, прискакав начальник військової округи. Враз ударили всі оркестри; всі коні стали диба, посунулись назад і замахали хвостами. Собаки гавкали, юрба верещала з захоплення, військо стояло струнко, і, скільки кинути оком, видно було тільки довгу алею червоних мундирів та білих штанів.

Містер Піквік, відступаючи й дивним способом виплутуючись поміж кінських ніг, не мав вільного часу стежити за тим, що відбувалося перед ним, доки сцена не набрала описаного оце нами вигляду. Коли ж він дістав, нарешті, змогу закріпитися на своїх ногах, то його задоволення і захват були безмежні.

— У нас чудове місце, — зауважив він, озирнувшись. Натовп круг них потроху розсіявся, і вони були майже самі.

— Чудове! — озвалися в один голос містер Снодграс і містер Вінкл.

— Що це вони тепер роблять? — спитав містер Піквік, дивлячись у підзорну трубу.

— То вони... вони... здається... вони, здається, наміряються стріляти,— відповів містер Вінкл, міняючись на виду.

— Дурниця! — сказав містер Піквік.

— А мені теж здається, що вони хочуть стріляти,— ствердив містер Снодграс, трохи збентежений.

— Не може бути,— заперечив містер Піквік. Ледве встиг він вимовити ці слова, як всі шість полків підняли рушниці, ніби мавши одну для всіх ціль, а за ту ціль — піквікців, і випалили разом, струснувши, до самого її центру, землю, а разом з нею й душу одного літнього джентльмена.

В таких відповідальних обставинах, перед спустошливим огнем холостих пострілів, зморений операціями війська, новий загін якого показався на протилежному кінці поля, містер Піквік виявив цілковиту витриманість і самовладання, властиві всім великим розумам. Він схопив містера Вінкла за руку і, помістившись між цим джентльменом і містером Снодграсом, поважно повчав їх, що, як не зважати на можливість оглухнути, іншої безпосередньої небезпеки в цій стрілянині немає.

— А уявіть собі, що якийсь солдат помилково зарядить свою рушницю не холостим набоем,— сказав містер Вінкл, збліднувши на саму згадку про такий випадок.— Я чув, як щось просвистіло в повітрі коло мого вуха.

— Мабуть, нам слід би лягти на землю? — запропонував містер Снодграс.

— Ні, ні; покищо це зайве,— відказав містер Піквік. Губи в нього наче тремтіли, щоки помітно зблідли, але жодного слова страху не злетіло з уст цього безсмертного мужа.

Містер Піквік мав рацію — стрілянина припинилась.

Та тільки не поздоровив він себе з правильністю своїх передбачень, як новий рух позначився в рядах війська. Чути було хрипкі слова команди, і раніше, ніж будь-хто з товариства встиг збагнути значення маневру, всі шість полків, наставивши рушниці, удвоє швидшим проти звичайного кроком лавою посунули на те місце, де стояв містер Піквік з приятелями.

Друга частина війська, з'явлення якої на полі так збентежило містера Піквіка кілька секунд тому, мала відбивати удавану атаку на фортецю. В наслідок цього наші піквікці несподівано опинилися між двома довгими шеренгами солдатів. Одна з них наважно наступала, а друга готувалася рішуче обороняти свої позиції.

— Гей! — кричали офіцери загону, що наступав.

— Геть з дороги! — горлали офіцери загону, що оборонявся.

— Куди ж нам іти? — волали збентежені піквікці.

— Геть, геть, геть! — була єдина відповідь. На мить сталося щось дике: важкі кроки тисяч ніг, жахний струс, приглушений сміх; півдюжини полків уже віддалилися на півтисячі ярдів, а в повітрі все ще метлялись підшви піднятих догори чобіт містера Піквіка.

Перше, що стало перед очима містера Снодграса, коли він, зробивши разом із містером Вінклем мимовільний курбет, сів на землю й почав жовтою хусточкою зупиняти кров з носа, був його шановний лідер, що на деякій віддалі гнався за своїм капелюхом, який пустотливо підстрибував.

Повівав досить сильний вітер, і капелюх містера Піквіка котився поперед нього, немов на перегонах. Вітер віяв, містер Піквік задихався, капелюх котився все далі й далі, стрибаючи, неначе дельфін між бур-

хливими хвилями: Він, певне, зовсім зник би, і містер Піквік думав уже віддати його на волю долі, коли щасливий випадок спинив біг утікача.

Містер Піквік, як ми сказали, був уже цілком виснажений і збирався відмовитись від погоні, коли

капелюх наткнувся на колесо одного з шести екіпажів, що стояли саме на тому місці, до якого мчав капелюх. Скориставшись з нагоди, містер Піквік стрілою кинувся вперед, заволодів своєю власністю, наклав її собі на голову й спинився, щоб перевести дух. Не минуло й півхвилини, як він почув своє ім'я, вимовлене голосом, у якому містер Піквік відразу впізнав голос містера Тапмена, а, глянувши вгору — побачив картину, що вразила й звеселила його.

У відкритому екіпажі, від якого, щоб вільніше почувати себе серед натовпу, відпрягли коней, стояв

огрядний старий джентльмен в синьому фраку з блискучими гудзиками, в плисових штанах і ботфортах, дві молоді панни в шарфах і перах, молодий добродій, очевидно, закоханий в одну з панн у шарфах і перах, леді непевного віку — імовірно, тітка тих панн — і містер Тапмен з таким невимушеним виглядом, ніби він з дитинства був членом цієї родини. Ззаду до коляски був примоцьований кіш величезного розміру, — один з кошів, що в спостережливому мозку викликають думки про холодну дичину, язики та пляшки з вином, — а на передку куняв гладкий червоновидий хлопець.

Містер Піквік тільки встиг перебігти очима по всіх цих цікавих предметах, як його вірний учень покликав його :

— Піквік! Піквік! — гукав містер Тапмен. — Лізьте сюди! Мерщій!

— Заходьте, сер. Піднімайтесь, прошу, до нас, — сказав огрядний джентльмен. — Джо! Знову заснув, клятий хлопчисько. Джо, спусти підніжок! — Гладкий хлопець, не кваплячись, скотився з передка, спустив підніжок і гостинно відчинив дверцята. У цей момент до екіпажу підійшли містер Снодграс і містер Вінкл.

— Місця вистачить на всіх, панове, — сказав огрядний джентльмен. — Двоє всередині, один на передку. Джо, посунься трохи. Прошу! — Він простяг руки й допоміг влізти в екіпаж спершу містерові Піквіку, а потім містерові Снодграсу. Містер Вінкл вибрався на передок; гладкий хлопець сів поруч і миттю знову заснув.

— Дуже радий бачити вас, панове, — сказав огрядний добродій. — Я добре знаю вас, дарма що ви навряд чи пригадуєте мене. Минулої зими я кілька вечорів провів у вашому клубі. Побачив сьогодні

містера Тапмена і вельми радий, що зустрівся з ним. Як поживаєте, сер? Виглядаєте ви непогано.

Містер Піквік подякував і стиснув руку огрядному джентльменові в ботфортах.

— А ви, сер? — з отецькою дбайливістю звернувся той до містера Снодграса. — Чудово? Га? Гарно, дуже гарно. А ваше здоров'я, сер? (до містера Вінкла). Дуже радий бачити вас усіх у доброму здоров'ї. Мої дочки, панове; мої дівчата. А це моя сестра — міс Рахіль Вордл. Теж дівча, але не дитинча; га, сер? — огрядний добродій жартівливо ткнув містера Піквіка ліктем у бік і зайшовся добродушним реготом.

— Годі, братику! — сказала міс Вордл, непохвально усміхаючись.

— Та це ж достеменна правда, і ніхто не може її заперечувати, — настоював на своєму огрядний джентльмен. — Вибачте, панове, це — мій друг містер Трандл. А тепер, коли всі ви знайомі, давайте влаштовуватись вигідніше і будемо дивитись на маневри. — Огрядний джентльмен нахлав на ніс окуляри, містер Піквік влип очима в підзорну трубу, і, ставши в екіпажі, товариство поверх плечей один одного почало дивитись на військові вправи.

— Джо, Джо! — крикнув огрядний джентльмен після того, як фортецю було взято, а обложники і обложені посідали обідати. — А, кляте створіння, заснув знову! Будь ласка, сер, ущипніть його за ногу, прошу. Тільки це й може його розбудити. Дякую; розв'язуй коша, Джо.

Гладкий хлопець, ногу якого містер Вінкл стиснув між великим і вказівним пальцями, скотився з передка й заходився розпаковувати кіш значно швидше, ніж можна було сподіватися, судячи з його попередньої нерухомості.

— Тепер треба потіснитись трохи,— сказав містер Вордл.

Товариство сяк-так розташувалось в екіпажі, і містер Вордл почав передавати всім різні потрібні речі, беручи їх від Джо, який з цією метою сп'явся на задок екіпажу.

— Ножі й виделки, Джо! Тепер тарілки. Джо, дай дичину! Клятий хлопець, знову спить! — Діставши жартівливий удар палицею по голові, хлопець не без труда прокинувся.— Тепер подавай їсти!

Щось в останніх словах підбадьорило гладкого хлопця. Він раптом схопився, і його сонні очі, ледве помітні за гладкими щоками, кидали пожадливі погляди на їжу, яку він почав витягати з коша.

— Ну, мерщій! — підганяв містер Вордл, бо хлопець задивився на каплуна і, здавалось, не міг розлучитися з ним.

— Так. Тепер язик. Тепер пиріг з голубами. Обережно! Шинку й телятину. Не забудь омари. Вийми з серветки салат. Дай мені підливу.

— Чудний хлопець,— зауважив містер Піквік.— Що, він завжди так швидко засинає?

— Засинає! — сказав старий джентльмен.— Завжди спить. Уві сні працює, а коли прислуговує коло столу, то ще й хропе.

— Надзвичайна натура,— здивувався містер Піквік.

— Авжеж... надзвичайна,— відповів містер Вордл.— Я пишаюся цим хлопцем і не хотів би втратити його ні за що в світі. Він — справжнє диво природи. Ну, Джо, забирай тарілки та відкрий ще одну пляшку. Чуєш?

Гладкий хлопець устав, розплющив очі, проковтнув величезну скибу пирога, — він почав жувати її перед тим, як заснув востаннє, — спроквола виконав наказ

свого пана і почав укладати назад посуд та залишки страв, жадібним поглядом проводжаючи кожен кусень. Нову пляшку відкрили й хутко спорожнили. Потім кіш знову примоцювали до задка екіпажу; хлопець сів на передок.

Тим часом військові справи відновились. Окуляри та підзорна труба знову були пущені в діло. Знову ойкали та верещали жінки, гримали й торохкотіли гармати. Нарешті, на превелику втіху всіх, запалили міну, і солдати розійшлися по казармах.

— Отже,— сказав старий джентльмен, стискуючи руку містерові Піквіку й підсумовуючи попередні розмови,— отже, завтра ви в нас будете?

— Неодмінно,— відповів містер Піквік.

— Адресу ви знаєте?

— Мейнорська ферма, Дінглі-Дел,— сказав містер Піквік, глянувши в свою записну книжку.

— Правильно,— погодився старий джентльмен.— Майте на увазі, що менш як через тиждень я вас не випущу, і покажу все, на що слід подивитися. Коли вже ви хочете пожити на селі, приїздіть до мене. Матимете села досхочу. Джо! Клятий хлопець знову спить! Джо, поможи Томові запрягти коні.

Коні запрягли; кучер сів на своє місце; гладкий хлопець на своє; останні привітання—і екіпаж покотив. Піквікці обернулися ще раз глянути на нього. Сонце сідало і, кидаючи своє проміння на їхніх нових знайомих, освітило й постать гладкого хлопця. Голова його звисла на груди, і він знову заснув.

РОЗДІЛ V,

де оповідається, між іншим, як містер Піквік учився правити конем, а містер Вінкл — їздити верхи, і що з того вийшло.
Перший вечір на Мейнорській фермі.

На другий день, повернувшись до готелю після ранішньої прогулянки, містер Піквік застав своїх компаньйонів уже на ногах. Вони чекали на нього, щоб сісти до столу, де стояв спокусливий сніданок. По його приході яйця, шинка, чай, кофе й сендвічі почали зникати із швидкістю, що свідчила і про добру якість страв, і про гарні апетити споживачів.

— А як же поїдемо ми на Мейнорську ферму? — спитав містер Піквік.

— Мабуть, найкраще було б порадитися з слугою? — сказав містер Тапмен.

— Дінглі - Дел, джентльмени? — відповів запрошений зараз же слуга. — П'ятнадцять миль ... дорога вибоїста ... привести кабріолет, сер?

— У кабріолет влізе тільки двоє, — сказав містер Піквік.

— Правда, сер ... Прошу пробачити, сер ... Тоді, може, в шарабані, сер ... Два місця ззаду, одне на передку для того, хто править ... О, вибачте, сер, це знову ж таки тільки для трьох.

— Що ж його робити? — спитав містер Снодграс.

— Може, хто із вас захоче поїхати верхи, сер? —

висловив думку слуга, дивлячись на містера Вінкла. — Чудові верхові коні, сер... А хтось з людей містера Вордла, будши в Рочестері, приведе коня назад, сер.

— Правильно,— погодився містер Піквік.— Чи не поїхали б ви верхи, Вінкл?

В глибині душі містер Вінкл був дуже непевний щодо своїх кавалерійських здібностей, але, не бажаючи виносити на явність свої сумніви, мужньо відповів:

— Звичайно; і з величезною охотою.

Містер Вінкл наражав свою долю на велику небезпеку, але вороття вже не було.

— Тоді нехай коні будуть тут на одинадцять,— наказав містер Піквік.

— Слухаю, сер,— відповів слуга.

Поснідавши, подорожні порозходились по своїх кімнатах, щоб узяти по зміні білизни для майбутньої експедиції.

Закінчивши свої приготування, містер Піквік зійшов у буфет і почав розглядати прохожих. Незабаром слуга доповів, що шарабан подано, і слова його ствердив сам екіпаж, з'явившись перед вікнами кімнати.

То був курйозний невеличкий ящик на чотирьох колесах, з низьким сидінням на дві особи ззаду і з високим передком для одного, запряжений здоровенним гнідим конем з надзвичайно несиметричним скелетом. Поруч із екіпажем стояв конюх, тримаючи за поводи другого величезного коня — очевидно, близького родича першого, засідланого для містера Вінкла.

— Чорт побери!— скрикнув містер Піквік, коли вони були вже на вулиці й дивилися, як укладають їхні речі. — Хто ж правитиме? Я про це й не подумав.

— А хто ж, як не ви?— сказав містер Тапмен.

— Звичайно,— приєднався містер Снодграс.

— Я! — зойкнув містер Піквік.

— Не бійтесь, сер, — сказав конюх. — Він зовсім тихий. З ним і дитина впорається.

— Ви кажете — він не лякається? — спитав містер Піквік.

— Лякається! Він не злякався б, зустрівши цілий вагон мавп із обпаленими хвостами.

Заперечувати останні слова не можна було. Містер Тапмен і містер Снодграс сіли в шарабан. Містер Піквік вибрався на своє сидло і сперся ногами на спеціально влаштовану для цього жердину.

— Ну, Блискотючий Вільям, — удався до свого помічника конюх, — давай джентльменові віжки. — „Блискотючий Вільям“ — так, імовірно, звали його через його пригладжене волосся та лиснюче обличчя — вклав віжки у ліву руку містера Піквіка, а конюх тим часом всував йому в праву батіг.

— Но! — крикнув містер Піквік на велетенське чотириноге, що виявило виразне бажання податись назад у вікно буфету.

— Но! — вторували з шарабана містер Тапмен і містер Снодграс.

— Це він бавиться, джентльмени, — заспокоював конюх. — Подерж коня, Вільям. — Помічник стримав норовисту тварину, а головний конюх допомагав тим часом добратись до сидла містерові Вінклу.

— Не з того боку, прошу, сер.

— Дивно буде, як джентльмен не дасть кумеля не з того боку, — шепнув насмішкуватий хлопчисько до невимовно задоволеного цим видовищем слуги.

Поінструктований містер Вінкл сп'явся на сидло з такими труднощами, ніби ліз на борт військового судна.

— Все гаразд? — спитав містер Піквік, в душі переконаний, що все — негаразд.

— Гаразд,— невпевнено відповів містер Вінкл.

— Пустіть його, сер! — крикнув конюх. — Натягніть віжки, сер! — І шарабан з містером Піквіком на передку, і верховий кінь з містером Вінклем на спині зрушили з місця на загальну втіху цілої вулиці.

— Чого це він іде у вас боком? — спитав у містера Вінкла містер Снодграс.

— Не знаю,— відповів містер Вінкл. Його кінь посувався вперед надзвичайно загадковим способом — повернувшись головою до одного тротуару, а хвостом до протилежного.

Містер Піквік не мав часу спостерігати ті чи інші особливості, бо всі його сили були зосереджені на керуванні конем, запряженим у шарабан. Кінь виявляв різноманітні властивості, дуже інтересні для стороннього спостерігача і зовсім неінтересні для тих, хто сидів у екіпажі. Він раз-у-раз смикав головою, що дуже утруднювало становище містера Піквіка, і, крім того, мав оригінальну звичку то раптом кидатись до якогось боку дороги, то так само несподівано спинятись, а потім мчати знову.

— Чого це він так викручує? — спитав містер Снодграс, коли кінь удвадцять виконав один і той самий маневр.

— Хто його знає,— сказав містер Тапмен. — Думаю, він лякається. Як по-вашому?

Містер Снодграс намірявся відповісти, коли його перебив голосний оклик містера Піквіка:

— Я впустив батіг!

— Вінкл,— звернувся містер Снодграс до верхівця, що, трусячись усім тілом і маючи кашкет аж на потилиці, під'їхав в цей час до шарабана.— Вінкл, підійміть, будьте ласкаві, батіг.

Містер Вінкл натягнув поводи так, що аж потемнів

з напруги, але нарешті спинив коня, зліз з нього, передав батіг містерові Піквіку й налагодився сідати знову.

Чи кінь його був у жартівливому настрої і хотів невинно побавитися з містером Вінклем, чи він вирішив, що без верхівця можна перебути десь не гірше, ніж із ним; це — питання, на які ми не можемо дати точної й виразної відповіді. Та хоч якими мотивами керувався кінь, але безперечно те, що тільки містер Вінкл доторкнувся до поводів, як кінь перекинув їх через свою голову і відскочив назад, витягнувши їх на всю довжину.

— Коніку, кониченьку, гарний мій коніку! — заспокоював його містер Вінкл. Та гарний коник, видима річ, не любив підлещування, і через десять хвилин містер Вінкл був од нього не ближче, ніж коли почав свої умовляння; річ неприємна в усяких обставинах, а на такому безлюдному шляху, де ніхто не подасть допомоги, і поготів.

— Що робити? — скрикнув містер Вінкл, пропанькавшись з конем чимало часу. — Я ніяк не можу підійти до нього.

— Проведіть його за вуздечку до найближчої застави, — порадив містер Піквік.

— Та він не піде! — закричав містер Вінкл. — Злізьте й підержте його.

Містер Піквік був утілена добрість і гуманність. Він закинув віжки за спину коневі, спустився з передка, одвів екіпаж убік, щоб не заважав нікому проїздити по шляху, і, залишивши в шарабані містера Снодграса з містером Тапменом, поспішив допомогти приятелеві.

Побачивши містера Піквіка з батою у руці, кінь змінив кружляння на одному місці на такий рішучий відступ, що примусив містера Вінкла, який все ще

висів на одному кінці поводів, бігти ще хуткіше. Містер Піквік кинувся йому на поміч, але що швидше біг містер Піквік вперед, то швидше кінь посувався назад. Нарешті містер Вінкл, руки якого мало не ви-йшли з суглобів, випустив поводи. Тоді кінь спинився, озирнувся, кивнув головою, повернувся й спокійно

подався до Рочестера. Містер Піквік і містер Вінкл розгублено дивилися один на одного. Шум коліс не-подалеку звернув на себе їхню увагу.

— Чорт бери! — в розпачі скрикнув містер Піквік. — І другий кінь тікає.

Це була суцця правда. Тварина перелякалася. Віжки були в неї на спині. Наслідки передбачити не трудно. Вона помчала разом з шарабаном і містерами Тапменом та Снодграсом у ньому. Гони тривали недовго. Містер Тапмен викинувся з екіпажу просто в живопліт обіч дороги. Містер Снодграс пішов його слідом. Кінь ударив шарабан об поруччя моста, відокремив

колеса від короба, а спинку від передка, і, нарешті, спинився роздивитись на вчинену ним руйнацію.

Першим ділом наших двох друзів було визволити своїх компаньйонів з їхнього живоплітного ліжка, після чого вони з невимовним задоволенням констатували, що Снодграс і Тапмен відбулися самими численними дряпаками від колючок та пошматованими костюмами. Далі треба було зняти з коня зброю. Закінчивши цю складну процедуру, товариство поволі пішло далі, ведучи з собою коня й залишивши шарабан на волю долі.

Тільки надвечір четверо наших друзів і їхній чотириногий компаньйон вийшли на шлях, що вів до Мейнорської ферми; але хоч і були вони коло самої мети, приємність, яку вони відчували б в інших обставинах, значно згасала, коли вони згадували про свій незвичайний вигляд та кумедне становище. Пошматований одяг, подряпані обличчя, запорошені чоботи, зморені погляди, а головне — кінь. О, як кляв того коня містер Піквік! Час від часу він кидав на благородну тварину промовисті погляди ненависті й помсти. Не раз вираховував він скільки довелося б йому витратити, якщо він переріже їй горло, а тепер думка знищити коня або пустити його на всі чотири вітри спокушала його вдсятеро сильніше. Ці страховинні міркування перепинило несподіване з'явлення двох постатей на одному з поворотів шляху. То були містер Вордл і його вірний слуга — гладкий хлопець.

— Де це ви були? — скрикнув гостинний старий джентльмен. — Я дожидав вас цілий день. Е, та який же у вас втомлений вигляд! А це що? Дряпаки. Не поранені, сподіваюся? Ні? Дуже радий. Так ви перекинулися? Маловажно. Тут це часто трапляється. Джо! Спить знову. Джо, візьми коня в джентльменів і відведи до стайні.

Гладкий хлопець забрав коня, а старий джентльмен, співчуваючи гостям у тій частині їхніх пригод, яку вони визнали за можливе розповісти, повів їх на кухню.

— Зараз усе поладимо, а тоді я представлю вас нашим у вітальні. Еммо, принеси черрі-бренді.¹ Джейн — голку й ниток! Мері — води й рушників! Ну, ну, дівчата, живо, не баріться!

Три чи чотири рум'яні дівчини кинулись шукати загадані речі, а двоє головатих повновидих хлопців, вставши від каміна (де, не вважаючи на травень, палав огонь, мов у грудні), метнулись у якийсь темний закуток і повернулись звідти з банкою вакси й півдюжиною щіток.

— Моторніше! — казав старий джентльмен, але нагадування було цілком зайве, бо одна з дівчат наливала черрі-бренді, друга принесла рушники, а один з хлопців, схопивши містера Піквіка за ногу й ледве не вивівши його з рівноваги, заходився ваксувати його чоботи так, що мозолі його розпалилися до червоного. Тим часом другий хлопець тер містера Вінкла здоровенною одіжною щіткою, підбадьорюючи себе таким свистом, який видають конюхи, чистячи коня скреблом.

Містер Снодграс, скінчивши обмиватися, почав розглядати кухню, стоячи спиною до каміна й з щирим задоволенням попиваючи черрі-бренді. Це була велика кімната з червоною цегляною підлогою й просторим каміном; стелю прикрашали окости, свинячі ребра й вінки цибулі. Стіни її оздоблювали мисливські нагаї, дві чи три вуздечки, сідло і старий поіржавілий мушкет з написом унизу, де сповіщалось, що він заряджений — мабуть, з півсторіччя тому, як показу-

¹ Черрі-бренді — вишнева наливка.

вав його вигляд. Старовинний годинник з восьмиденним заводом, урочистої й статечної поведінки, поважно цокав у кутку, а на одному з багатьох гачків, що оздоблювали буфет, висів срібний годинник такого ж давнього віку.

— Готові? — спитав старий джентльмен, коли його гості були помиті, полатані, наваксовані і підкріпились черрі - бренді.

— Цілком, — відповів містер Піквік.

— То ходім, — і товариство, пройшовши багатьма темними проходами, підійшло до дверей зали.

— Вітаю вас, джентльмени, з прибуттям до Мей-норської ферми! — сказав господар будинку, широко розчиняючи перед ними двері вітальні й виступаючи наперед, щоб привітати їх.

Численні гості в залі встали привітати містера Піквіка з його приятелями, і поки відбувалась церемонія рекомендації, містер Піквік мав досить часу, щоб розглянути осіб, які оточували його, і скласти собі уявлення про їхні вдачі та заняття — ця властива й багатьом іншим великим людям звичка давала йому чималу насолоду.

Дуже стара леді — очевидно, персонаж не менший, ніж мати містера Вордла — у високому чепці й злинялій шовковій сукні сиділа на почесному місці з правого боку від каміна. Тітка, дві молоденькі леді й містер Вордл, наперебивки стараючись показати свою до неї увагу, купчилися круг крісла старої. Одна держала їй розмовну трубку, друга подавала апельсин, третя мала наготові баночку з нюхальним спиртом, четвертий підправляв подушки, на які вона спиралася. З другого боку сидів лисий, дуже літній джентльмен з добрячим веселим обличчям — дінгліделський пастор, а поруч із ним — його дружина, огрядна, квітнуча леді,

що, як судити з вигляду, не тільки вміла по-мистецькому готувати наливки та настойки на велике задоволення інших, а при нагоді куштувала їх і для підживлення власних сил. Маленький чоловічок із суворим, поморщеним, як печене яблуко, обличчям в одному з кутків розмовляв з гладким старим добродієм, а ще троє старих джентльменів і три старих леді, гордовито випроставшись, непорушно сиділи на стільцях і дивились на містера Піквіка та його компаньйонів.

— Містер Піквік, мамо! — на весь голос закричав містер Вордл.

— А! — сказала, похитуючи головою, стара. — Тільки я не чую.

— Містер Піквік, бабуню! — одними устами прокричали панночки.

— А! — промовила та. — Та це не має значення. Йому, певно, байдуже до такої старої жінки.

— Запевняю вас, мадам, — запротестував містер Піквік так голосно, що аж його добродушне обличчя почервоніло, — запевняю вас, мадам, що для мене немає нічого приємнішого, як бачити леді вашого віку на чолі такої прекрасної родини і таку молоду й бадьору виглядом.

— А! — по короткій паузі сказала леді. — Все це дуже гарно, але я нічого не чую.

— Бабуся сьогодні не в доброму настрої, — шепнула міс Ізабелла Вордл. — Та нічого, вона поговорить ще з вами згодом.

Містер Піквік нахилив голову, ладний пробачити її старечі примхи, і пристав до загальної розмови.

Вечір минув непомітно, і, коли після ситої вечері товариство згуртувалося круг каміна, містер Піквік відчув, що ніколи за свого життя не переживав такої приємної хвилини.

РОЗДІЛ VI

Як містер Вінкл цілив у грака, а влучив у людину; як дінглідельський крикетний клуб програв маглтонцям; як маглтонці пообідали коштом дінглідельців і багато інших цікавих та повчальних речей.

Відведений до добре умебльованої спальні, містер Піквік менше ніж за п'ять хвилин заснув міцним сном і прокинувся тільки тоді, коли блискуче проміння ранішнього сонця з докором зазирнуло до нього в кімнату. Містер Піквік не був сонько і вискочив спід запони над ліжком, як запальний вояк вискакує з намету.

Чудовий ніжний дух від стогів сіна підіймався до його вікна, сотні пахощів з маленького квітника наповнювали повітря. Темнозелені луки блищали під ранковою росою, тремтячи кожною травинкою. А птахи співали так, ніби кожна блискуча краплина роси була для них джерелом натхнення. Містер Піквік аж закам'янів у надпориві й поринув у чарівні мрії.

— Алло! — очутив його чийсь оклик.

Він глянув направо — нікого. Перевів погляд у лівий бік — там лежала алея. Підвів очі на небо — звідти його не кликали. Нарешті великий муж зробив те, що звичайна людина зробила б одразу: подивився просто в сад і побачив містера Вордла.

— Як ся маєте? — закричав веселий господар, що

ледве переводив дух від надміру розкошів.— Гарненький ранок! Га? Дуже радий, що ви так рано встали. Спускайтесь мерщій униз та виходьте в сад. Я чекаю на вас.

Містер Піквік не потребував, щоб його просили вдруге. Десяти хвилин вистачило йому, щоб завершити свій туалет, і незабаром він стояв уже поруч з старим джентльменом.

— Алло! — і собі промовив містер Піквік, побачивши одну рушницю в руках свого супутника, а другу — на траві коло нього.— Навіщо це?

— Як навіщо? — сказав господар.— Ми з вашим другом збираємось постріляти граків перед сніданком. Він, здається, добрий стрілець.

— Каже, що чудовий,— відповів містер Піквік.— Тільки ніколи не доводилось бачити його на полюванні.

— Скоріше б він уже виходив,— нетерпеливився старий.— Джо, Джо!

Гладкий хлопець, що під збудним впливом ранку спав тільки трохи більше як на три чверті, з'явився в отворі дверей.

— Піднімись, постукай до джентльмена і скажи йому, що ми з містером Піквіком будемо в гайворонячій алеї. Покажи йому дорогу. Чуєш?

Хлопець подався виконувати доручення, а господар, озброївшись на взірець Робінзона Крузо двома рушницями, пішов із саду.

— Ось тут! — сказав він, спинившись через десять хвилин у алеї. Оповіщення було зайве, бо безнастанне крюкання несвідомого гайвороння досить ясно вказувало на місце його перебування. Старий джентльмен поклав одну рушницю на землю й зарядив другу.

— А он і вони! — сказав містер Піквік. Віддалік

замаячили постаті містера Тапмена, містера Снодграса й містера Вінкла. Гладкий хлопець, не зовсім певний, кого саме треба кликати, розсудливо покликав їх усіх, щоб уникнути помилки.

— Швидше! — гукнув містер Вордл, звертаючись до містера Вінкла. — Такий митець, як ви, давно б уже мусив бути тут, хоч вас нашою дичиною й не здивуєш.

Містер Вінкл відповів силуваною усмішкою і взяв вільну рушницю, скрививши гримасу, яка, певно, була б у метафізичного грака, пригніченого передчуттям близької гвалтовної смерті. Гримаса та мала визначати радість, але чомусь навдивовижу нагадувала смуток.

Старий джентльмен кивнув головою, і два обшарпані маленькі хлопці, що урочистою ходою прибули сюди під командою Джо, зараз же полізли на дерева.

— Що роблять ці хлопці? — спитав містер Піквік, починаючи хвилюватись; йому спало на думку, що зубожіння землеробів, про яке він багато читав, примушує сільських хлопчиків шукати випадкового й небезпечного заробітку, пропонуючи свої послуги, як живі цілі для молодосвідчених спортсменів.

— Тільки виганяють дичину, — відповів, сміючись, містер Вордл.

— Що?

— Ну, як казати звичайною англійською мовою — лякають граків.

— О! Тільки це?

— Безперечно. Це вас задовольняє?

— Цілком.

— Дуже добре. Можна починати?

— Прошу, — сказав містер Вінкл, радий і такий відстрочці.

— Тоді відійдіть трохи. Починайте!

Хлопець скрикнув і струснув гілку, де було гніздо. З півдюжини молодих граків, жваво розмовляючи про причини цього переполоху, піднялись угору. На відповідь старий джентльмен випалив з обох стволів. Один грак упав. Решта розлетілась.

— Підбери його, Джо,—звелів містер Вордл.

Ідучи підбирати грака, хлопець усміхався. В уяві його снувався невиразний образ пирога з граками. Ідучи з птахом назад, він сміявся—грак був дуже ситий.

— Ваша черга, містер Вінкл,—промовив господар, знову заряджаючи свою рушницю.—Стріляйте!

Містер Вінкл виступив наперед і націлився. Містер Піквік і піквікці мимоволі присіли до землі, боячись, що їм може зашкодити град з гайвороння, який неминуче падатиме після спустошливого пострілу їхнього друга.

Урочиста пауза ... шум ... від ляскання крилами ... ледве чутно клацнуло.

— Алло!—скрикнув старий джентльмен.

— Не стріляє?—запитав містер Піквік.

— Осічка,—пояснив містер Вінкл, блідий, певно, з досади.

— Дивно,—сказав старий джентльмен, беручи рушницю.—Вона ніколи не давала осічки. Дозвольте, я ніде не бачу пістона.

— Чорт бери!—скрикнув містер Вінкл.—Це ж я забув покласти пістон.

Цю дрібну помилку виправили. Містер Піквік знову присів. Містер Вінкл з рішучим виглядом ступив наперед. Містер Тапмен визирав зза дерева. Хлопець скрикнув. З гнізда вилетіли чотири птахи. Містер Вінкл вистрелив. Хтось—тільки не грак—зойкнув, як кричать з фізичного болю. То містер Тапмен врятував

життя незліченних неповинних птахів, доставши порцію дробу в ліву руку.

Не можна описати замішання, що сталося в наслідок цього. Не можна переказати, як містер Піквік у першому пориві обурення узвав містера Вінкла негідником; як лежав, розпластавшись на землі, містер Тапмен;

як коло нього навколішки стояв вражений розпачем містер Вінкл; як містер Тапмен вимовляв чиєсь жіноче ім'я, розплющував спершу одне око, потім — друге, підводився трохи, а потім падав знову й заплющував обидва. Докладно описати все це не легше, ніж змалювати, як поволі опритомнював безталанний поранений, як схвильовані друзі перев'язували йому руку хусточками і, йдучи нога за ногою, вели його під руки додому.

Коло садової хвіртки товариство зустріли панни, що

чекали на нього і на сніданок. Стара дівуля-тітка усміхалася й просила поспішати. Очевидно, вона не знала ще про жахливий випадок, бідолашна. Іноді не знати нічого буває щастям. Група підійшла ближче.

— Не лякайтесь,— застеріг господар, боячись схвилювати своїх дочок. Невеличка купка тісно оточила містера Тапмена, і розібрати, що саме скоїлось, ще не можна було.

— Не лякайтесь! — повторив господар.

— В чім річ? — заверещали дами.

— Містера Тапмена спіткала невеличка неприємність. Тільки й усього.

Дівуля-тітка пронизливо скрикнула, зайшлася істеричним реготом і впала навznak на руки племінниць.

— Хлюпніть на неї трохи холодної води,— звелів старий джентльмен.

— Ні, ні! — бурмотіла тітка. — Мені вже краще. Белло, Еміліє, покличете хірурга. Він поранений. Може помер? Мабуть... ха... ха... ха! — Тут тітка зазнала нападу номер два із суміші істеричного сміху й верещання.

— Заспокойтесь,— простогнав містер Тапмен, майже до сліз вражений таким співчуттям до його страждань. — Заспокойтеся, люба, мила пані.

— Це — його голос! — верескнула тітка, і в неї стали позначатись симптоми нападу номер три.

— Не хвилюйтесь, прошу, люба мадам,— ніжно промовив містер Тапмен. — Мене ледве зачепило. Запевняю вас.

— То ви не вмерли? — вигукнула істерична леді. — Скажіть, о, скажіть, що ви не вмерли!

— Не верзи дурниць, Рахіль,— втрутився містер Вордл, трохи, мабуть, брутальніше, ніж це пасувало до поетичного характеру сцени. — Яка користь тобі, коли він скаже, що не вмер?

— Ні, ні! Я не вмер,— ствердив містер Тапмен.— І не потребую ніякої іншої допомоги, крім вашої. Дозвольте мені спертись на вашу руку... о, міс Рахіль!— пошепки додав він.

Стурбована жінка підійшла й подала йому свою руку. В їдальні містер Тапмен почтиво притиснув її руку до своїх уст і впав на канапу.

— Вам млосно?— занепокоїлась Рахіль.

— Ні, нічого. Вже проходить. Тепер мені буде краще,— і він заплющив очі.

— Спить,— прошептала тітка (зорові органи його були заплющені біля двадцяти секунд).— Любий, любий містер Тапмен!

Містер Тапмен схопився на ноги.

— О, повторіть, повторіть ще ці слова!— благав він.

— Ви ж, певно, не чули їх?— зашарілась леді.

— Отже чув,— відказав містер Тапмен.— Якщо ви хочете, щоб я видужав, повторіть їх.

— Тихо!— перебила леді.— Мій брат!

Містер Тресі Тапмен прибрав попередньої пози. В кімнату в супроводі хірурга увійшов містер Вордл.

Оглянувши руку, лікар перев'язав рану, визнавши її зовсім легкою. Заспокоївши своє сумління, товариство заходилося заспокоювати свої шлунки. До всіх повернувся веселий настрій. Тільки містер Піквік сидів похмурий і мовчазний. На обличчі в нього позначалися сумнів і розчарування. Події цього ранку підірвали його довір'я до містера Вінкла.

— Чи граєте ви в крикет?— спитав містер Вордл у невдалого стрільця.

Іншим разом містер Вінкл відповів би ствердно, але тепер він відчув делікатність свого становища і скромно сказав:

— Ні.

— А ви, сер?—зацікавився містер Снодграс.

— Грав колись,— відповів господар,— а тепер давно вже не граю, дарма що належу до числа членів тутешнього клубу.

— Сьогодні, здається, розігрують великий матч,— зауважив містер Піквік.

— Так,— відповів господар,— і ви, думаю, хотіли б побачити його?

— Я, сер,— промовив містер Піквік,— люблю всякий спорт, де життя людське не наражається на небезпеку від самонадійних неуків.

Містер Піквік спинився і пильно подивився на містера Вінкла, що під пронизливим поглядом свого лідера ладен був піти під землю. Через кілька хвилин великий муж одвів свої очі й спитав:

— Нам не дорікатимуть, якщо ми припоручимо нашого пораненого друга дамам?

— Не можна припоручити мене кращим рукам,— сказав містер Тапмен.

— Дійсно, не можна,— ствердив і містер Снодграс.

Залишивши містера Тапмена під опікою жіноцтва, решта гостей, на чолі з містером Вордлем, вирушила на місце, де мало відбутись спортивне змагання, що вивело з стану заціпеніння сонливий Маглтон і прищепило Дінглі-Делеві гарячкову енергію.

До міста було не більше як дві милі; дорога йшла тінявими алеями та відлюдними стежками; розмовляли про красу місцевості навколо, і містер Піквік, що, віддавшись міркуванням, трохи відстав од гурту, майже шкодував, коли побачив себе на головній вулиці Маглтона. Вирішивши завести згодом до записної книжки спостереження, зроблені ним під час подорожі, і свої думки, викликані цими спостереженнями, наш герой поспішився приєднатись до друзів, які тим часом

звернули в бічний провулок і підходили до бойовища.

Ворота були вже поставлені. Розіпнули й два намети для відпочинку та підживлення противних сторін. Гра ще не починалась. Двоє чи троє дінгліделців і стільки ж маглтонців велично бавились, недбало перекидаючись м'ячем. А сила інших джентльменів, як і вони, в солом'яних брилях, фланелевих куртках і білих штанах—костюм, у якому вони дуже скидались на аматорів - мулярів — сновигали між наметами, до яких містер Вордл вів наше товариство.

Численні „доброго здоров'я“ привітали з'явлення старого добродія. Багато солом'яних брилів піднялось, багато фланелевих курток нахилилось наперед, коли він рекомендував своїх гостей — джентльменів із Лондона, що прагнуть потішитися видовищем, яке,— він не мав жодного сумніву,— не розчарує їх.

— Вам краще зайти в намет, сер,— сказав дуже огрядний джентльмен. Його тулуб і ноги нагадували половину велетенського сувою фланелі на двох товстелезних стовпах.

— Там вам було б вигідніше,— ствердив інший огрядний джентльмен, що страшенно скидався на другу половину згаданого сувою.

— Ви дуже ласкаві,— відповів містер Піквік.

— Сюди, будь ласка,— запрошував перший,— це — найкраще місце,— і крикетист, відсапуючись, повів їх до намету.

— Надзвичайна гра... розкішний спорт... чудові справи... дуже...— були слова, що вразили вухо містера Піквіка, коли він вступив у намет. А перше, що впало там йому в очі, був його зеленофрачний друг з рочестерського диліжанса, що повчав добірні кола маглтонських глядачів. Костюм на ньому був

трохи полагоджений, на ногах він мав чоботи, але помилитись не можна було.

Незнайомий зараз же впізнав своїх приятелів, стрілою кинувся вперед, схопив містера Піквіка за руку і з властивою йому навальністю потяг до стільця, без-

настанно балакаючи так, ніби він був тут головний розпорядник.

— Сюди, сюди... надзвичайна штука... сила пива... свинина... м'ясо... цілі туші... гірчиця... возами... розкішний день... сідайте, прошу... будьте, як удома... радий вас бачити... дуже.

Містер Піквік сів, як йому було запропоновано. За вказівками свого таємничого друга сіли і містер Вінкл, і містер Снодграс. Містер Вордл дивувався мовчки.

— Містер Вордл, мій друг,— одрекомендував містер Піквік.

— Ваш друг... Любий сер... як ся маєте?.. Друг моїх друзів... Вашу руку, сер!—І незнайомий схопив руку містера Вордла з таким запалом, ніби вони приятелювали вже багато років, потім відступив трохи назад, подивився на нього здаля і знову стиснув йому руку, якби то було можливо, ще палкіше.

— Спасибі. А ви як сюди потрапили? — спитав містер Піквік з усмішкою, де добродушність змагалася із здивуванням.

— Як?.. Потрапив... спинився в готелі „Корони“... в Маглтоні... стрів партію... фланелеві куртки... білі штани... анчоуси... сендвічі... нирки з перцем... гарні хлопці... розкіш!

Містер Піквік був досить обізнаний з стенографічною системою розмови незнайомця і з його уривчастих пояснень зрозумів, що він якось завів знайомство з маглтонськими крикетистами, своїм звичаєм обернув просте знайомство у дружбу і дістав запрошення на матч. Отже, задовольнивши свою цікавість, наш герой наклав на ніс окуляри й приготувався стежити за грою, що саме розпочиналася.

Перші починали маглтонці, і всі з захопленням дивились, як містер Дамкінс і містер Подер, два найвідоміші грачі славетного маглтонського клубу, з киями в руках підійшли до своїх воріт. Містер Лафі, найвидатніша окраса Дінглі-Дела, мав виступати проти грізного Дамкінса, а містера Страглса обрано, щоб учинити таку ж послугу непереможному Подерові.

Грали завзято. Палкий Лафі й ентузіастичний Страглс показували дива спритності та досвіду, щоб підтримати славу Дінглі-Дела, але все даремно. Дінглі-делці мусили здатись і визнати перевагу маглтонців.

Незнайомий тим часом їв, пив і безперестанку балакав. За кожен влучний удар він поблажливим і про-

текторським тоном висловлював похвалу, а за кожну хибу виливав на голову винного своє незадоволення такими виразами, як: йолоп вайло, роззява і таке інше. Ці поклики зробили йому репутацію великого й непомильного судді в таємницях благородної гри — крикету.

— Надзвичайна гра... здорово грали... деякі удари чудові,—казав незнайомий, коли по закінченні матчу обидві партії зійшлися під наметом.

— А ви самі грали колинебудь, сер? — спитав містер Вордл, якого дуже тішила балакучість незнайомого.

— Чи грав? Я думаю... тисячі разів... не тут... у Вест-Індії... страшенно захоплююча штука... хвилює... дуже.

— В таких жарких країнах це — занадто гаряча розвага,— зауважив містер Піквік.

— Гаряча... до біса жарка... пекуча... Одного разу грав матч... парний... мій друг полковник... сер Томаз Блазо... один з найвидатніших крикетистів... у цілому світі... Кидаємо жеребок... починаю перший... сьома година ранку... прислугують шестеро тубільців... спека неймовірна... всі шість знепритомніли... віднесли... свіжих шестеро... теж зомліли... Б'є Блазо... підтримують під руки двоє тубільців... не може мене вибити... і собі зомліває... відносять полковника... нема з ким грати... вірний слуга... Кванко Самба... лишається один... сонце палить... киї розпечені, як залізо... м'ячі стали аж чорні... п'ятсот сімдесят раундів... майже знемігся... Кванко збирає останні сили... вибиває мене... я купаюсь і сідаю обідати.

— А що сталося з тим чоловіком, сер? — спитав старий джентльмен?

— З Блазо?

— Ні, з іншим.

— Кванко Самба?

— Так, сер.

— Бідний Кванко ... вже не одужав ... вибив мене ... і помер, сер.

Тут незнайомий притиснувся обличчям до великого кухля. Чи то він хотів приховати своє хвилювання, чи бажав порозкошувати пивом, ми того не знаємо. Знаємо тільки, що він раптом спинився і, затаївши дух, став занепокоєно дивитись на двох старшин дінгледельського клубу, що підійшли до містера Піквіка й сказали:

— Ми влаштовуємо обід у готелі „Голубий Лев“ і сподіваємось, що ви з вашими друзями приєднаєтесь до нас.

— Звичайно, — додав містер Вордл, — до числа ваших друзів ми залічуємо й містера ... містера ... — і він глянув на незнайомого.

— Джінгла, — сказав балакучий джентльмен, одразу повеселішавши. — Джінгл, Альфред Джінгл, есквайр, власник маєтку „Ніякого“, що міститься в „Ніде“.

— Дуже буду радий, — відповів містер Піквік.

— І я теж, — сказав містер Джінгл і, взявши під руки містера Піквіка і містера Вордла, конфіденційно зашепотів на вухо першому:

— З біса добрий обід ... холодний, але смачний ... ранком зазирнув на кухню ... птиця ... пироги ... і все таке ... хороші хлопці ... добре виховані ... чемні ... дуже.

Обід був уже готовий, і товариство зараз же подалось до міста, купками по два - три чоловіка, і через чверть години всі сиділи у великій залі маглтонського готелю „Голубий Лев“. Головував містер Дамкінс. Обов'язки заступника голови виконував містер Лафі.

Лунала загальна розмова; стукали ножі, виделки й

тарілки; троє лакеїв із затурканими головами бігали туди й сюди; ситні страви швидко зникали з стола; і всій цій метушні веселий містер Джінгл допомагав із запалом принаймні півдюжини звичайних людей. Коли всі наїлись досхочу, скатертину зняли і на стіл поставили пляшки, склянки та десерт, після чого слуги вийшли, щоб „не заважати“, а справді — щоб доїсти всі залишки.

Серед загальних веселощів і голосних розмов дивно було бачити маленького чоловічка з пихатим обличчям, де було написано: „не супереч мені, або я сердитимусь“, що сидів спокійно й самотньо. Коли розмова трохи стихала, він зневажливо озирався навколо й покашлював з виразом недосяжної вищості. Нарешті, скориставшись тим, що на момент відносно стихло, чоловічок озвав голосно й урочисто:

— Містер Лафі!

Зараз же впала цілковита тиша, і той, до кого звернувся чоловічок, відповів:

— Сер!

— Я хотів би сказати кілька слів, сер, і прошу джентльменів наповнити їхні склянки.

Протекторальне „Слухайте, слухайте!“ містера Джінгла підтримала решта товариства, склянки були налиті, і заступник голови, прибравши уважливого вигляду, запросив:

— Містер Степл!

— Сер! — почав маленький джентльмен, підводячися з свого стільця. — Я звертаюсь до вас, а не до нашого шановного голови, через те, що наш шановний голова до певної, я сказав би, до значної міри становить предмет моєї... моєї... так би мовити...

— Розвідки, — підказав містер Джінгл.

— Так, розвідки, — погодився маленький чоловічок. —

Дуже дякую моему шановному другові, якщо він дозволить називати його так, за поміч. (Чотири: „слухайте!“, що з них одне, безперечно, належить містерові Джінглу). — Сер, я делець, дінгліделець (ухвальні вигуки). Я не маю честі бути мешканцем Маглтона і, щиро сказати, не домагаюся цієї честі. Зараз поясню — чому (слухайте, слухайте!). Я охоче визнаю всі заслуги Маглтона і всі поваги, на які він цілком законно претендує. Проте, сер, пам'ятаючи, що в Маглтоні народилися Дамкінс і Подер, не забуваймо, що Дінглі - Дел може пишатись Лафі й Страглсом. (Оглушливі ухвальні вигуки). Не подумайте, що я хочу зменшити заслуги двох перших джентльменів. Сер, я заздрю розкоші їхніх благородних почуттів, викликаних сьогоднішнім матчем (ухвальні вигуки). Кожен, хто слухає мене, знайомий, мабуть, із відповіддю, яку дала одна дуже видатна особа імператорові Александру: „Якби я не був Діоген, я хотів би бути Александром“. Так і тепер, ці джентльмени могли б сказати: „не був би я Дамкінс, я хотів би бути Лафі“ і „якби я не був Подер, я хотів би бути Страглсом“. (Загальний ентузіазм). Але, шановні мешканці маглтонські, хіба ж ваших громадян уславлює тільки крикет? Чи чули ви колинебудь, щоб ім'я Дамкінса поєднувалось із нерішучістю? Хіба ж Подер не стояв завжди на сторожі священного права власності? (Оплески). Чи не траплялося вам, змагаючись за свої права, волю та привілеї, вдаватись на якийсь час у розпач і безнадію? І хіба ж ім'я Дамкінса не запалювало тоді вогонь, що зникав з ваших грудей, а єдине слово цієї людини роздмухувало в них полум'я так, ніби воно ніколи й не згасало? (Голосні ухвальні вигуки). Джентльмени, я пропоную вшанувати оглушливою овацією об'єднані імена Дамкінса й Подера.

Маленький чоловічок спинився, і в залі знялася ціла буря, що бушувала аж до кінця обіду. Проголошені були й інші тости. За предмет надпоривних величань ставали по черзі і містер Лафі, і містер Страглс, і містер Піквік, і містер Джінгл, і кожен з них якнайпристойніше віддячив промовцям.

РОЗДІЛ VII,

де яскраво ілюструється твердження, що путь справжнього кохання — не рейкова дорога.

Тиха самотність Дінглі-Дела, наявність багатьох представниць прекрасної статі і увага та дбайливість, з якими вони до нього поставились, — все це сприяло розвиткові ніжних почуттів, вкладених природою в груди містера Тапмена і зосереджуваних тепер на одномулюбому об'єктові.

Був вечір. Ізабелла й Емілія пішли прогулятися з містером Трандлем. Стара глуха леді заснула в своєму кріслі. Десь у кухні розлягалось низьке монотонне хropіння гладкого хлопця. В залі сиділа цікава забута всіма парочка, що й сама забула про всіх і думала тільки про себе.

— Я не полила ще своїх квітів, — сказала дівуля-тітка.

— Полийте їх тепер, — щирим тоном порадив містер Тапмен.

— Ви застудитесь на вечірньому повітрі, — ніжно заперечила тітка.

— Ні, мені корисно буде пройтися, — відповів містер Тапмен. — Дозвольте товаришувати вам.

Леді підправила трохи пов'язку, у якій лежала ліва рука містера Тапмена, взяла його за праву руку й

повела в сад. В кінці саду стояла бесідка, яка заросла козячим листом, жасміном і виткими рослинами; один із тих тихих притулків, що їх людяні господарі споруджують для притулку павукам.

Тітка взяла велику поливальницю, що лежала в бесідці, і намірялась взятися до роботи, але містер Тапмен затримав її й посадив рядом з собою.

— Міс Вордл, — сказав він.

Дівуля - тітка затремтіла так, що кілька камінців, які випадково потрапили в поливальницю, заторохтіли там, мов у дитячому калатальці.

— Міс Вордл, — сказав містер Тапмен, — ви — ангел!

— Містер Тапмен! — скрикнула Рахіль і стала така ж червона, як її поливальниця.

— Ангел, — повторив красномовний піквікець. — Я це добре знаю.

— Чоловіки завжди називають жінок ангелами, — пустотливо прошепотіла леді.

— Тоді хто ж ви? Або з чим же мені вас порівняти? — відповів містер Тапмен. — Де бачив хто жінку, що хоч трохи була б подібна до вас? Де міг би я знайти таке незвичайне сполучення вроди й найкращих чеснот? Де мені шукати... о! — Тут містер Тапмен зробив паузу й стиснув руку, що тримала принадну поливальницю.

Леді повернула голову набік.

— Чоловіки — такі дурисвіти, — ледве чутно промовила вона.

— Є поміж них і дурисвіти. Є! — викрикнув містер Тапмен. — Але не всі. Є, принаймні, один чоловік, що ніколи не зрадить; чоловік, що хотів би офірувати все своє існування вашому щастю, що живе тільки вашими очима, дихає лише вашими усмішками... людина, що ладна була б нести тягар життя для самої вас...

— Хіба ж можна знайти таку людину? — сумнівалася леді.

— Можна! — скрикнув палкий Тапмен. — Її вже знайдено! Вона тут, міс Вордл! — І раніше, ніж леді встигла зрозуміти його наміри, містер Тапмен впав навколішки до її ніг.

— Встаньте, містер Тапмен, — сказала Рахіль.

— Ніколи! — була рицарська відповідь. — О, Рахіль! — Тапмен схопив леді за нерухому руку, і поливальниця впала на землю, коли він притискував пальці дівулі-тітки до своїх губ. — О, Рахіль, скажіть, що кохаєте мене!

— Містер Тапмен, — відповіла тітка, одвернувши голову, — я ледве можу підшукати слова, але... але ви для мене не зовсім байдужі.

Ледве почувши це признання, містер Тапмен заходився робити те, до чого спонукали його палкі почування, і що, скільки нам відомо (бо ми дуже мало знаємось на таких справах), завжди роблять у подібних обставинах. Він хутко підвівся, здоровою рукою оповив шию дівулі-тітки і обсипав її незліченними поцілунками, які були по належній борні прийнятті досить ласкаво. Трудно сказати, скільки їх дав би ще містер Тапмен, якби леді раптом не відскочила від нього, скрикнувши:

— Містер Тапмен, за нами стежать! Нас викрито!

Містер Тапмен озирнувся. Коло бесідки нерухомо стояв гладкий хлопець, уп'явшись у парочку своїми великими круглими очима. Проте найдосвідченіший фізіономіст не знайшов би на його нечулому обличчі й тіні цікавості або якої іншої пристрасті, що хвилює груди людські. Містер Тапмен дивився на хлопця, а хлопець витріщився на нього. І що більше споглядав містер Тапмен абсолютну байдужість, написану на виду

хлопця, то глибше переконувався, що той або нічого не бачив, або не зрозумів того, що бачив. Нарешті, заспокоївшись, містер Тапмен спитав:

— Чого вам тут треба, сер?

— Вечерю подано, сер, — зараз же відповів хлопець.

— Ви тільки но прийшли сюди, сер? — допитувався містер Тапмен, проймаючи його поглядом.

— Тільки но.

Містер Тапмен ще раз пильно глянув на хлопця, але той і очима не повів. Містер Тапмен узяв тітку під руку й рушив до дому. Гладкий хлопець ішов слідом за ними.

— Він нічого не знає, — шепнув він.

— Нічого, — погодилася тітка.

Ззаду них хтось ніби засміявся. Містер Тапмен миттю повернув голову. Ні, то не міг бути гладкий хлопець. На його вгодованому обличчі не було й слідів усмішки.

— Він, напевно, спав, — шепнув містер Тапмен.

— Я не маю жодного сумніву щодо цього, — відповіла тітка, і обидва весело засміялися.

Містер Тапмен помилився. Уперше за своє життя гладкий хлопець не спав. Він бачив, і дуже добре бачив, все, що відбувалося в нього перед очима.

Під час вечері ніхто не робив спроб завести загальну розмову. Стара леді пішла спати; Ізабелла Вордл присвятила себе виключно містерові Трандлу; вся увага тітки звернена була на містера Тапмена, а Емілія заносилась думками до якогось далекого об'єкта, можливо — до містера Снодграса.

Годинник вибив одинадцяту ... дванадцяту, а джентльмени все ще не повертались. На обличчях у всіх можна було прочитати стурбованість. Що, як їх спинили та пограбували дорогою? Чи не послати людей з ліх-

тарями по всіх шляхах, якими вони могли проїздити? Або може... А! ось вони. Чого це вони так запізналися? І якийсь чужий голос! Кому міг би він належати? Всі кинулись до кухні, через яку ввійшли гультяї, і відразу зрозуміли правдивий стан речей.

Містер Піквік, з руками в кишенях і капелюхом на лівому оці, стояв, приткнувшись до буфету, похитуючи з боку на бік головою, і без усякої видимої причини безперестанно усміхався дуже ласкаво й приязно. Старий містер Вордл, з червоним обличчям, вчепився в руку незнайомого джентльмена і, присягаючись, запевняв його у своїй вічній дружбі. Містер Вінкл, підтримуваний годинником на стіні, кволим голосом кликав прокляття на голову кожного, хто насмілиться запропонувати йому лягати спати. А містер Снодграс впав на стілець і сидів з виразом безнадійного розпачу в кожній рисі свого обличчя.

— Що з вами трапилось? — одноголосно спитали всі три леді.

— Нічого, — відповів містер Піквік. — Все... все гаразд... гаразд... кажу я, Вордл... все... чи не все?..

— Правда ваша, — згодився веселий господар. — Оце, мої любі, мій друг містер Джінгл... друг містера Піквіка... за... завітав трохи... д... до нас.

— А що сталося з містером Снодграсом? — занепокоїлась Емілія.

— Нічого, мадам, — відповів Джінгл. — Обід після крикету... знамените товариство... надзвичайні пісні... старий портвейн, кларет... добре... дуже добре вино, мадам.

— Це не вино, — запротестував містер Снодграс переривчастим голосом. — Вино ні при чому. Це — семга. (В подібних випадках вино чомусь завжди буває ні при чому).

— Ішли б вони, мабуть, краще спати, — сказала Емма. — Двоє наших хлопців могли б однести джентльменів нагору.

— Я не хочу йти спати, — рішуче промовив містер Вінкл.

— Нема такого хлопця, що спромігся б однести мене, — з гордістю заявив містер Піквік і знову почав усміхатися.

— Ура! — пискнув містер Вінкл.

— Ура! — підхопив містер Піквік, гепнув капелюхом об підлогу, потім нерозважливо швиргонув на середину кухні свої окуляри й вибухнув реготом, задоволений із своїх жартів.

— Дайте... нам ще одну... п... пляшку! — закричав містер Вінкл, почавши грімким і закінчивши ледве чутним голосом. Голова його схилилась на груди. Висловлюючи непереможне рішення не лягати та щирій жаль, що не „кінчив ранком старого Тапмена“, він заснув. Двоє молодих велетнів, під керівництвом гладкого хлопця, віднесли Вінкла в його апартаменти, після чого тому ж хлопцеві доручив свою особу й містер Снодграс. Містер Піквік прийняв запропоновану йому містером Тапменом руку і зник тихомирно, усміхаючись ще лагідніше, ніж звичайно, а містер Вордл, попрощавшись з усією родиною так зворушливо, ніби його вели на страту, ласкаво згодився на допомогу містера Трандла і пішов нагору, даремно силкуючись прибрати поважного вигляду.

— Непристойна сцена! — обурено промовила дівуля-тітка.

— Огидлива! — підтримали її обидві молоді леді.

— Жахлива, жахлива! — приєднався до них і містер Джінгл, що пляшки на півтори випередив своїх компаньйонів. — Неприємне видовище... дуже,

— Який милий чоловік!—шепнула містерові Тап-мену дівуля - тітка.

— І до того ж гарний,— додала Емілія Вордл.

— О, безперечно!— погодилась тітка.

Наступного дня невтомний Джінгл устав спозаранку і, поки його компаньйони, знесилені вчорашньою гульнею, ще спали, подвизався за ранішнім сніданком, поставивши собі за мету звеселити весь дім. Зусилля його були дуже успішні, бо навіть глуха стара леді зажадала, щоб його найкращі дотепи переказали їй у розмовну трубку, і ласкаво зауважила, що він (тобто Джінгл) — безсоромний хлопець, і з цією думкою зараз же погодились усі її родичі.

Погожим літнім ранком стара леді звичайно гуляла й доходила до бесідки, де вчора подвизався містер Тапмен. Проводжав стару до бесідки гладкий хлопець, що, залишивши її тут саму, через півгодини повертався й відводив додому. Описана церемонія повторювалась з усією точністю протягом трьох літ, і стара була чимало здивована, побачивши, як того дня гладкий хлопець, замість залишити її та піти геть, відійшов на кілька кроків назад, пильно роздивився навкруги, а потім з надзвичайно таємничим виглядом наблизився до неї.

Стара леді була ляклива, як більшість старих жінок, і спершу подумала, що пухкий хлопець збирається силоміць забрати в неї гаманець з дрібними грошима. Вона хотіла була крикнути на гвалт, але старечі недуги здавна вже позбавили її змоги кричати. Отже, стара з почуттям невимовного жаху спостерігала всі рухи хлопця, надто коли він, щільно підійшовши до неї, крикнув їй у саме вухо, здавалося, загрозливим тоном.

— Місис!

Трапилося так, що саме на той час коло бесідки

гуляв містер Джінгл. Він чув, як хлопець кричав „місис!“ і спинився послухати, що буде далі. На це в нього були три причини. Поперше, він був від природи цікавий і нудився зараз; подруге, не мав ані трохи сумління і нарешті—круг нього росли густі кущі. Отже він стояв і слухав.

— Місис!—гаркнув гладкий хлопець.

— Ну, Джо?—промовила, вся тремтячи, леді.— Я завжди була тобі доброю господинею, Джо. З тобою поводитись якнайкраще. В тебе ніколи не було багато роботи, і ти завжди мав добру їжу.

Нагадування про їжу розчулило хлопця, і він вдячно відповів:

— Я знаю це все.

— То чого ж тобі треба?—вже сміливіше запитала леді.

— Я хочу вразити вас на смерть.

Такий спосіб висловлювати вдячність здався старій леді занадто кровожерним, а що вона не знала, як саме буде досягнуто таких наслідків, то до неї повернулися всі її попередні страхи.

— Як ви думаєте, що бачив я вчора в цій бесідці?

— Боже милий! Що?—скрикнула стара леді, перелякана урочистим тоном опасистого хлопця.

— Чужий джентльмен—той, що руку йому прострелено,—обіймав і цілував...

— Кого ж, Джо? Сподіваюсь, не нашу служницю.

— Гірше, мадам,—закричав хлопець.

— Невже якунебудь з моїх внучок?

— Ще гірше!

— Ще гірше, Джо?—здивувалася стара, думаючи, що дійшла вже границь нещастя людського.—Так кого ж? Я доконче мушу знати.

Гладкий хлопець озирнувся і гаркнув у саме вухо старої:

— Міс Рахіль.

— Що?— зойкнула леді.— Скажи голосніше.

— Міс Рахіль!— заgrimів хлопець.

— Мою дочку...

Хлопець захитав головою, і шоки його затрусились, як холодець.

— І вона стерпіла це?— крикнула леді.

— Я бачив, як вона сама його цілувала,— лиховісна усмішка скривила губи хлопця.

З своєї схованки містер Джінгл не міг бачити виразу, якого набрало обличчя леді, а то він, напевне розсміявся б і тим виявив себе. Але він не розсміявся, а уважно слухав. До його вух долітали уривки гнівливих фраз: „Як! Без мого дозволу. У такому віці! Нещасна я! Могла б почекати, коли я вмиру“. Потім він чув, як затріщала під ногами хлопця жорства. Джо пішов, і стара залишилась сама.

Може, це був незвичайний збіг обставин, але факт, що через п'ять хвилин по прибутті минулої ночі на Мейнорську ферму містер Джінгл вирішив, не гаючи часу, почати наступ на серце дівулі-тітки. Він був досить кмітливий і спостеріг, що його невимушені манери не були неприємні об'єктові його нападу, і до того ж мав підстави гадати, що в тітки є найкраща з жіночих чеснот — гроші.

Заглибившись у міркування з приводу цього, Джінгл під захистом згаданих кущів вибрався з своєї схованки і пробрався до дому. Доля, здавалось, опікувалася ним. Містер Тапмен і решта джентльменів саме вийшли з саду, а молоді панни, як йому було відомо, гуляли після сніданку. Поле було вільне.

Двері в ідальню були причинені. Він зазирнув туди.

Тітка сиділа за рукоділлям. Джінгл кашлянув. Вона глянула на нього й усміхнулася. Нерішучість не була в числі прикмет вдачі містера Джінгла. Він таємничо поклав палець на губи, ступив у кімнату й зачинив двері.

— Міс Вордл,—сказав містер Джінгл з удаваним запалом,—вибачте сміливість... недовга знайомість... нема часу для церемоній... все викрито.

— Сер...—промовила дівуля-тітка, вражена несподіваним з'явленням і не певна, чи сповна він розуму.

— Тихо!—сказав містер Джінгл театральним шепотом.—Гладкий хлопець... обличчя, як пудинг... круглі очі... мерзотник.—Тут він промовисто тріпнув головою, а тітка затремтіла з переляку.

— Ви, я думаю, маєте на увазі Джозефа?—спитала леді, силкуючись здаватися спокійною.

— Так, мадам... клята штука той Джо... зрадливий собака Джо... розказав старій леді... леді лютує... аж нетямиться... бесідка... Тапмен... цілував і обіймав... і всяка штука... Га, мадам, га?

— Містер Джінгл,—сказала тітка,—якщо ви прийшли сюди ображати мене...

— Ні в якому разі,—відповів Джінгл,—підслухав розмову... прийшов попередити вас про небезпеку... запропонувати свої послуги... уникнути скандалу. Ніколи й на думці не мав... думаєте—образа... зараз іду геть,—і він повернувся, ніби наміряючись здійснити загрозливу обіцянку.

— Що ж мені робити?—ридала тітка.—Мій брат озвіріє.

— Безперечно,—погодився Джінгл,—він лютуватиме.

— О, містер Джінгл, що можу я сказати?—скрикнула тітка в другому нападі розпачу.

— Скажіть, що то йому приснилось,— холодно порадив Джінгл.

Промінь надії майнув у серці тітки. Джінгл помітив це і скористався з вигід свого становища.

— Пху, нічого легше... поганий хлопчисько... чарівна жінка... хлопця відбатожать... вам повірять... справі край... все гаразд.

Чи вплинула можливість уникнути прикрих наслідків зробленого гладким хлопцем викриття, чи комплімент „чарівна жінка“ пом'якшив її горе, але стара дівиця почервоніла і вдячно глянула на Джінгла.

Хитрючий джентльмен глибоко зітхнув, на пару хвилин втупив очі в обличчя тітки, мелодраматично здригнувся й раптом одвів свій погляд.

— Ви, здається, нещасні, містер Джінгл,— співчутливим тоном промовила леді.— Чи не можу я, будши вдячною за вашу допомогу, спитати про причину й постаратись полегшити ваше горе?

— А!— скрикнув містер Джінгл, знову здригнувшись.— Полегшити... полегшити мої муки, обдаровуючи любов'ю людину, нечулу до свого щастя... людину, яка й тепер уже накидає оком на вашу племінницю, створіння, що... та ні! Він мені друг; я не хочу виявляти його хиби. Прощайте, міс Вордл!— Закінчивши цю промову, найзв'язнішу з будьколи виголошених ним, містер Джінгл підніс до очей рештку вищезгадуваної хусточки й пішов до дверей.

— Стійте, містер Джінгл!— спинила його дівуля-тітка.— Ви натякнули на містера Тапмена. Я прошу пояснити ваш натяк.

— Ніколи!— викрикнув містер Джінгл своїм професіональним (тобто театральним) тоном.— Ніколи!— і на ознаку того, що не хоче дальших запитань, підсунув стілець до крісла тітки й сів на нього.

— Містер Джінгл,— сказала тітка,— я прошу, я благаю... якщо ви знаєте якусь жахливу тайну, що стосується до містера Тапмена, відкрийте її.

— Чи ж можу я,— промовив Джінгл, не відводячи очей від тітчиного обличчя,— чи можу я бачити... любе створіння... жертва безсердечної зажерливості.

Деякий час він нібито змагався з багатьма різноманітними почуттями, а потім тихо сказав:

— Тапмен шукає тільки ваших грошей.

— Негідник!— верескнула обурена дівуля (сумніви містера Джінгла були розвіяні— вона мала гроші).

— Ще більше,— вів далі Джінгл,— кохає іншу.

— Іншу!— зойкнула леді.— Кого?

— Дівчина... з карими очима... небога Емілія.— Запанувала мовчанка.

Коли в цілому світі й був хтось, кого тепер дівуля-тітка смертельно й щиро ненавиділа, то це була названа племінниця Емілія. Обличчя й шия її почервоніли, і вона, не кажучи й слова, зневажливо хитнула головою. Потім, кусаючи губи і задравши ніс, вона промовила:

— Не може бути. Я не вірю цьому.

— Придивіться до них,— порадив Джінгл.

— Буду,— відповіла тітка.

— Як він на неї поглядає.

— Буду.

— І як він говорить з нею.

— Буду.

— Сьогодні за обідом він сяде коло неї.

— Нехай.

— Він говоритиме їй компліменти.

— Нехай.

— Буде віддавати всю свою увагу.

— Нехай.

— І зневажатиме вас.

— Мене!— охнула тітка.— Він — мене!— і вона затремтіла від гніву й ревнощів.

— Тоді ви переконаєтесь?— спитав Джінгл.

— Переконаюся.

— І помститесь?

— Так.

— Ви відмовитесь від нього?

— Назавжди.

— І візьмете когось іншого.

— Так.

— Візьмете?

Містер Джінгл упав навколішки, простояв так п'ять хвилин і встав лише тоді, коли тітка обіцяла похити його, з умовою, що він спершу виведе на свіжу воду містера Тапмена.

Подати докази мусив містер Тапмен, і він подав їх уже за обідом. Тітка ледве йняла віри своїм очам. Містер Тресі Тапмен, сівши поруч з Емілією, шептав, зітхав і усміхався наввипередки з містером Снодграсом. Ні слова, ні погляду не кинув він гордості свого серця, тій, що тільки напередодні ввечері слухала його палкі слова.

„Клятий хлопчисько!— думав містер Вордл, що чув усю історію від своєї матері.— Клятий хлопчисько! Він, напевне, спав, і все йому примарилось“.

„Зрадник!— думала тітка - дівуля.— Милий містер Джінгл не обдурив мене. О, як ненавиджу я того падлюку!“

Подані далі рядки мають пояснити читачеві таку, здавалося б, незбагненну зміну в поведінці містера Тресі Тапмена.

Час — вечір. Місце дії — сад. По одній з алей гуляють дві постаті. Одна — коротка й огрядна; друга —

довга й худорлява. То були містер Тапмен і містер Джінгл. Розмову почала огрядна фігура.

— Ну, як це в мене вийшло?

— Розкішно... надзвичайно... я сам не зіграв би краще... повторіть ще завтра... щовечора, поки я не скажу.

— Рахіль хоче, щоб я робив так само й далі?

— Звичайно... це їй не до вподоби... але так треба... щоб не збуджувати підозри... боїться брата... каже, що безпорадна... ще кілька днів... обдурите старих... нарешті — щастя.

— Вона нічого не переказувала?

— Кохає... страшенно... незмінно любить... Що переказати від вас?

— Любий друже,— стиснув „приятелеві“ руку, нічого не підозрюючи, містер Тапмен,— скажіть їй, як гаряче я її кохаю, як важко мені ховати свої почуття... скажіть що хочете; додайте тільки, що я розумію користь поради, яку вона дала мені через вас сьогодні ранком. Скажіть, що я вітаю її мудрість і захоплений її обачністю.

— Перекажу. Більше нічого?

— Нічого. Додайте лише, що я мрію про той час, коли назву її своєю і коли будьякі тайни будуть зайві.

— Неодмінно, неодмінно. Все?

— О, друже мій,— містер Тапмен знову стиснув „приятелеві“ руку,— прийміть мою палку подяку за вашу некорисливу ласку і вибачте, що я, нехай у думках, міг мати вас за свого конкурента. Чи спроможусь я колись віддячити вам, дорогий мій друже?

— Не будемо про це говорити,— перебив йому мову містер Джінгл. Він на мить спинився, ніби щось згадуючи, а потім сказав:— А, до речі, чи не могли б ви

позичити мені десять фунтів?.. Особиста справа... Через три дні поверну.

— Можу, — відповів, розчулившись, містер Тапмен. — Кажете, на три дні?

— Тільки на три... тоді все влаштується.

Містер Тапмен відрахував десять фунтів, поклав їх на долоню приятелеві. Той сунув їх, монета по монеті, в кишеню, і вони повернули до дому.

— Будьте ж обачні, — сказав містер Джінгл, — жодного погляду!

— Жодного натяку, — відповів містер Тапмен.

— Жодного слова!

— Жодного звука.

— Всю увагу племінниці... жорстоко щодо тітки... єдиний спосіб обдурити всіх.

— Прикладу всіх зусиль, — обіцяв містер Тапмен.

— І я теж, — сказав до себе містер Джінгл, коли вони увіходили в будинок.

Увечері обідня сцена повторилася, і так тривало три дні. На четвертий день господар був у чудовому настрої, бо пересвідчився, що ніяких підстав обвинувачувати містера Тапмена немає. Добре почував себе й містер Тапмен, бо Джінгл казав йому, що справа йде до розв'язання. Добре почував себе і містер Піквік, бо він рідко почував себе інакше. Не так добре почував себе містер Снодграс — він ревнував до містера Тапмена. Добре почувала себе й стара леді, бо вигравала весь час у віст. Добре почували себе і містер Джінгл та міс Вордл з досить важливих причин, про які говоритиметься в найближчому розділі.

РОЗДІЛ VIII

Відкриття й погоня.

Вечеря була на столі. Круг стола стояли стільці. На буфеті вишикувались пляшки, кухлі та склянки, і все вказувало на наближення найвеселішого часу доби.

— А де Рахіль? — спитав містер Вордл.

— І Джінгл? — додав містер Піквік.

— І правда, — промовив господар, — я давно щось його не бачив і не чув його голосу, принаймні, вже дві години. Еміліє, голубко, подзвони, прошу.

На дзвінок з'явився гладкий хлопець.

— Де міс Рахіль? — Він не міг сказати.

— Де тоді містер Джінгл? — Він не знав.

Всі здивовано переглядались. Було вже пізно — початок дванадцятої. Містер Тапмен нишком усміхався. Вони десь гуляють і розмовляють про нього. Ха - ха - ха! Здорово вигадано. Комедія!

— Ну, нічого, — по недовгій паузі сказав містер Вордл. — Вони, сподіваюсь, скоро повернуться. Я ніколи й ні на кого не чекаю з вечерею.

— Прекрасне правило! — схвально промовив містер Піквік. — Чудове!

— Сідайте, прошу, — запросив господар.

На столі стояло велетенське блюдо холодного м'яса, і містерові Піквіку поклали чималу його порцію. Він

підніс уже виделку до губ і саме збирався відкрити рот, коли з кухні долинув шум багатьох голосів. Містер Піквік спинився й поклав виделку на стіл. Містер Вордл, що різав м'ясо, і собі спинився й подивився на містера Піквіка. Містер Піквік глянув на нього.

В коридорі залунали важкі кроки. Двері їдальні раптом відчинилися, і в кімнату ввалився слуга, що першого дня ваксував чоботи містера Піквіка, а за ним гладкий хлопець і вся челядь.

— Що то в біса за знак? — гримнув господар.

— Чи не горить кухня, Еммо? — занепокоїлась стара леді.

— Що ви, бабуню! — скрикнули панни.

— У чім справа? — грізно спитав господар.

Слуга набрався духу й тихо відповів:

— Вони поїхали, пане. Зовсім поїхали, сер. (Тут побачили, що містер Тапмен поклав ніж та виделку і пополотнів).

— Та хто поїхав? — розсердився містер Вордл.

— Містер Джінгл і міс Рахіль, сер. В кареті з „Голубого Лева“ в Маглтоні. Я був там, але не міг спинити їх і тому зараз же прибіг сюди.

— А я сплатив його витрати! — як навіжений схопився з місця містер Тапмен. — Він узяв у мене десять фунтів. Держіть його! Він обдурив мене! Я не залишу цього! Я позиватиму! Піквік! Я не дозволю цього! — І, вигукуючи якісь безладні фрази, безталанний джентльмен у нападі розпачу забігав по кімнаті.

— Рятуй, боже! — скрикнув містер Піквік, злякано дивлячись на незвичайну жестикуляцію свого друга. — Він збожеволів! Що його робити?

— Робити! — підхопив огрядний старий господар, почувши тільки останнє слово. — Запряжіть коня в кабриолет. Я поїду до готелю й наздожену їх. А де цей

лайдак Джо?— скрикнув він, коли слуга побіг виконувати доручення.

— Я тут, але я не лайдак,— озвався голос гладкого хлопця.

— Пустіть мене, Піквік! — кричав Вордл, кидаючись на сонливого хлопця.— Його підкупив цей негідник Джінгл, щоб збити мене з пантелику, і він понавигадував хто-зна чого про мою сестру й мого друга Тапмена. (Тут містер Тапмен упав на стілець.).— Пустіть мене до нього!

— Не пускайте! — верещали жінки, серед голосів яких виразно чути було ревіння гладкого хлопця.

— Не смійте держати мене! — кричав старий. — Приймійте ваші руки, містер Вінкл! Пустіть мене, містер Піквік!

Любо було дивитись, яким спокійним і філософічним залишалося під час цієї колотнечі обличчя містера Піквіка. Він тільки трохи розчервонівся з напруги, коли, цупко обхопивши руками широкі груди їхнього тілистого господаря, стримував пориви його завзятої вдачі, а об'єднане жіноцтво тягло, пхало й виштовхувало з кімнати гладкого хлопця. Містер Піквік випустив свою жертву тільки тоді, коли слуга сповістив, що кабріолет уже готовий.

— Не пускайте його їхати самого! — верещали жінки.— Він неодмінно вб'є когонебудь.

— Я поїду з ним,— сказав містер Піквік.

— Ви — славний хлопець, Піквік,— промовив господар, стискуючи йому руку.— Еммо, дай містерові Піквіку шаль обгорнути шию. Ворушись! Доглядайте бабуню, доньки. Он дивіться — вона знову зомліла. Ну, готові?

Містер Піквік, якому встигли вже закутати великою шаллю рот, наклали на голову капелюх і дали в руки плащ, відповів ствердно.

— На скільки вони випередили нас? — гаркнув містер Вордл, коли кабріолет спинився коло готелю „Голубий Лев“, круг якого, не вважаючи на пізній час, юрмилося чимало люду.

— Не більше, як на три чверті години, — відповіли всі хором.

— Запрягайте карету четвернею. Живо! Кабріолет пришлете мені потім.

— Гайда, хлопці. Четверню в карету! Мерщій! — закричав господар готелю.

І слуги, і господар побігли. По всьому двору замигтіли ліхтарі. Задзвеніли копита коней. Задеренчали колеса карети, яку викочували з сараю. Все навкруги шуміло й метушилось.

— Ну, чи скоро ви? — нетерпеливився містер Вордл.

— Зараз виїзимо, сер, — відповів господар.

Карету викотили. Коней запрягли. Кучер зскочив на передок, форейтори — на коні. Подорожні влізли все-редину.

— Дивіться ж мені. Щоб не менш як сім миль за півгодини! — крикнув містер Вордл.

— Рушай!

Хлопці пустили в хід бич та остроги; коридорні кричали, конюхи підбадьорювали, і коні скажено помчали.

„Гарненьке становище! — подумав містер Піквік, коли йому нарешті випала хвилина, щоб поміркувати. — Гарненьке становище для першого президента Піквікського Клубу. Брудна карета... якісь чужі коні... п'ятнадцять миль на годину... і дванадцята година ночі“.

Займалося на світ, і вони проїхали вже три станції, коли містер Вордл, який виглядав у вікно що дві - три хвилини, повернувшись до містера Піквіка своє обличчя і, задихаючись з радості, скрикнув:

— Ось вони!

Виткнув голову з вікна і містер Піквік. Дійсно, на невеликій від них відстані виднілася друга карета.

— Вперед, вперед! — горлав старий джентльмен. — По гінеї на кожного, хлопці! Женіть, женіть!

Коні в передній кареті мчали щодуху. Вордлівська карета не відставала.

— Я бачу його голову! — вигукнув старий джентльмен. — Будь я проклятий, коли не бачу його.

— І я теж, — сказав містер Піквік, — це — він.

Містер Піквік не помилявся. Обличчя містера Джінгла, все забризкане болотом, було ясно видно у вікні карети, і він енергійно махав рукою до кучера та фореяторів, заохочуючи їх гнати швидше.

Містер Піквік тільки втягнув голову в карету, а знесилений кричанням містер Вордл саме намірявся зробити те ж, коли жахливий поштовх кинув їх до передньої стінки екіпажу. Раптом щось затріщало, колеса заскреготіли, і карета перекинулася.

Через кілька секунд загальної розгубленості та замішання, коли чути було тільки борсання коней та дзенькання побитих шибок, містерові Піквіку здалося, що його тягнуть спід уламків карети. Але, тільки ставши на ноги і визволивши голову спід плаща, який заважав його окулярам виконувати свої обов'язки, побачив він увесь розмір лиха, яке їх спіткало.

Старий містер Вордл без капелюха, в пошматованому костюмі стояв коло нього, а біля їхніх ніг лежали уламки карети. Фореятори, невпізнавані під шаром грязюки, що обліпила їхні обличчя, перерізали вже посторонки і тримали коней за повід. Ярдів на сто попереду була друга карета. Вона спинилася, коли їзді почули тріск в екіпажі переслідувачів. Фореятори, регочучись на весь рот, повернулись на сідлах і глузували з нещастя своїх супротивників, а містер Джінгл з

видимим задоволенням визирав з вікна карети. Розвиднялося, і сіре ранкове світло дозволяло чудово бачити всю сцену.

— Алло! — гукнув безсоромний Джінгл. — Ніхто не поранений?.. Літні джентльмени... вага не мала... небезпечна штука... дуже.

— Ви — паскуда! — закричав містер Вордл.

— Ха... ха... ха!.. — відповів Джінгл і, підморгуючи та показуючи великим пальцем усередину карети, додав: — А вона, знаєте... дуже добре... вітає... просить, щоб не турбувалися... Каже, що любить Тапі... Мабуть, поїдете в нас на задку? — Рушаймо, хлопці!

Фореїтори випрямилися в сидлах; карета покотила; містер Джінгл, кепкуючи, вимахував з вікна хусточкою.

Ніщо в усій цій пригоді, навіть розбиття карети, не могло зрушити тихомирної вдачі містера Піквіка. Але йому несила була витримати підлоту негідника, що спершу позичив у свого друга гроші, а потім глузливо взивав його „Тапі“. Він почервонів аж до верхнього краю своїх окулярів і промовив поважно й повільно:

— Якщо я надібаю колись цю людину, я...

— Правда, правда, — перебив Вордл, — все це правильно. Але, поки ми стоїмо тут та балакаємо, вони будуть уже в Лондоні, дістануть дозвіл і одружаться.

Містер Піквік замовк і сховав жадобу помсти аж на спід грудей.

— Як далеко до найближчої станції? — спитав містер Вордл в одного з фореїторів.

— Миль із шість; як ти думаєш, Том?

— Коли не більше.

— Трохи більше як шість миль, сер.

— Нічого не поробиш, — сказав містер Вордл, — треба йти пішки. Ходім, Піквік!

— Нічого не поробиш,— повторив цей дійсно великий муж.

Пославши одного з фореїторів верхи замовити свіжі коні та карету і залишивши другого стерегти потрощений екіпаж, містер Піквік і містер Вордл мужньо рушили в путь, обмотавши шиї шарфами і глибше насунувши на голови капелюхи, щоб якомога захистити себе від дощу, який, ущухнувши на хвилинку, почав лити знову.

РОЗДІЛ ІХ,

який усуває останні сумніви (якщо вони в кого були) щодо безкорисливості вдачі містера Джінгла.

Є в Лондоні багато старих готелів (штаб-квартир славетних диліжансів тих днів, коли диліжанси відбували свої подорожі поважніше й урочистіше, ніж роблять вони це за наших часів), які тепер змиршавіли до стану притулків для сільських возів.

У Боро, зокрема, залишилося з півдюжини таких старих готелів. Це — великі, безладні, чудні старі споруди з надвірними галереями, переходами та сходами.

У дворі одного з таких готелів, під бучною назвою „Білий Олень“, ранком наступного за описаними в попередньому розділі подіями дня якийсь чоловік старанно ваксував пару брудних чобіт. На ньому була смугнаста куртка з чорними перкалевими рукавами й синіми скляними гудзиками, темного кольору штани і високі гамаші. Недбало зав'язана червона хустка оповивала його шию, а старий білий капелюх якимсь чудом сидів на одному боці голови. Перед ним стояло дві шеренги чобіт: одна — чистих, а друга — брудних, і щоразу, ставлячи новий чобіт до першого ряду, він спинявся і з видимим задоволенням оглядав наслідки своєї роботи.

Задзвонив дзвоник, і на верхній галереї з'явилась гарненька покоївка. Постукавши в одні з дверей і діставши

з номера якесь доручення, вона перехилилась через поруччя й гукнула :

— Сем!

— Алло! — відповів чоловік у білому капелюсі.

— Двадцять другий номер просить чоботи.

— Спитай у двадцять другого номера, хоче він одержати їх зараз чи почекає, поки я їх почищу?

— Не дурій, Сем, — підлесливим тоном сказала дівчина. — Джентльмен просить, щоб йому подали чоботи зараз же.

— Гарний у тебе голос. Просто хоч на сцену, — зауважив чистильник чобіт. — Подивись но сюди — одинадцять пар чобіт і один черевик; це того, з шостого номера, на милиці. Чоботи треба подати всі на пів восьмої, а черевик — на дев'яту. Хто такий двадцять другий номер, щоб через нього чекали всі інші? Ні, ні! „Додержуйте черги, — як говорив Джек Кеч,¹ коли йому випадало вішати по кілька чоловік разом. — Шкодую, що примушую вас дождитися, сер, але прийде й ваша черга“.

Кажучи так, чоловік у білому капелюсі працював над чобітьми із дедалі більшою енергією.

Голосно задеренчав ще один дзвоник, і на галереї з протилежного боку з'явилась схвильована стара — власниця „Білого Оленя“.

— Сем! — скрикнула господиня готелю. — Та де ж цей ледащо? Де цей роззява? А, он де ви! Чому ви не відповідаєте?

— Не хотів заважати вам, доки ви не скінчите, — непочтиво відповів Сем.

— Ось почистіть мені негайно черевики з сімнадця-

¹ Джек Кеч — кат при кінці XVII ст., ім'я якого стало прозвиськом.

того і однесіть зараз же в окремий кабінет, номер п'ять, на першому поверсі.

Господиня кинула в двір пару жіночих черевиків і похапливо зникла.

— П'ятий номер,—сказав Сем, підбираючи черевики й відзначаючи номер крейдою на підшвах.— Жіночі черевики і окремий кабінет. Певно, не на возі приїхала.

— Вона приїхала сьогодні ранком,—пояснила покоївка, що все ще не відходила від поручнів,—приїхала в кареті, з джентльменом, що зараз оце вимагав свої чоботи. Давай вже краще мерщій. Ось що.

— Чому ти не сказала мені цього раніше?—обурился Сем, витягаючи вказані чоботи з купи взуття, яка лежала перед ним.—Я думав, це один з тих, що дають по три пенси на чай. А тут тобі окремий кабінет, та ще й леді на додаток. Якщо він справжній джентльмен, то тут заробиш і шилінг за день, не рахуючи різних доручень.

Підбадьорений цими міркуваннями, Сем заходився чистити з таким завзяттям, що через кілька хвилин і чоботи і черевики були коло дверей п'ятого номера.

— Увійдіть!—озвався чоловічий голос, коли Сем постукав у двері.

Ступивши в кімнату, Сем віддав свій найкращий поклін і опинився перед леді з джентльменом, що сиділи за сніданком. Поставивши чоботи коло ніг джентльмена, а черевики—коло ніг леді, Сем ще раз уклонився і позадкував до дверей.

— Коридорний!—покликав джентльмен.

— Сер!—відповів Сем, прочиняючи двері й тримаючись за ручку.

— Знаєте ви, де у вас той... як його... Докторська Колегія?

— Так, сер.

— А де?

— Коло собору святого Павла, сер. Низенькі ворота ліворуч. З одного боку — книгарня, а з другого — готель, а посередині два швейцари в'язнуть з своїми дозволами, наче комісіонери які.

— В'язнуть з дозволами?

— Дозволи на одруження, — пояснив Сем. — Два молодці в білих хвартухах. Хапаються за свої капелюхи, ледве вступиш: „Дозвіл, сер, дозвіл?“ Чудні хлопці... та й пани їхні — теж, сер. Старі шахраї; тут не помилишся.

— Що ж вони роблять? — спитав джентльмен.

— Роблять. Вони обдурюють, сер. Та це ще не найгірше, ні! Вони втокмачують старим у голови таке, що їм ніколи й на думку не спало б. Мій батько, сер, був кучер. Він був удівець і гладкий незвичайно. Його пані померла й заповіла йому чотириста фунтів. Ну, ясна річ, пішов він до Колегії — побачити фахівця — спитати, куди примістити гроші. Причепурився: ботфорти, в петельці квіти, модний капелюх, зелений шарф. Зовсім джентльмен. Проходить під ворітьми, наближається до нього той комісіонер, скидає капелюх: — Дозвіл, сер, дозвіл? — Що то за дозвіл? — питається батько. — Дозвіл на одруження. — Туди к бісу, — каже батько, — та я й не думав про нього. — А я гадав, вам потрібний дозвіл. — Батько поміркував трохи й каже: — Ні, я надто старий і до того ж занадто гладкий. — Нічого подібного, сер, — заперечує той. — Ви думаєте? — питає батько. — Певний, — відповідає той, — минулого понеділка ми одружили джентльмена, вдвоє огряднішого за вас. — Та невже? — здивувався батько. — Але це так, сер. Ви — просто лялька проти нього. Сюди, сер, сюди! — вже просить зайти. І батько пішов за ним, наче мавпа за катеринкою. Приводять його в

якусь контору, десь на задньому дворі. Там серед брудних паперів та бляшаних ящиків сидить якийсь хлопець і удає, ніби дуже зайнятий.— Сідайте, прошу, сер, а я тим часом напишу вам свідоцтво,— каже юрист.— Батько подякував, сів, розплющив очі, роззявив рота і роздивляється написи на ящиках.— Як ваше прізвище, сер? — питає юрист.— Тоні Веллер.— Якої парафії? — „Прекрасна Дикунка“,— каже батько, бо він часто зупинявся там, їздячи, а за парафії не знав нічого і сінько. — А як ім'я вашої нареченої? — Батька наче грім ударив:— Чорт мене візьми, як я його знаю,— каже.— Невжеж не знаєте? — Не більше за вас,— відповідає батько,— мабуть, можна буде вписати його згодом? — Ні в якому разі.— Ну, то міс Кларк.— Яка Кларк? — Сусана Кларк з готелю „Маркіз Гренбі“ в Доркінгу. Вона не відмовиться, коли її попросити. Я, правда, не казав ще їй нічого, але певний, що вона не відмовиться.— Дозвіл дали. Вона не відмовилась і, що ще гірше, живе з ним і досі. А я так і не одержу спадщини в чотириста фунтів.

— Вибачте, сер,— перепросив Сем, закінчивши своє оповідання,— але коли я розповідаю оці неприємності, воно йде в мене, як нова тачка з підмазаним колесом.— І, перечекавши хвилину, чи не буде яких розпоряджень, пішов.

— Пів десятої... саме час... зараз іду...— сказав джентльмен, що його навряд чи треба рекомендувати, як містера Джінгла.

— Час... для чого? — кокетуючи, спитала дівуля-тітка.

— Дозвіл, найкращий з агнелів... повідомити в церкві... назвати вас завтра моєю,— відповів містер Джінгл, стискаючи їй руку.

— Дозвіл! — зашарілась Рахіль.

— Дозвіл,— повторив містер Джінгл.

— Як ви поспішаєте! — сказала Рахіль.

— Поспішаю... все поспішатиме, як одружимося... години, дні, тижні, місяці, роки... поспішати!.. вони летітимуть як пароплав... як паровоз... тисяча кінських сил... ніщо не спинить.

— А чи не можемо ми одружитись ще перед завтрашнім ранком? — спитала Рахіль.

— Неможливо... повідомлення в церкві... сьогодні дістанемо дозвіл, завтра — весілля.

— Я так боюся, що брат знайде нас.

— Знайде... нісенітниця... занадто потрусило при падінні... вжив усіх застережних заходів... вийшли з карети... ішли пішки... найняли кеб... спинилися тут... найвідлюдніше місце в світі... в Боро прийде наостанку... чудово задумано... надзвичайно. Ха... ха... ха!.. дуже.

— Тільки не баріться,— ніжно попросила дівуля, коли містер Джінгл насунув на голову капелюх.

— Бути довго без вас? Жорстока чарівнице! — містер Джінгл грайливо підскочив до дівулі-тітки, відтиснув на її губах чистий поцілунок і, пританцювуючи, вийшов з кімнати.

— Любий мій! — зітхнула дівуля, коли двері за ним зачинилися.

— Стара дурепа! — буркнув містер Джінгл, ідучи коридором униз.

Важка річ — говорити про зрадливість, притаманну своїй статі, і через те ми не будемо стежити за міркуваннями містера Джінгла, що снувались в його голові, поки він ішов до Докторської Колегії. Досить сказати, що, уникнувши пастки у вигляді двох драконів у білих хвартухах, які охороняють вхід до цього зачарованого місця, він щасливо добрався до контори

вікарія і, діставши вельми люб'язного листа на пергаменті, яким архієпископ кентерберійський „вітав улюблених своїх вірних Альфреда Джінгла й Рахіль Вордл“, бережно поклав у кишеню цей містичний документ і, тріумфуючи, подався назад до Боро.

Він був іще в дорозі до „Білого Оленя“, коли в двір його увійшли два огрядні джентльмени та один сухорлявий і почали озиратись навколо, немов шукаючи авторитетну особу, яка могла б дати їм потрібні відомості. Містер Семюел Веллер саме ваксував пару ботфортів — власність одного фермера, що підживлявся легким сніданком з трьох фунтів холодного м'яса та відповідної кількості портеру, натовившись на боровському ринку.

— Слухайте, голубчику! — озвався до Сема худорлявий джентльмен.

„Напевне, хоче спитати щось на дурничку,— подумав Сем,—інакше не був би він такий люб'язний“. — До ваших послуг, сер.

— Слухайте, голубчику, — сказав сухорлявий джентльмен дружнім тоном. — Чи багато у вас пожильців? Справи йдуть добре? Га?

Сем глянув на джентльмена. То був невисокий худорлявий чоловічок із смаглявим обличчям і маленькими неспокійними чорними оченятами. На ньому був чорний костюм, блискучі, як його очі, чоботи, біла краватка і чиста сорочка. З кишені на жилеті звисав золотий ланцюжок з печатками. Чорні лайкові рукавички він носив не на руках, а в руках, а коли говорив, то засував руки під фалди фрака, як людина, що звикла ставити послідовні запитання.

— Добре йдуть справи, га? — повторив він.

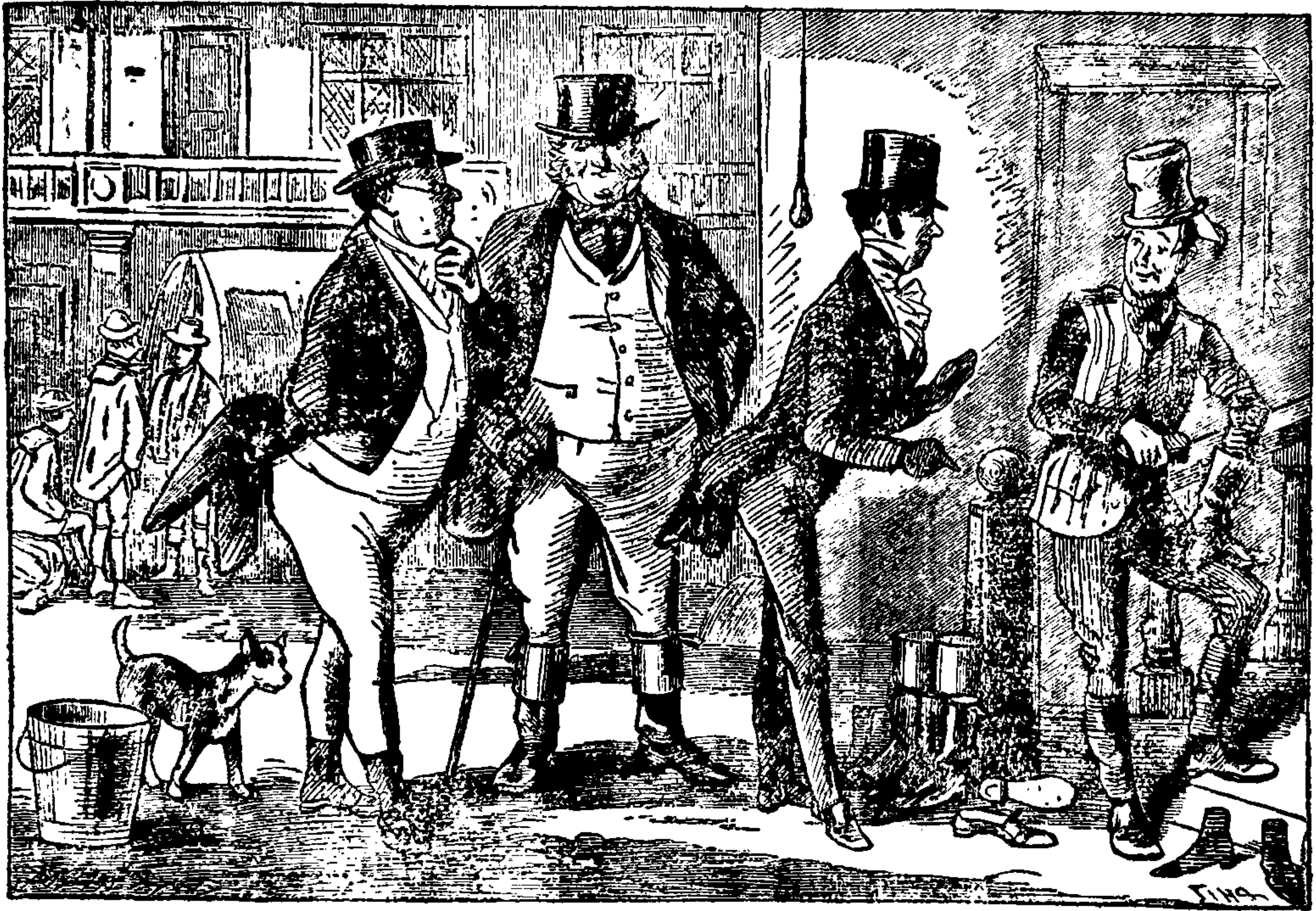
— О, дуже добре, сер,— відповів Сем. — Не банкрутуємо, але й капіталів не набуваємо. Імо баранину

без спецій, але віддаємо перевагу м'ясові перед хріном.

— А ви, я бачу, дуже язикатий,— зауважив чоловічок.

— Мій старший брат хворів на цю хворобу. Вона, певно, заразлива, бо я спав в одній кімнаті з ним.

— Цікавий у вас будинок; певно, старий?— озирнувся навколо чоловічок.

— Якби ви повідомили, що завітаєте до нас, ми б його відремонтували,— не вгамовувався Сем.

Низенький чоловічок наче трохи оторопів перед такою балакучістю, і між ним і двома огрядними джентльменами відбулась коротенька нарада. По закінченні її низенький чоловік узяв понюшку тютюну і, видимо, намірявся відновити розмову, коли в неї втрутився один з огрядних джентльменів, що на додаток до благодушного обличчя мав ще пару окулярів і пару чорних гетрів.

— Річ у тім,— сказав добродушний джентльмен,—

що мій друг (і він показав пальцем на другого огрядного джентльмена) дасть вам півгінеї, коли ви відповісте йому на одне чи два...

— Ні,—перепинив худорлявий,—прошу, дозвольте мені, сер. Найперший принцип у таких справах полягає в тому, що, коли їх доручається фахівцям, сторонні люди не повинні втручати. Мусите покладатись на фахівця. Отже, містер... містер; я забув прізвище вашого друга,—звернувся він до другого огрядного джентльмена.

— Піквік,—сказав містер Вордл, бо то був не хто інший, як ця весела особа.

— А, Піквік... отже, вибачте, містер Піквік, я дуже охоче прийму вашу пораду але тільки зроблену приватним способом, а не тут, коли я виконую свої офіціальні обов'язки. Ви ж тільки шкодите мені, почавши розмову про гінею. Не можна так, любий сер, їй-богу не можна,—і низенький чоловік узяв на доказ ще одну понюшку тютюну й дуже виразисто глянув на містера Піквіка.

— Єдине, чого я хотів, це — якомога наблизити всю справу до кінця,—виправдувався містер Піквік.

— Цілком правильно, цілком правильно,—погодився чоловічок.

— І тому я й удався до аргументу, що, як я знаю з власного досвіду, найкраще діє на людей в усіх випадках.

— Так, так,—сказав низенький чоловік,—дуже добре; безперечно, ви маєте рацію, але вам слід було доручити зробити це мені.

— В чім тут річ? — примовився Сем.—Ви хотіли були дати мені півгінеї. Я ласкаво згоджуюсь узяти її. Найближче питання таке: якого біса вам од мене треба? — як казав колись один, побачивши привид.

— Нам треба знати... — почав був містер Вордл.

— Але прошу вас, любий сер, прошу вас, — перебив йому мову діловитий чоловічок.

Містер Вордл знизав плечима й замовк.

— Нам треба знати, — урочисто сказав чоловічок, — і ми питаємо саме вас, щоб не знімати бучі в готелі — ми хочемо знати, хто у вас тепер проживає?

— Хто проживає? — перепитав Сем, в уявленні якого пожилці ототожнювалися з частинами туалету, дорученого його доглядові. — В номері шостому — милиця; в тринадцятому — чоботи з гессенської шкіри; на комерційній половині — дві пари полуботок; оці ботфорти — в кімнаті біля буфету, а ці п'ять пар ботфортів — у загальній кімнаті.

— І більше нікого? — сказав низенький чоловік.

— Заждіть трохи, — відповів Сем, пригадуючи. — А! ще пара здорово підтоптаних велінгтонських черевиків та пара жіночих черевиків з номера п'ятого.

— Які черевики? — спитав містер Вордл, що разом із містером Піквіком зачудовано слухав незвичайний перелік пожилців.

— Провінційальної роботи, — відповів Сем.

— А прізвище майстра є?

— Браун.

— Звідки?

— З Маглтона.

— Це — вони! — скрикнув містер Вордл. — Хвалити бога, ми таки знайшли їх.

— Тихо! — застеріг Сем. — Велінгтони пішли до Докторської Колегії.

— Невже? — сполошився низенький.

— Так; по дозвіл.

— Ми прийшли вчасно, — зрадів Вордл. — Де кімнати? Не можна гаяти й хвилинок.

— Прошу, любий сер, прошу! — непокоївся низенький. — Обережно, обережно! — Він видобув з кишені шовковий червоний гаманець і, витягаючи звідти со-верен, пильно подивився на Сема, а той — знову усміхнувся.

— Одведіть нас до неї — і соверен ваш, — пообіцяв низенький чоловік.

Сем поставив набік ботфорти й повів їх темним коридором та сходами на другий поверх. В кінці другого коридору він спинився і простяг руку.

— Маєте, — шепнув низенький чоловік, кладучи монету в руку свого гіда.¹

Сем ступив ще кілька кроків. Два приятелі і їхній радник ішли слідом за ним. Біля дверей він зупинився.

— Тут? — пошепки спитав маленький джентльмен. Сем ствердно кивнув.

Старий Вордл одчинив двері, і всі троє ввійшли в кімнату саме тоді, як містер Джінгл, що тільки що повернувся, передавав дівулі-тітці дозвіл.

Дівуля верескнула й упала в крісло, затуляючи руками обличчя. Містер Джінгл вихопив у неї дозвіл і заховав його собі в кишеню. Небажані гості ступили на середину кімнати.

— Ви — підлий негідник, сер! — скрикнув містер Вордл, задихаючись від гніву.

— Тихо, тихо, любий сер! — умовляв чоловічок, кладучи свій капелюх на стіл. — Будьте обачні. За образу ви можете відповідати. Заспокойтесь, прошу, сер.

— Як ви насмілились вивезти мою сестру з дому? — лютував старий.

— А! оце так! — ухвалив худорлявий. — Так ви й повинні питати. Як ви насмілились, сер, га?

¹ Г і д — провідник.

— Та хто ви в біса такий? — спитав містер Джінгл тоном, що примусив маленького добродія мимохіть ступити два кроки назад.

— Хто він? — втрутився містер Вордл. — Ти хочеш знати, хто він, мерзотнику. Він — мій довірений, містер Перкер. Перкер, я позиваю цього молодця... я знищу його... А ти, — удався містер Вордл до своєї сестри, — ти, Рахіль... тобі, Рахіль, у такі літа слід було б не бігати з якимсь волоцюгою й віддавати на ганьбу всю родину та й саму себе. Бери капелюшок — і ходім. Гей! хто там? Покличте карету та подайте рахунок цієї леді. Чуєте ви?

— Зараз, сер, — відповів Сем, з'являючись з швидкістю, яка мусила б вразити кожного, хто не знав, що семове око під час усієї розмови зазірало крізь дірку в замку.

— Бери капелюх! — повторив містер Вордл.

— Не робіть цього, — сказав Джінгл. — Залиште кімнату, сер... нема чого робити... леді вільна в своїх вчинках... має більше як двадцять один рік.

— Більше як двадцять один! — гнівно вигукнув містер Вордл. — Більше як сорок один!

— Неправда, — сказала тітка. Обурення перемогло в неї бажання зомліти.

— Та тобі буде п'ятдесят; зажди лише годину, — настоював містер Вордл.

Тут дівуля-тітка голосно зойкнула і знепритомніла.

— Склянку води! — сказав чемний містер Піквік, покликавши господиню.

— Склянку? — повторив розлючений Вордл. — Цеб-ро! І облийте її всю. Вона цілком заслуговує цього.

— А, який же ви звір! — заступилася добросердна господиня. — Бідна леді!

— Карета готова, сер, — сповістив Сем, з'являючись в отворі дверей.

— Ходім! — скомандував містер Вордл. — Я віднесу її на руках.

По цих словах істерика в леді поновилася з подвійною силою.

Господиня збиралась була піднести голосний протест проти такого брутального поводження і лагодилась запитати, чи не вважає себе містер Вордл за власника цього бідного створіння, коли на сцену виступив містер Джінгл.

— Коридорний! — гукнув він. — Покличте поліцію!

— Стоп, стоп! — втрутився містер Перкер. — Спершу обміркуйте краще.

— Мені нема чого обмірковувати, — не здавався Джінгл. — Вона сама собі господиня... її не можна забирати силою, без її волі.

— Не смійте забирати мене! — промимрила тітка. — Я не хочу. (Тут стався новий пароксизм істерики).

— Слухайте, панове, — тихенько сказав чоловічок, одводячи набік містерів Піквіка й Вордла. — Ми — в дуже двозначному становищі. Випадок вельми неприємний. Я такого ще не бачив. Ми й справді не маємо права контролювати вчинки леді. Я ще перед приходом попереджав вас, любий сер, що тут можна дійти згоди тільки шляхом компромісу.

Запала коротка пауза.

— Який же компроміс ви рекомендуєте? — спитав містер Піквік.

— Та який же, любий сер? Наш друг у досить прикрому становищі. Доведеться піти на грошові витрати.

— Я піду на що завгодно, аби тільки уникнути

цього сорому — і для нас, і для неї, — сказав містер Вордл.

— Я думаю, це можна влаштувати, — зрадів чоловічок. — Будьте ласкаві, містер Джінгл, вийти з нами на хвилину.

Містер Джінгл погодився, і увесь квартет перейшов у вільний номер.

— Ну, сер, — почав чоловічок, щільно причиняючи двері, — давайте поговоримо. Сідайте, прошу, на хвилиночку... отут коло вікна... тут нам ніхто не заважатиме. Ну, а тепер, любий мій сер, між нами кажучи, ми добре знаємо, що ви зазіхали тільки на гроші леді. Не суптеся, сер, не суптеся! Я кажу між нами: мною і вами. Ми з вами — люди бувалі й знаємо дуже добре, що та як... га?

Обличчя містера Джінгла повеселішало, і в кутку лівого ока на мить майнула іскра усмішки.

— Добре, добре, — сказав чоловічок, спостерігши враження, яке справили його слова. — Тепер перейдімо до суті справи. Річ у тому, що, опріч кількох сотень, у леді нема нічого аж доти, доки жива її мати, симпатична бадьора старенька.

— Старенька! — з притиском повторив Джінгл.

— То правда, — погодився повірений, — маєте рацію, дорогий сер, вона таки доволі старенька. А проте, вона походить з дуже старої всіма сторонами родини. Фундатор її з'явився в Кенті ще тоді, як Юлій Цезар вдерся до Британії. І відтоді лише один представник її прожив тільки до вісімдесяти п'яти років, та й то йому відтяв голову якийсь Генрі. А леді має лише сімдесят три, мій любий сер. — Чоловічок спинився й узяв понюшку тютюну.

— Ну? — скрикнув містер Джінгл.

— Ну! Беріть, прошу, тютюн, сер... Не нюхаєте?..

краще для вас... Руїнницька звичка, любий сер. Ви — дуже милий молодий чоловік, людина з вищого товариства... могли б далеко піти, якби гроші... га?

— Ну? — повторив містер Джінгл.

— Ви зрозуміли мене?

— Не зовсім.

— Чи не здається вам, любий сер, що п'ятдесят фунтів і воля краще, ніж міс Вордл і сподівання.

— Не підходить... І наполовину не підходить, — сказав містер Джінгл і встав.

— Стійте, стійте, мій дорогий сер! — умовляв маленький аторней,¹ ухопивши його за гудзик. — Непогана, кругленька сума. Людина вашого гатунку потроїть її, і не зчуються. З п'ятдесятьма фунтами багато чого можна зробити, любий сер.

— З ста п'ятдесятьма зробиш більше, — холодно відповів містер Джінгл.

— Добре, не будемо гаяти часу на дрібниці, — примирчим тоном промовив чоловічок. — Ну, скажімо сімдесят.

— Не підійде, — сказав містер Джінгл.

— Почекайте, прошу, сер. Не кваптеся. Ну, вісімдесят? Зараз напишу вам чек.

— Не підійде, — знову сказав містер Джінгл.

— Добре, добре! — заспокоював його довірений. — Тоді скажіть, що ви хочете?

— Втратна операція, — сказав містер Джінгл. — Ви кинув силу грошей... карета — дев'ять фунтів, дозвіл три... — це вже дванадцять... компенсація сто... разом сто дванадцять... до того ж ще ганьба, втрата нареченої...

¹ Аторней — присяжний повірений в Англії, який підготовляє матеріали для виступу на суді адвоката, званого „баристер“.

— Годі, годі! — перебив чоловічок, лукаво поглядаючи на нього. — Два останні пункти до списку не заводьте. Отже, ви нарахували сто дванадцять... скажімо — сто... підходить?

— І двадцять, — не знижав ціни Джінгл.

— Годі, годі! я пишу вам чек, — сказав чоловічок, сідаючи до стола. — Термін сплати я пишу: після-завтра, — глянув він на містера Вордла, — а ми тим часом відвеземо додому леді.

Містер Вордл мовчки хитнув головою.

— Значить, сто фунтів? — повторив чоловічок.

— І двадцять, — додав містер Джінгл.

— Мій дорогий сер! — докірливо сказав чоловічок.

— Давайте йому, що він хоче, і нехай він іде під усі чорти! — втрутився містер Вордл.

Маленький джентльмен написав чек, а містер Джінгл поклав його в кишеню.

— А тепер зараз же геть звідси! — підскочив до Джінгла містер Вордл.

— Мій дорогий сер! — умовляв чоловічок.

— І знай, — вів далі містер Вордл, — що я ніколи, навіть заради родини, не згодився б на мирову, якби не був певний, що з грошима в кишені ти потрапиш до пекла швидше, ніж без них.

— Мій дорогий сер! — заспокоював його чоловічок.

— Тихо, Перкер! — сказав Вордл. — Ідіть з кімнати, сер!

— Зараз, — відповів безсоромний Джінгл. — Бувайте, Піквік!

Якби нечулий глядач міг спостерігати при кінці наведеної розмови обличчя славетного мужа, чие ім'я дало назву цій книзі, він безперечно здивувався б, що вогонь обурення, який вихоплювався з його очей, не розтопив скельця окулярів — такий величний

був його гнів. Ніздрі роздулися, кулаки мимоволі стиснулись, коли він почув своє ім'я, вимовлене цим негідником. Але він стримав себе і не розтер його на порошок.

— Ось, — закінчив нахабний зрадник, кидаючи дозвіл до ніг містера Піквіка. — Змініть прізвище... Одвезіть леді додому... впишіть Тапі.

Чи казати ж про голосіння, яке розітнуло повітря в номері, коли міс Вордл довідалась про втечу віроломного Джінгла? Чи наводити цитати із зробленого містером Піквіком майстерного опису трагічної сцени? Його записна книжка, заплямована слізьми співчуття, лежить перед нами. Одне слово — і вона опиниться в руках друкаря. Та ні! Залишімось тверді. Не будемо розпанахувати груди читачів картиною таких страждань.

Зажурені їхали два приятелі й покинута леді, повертаючись наступного дня в маглтонському диліжансі додому. Темні й смутні впали на землю тіні літнього вечора, коли нарешті добулися вони до Дінглі - Дела й спинилися коло воріт Мейнорської ферми.

РОЗДІЛ Х,

який містить у собі опис ще одної подорожі, і в якому описується одна дуже важлива подія, що становить цілу епоху в житті містера Піквіка і в цьому оповіданні.

Ніч спокою й відпочинку в глибокій тиші Дінглі-Дела та вдихання протягом години свіжого запашного ранкового повітря цілком знищили наслідки недавньої втоми душі і тіла містера Піквіка. Аж два дні не бачив славетний муж своїх друзів і послідувачів, і звичайний розум неспроможний уявити собі радість, з якою він привітав містерів Снодграса та Вінкла, коли зустрів цих джентльменів, повертаючись з своєї ранішньої прогулянки. Радість була обопільна. Та хіба й можна було дивитись на натхненне обличчя містера Піквіка, не відчуваючи радості? Проте якась тінь затьмарювала настрої його компаньйонів. Великий муж бачив її, але ніяк не міг зрозуміти її причини. На обох лежала печать таємничості, незвичайна й гнітюча.

— Ну, а що Тапмен? — спитав містер Піквік, обмінявшись з ними гарячими привітаннями й міцно стиснувши їм руки.

Містер Вінкл, до якого безпосередньо було адресовано це запитання, не відповів. Він одвернув голову й немов заглибився в меланхолійні роздумування.

— Снодграс, — поважно сказав містер Піквік. — Що з нашим другом? Чи не занедужав він?

— Ні, — відповів містер Снодграс, і сльоза затремтіла на його чулих віях, немов крапля дощу на віконній рамі. — Ні, він не хворий.

Містер Піквік спинився й по черзі глянув на своїх приятелів.

— Вінкл, Снодграс, — сказав він, — що це значить? Де наш друг? Що сталося? Говоріть, прошу вас, благаю; ні — наказую: говоріть!

В голосі містера Піквіка бриніла така урочистість... така гідність, що встояти було не можна.

— Він пішов, — промовив містер Снодграс.

— Пішов! — скрикнув містер Піквік. — Пішов!

— Пішов, — повторив містер Снодграс.

— Куди?

— Ми знаємо про це тільки з його повідомлення, — відповів містер Снодграс, виймаючи з кишені листа й кладучи його в руку свого друга. — Вчора вранці, коли ми дістали листа від містера Вордла, де він сповіщав, що ввечері приїде з вами і з сестрою, смуток, який ще напередодні огорнув нашого друга, надзвичайно збільшився. Незабаром по тому він зник. Його не було цілий день, і тільки надвечір господар готелю „Корони“ в Маглтоні приніс нам листа від нього.

Містер Піквік розгорнув послання. То було письмо його друга, а лист містив у собі таке:

„Дорогий Піквік!

Ви, мій друже, перебуваєте за межами звичайних пристрастей і вад людських. Ви не знаєте, що то значить, коли вас несподівано кидає дороге, чарівне створіння, і в той же час ви стаєте жертвою каверз негідника, що під машкарою приятелі приховує зрадницьку усмішку. Сподіваюся, вам цього ніколи й не доведеться знати.

Листи на моє ім'я, адресовані в готель „Шкіряної Пляшки“ в Кобгемі, Кент, будуть мені переслані, коли, звичайно, я ще існуватиму. Я тікаю від видовища цього світу, який тепер ненавиджу. Якщо я втечу звідси зовсім, пожалійте... простіть мене! Життя, любий мій Піквік, стало мені нестерпне. Дух, що горить у нас — то ремінь носія; на ньому висить важкий тягар світських турбот та клопоту, а коли цей дух не витримує, тягар стає занадто важкий, і несила нам нести його. Ми падаємо під його вагою. Перекажіть Рахілі... о, це ім'я!..

Тресі Тапмен“.

— Ми повинні зараз же їхати, — сказав містер Піквік, прочитавши листа. — Після того, що тут сталося, нам було б незручно лишатися. А до того ж мусимо вирядитися шукати нашого друга, — і по цих словах він попростував до дому.

Наміри його зараз же стали відомі. Хоч скільки умовляли їх залишитись, але містер Піквік був невблаганний.

Не раз озиралися вони назад, коли від'їздили з гостинної ферми, і не раз посилав містер Снодграс поцілунок у повітря, в напрямі чогось дуже подібного до жіночої хусточки, що майоріла в одному з вікон верхнього поверху.

В Маглтоні вони добре пообідали і, розпитавши про дорогу, пішли пішки в Кобгем.

Це була чудова прогулянка. Був розкішний червневий день. Дорога йшла тінявим лісом. Прохолодний вітерець злегка шелестів густим листям. Співи пташок, що сиділи на гілках, лунали в повітрі. Плющ і мох важкими пасмами звисали з дерев. Ніжний зелений дерен укривав землю немов срібним килимом. Вони увійшли в парк, де стояв старовинний замок

примхливої й мальовничої архітектури часів королеви Єлизавети. Довгі алеї потужних дубів і берестів з обох боків облямовували парк. Великі стада ланей паслися в свіжій траві, а подеколи моріжок перебігав сполоханий заєць.

Нарешті наші подорожні добрались до „Шкіряної Пляшки“, охайної затишної сільської корчми, і спитали про джентльмена на прізвище Тапмен.

— Проведи панів у їдальню, Том, — наказав господар.

Дебелий селянський хлопець відчинив двері в кінці довгого коридору, і наші герої ступили у простору низьку кімнату, умебльовану силою крісел фантастичної форми, з високими спинками та шкіряними сидіннями, і прикрашену значною кількістю старих портретів і картин грубої старовинної роботи. В кінці кімнати стояв стіл, укритий білою скатертиною і заставлений блюдами з жареною куркою, салом, пляшками з чорним пивом тощо. А за столом сидів містер Тапмен, зовсім не схожий на людину, що прощається з життям.

Коли увійшли його друзі, цей джентльмен відклав ніж та виделку і з жалібним поглядом рушив їм назустріч.

— Не сподівався я бачити вас тут, — промовив він, стискаючи руку містерові Піквіку. — Ви дуже люб'язні.

— Ну, — сказав містер Піквік, витираючи з лоба піт, — кінчайте обідати та ходім пройтися. Я хочу поговорити з вами насамоті.

Містер Тапмен зробив, як його просили, а містер Піквік, освіжившись чималим ковтком елю, чекав, коли його друг звільниться. Обід хутко закінчився, і вони вийшли з дому разом.

Протягом півгодини їхні постаті можна було бачити на цвинтарі, де, походжаючи туди й назад, містер

Піквік умовляв свого компаньйона. Зайва річ повторювати його аргументи; яка ж мова спроможна віддати силу й енергію цього великого оратора? Чи то самотність надокучила вже містерові Тапмену, чи то він не міг заперечувати красномовні докази містера Піквіка — це не має великого значення. Але він не встояв.

Йому байдуже, — сказав він, — де животіти мізерні залишки своїх днів, і коли його друг так настоює на його нікчемному товаристві, то він охоче поділятиме з ним його пригоди.

Містер Піквік усміхнувся. Вони стиснули один одному руки й пішли до своїх друзів.

Другого дня, добре поснідавши, чотири джентльмени пішки дійшли до Грейвсенда, сіли там на імперіал диліжанса і надвечір були вже в Лондоні, щоб звідти поїхати до Ітонсвіла. Через кілька днів в Ітонсвілській окрузі мали відбуватися вибори до парламенту, і новий знайомий містера Піквіка — містер Перкер — брав у них участь, як уповноважений одного з кандидатів. Отож, їм випадала нагода побачити й детально вивчити сцени, такі цікаві для кожного англійця.

Апартаменти містера Піквіка в Лондоні містилися на Госвелській вулиці і хоч були дуже невеликі, проте не тільки могли правити за зразок вигідності та охайності, а й надзвичайно пасували до звичок людини, у вдачі якої спостережливість була найяскравішою рисою.

Кабінет містився на першому поверсі, спальня — на другому, а обидва покої виходили на вулицю. Отже, чи сидів містер Піквік коло стола в своїй робочій кімнаті, чи стояв перед дзеркалом у спальні, він завжди мав змогу спостерігати природу людську в усіх її численних проявах, які тільки можна бачити в такому велелюдному місці, як вулиця. Квартировласниця його,

місис Бардл, єдина спадкоємиця покійного митного урядовця, була симпатична жінка, метушлива й дуже приємна на вигляд. Її природний хист до куховарства, завдяки довгій практиці, розвинувся у видатний талант. Іншими мешканцями в квартирі були дорослий чоловік і маленький хлопчик. Перший — її пожилець, другий — витвір пані Бардл. Дорослий завжди приходив додому рівно о десятій годині вечора і зразу ж втискувався у малесеньке французьке ліжко. А ареною спортивних вправ хлопця були виключно двори та ринви сусідніх будинків. Скрізь панували чепурність та спокій, і воля містера Піквіка була для всіх закон.

Кожному, обізнаному з домашнім розпорядком і надзвичайною урівноваженістю містера Піквіка, поведінка його напередодні від'їзду до Ітонсвіла здалася б дивною й незрозумілою. Він покvapливо походжав по кімнаті, що три хвилини висувався з вікна, раз - у - раз поглядав на годинник і виявляв багато інших ознак, абсолютно не властивої йому нетерплячки. Ясно було що мозок його працював над якимсь важливим питанням, але над яким саме — не могла вгадати й місис Бардл.

— Місис Бардл! — сказав містер Піквік, коли ця симпатична жінка закінчувала вже прибирати помешкання.

— Сер! — відповіла місис Бардл.

— Ваш хлопчик щось довго ходить.

— Аджеж до Боро не близький світ, сер, — зауважила місис Бардл.

— А правда, — погодився містер Піквік.

— Місис Бардл! — сказав містер Піквік через кілька хвилин.

— Сер! — знову відповіла місис Бардл.

— Як ви думаєте, чи утримування двох осіб обходитиметься на багато дорожче, ніж одної?

— Ах, містер Піквік, яке запитання ставите ви мені! — почервоніла аж до чепчика місис Бардл, гадаючи, що спостерігла шлюбну іскру в оці свого пожильця.

— А все ж таки, як на вашу думку? — настоював містер Піквік.

— Це залежить, — сказала місис Бардл, присуваючи віничок ближче до ліктя містера Піквіка, яким той спирався на стіл, — це в значній мірі залежить від особи. Якщо вона дбайлива й ощадлива...

— Це цілком правильно, — погодився містер Піквік, — але особа, яку я маю на увазі (тут він гостро подивився на місис Бардл), має, наскільки я знаю, ці чесноти. До того ж, вона добре знає світ, дуже кмітлива й може бути мені дуже корисна.

— О, містер Піквік! — сказала місис Бардл і знову почервоніла до чепчика.

— І стане, — повторив містер Піквік з енергією, яка завжди з'являлась у нього, коли він говорив про щось цікаве для себе. — Звичайно, стане. І, правду вам сказавши, місис Бардл, я вирішив це вже остаточно.

— Господи! — скрикнула місис Бардл.

— Вас дивує, мабуть, — вів далі містер Піквік, добродушно поглядаючи на свою квартирновласницю, — що я ніколи не радився з вами в цій справі і не згадував про неї, доки не послав сьогодні вашого хлопця з дому.

Місис Бардл спромоглася відповісти тільки поглядом. Вона давно вже обожнювала містера Піквіка на віддалі, але тепер була вознесена на такі високості, яких ніколи не сягала найбуйніша її уява. Містер Піквік придумав — який сміливий план! — послати її хлопчика до Боро, щоб той не заважав йому свататися. Яка розважливість! Як це делікатно!

— Ну, то як же ви думаєте? — знову спитав містер Піквік.

— О, містер Піквік, — тремтячи від хвилювання, відповіла місис Бардл, — ви дуже ласкаві, сер.

— Мені здається, це позбавило б вас деякого зайвого клопоту.

— О, я ніколи не боялася клопоту, сер, — сказала місис Бардл, — а тепер я старатимусь для вас ще більше, ніж будьколи. Але як же люб'язно з вашого боку згадати про мою самотність!

— Правду сказавши, я ніколи про неї не згадував, — сказав містер Піквік. — Коли мене не бувало вдома, ви завжди мали когось поруч себе. Так, певно, буде й надалі.

— Я знаю, що буду дуже щаслива, — запевняла місис Бардл.

— І ваш хлопець ... — сказав містер Піквік.

— Нехай благословить його бог, — по-материнському зітхнула місис Бардл.

— І в нього буде компаньйон, — додав містер Піквік, — що протягом тижня навчить його стількох різних штук, скільки сам він не вивчив би й за рік, — і містер Піквік лагідно усміхнувся.

— Ах ти, любий мій!.. — сказала місис Бардл.

Містер Піквік підскочив від здивування.

— Ах ти, любий мій пустунчику! — скрикнула місис Бардл і без зайвих слів підскочила до містера Піквіка, оповила руками його шию і вибухнула водопадом сліз і зітхань.

— Чорт візьми! — перелякався містер Піквік. — Місис Бардл, люба моя... що ви робите? Що це за поза? Подумайте... місис Бардл... а що як хтонебудь прийде?

— О, нехай приходить! — самовіддано кричала вдовиця, — я ніколи не кину вас... любий, дорогий, коханий! — і місис Бардл вчепилась у нього ще цупкіше.

— Боже милий! — люто відбивався містер Піквік. — Я чую кроки на сходах. Годі, годі, моя голубонько, заспокойтеся!

Але ні прохання, ні загрози не впливали, бо місис Бардл лежала непритомна на руках містера Піквіка, і, раніше ніж він встиг посадити її в крісло, в кімнату увійшов добродій Бардл у супроводі панів Тапмена, Вінкла й Снодграса.

Вражений містер Піквік остовпів і заціпенів. Із своєю дорогоцінною вагою на руках, він стояв і нестямно поглядав на приятелів, не роблячи ані найменшої спроби виправдатись або дати пояснення. Ті й собі дивились пильно на нього, а місис Бардл зиркала на кожного з них.

Здивування піквікців було таке величезне, а зниклої містера Піквіка — така безмежна, що вони стояли б, закам'янівши в своїх позах, доки опритомніє місис Бардл, якби не зворушливий прояв синівського почуття з боку юного Бардла. В своїй вузькій бархатній куртці, скрізь засіяній мідними гудзиками, він спершу остовпів був на порозі, але потім, вирішивши, що його маму покривджено, і мавши за напасника містера Піквіка, хлопець, як ніжний син, спочатку заголосив, а далі, нахиливши, наче бик, голову, атакував спину та ноги безсмертного мужа ударами й щипками з усією силою своїх рук.

— Заберіть цього поганця! — стогнав містер Піквік, знемагаючи від щипків та стусанів головою. — Заберіть його, він сказився.

— В чім річ? — одним голосом спитали всі три піквікці.

— Не знаю, — роздратовано відповів містер Піквік. — Заберіть хлопця. (Містер Вінкл відтяг у найдальший куток кімнати цікавого хлопця.) А тепер допоможіть мені звести цю жінку вниз.

— О, мені вже краще, — простогнала місис Бардл.
— Дозвольте провести вас, — запропонував свої послуги галантний містер Тапмен.

— Спасибі, сер, спасибі, — істерично скрикнула вдова й пішла до себе в кімнату, підтримувана містером Тапменом і своїм ніжним сином.

— Ніяк не можу зрозуміти, — промовив містер Піквік, коли його друг повернувся знизу, — що з нею сталося. Як тільки я сказав їй, що беру слугу, її наче напала епілепсія, а потім вона зомліла. Надзвичайно дивно!

— Надзвичайно, — погодилися його приятелі.

— Завела мене в таке ніякове становище.

— Дуже, — знову підтвердили його послідувачі, стиха покашлюючи й недовірливо переглядаючись.

Містер Піквік помітив їхню недовірливість. Вони, очевидно, мали підозру на нього.

— Там у коридорі стоїть якийсь чоловік, — сказав містер Тапмен.

— Це — той самий, про якого я й говорив, — зрадів містер Піквік. — Я посилав сьогодні по нього. Будьте ласкаві покликати його, Снодграс.

Містер Снодграс покликав — і в кімнату вступив містер Семюел Веллер.

— Ви, я думаю, пригадуєте мене? — спитав містер Піквік.

— Ще б пак! — відповів Сем незалежно. — Здорова була буча, та куди вам усім проти нього самого!

— Ніколи не кажіть мені про це, — поквапно урвав його мову містер Піквік. — Я хочу поговорити з вами про інше. Сідайте.

— Дякую, сер, — відповів Сем і зараз же сів, поставивши перед тим свій білий капелюх на підлогу в коридорі.

— Насамперед я хотів би знати, чи задоволені ви своєю теперішньою посадою.

— Перед тим, як відповісти, — сказав Сем, — я насамперед хотів би знати, чи не хочете ви запропонувати мені щось краще.

Промінь лагідного благовоління осяяв обличчя містера Піквіка, і він промовив:

— Я наполовину вирішив узяти вас до себе.

— Серйозно? — спитав Сем.

Містер Піквік ствердно хитнув головою.

— Платня?

— Двадцять фунтів на рік.

— Одяг?

— Дві пари.

— Робота?

— Услуговувати мені та подорожувати разом з мною й цими джентльменами.

— Знімайте об'яву! — рішуче промовив Сем. —

Мене здано самотньому джентльменові. На умови я згоден.

— Приймаєте пропозицію? — спитав містер Піквік.

— Звичайно. Якщо костюми пасуватимуть на половину так, як посада, то це буде чудово.

— Ви, звичайно, можете дати рекомендації? — зацікавився містер Піквік.

— Спитайте в господині „Білого Оленя“, сер.

— Можете ви прийти вже сьогодні ввечері?

— Я можу надягти костюм хоч зараз, якщо він у вас є, — живо відповів Сем.

— Приходьте на сьому вечора, — сказав містер Піквік. — Коли рекомендація буде задовільна, матимете й костюм.

Поведінка Сема, як виявилось, була бездоганна, і умову уклали того ж дня. З швидкістю та енергією, що характеризували не лише громадську діяльність, а й хатнє життя незвичайного мужа, містер Піквік зараз же повів свого нового слугу до одної з тих вигідних крамниць, що постачають джентльменам новий і приношений одяг, позбавляючи їх неприємної й нудної формальності примірювання. Ще не настав вечір, як містер Веллер дістав сірий фрак з блискучими гудзиками, прикрашеними ініціалами П. К., чорний капелюх з кокардою, рожевий смугнастий жилет, штиблети, гетри й силу інших речей, які занадто довго було б перелічувати.

— Ну, — казав до себе вбраний у нову одіж слуга, сидячи наступного ранку на імперіалі ітонсвілського диліжанса, — тепер уже я не знаю, чи я лакей, чи грум, чи ловчий, чи секретар. Якась мішанина. Та дарма. Принаймні, зміна повітря, багато побачу, мало робитиму. А це все мені дуже підходяще. Отже, хай живуть піквікці!

РОЗДІЛ ХІ

Дещо про Ітонсвіл та про партії в ньому і про те, як відбувалися вибори члена парламенту від цього старовинного, лояльного й патріотичного міста.

Ітонсвілці, як і людність багатьох інших городків, дуже пишалися своїм значенням для держави і думали, що кожен мешканець Ітонсвіла, свідомий ролі, яку може відіграти його приклад, повинен душею й тілом віддатися одній з великих ворожих партій,— Голубим або Жовтим.

Голубі були завжди проти того, що обстоювали Жовті, а Жовті були завжди проти того, що обстоювали Голубі. Через те, хоч би де зустрічалися Жовті і Голубі—на громадських зборах, на базарі чи на ярмарку—лунали суперечки й міцні слівця. Якщо Жовті пропонували зробити новий дах над ринком, Голубі збирали мітинг і провалювали цю справу; якщо Голубі пропонували встановити новий водопровідний насос на головній вулиці міста, Жовті всі були проти як один, вражені такою страховинною затією. В місті були Голубі крамниці і Жовті крамниці, Голубі готелі і Жовті готелі, навіть у церкві були місця—Жовті і Голубі.

Містер Піквік з властивими йому прозірливістю й мудрістю вибрав найцікавіший момент для відвідання городка. Історія не знає зразків такої напруженої

передвиборчої боротьби. Вельмишановний Семюел Сламкі, з Сламкі-гола, був кандидатом Голубих, а Гораціо Фіцкіна, есквайра, з Фіцкін-лоджа біля Ітонсвіла, його друзі висунули обстоювати інтереси Жовтих. „Ітонсвілська газета“ застерігала ітонсвілців, що тепер на них звернуто очі не самої Англії, а й цілого цивілізованого світу, а „Ітонсвілський незалежний“ владно запитував, чи й на цей раз ітонсвілці будуть свідомими громадянами, якими були завжди, або ж виявлять себе низьким, рабським знаряддям у руках людей, негідних імени англійця та щастя бути вільними. Ніколи ще це місто не хвилювало таке зворушення.

Було вже поночі, коли містер Піквік і його компаньйони злізли, з допомогою Сема, з імперіала ітонсвілського диліжанса. Великі голубі прапори маяли у вінках готелю „Ітонсвілський Герб“, і на кожній віконниці висіла об'ява, де велетенськими літерами сповіщалося, що комітет вельмишановного Семюела Сламкі перебуває тут щодня. На вулиці стояла юрба цікавих і дивилась на охриплого джентльмена на ганку, що, надсаджуючись і червоніючи з напруги, промовляв на користь містера Сламкі. На жаль, силі його доказів чимало перешкоджало безперестанне гупання в чотири здоровенні барабани, що їх комітет містера Фіцкіна примістив на розі вулиці. Поруч із промовцем стояв заклопотаний маленький чоловічок. Він від часу до часу скидав з себе капелюх і, вимахуючи ним, запрошував натовп гукати „хай живе!“, що й виконувалось з великим піднесенням.

Не встигли піквікці зійти з диліжанса, як їх оточила купка чесних і незалежних виборців, що тричі вигукнула „ура!“ на їх честь, і вигук цей, підхоплений усією юрбою (це ж зовсім не необхідно, щоб

натовп знав, чого він кричить), роздувся в оглушливий переможний гук, який спинив навіть червоновидого на ганку.

— Хай живе! — заревла юрба наостанку.

— Ще раз! — верескнув маленький оратор на ганку, і натовп гримнув знову так, ніби легені в усіх були з заліза й криці.

— Хай живе Сламкі! — ревли чесні незалежні.

— Хай живе Сламкі! — повторив містер Піквік, скидаючи капелюх.

— Геть Фіцкіна!

— Звичайно, геть, — озвався містер Піквік.

— Ура! — і розлігся новий рев, як буває в звіринці, коли слон подзвонить на сніданок.

— Хто такий цей Сламкі? — спитав містер Тапмен.

— Не знаю, — у тон йому відповів містер Піквік. — Тихо! Не питайте. В таких випадках завжди краще робити те, що й натовп.

— А коли є два натовпи? — припустив містер Снодграс.

— Приєднуйтесь до велелюднішого, — порадив містер Піквік.

Цілі томи не можуть сказати більше.

Вони увійшли в готель. Натовп розступився перед ними, оглушливо вітаючи їх. Найперше треба було знайти притулок на ніч.

— Чи немає у вас вільних ліжок? — спитав містер Піквік, прикликавши коридорного.

— Не знаю, сер, — відповів той. — Боюсь, що в нас повно, сер. Зараз довідаюсь, сер. — І він побіг, а через хвилину повернувся — запитати чи джентльмени належать до Голубих.

Містерові Піквіку та його компаньйонам обидва кандидати були байдужі, отже відповісти на запитан-

ня було нелегко. І от у цій скруті містер Піквік згадав про свого нового друга — містера Перкера.

— Ви знаєте джентльмена, Перкера на прізвище? — спитав він.

— Безперечно, сер. Це — уповноважений вельмишановного містера Сламкі.

— Він — Голубий, я думаю?

— О, безумовно, сер.

— Тоді і ми Голубі,—заявив містер Піквік, але, спостерігши, що слуга підозріло поставився до його досить безпринципної заяви, вийняв свою візитну картку і попросив передати її містерові Перкеру, якщо той дома. Слуга вийшов і, зараз же повернувшись, запросив містера Піквіка до просторої кімнати на першому поверсі, де за великим столом, заваленим книгами й паперами, сидів містер Перкер.

— А, дорогий сер!—промовив чоловічок, ідучи назустріч містерові Піквіку.—Дуже радий, дуже радий вас бачити. Сідайте, прошу. Ви таки зацікавилися нами й приїхали подивитись на вибори, га?

Містер Піквік відповів ствердно.

— Гарячий буде бій,—сказав чоловічок.

— Дуже щасливий чути це,—потер собі руки містер Піквік.—Я страх як люблю бадьорий патріотизм хоч би в чому він виявлявся. Отже, кажете, буде бійка?

— Та ще й яка!—запевнив чоловічок.—Ми зайняли на цей час усі ресторани в місті й залишили противникові самі пивниці. Ловка політика, дорогий мій сер, що й казати.

— А що ви думаєте, які будуть результати виборів?

— Трудно сказати, дорогий мій сер. Сумнівна річ,—відповів чоловічок.—Агенти Фіцкіна заховали тридцять три голоси у каретному сараї „Білого Оленя“.

— У сараї? — здивувався містер Піквік, вражений цим другим, таким майстерним, проявом політики.

— Вони зачинили їх і триматимуть там до слушного часу,— пояснив чоловічок.— Це вони зробили, щоб перешкодити нам перейняти їхні голоси. А тепер, якби нам і пощастило перетягти їх до себе, користі ми від того не мали б ніякої, бо всі п'яні. О, то моторні хлопці— агенти Фіцкіна! Нема що й казати— моторні! Ну, та й ми маху не даємо,— конфіденційно додав чоловічок, помовчавши трохи й стишуючи голос до шепоту.— Ми влаштували вчора увечері чай— двадцять п'ять дам, дорогий мій сер,— і кожна з них пішла додому з зеленим зонтиком.

— Із зонтиком! — здивувався Піквік.

— Факт, дорогий сер, факт. Двадцять п'ять зелених зонтиків по сім з половиною шилінгів штука. Всі жінки люблять хороші речі, і зонтики матимуть на них величезний вплив. Ми забезпечили собі голоси їхніх чоловіків і половини їхніх братів... Це куди краще, ніж панчохи чи фланелеві вироби або подібні дурниці. Моя ідея, сер, цілком моя ідея. Град, дош чи сонце, а ви не пройдете й півдюжини ярдів, не зустрівши дюжини зелених зонтиків.

Тут чоловічка напали веселощі, і тільки з'явлення третьої особи припинило його сміх.

То був високий, худорлявий чоловік із піскуватого кольору волоссям на голові, що почала вже лисіти, і з обличчям, де урочиста самоповага мішалася з повним бездонної глибокодумності поглядом. На ньому був довгий коричневий сюртук, чорний суконний жилет і темного кольору штани. На жилеті теліпався в нього лорнет, а на голові він носив капелюх з дуже низьким верхом і широкими крисами. Новоприбулого представили містерові Піквіку, як містера Пота, видавця

„Ітонсвілської газети“. Після кількох вступних зауважень містер Пот повернувся до містера Піквіка і урочистим тоном сказав:

— Наша боротьба, певно, дуже цікавить столицю, сер?

— Думаю, цікавить,— відповів містер Піквік.

— І я маю підстави гадати,— промовив Пот, поглядом просячи підтримки в містера Піквіка,— я маю підстави гадати, що до цього до певної міри спричинилася моя стаття в останньому суботньому номері.

— Без найменшого сумніву, спричинилася,— вкинув слово чоловічок.

— Преса — могутня зброя, сер,— вирік Пот.

Містер Піквік цілком приєднався до цього зауваження.

— Але я ручуся, сер,— сказав Пот,— що ніколи не зловживав своєю колосальною владою. Ручуся, сер, що ніколи не скеровував могутньої зброї, яка була в моїх руках, ні проти священного лона приватного життя, ні проти особистої репутації. Ручуся, сер, що всю мою енергію... нехай скромну, а я знаю, що вона скромна... я присвячував... щоб запроваджувати принципи тих... які...

Бачачи, що видавець газети плутається, містер Піквік прийшов йому на поміч і промовив:

— Звичайно.

— А як, сер,— сказав Пот,— а як, сер,— дозвольте спитати вас, безсторонню людину,— як ставиться громадська думка в Лондоні до моєї суперечки з „Незалежним“?

— О, цікавість, безумовно, дуже збуджена,— відповів містер Піквік з лукавою усмішкою, імовірно випадковою.

— Суперечка,— продовжував Пот,— триватиме, доки

мені вистачить здоров'я, сил і невеличкого таланту, яким мене обдаровано. Від цієї суперечки, сер,—хай вона паморочить усім голови й збуджує всі почуття, не даючи змоги віддаватись обов'язкам буденного життя,—від цієї суперечки, сер, я не відмовлюсь, доки не знищу „Ітонсвілського незалежного“. Я хочу, щоб мешканці Лондона й мешканці цілої країни, сер, знали, що вони можуть звіритись на мене... що я не покину їх, що я вирішив змагатися до краю, сер.

— Поведінка ваша надзвичайно благородна, сер,—сказав містер Піквік, стиснувши великодушному Потові руку.

— Ви, сер, я бачу, людина чутлива й розумна,—промовив містер Пот, ледве переводячи дух після такої патріотичної декларації.—Я надзвичайно щасливий, що познайомився з такою людиною.

— А мені,—відповів містер Піквік,—дуже приємно чути таку вашу думку. Дозвольте, сер, познайомити вас із моїми товаришами, членами клубу, який я мав честь заснувати.

— Буду вельми радий,—сказав містер Пот.

Містер Піквік вийшов і, повернувшись з своїми приятелями, належним способом представив їх видавцеві „Ітонсвілської газети“.

— Тепер, любий Пот,—сказав маленький містер Перкер,—треба улаштувати тут наших друзів.

— Я гадаю, ми могли б спинитися в цьому готелі,—сказав містер Піквік.

— Тут немає жодного вільного ліжка.

— Неприємна штука,—зауважив містер Піквік.

— І навіть дуже,—ствердили його супутники.

— Є один план, який, мені здається, легко було б здійснити,—сказав містер Пот.—В готелі „Павича“ я бачив два вільні ліжка, а від імени місис Пот можу

запевнити, що вона буде щаслива дати в себе при-
становище містерові Піквіку і одному з його друзів,
якщо двоє інших джентльменів з слугою не проти
того, щоб улаштуватися в „Павичі“.

Містер Піквік відмовлявся, він ні в якому разі не по-
годжувався турбувати люб'язну дружину містера Пота.
Містер Пот настійливо повторював свою пропозицію.
Нарешті вирішили, що це — єдиний прийнятний вихід.
Так і зробили. Пообідавши всі разом у готелі „Ітон-
свілський Герб“, наші герої розлучилися: містер Тап-
мен і містер Снодграс пішли до готелю „Павича“, а
містер Піквік і містер Вінкл — до містера Пота. Перед
тим вони умовилися зібратись усім завтра ранком у ра-
туші і взяти участь в поході, який проведжатиме
вельмишановного Семюела Сламкі до місця виборів.

Сім'я містера Пота складалася з нього самого та
його дружини. Усі, кого геніальність піднесла на
горду висоту, мають звичайно якунебудь хибу, надто
дивну в порівнянні з їхньою натурою в цілому. Якщо
в містера Пота була яка хиба, то хиба та, що він за-
надто покірливо ставився до примх своєї дружини.

Місис Пот того вечора була в найкращому настрої.
Містер Вінкл встиг чималою мірою завоювати її при-
хильність, і вона, не вагаючись, довірливо сказала
йому, що містер Піквік — „привабний старенький“.

Містер Тапмен і містер Снодграс давно вже спали
в найвіддаленіших закутках „Павича“, коли двоє дру-
зів розпрощалися з гостинними господарями й пішли
до своїх спалень.

Звуки барабанів, сурм і мисливських рогів, гамір
юрби, тупіт коней розлягались по вулицях вже на сві-
танку, а випадкові сутички між прихильниками воро-
жих партій пожвавлювали готування до виборів і на-
давали їм приємної різноманітності.

— Ну, що, Сем,— звернувся містер Піквік до свого слуги, який з'явився на порозі спальні, коли він закінчував уже туалет,— все кипить, я чую.

— Інтересна гра, сер,— сказав Сем.— Наші зібрались біля „Ітонсвілського Герба“ і кричать так, що аж тремтить усе.

— Вони, здається, здорово віддані своїй партії, Сем?

— Я такої відданості не бачив ще ніколи.

— Енергійний народ, правда?

— Напрочуд. Ніколи не доводилось мені бачити, щоб люди стільки їли та пили. Просто дивно, як вони досі не луснули.

— Гарні, свіжі, добрячі хлопці, як подивишся,— сказав містер Піквік, визираючи у вікно.

— Авжеж що свіжі,— згодився Сем,— ми з двома слугами з „Павича“ після вчорашньої вечері здорово обполоснули тих незалежних.

— Ви облили виборців?— жахнувся містер Піквік.

— Та ще й як!— ствердив Сем.— Вони поснули там, де впали. А ми сьогодні ранком повитягали їх одного по одному та під насос. Тепер вони всі в повному порядку. За таку штуку комітет платить по шилінгу з носа.

— Не може бути!— скрикнув украй здивований містер Піквік.

— Що з вами, сер? Хіба ви цього не знали? Так роблять завжди й скрізь, і в цьому немає нічого дивного.

— Нічого?— повторив містер Піквік.

— Нічогісінько, сер,— відповів його слуга.— Увечері напередодні минулих виборів, супротивна партія підкупила служницю з „Ітонсвілського Герба“, щоб вона заправила дечим бренді з водою чотирнадцяти виборцям, що там стояли.

— Що ви звете „заправити бренді з водою“?— не зрозумів містер Піквік.

— Підсипала туди опіуму,— пояснив Сем.— І будь я проклят, коли вони не спали ще дванадцять годин після виборів. Одного на спробу повезли на виборчі збори сонного, та нічого з того не вийшло — мусили одвезти назад і покласти в ліжко знову.

— Оригінальні тут порядки,— зауважив містер Піквік і по цих словах зійшов до їдальні, де стояв уже готовий сніданок, і зібралася вся родина.

З сніданням не барилися. Кожен з джентльменів прикрасив свій капелюх величезним голубим бантом, зробленим гарненькими ручками місис Пот. Містер Вінкл запропонував супроводити леді на дах будинку, поблизу місця виборів, а містер Пот та містер Піквік пішли до „Ітонсвілського Герба“ самі. Із одного з вікон готелю член комітету містера Сламкі промовляв перед купкою з шести хлопців і одної дівчинки, щосекунди титулюючи їх „мужі ітонсвілські“, у відповідь на що всі шестеро хлопців кожен раз оглушливо кричали „ура!“

Довго й голосно лунали вітальні вигуки, і велично колихався один з голубих прапорів з написом „Воля друку“, коли у вікні над юрбою з'явилася білява голова містера Пота. І разючий був ентузіазм, коли вельмишановний Семюел Сламкі, власною особою, у ботфортах і в голубій нашийній хустці, підійшов до Пота й мелодраматичним жестом стиснув йому руку, мімікою висловлюючи перед натовпом свою вдячність „Ітонсвілській газеті“.

— Все готово?— спитав вельмишановний Сламкі містера Перкера.

— Все, дорогий сер,— відповів чоловічок.

— Нічого не забули, сподіваюся?— питав далі вельмишановний Сламкі.

— Все зроблено, дорогий сер. Коло дверей на ву-

лицю стоїть двадцятьоро добре вимитих людей, кожному з них ви стиснете руку. Серед них — шість матерів з немовлятами на руках. Кожне з них ви мусите погладити по голові й спитати в матері, скільки йому років. Особливо зверніть увагу на дітей, дорогий сер, це завжди справляє добре враження.

— Зверну,—пообіцяв вельмишановний Семюел Сламкі.

— А якби ви, дорогий сер,—закінчив обачний чоловічок,—якби ви захотіли—я кажу: якби ви захотіли, але не настоюю на цьому—якби ви захотіли поцілувати одного з них, то це було б просто надзвичайно добре.

— Може це міг би зробити хтось із членів комітету?—спитав вельмишановний Сламкі.

— Ні, цього не можна,—одказав агент,—і я думаю, що коли це зробите ви особисто, то воно дуже збільшить вашу популярність.

— Ну, нічого не вдієш,—промовив вельмишановний Семюел Сламкі,—доведеться поцілувати.

— Процесіє, стройся!—скрикнули всі двадцять членів комітету.

Під привітні вигуки натовпу оркестр, констеблі,¹ комітетчики, виборці, верхівці і екіпажі зайняли свої місця; двокінні коляски були напхані стількома джентльменами, скільки могло в них влізти. В колясці, призначеній для містера Перкера, сиділи містер Піквік, містер Тапмен, містер Снодграс і з півдюжини членів комітету.

Настав урочистий момент, коли вся процесія, спинившись, чекала, поки сяде в коляску сам містер Сламкі. Раптом юрба вибухнула привітними криками.

— Він вийшов,—сказав маленький містер Перкер, сильно зворушений надто тому, що з свого екіпажу не бачив, що робилося спереду.

¹ Констебль — поліцай в Англії

Нові вигуки, ще голосніші.

— Він стискує руки!—скрикнув маленький агент.
Знову крики, далеко дужчі.

— Він гладить дітей по голівках!—пояснив містер Перкер, ввесь тремтячи від хвилювання.

Буря вигуків розітнула повітря.

— Поцілував одне з них!—не тямився з радощів Перкер.

Другий порив бурі.

— Цілує друге!—задихався чоловічок.

Третій порив.

— Перецілував їх усіх!—верещав ентузіастичний маленький джентльмен.

І під оглушливі привітання натовпу процесія рушила.

Як зіткнулася вона з ворожою процесією і які були наслідки цього, ми сказати не можемо, бо, тільки процесія рушила, держак одного з прапорів Жовтих насунув капелюх містера Піквіка йому на очі, рот і вуха. Сам він каже, що його тиснули з усіх боків, і, коли він знову дістав змогу бачити, перше, що впало йому в очі, були хмара пороку і натовп бійців з розлюченими, дикими обличчями. Потім, пише він, якась незрима сила викинула його геть з екіпажу, і він примушений був і собі взяти участь у бійці, але з ким і як — сказати не може. Далі якісь люди ззаду виштовхали його на дерев'яний поміст, і, поправивши капелюх, він побачив себе оточеного друзями в першому ряді на лівому боці помосту. На правій половині розташувались Жовті, а в центрі стояв мер із своїми підручними. Один з підручних — гладкий ітон-свілський герольд — дзвонив щосили в здоровенний дзвінок, щоб установити тишу, а містер Гораціо Фіцкін і вельмишановний Семюел Сламкі, притискаючи

руки до серця, надзвичайно привітно вклонялися перед морем голів, яке бурхало в них під ногами, заллявши просторий майдан. Звідти неслася така хуртовина викриків, лайки, стогонів і лементу, що зробила б честь землетрусові.

— Джентльмени!— вигукнув мер, силкуючись перекричати натовп.— Браття! Громадяни ітонсвілські! Ми зійшлися сюди, щоб обрати до парламенту нашого представника, гідного покійного...

— Хай щастить мерові в усьому!— вигукнув хтось з юрби.— І нехай ніколи не кидає він цвяхів і каструль, що принесли йому стільки грошей!

Цей натяк на фах оратора викликав ураган надпориву, що, супроводжений дзвоном, не дав розібрати решту промови. Чути було лише останні слова, де мер висловлював щиру подяку за увагу, з якою його вислухали, і на цю подяку натовп відповів новим вибухом веселості, що тривав із чверть години.

Далі виступив високий худорлявий джентльмен в дуже накрохмаленій білій краватці. Натовп не один раз просив його „послати додому хлопця подивитись, чи не забув він свого голосу під подушкою“. Джентльмен просив дозволу назвати ім'я поважаної усіма особи, гідної репрезентувати Ітонсвіл у парламенті. Коли ж він сказав, що це має бути Гораціо Фіцкін, есквайр, з Фіцкін-лоджа біля Ітонсвіла, то фіцкіністи заплескали в долоні, а сламкісти зняли такий галас, що і він, і другий оратор, який підтримував його, вільно могли б співати куплети замість промови—їх однаково ніхто не чув.

Після прихильників Гораціо Фіцкіна, есквайра, на помості з'явився маленький червоновидий добродій дуже жовчної вдачі. Він пропонував назвати ще якусь іншу гідну особу. Дуже можливо, що жовчний джентль-

мен виголосив би чудову промову, але він був занадто дражливий і не міг зрозуміти жартів аудиторії. По кількох красномовних фразах на користь містера Сламкі червоновидий добродій став викривати нахабство тих, що перебивали йому мову, і обмінюватись серйозними загрозами із своїми опонентами. В наслідок цього зчинився такий гвалт, що джентльмен мусив висловлювати свої почуття на мигах і, нарешті, поступився місцем для чергового оратора, який виголосив півгодинну промову не спиняючись, бо заздалегідь послав її до „Ітонсвілської газети“, де вона була вже надрукована.

Потім до виборців звернувся Гораціо Фіцкін, есквайр, з Фіцкін-лоджа біля Ітонсвіла. Не встиг він розпочати, як оркестр, найнятий вельмишановним Семюелем Сламкі, заграє тепер з такою силою, що ранковий виступ його здавався просто дурничкою. У відповідь на це Жовті заходилися лупцювати по головах і плечах Голубих. Описати картину бійки, що зчинилася, нам не легше, ніж мерові було втихомирити її, дарма що він відрядив дванадцять констеблів з категоричним наказом заарештувати привідців, кількість яких не перевищувала двісті п'ятдесяти чоловік, чи коло того. Гораціо Фіцкін та його прихильники не тямалися з люті. Нарешті Гораціо Фіцкін, есквайр, з Фіцкін-лоджа біля Ітонсвіла, попросив, щоб вельмишановний Семюел Сламкі з Сламкі-гола ласкаво відповів, чи не з його згоди грає цей оркестр. Вельмишановний Семюел Сламкі відмовився відповісти, і тоді Гораціо Фіцкін, есквайр, сунув кулак під самісінький ніс вельмишановного Сламкі, який після того викликав Гораціо Фіцкіна, есквайра, битися на дуелі до загину. На таке порушення всіх здавна відомих правил мер відповів наказом виконати ще одну фантазію на

дзвоні і заявив, що примусить таки і Гораціо Фіцкіна, есквайра, з Фіцкін-лоджа, і вельмишановного Семюела Сламкі з Сламкі-гола додержувати порядку. Після такої жахної загрози в справу втрутилися прихильники обох кандидатів і, по півгодинних розмовах парами в усіх кутках помосту, Гораціо Фіцкін, есквайр, привітав вельмишановного Семюела Сламкі, а вельмишановний Семюел Сламкі привітав Гораціо Фіцкіна, есквайра. Оркестр замовк. Юрба більш-менш вгамувалася, і Гораціо Фіцкін, есквайр, дістав змогу продовжувати своє слово.

Промови обох кандидатів, абсолютно різні всіма сторонами, мали єдину прекрасну спільну рису. Обидва оратори над усе звеличували гарні прикмети й чесноти ітонсвілців. Обидва висловили думку, що незалежніших, освіченіших, розумніших, благородніших і безсторонніших людей ніж ті, що голосуватимуть за них, не було ще ніколи. Кожен невиразно натякнув, що свинячі властивості прихильників ворожого кандидата унеможлиблюють виконання ними громадських обов'язків. Фіцкін сказав, що ладний робити все, що від нього зажадають його виборці. Сламкі сказав, що не поступиться нічим, аби тільки задовольнити тих, хто голосуватиме за нього. Обидва запевнили, що промисловість і торгівля ітонсвілські близькі їхнім серцям, як ніщо в світі, і кожен з них мав змогу з цілковитим довір'ям до своїх слів запевнити, що оберуть саме його.

Балотували підніманням рук. Мер підрахував голоси на користь вельмишановного Семюела Сламкі з Сламкі-гола. Гораціо Фіцкін, есквайр, з Фіцкін-лоджа, зажадав таємного голосування і домігся свого. Потім була висловлена подяка мерові за вміле керування виборами, а мер подякував виборцям і побажав, щоб надалі він

міг виявити свою вмілість, сидячи в кріслі (бо на цей раз йому довелося тільки стояти).

Похід знову вишикувався, екіпажі повільно покотили назад, а учасники походу кричали загрозливо або ухвально, залежно від того, що підказували їм їхні почуття чи примхи.

Увесь час, поки відбувалося голосування, усе місто перебувало в гарячці. Все було влаштоване якнайпристойніше і з нечуваною щедрістю. Збуджуючі напої по ресторанах коштували незвичайно дешево; ресорні фургони їздили по вулицях для зручності виборців, яким запаморочилася б голова — пошесть, що під ту пору в жахних розмірах поширилася серед виборців і під впливом якої їх часто бачили простягненими на бруці в стані цілковитої нечулості. Невеличка купка виборців не проявляла своїх виборчих симпатій до останнього дня. Вони були розважливі й обережні люди і не піддавались на докази жодної з партій, які не шкодували часу, щоб переконати їх. За годину до закриття ящиків містер Перкер попросив приватного побачення з цими інтелігентними, з цими благородними, з цими патріотичними людьми. І ті дали згоду. Його аргументація була коротка, але переконлива. Всі двадцять чоловік пішли гуртом до ящиків і, коли повернулися, вельмишановного Семюела Сламкі з Сламкігола було обрано остаточно.

РОЗДІЛ XII,

де подаються правдиві портрети двох видатних осіб і описується парадний сніданок у них, який спричинюється до з'явлення старого знайомого та написання нового розділу.

Тоді як містер Піквік з містером Вінклем зовсім домашньому жили у видавця газети, містер Тапмен і містер Снодграс були облишені на самих себе.

Сумління дорікало трохи містерові Піквіку за те, що він занедбав своїх друзів у готелі „Павича“, і ранком третього дня по закінченні виборів він зовсім був налягодився відвідати їх, коли вірний його слуга подав йому візитну картку з таким написом:

<p><i>МІСТРИС¹ ЛЕО ГАНТЕР</i> <i>Ітонсвіл</i></p>
--

— Особа чекає, — з відтінком глузування сказав Сем.

— Вона хоче бачити мене? — спитав містер Піквік.

— Він хоче бачити вас і нікого іншого, як казав особистий секретар сатани, коли викликав доктора Фауста, — відповів містер Веллер.

— Він! Хіба ж це чоловік?

— В усякому разі — дуже добра підробка чоловіка, — відповів містер Веллер.

¹ Так пишеться слово, що вимовляється як місис — пані.

— Але на картці жіноче ім'я, — зауважив містер Піквік.

— Проте дав її мені джентльмен. Він чекає у вітальні й сказав, що краще сидітиме там цілий день, ніж не побачиться з вами.

Почувши про таке рішення, містер Піквік зійшов у вітальню, де сидів поважний добродій, що встав при його вході і промовив тоном глибокої шаноби:

— Містер Піквік, гадаю?

— Він самий.

— Зробіть мені честь, сер, дозволити стиснути вашу руку, — сказав поважний добродій.

— З охотою, — відповів містер Піквік.

Незнайомий струснув йому руку й продовжував:

— Ми чули про ваше славетне ім'я, сер. Чутки про вас дійшли до місис Лео Гантер — моєї дружини. А я — містер Лео Гантер. — Незнайомий зробив паузу, ніби чекаючи, що ця звістка вразить містера Піквіка, але побачив, що той лишається цілком спокійним, і тому закінчив:

— Моя дружина, сер, пишається знайомістю з усіма, хто вєславився через свої вчинки або через свої таланти. Дозвольте ж мені, сер, вмістити на чільному місці цього списку прізвище містера Піквіка і його товаришів — членів Клубу, що завдячує йому своє ім'я.

— Мені буде надзвичайно приємно познайомитись із такою освіченою дамою, сер, — сказав містер Піквік.

— І ви матимете цю приємність, — запевнив поважний добродій. — Завтра ранком ми влаштуємо парадний скіданок, такий собі *fête champêtre*¹ для великої кількості тих, що уславили себе своїми вчинками або

¹ Буквально — польове свято (франц. мовою), тобто — свято на вільному повітрі.

талантами, і місис Гантер сподівається, що ви з вашими друзями вшануєте нас своєю присутністю.

— З великою приємністю, — погодився містер Піквік.

— Серед вас є, здається, джентльмен, що написав кілька прекрасних поезій, сер? — спитав містер Гантер.

— У мого друга містера Снодграса дійсно є нахил до поезії, — відповів містер Піквік.

— Має його і місис Лео Гантер, сер. Вона обожнює поезію. Вона живе тільки нею. У неї самої є кілька чарівних речей. Та ви, певно, читали десь її — „Оду конаючій жабі“, сер?

— Здається, ні, — одказав містер Піквік.

— Ви дивуєте мене, сер. Адже ода ця зробила величезну сенсацію. Вона була підписана літерою „Л“ з вісьмома зірочками й надрукована спершу в „Журналі для жінок“. Вона починається так:

Ось лежить та іздихає,
Черевом униз конає
І на мене позирає
Нерухома жаба
Ряба.

— Краса! — сказав містер Піквік.

— Розкіш! — ствердив містер Гантер, — і яка ж простота!

— Надзвичайно, — погодився містер Піквік.

— Дальший куплет ще зворушливіший. Хочете, я його прочитаю?

— Будьте ласкаві, — попросив містер Піквік.

Певно, хлопець розбишака
Нацькував на ню собаку.
І лежиш ти край байраку,
Непритомна жаба
Ряба.

— Художність буквально дивовижна, — сказав містер Піквік.

— Надзвичайна, сер, надзвичайна! Але ви почуєте цю оду з уст самої місис Гантер. Тільки вона й може надати їй належного характеру. Вона декламуватиме її завтра у відповідному вбранні.

— У відповідному вбранні?

— В убранні Мінерви.¹ А, я й забув! То ж буде сніданок у маскарадних убраннях.

— Боже мій! — зітхнув містер Піквік, скинувши оком на свою фігуру. — Навряд чи спроможуся...

— Спроможетесь, сер, спроможетесь, — перепинив його містер Гантер. — У Соломона Лукаса, кравця на головній вулиці — тисячі маскарадних убрань. Автім, — додав він, поміркувавши трохи, — мабуть місис Гантер приємніше буде, щоб її гості бачили такого славетного мужа в його власному костюмі, а не в маскарадному. Але я відбираю ваш дорогоцінний час. Не буду вас затримувати. Отже, я перекажу місис Гантер, що вона має чекати на вас і на ваших шановних товаришів. Бувайте здорові, сер. Я пишаюся тим, що бачив таку видатну особу... Ні кроку, сер; ні слова! — І, не давши містерові Піквіку часу відхилити від себе таку похвальну характеристику, містер Лео Гантер поважно вийшов з вітальні.

Містер Піквік взяв капелюх і рушив до „Павича“, але містер Вінкл приніс туди звістку про бенкет ще перед його приходом.

— Місис Пот теж там буде, — такими словами зустрів він свого лідера.

— Правда? — перепитав містер Піквік.

¹ Мінерва — у римській міфології богиня мудрості.

— В костюмі Аполлона.¹ Та тільки Пот заперечує проти туніки.

— А я уберуся бандитом, — перебив містер Тапмен.

— Ким? — стрепенувся містер Піквік.

— Бандитом, — лагідно повторив містер Тапмен.

— Алеж ви не маєте наміру, містер Тапмен, — сказав містер Піквік, пильно дивлячись на свого друга, — ви ж не маєте наміру вбратись у зелену бархатну куртку з талією в два пальці?

— Навпаки, маю намір, — задерикуватو відповів містер Тапмен. — А чому б ні, сер?

— Тому, сер, — почав уже хвилюватись містер Піквік, — що ви занадто старий, сер.

— Занадто старий! — вигукнув містер Тапмен.

— А якщо вам потрібні ще інші причини — маєте: ви занадто товстий, сер.

— Сер, — сказав містер Тапмен, і його обличчя побагряніло, — це вже образа, сер.

— Сер, — тим же тоном відповів містер Піквік. — Бачити вас в убранні бандита, в зеленій бархатній куртці з дводюймовою талією буде для мене образа, вдвоє більша.

— Сер, — сказав містер Тапмен, — ви — грубіян.

— Ви самі грубіян, — відповів містер Піквік.

Містер Тапмен ступив крок чи два наперед і обміряв містера Піквіка поглядом. Містер Піквік повернув цей погляд, та ще й загострив його, пропустивши крізь скло окулярів, і дихав викликом. Містер Снодграс і містер Вінкл закам'яніли, дивлячись на таку сцену між двома такими людьми.

¹ Аполлон — у грецькій міфології бог сонця, покровитель науки й мистецтва, ідеал краси.

— Сер, — по короткій паузі сказав містер Тапмен низьким, глухим голосом, — ви назвали мене старим.

— Назвав, — ствердив містер Піквік.

— І товстим.

— Повторюю свої слова.

— І грубіяном.

— Бо ви й є грубіян.

Впала жажна мовчанка.

— Моя прихильність до вашої особи, сер, — сказав містер Тапмен тремтячим голосом і засукуючи рукава, — моя прихильність до вас велика... дуже велика, але такого я попустити не можу.

— Виходьте, сер, — відповів містер Піквік. Під впливом збуджуючого характеру цього діалогу героїчний муж став у позу людини, розбитої паралічем, гадаючи, певно, як могли думати двоє свідків, що така має бути позиція для захисту.

— Як! — скрикнув містер Снодграс, раптом знову відчувши спроможність говорити, яку він втратив був через безмежне здивування, і кинувся між двох противників, наражаючись на небезпеку дістати по стусану від кожного. — Як! Містер Піквік, на вас дивиться цілий світ. А ви, містер Тапмен, з нами разом осяяний світлом його безсмертного імени... Сором вам, джентльмени, сором!

Незвичайні зморшки, що їх гнів поклав був на лагідне обличчя містера Піквіка, в міру того, як говорив його молодий друг, зникали, як зникають під гумкою сліди від чорного олівця.

— Я погарячився, — сказав містер Піквік, — занадто погарячився. Вашу руку, Тапмен!

Чорні тіні зійшли з обличчя містера Тапмена, коли він сердечно стиснув руку своєму другові.

— Погарячився і я, — признався він.

— Ні, ні,— перебив його містер Піквік.— Провина виключно моя. Отже, ви надягнете зелену бархатну куртку?

— Ні,— відповів містер Тапмен.

— Буду вам дуже вдячний, якщо ви її надягнете,— настоював містер Піквік.

— Ну, тоді надягну,— згодився містер Тапмен.

Умовилися, що містер Тапмен, містер Снодграс і містер Вінкл,— всі троє будуть у маскарадних убраннях. Отже теплі прекрасні почуття містера Піквіка змусили його дати згоду на таке, чого вжахнувся б його розум. Разючіша ілюстрація його лагідної вдачі навряд чи потрібна.

Містер Лео Гантер не перебільшив ресурсів містера Соломона Лукаса: вибір костюмів у нього був великий, напрочуд великий. Може, костюми були не дуже класичні, не зовсім нові, не було серед них жодного убрання, зробленого точно в стилі певної доби або часу; але всі вони були більш чи менш усіяні лелітками; а що є кращого за лелітки? Можуть зауважити, що лелітки не для денного світла, але кожне знає, як блищать вони при світлі ламп; і цілком ясно, що коли люди дають костюмований бал удень, і вбрання виглядатимуть на ньому не так гарно, як виглядали б вони вночі, то це провина того, хто дає бал, і нерозумно обвинувачувати лелітки. Такі докази наводив містер Соломон Лукас, і, переконані його аргументами, містери Тапмен, Вінкл і Снодграс вирішили вирядитись в убрання, рекомендовані ним, як найбільш придатні для такої okazji.

Настав ранок. Любо було дивитись на містера Тапмена в повному костюмі бандита: в дуже вузькій курточці, у коротеньких бархатних штанах на верхній половині ніг і в складних обмотках, які так люблять усі бандити,— на нижній. Приємно було бачити його від-

крите й лагідне обличчя з наліпленими вусами та бакенбардами, що висувалося з відкритого коміра сорочки, і капелюх у формі голови цукру, прикрашений різнокольоровими стрічками. На жаль, він мусив тримати його на колінах, бо в жодному критому екіпажі між головою людини й дахом така штука уміститись не може. Однаково весело та приємно виглядав і містер Снодграс у голубих атласових штанах і плащі, білих шовкових панчохах та черевиках і в грецькому шоломі, що, як кожен знає (а коли не знає, то так каже містер Соломон Лукас), являло собою справжні-сінький костюм трубадура від найдавніших часів і до остаточного їх зникнення. Все це було дуже мило, але все таки ніщо проти костюма містера Пота. Коли під'їхали карета й шарабан до його будинку, і на порозі з'явилася фігура великого Пота у формі російського поліція з величезним нагаєм у руках, натовп перед будинком вибухнув бурею привітних криків. То був символ потужного впливу „Ітонсвілської газети“ і жах-них кар, які вона накладала на порушників громадських інтересів.

— Браво! — скрикнули містер Снодграс і містер Тапмен, побачивши з коридору цю ходячу алегорію.

— Браво! — чути було голос містера Піквіка.

— Ура, Пот! — ревла юрба. І серед цих вигуків містер Пот з виглядом людини, свідомої своєї сили та вміння користуватися нею, сів у шарабан.

Слідом за ним з будинку виринули місис Пот, що дуже схожа була б на Аполлона, якби на ній не було сукні, і містер Вінкл, що в своїй червоній куртці мав би вигляд спортсмена, якби не нагадував більше звичайного листоношу. Останнім вийшов містер Піквік. Хлопці зустріли оплесками і його, імовірно, вважаючи його гетри та трикові штани за якийсь старовинний костюм.

Коли всі посідали, екіпажі покотили до дому Гантерів, при чому містер Веллер сидів на передку карети, де їхав його пан.

Всі чоловіки, жінки, хлопці, дівчата й немовлята, що зібрались подивитись на маскарад, аж завищали в захваті, побачивши, як урочисто простує до входу в сад містер Піквік з розбійником з одного боку і трубадуром — з другого. З неменшим захопленням привітали вони й зусилля містера Тапмена вмотити свій капелюх собі на голову.

Свято було влаштоване надзвичайно розкішно. Садок був понад акр¹ з чвертю завбільшки і ввесь кишів людьми. Але, головне, там була місис Лео Гантер у костюмі Мінерви, яка особисто приймала гостей, пишаючись тим, що зібрала до купи стільки видатних осіб.

— Містер Піквік, мадам, — сказав слуга, коли названий джентльмен, з капелюхом у руці й бандитом та трубадуром обабіч, наблизився до господині-богині.

— Що? Де? — в захопленні скрикнула місис Гантер.

— Тут, — сказав містер Піквік.

— Невже ж це правда, і я маю щастя бачити самого містера Піквіка? — ніби не могла йняти віри місис Гантер.

— Саме його, мадам, — відповів містер Піквік низенько схиляючись. — Дозвольте відрекомендувати авторці „Конаючої жаби“ моїх друзів: містера Тапмена, містера Снодграса і містера Вінкла.

— Містер Піквік, — сказала місис Гантер. — Я мушу взяти з вас слово, що ви цілий сьогоднішній день не

¹ Акр — міра землі, різна в різних країнах. В Англії він дорівнює приблизно $\frac{1}{8}$ десятини.

відходитимете від мене. Тут будуть сотні людей, і мені конче потрібно познайомити їх з вами.

— Ви дуже люб'язні, мадам, — відповів містер Піквік.

— Насамперед, ось мої дівчатка. Я майже забула про них, — промовила Мінерва, байдужо псказуючи на пару цілком дорослих леді, з яких молодшій було років щось з двадцять, а друга була років на два старша за неї. Обидві були в платтячках дитячого фасону, але в записках містера Піквіка не зазначено виразно, що було причиною цього: бажання надати молодшого вигляду донькам чи їхній мамі.

— Дуже милі дівчата, — сказав містер Піквік, коли відрекомендовані йому леді з підстрибом побігли до інших гостей.

Незабаром розпочався концертний відділ. Чотири співаки з невідомої країни, ставши в екзотичних убраннях під яблунею, щоб мати мальовничіший вигляд, виконали кілька своїх національних пісень. Це, здавалось, було не дуже важко, бо весь секрет співів полягав у тому, що трое артистів рохкали, а четвертий пугикав. Коли цей інтересний номер зкінчився під загальні оплески, якийсь хлопець заходився виробляти всякі штуки з стільцем. Він вискакував на нього, пролазив під ніжками, падав разом із ним на землю, крутився круг нього і робив усе, що можна робити з стільцем, не сідаючи на нього. Нарешті, він зав'язав власні ноги краваткою круг своєї шиї і показав, з якою легкістю людина може прибрати вигляду збільшеної жаби. Цей номер захопив усіх глядачів. Після того слабенький голосок місис Пот процвірінчав щось, з чемності взате за романс. Проте це було дуже класично й цілком у дусі Аполлона, бо Аполлон був композитор, а композитори рідко бувають добрими виконавцями не тільки чужих, а й своїх творів. Далі

продекламувала славетну „Оду конаючій жабі“ місис Гантер. Ясно, що вона повторила її ще раз і, напевне, прочитала б і втретє, якби переважна більшість гостей, думаючи про сніданок, не присоромила решту за таке зловживання добрості місис Гантер. Хоч як щиро виявляла авторка бажання продекламувати ще раз свою оду, та благородні гості не дали їй на це своєї згоди; і тільки відчинилися двері їдальні, всі, хто вже був тут, кинулися туди з усією можливою швидкістю. Бо добре було відомо, що, запросивши в гостину сто чоловік, місис Гантер готувала сніданок на п'ятдесят осіб — для „левів“, а дрібніші тварини мусили дбати про себе самі.

— А де ж містер Пот? — спитала місис Лео Гантер, зібравши круг себе всіх тих левів.

— Я тут, — відповів видавець з найвіддаленішого краю кімнати, не маючи ніякої надії дістати якунебудь їжу без спеціальної хазяйчиної ласки.

— Чого ж ви не йдете сюди?

— О, прошу не турбуйтеся за нього, — якнайлюб'язнішим голосом сказала місис Пот, — ви завдаєте собі силу зайвого клопоту, люба місис Гантер. Йому й там дуже добре; правда ж, серце?

— Звичайно, голубонько, — відповів безталанний Пот, похмуро всміхаючись. Горе й з тим нагаєм! Мускулясту руку, що з такою велетенською силою шмагала ним вади суспільства, паралізував погляд владної місис Пот.

Місис Лео Гантер переможно озиралась навкруги. Містер Тапмен частував кількох левиць омаровим салатом, виявляючи при цьому манери, ніколи не бачені в бандитів. Містер Снодграс зайшов у палкі суперечки з молододою леді, що постачала поезію для „Ітонсвілської газети“, а містер Піквік чарував усіх без винятку.

Здавалось, знамените товариство зібралося все, коли містер Гантер, що в таких випадках мусив стояти коло дверей і розважати розмовами менш видатних гостей, несподівано скрикнув:

— Містер Чарльз Фіц-Маршал, моя люба!

— О, дуже рада, — сказала місис Гантер, — я давно вже чекаю на нього. Посуньтесь, прошу, і дайте місце для містера Фіц-Маршала, панове. Скажи містерові Фіц-Маршалу, щоб ішов безпосередньо до мене дістати нагінку за запізнення.

— Іду, дорога мадам, іду ... — пролунав голос, — хутко, яко можу ... тиск людей ... повна кімната ... важка робота ... дуже.

Ніж і виделка випали з рук містера Піквіка. Він глянув через стіл на містера Тапмена, що й собі впустив ніж і виделку і, здавалось, збирався зомліти.

— А! — чувся голос, поки власник його прокладав собі дорогу крізь останні двадцять п'ять турків, офіцерів, рицарів та Карлів Других, що відділяли його від стола, — здорово зроблено ... хоч патент брати ... жодної зморшки на моєму вбранні, хоч перед тим було все пожмакане ... непогана ідея — прасувати на людині ... га? інтересний спосіб ... хоч важкенський ... дуже.

З цими уривчастими фразами продирався до стола молодий чоловік у формі морського офіцера, в якому здивовані піквікці не могли не впізнати містера Альфреда Джінгла. Злочинець ледве встиг стиснути руку місис Гантер, як очі його зустріли обурений погляд містера Піквіка.

— Алло! — промовив містер Джінгл. — Зовсім забув ... нічого не сказав фореяторові ... Треба бігти ... зараз повернуся.

— Слуга або мій чоловік зроблять це для вас, містер Фіц-Маршал, — сказала місис Гантер.

— Ні, ні... мушу сам... я недовго... зараз же й назад... — відповів Джінгл і по цих словах зник серед натовпу.

— Дозвольте запитати вас, мадам, — промовив містер Піквік, підводячись з свого стільця, — хто цей молодий чоловік і де він мешкає?

— Це дуже заможний, знатний і вельможний джентльмен, — сказала місис Гантер, — якого я дуже хочу по-знайомити з вами.

— Добре, добре, — поквапно говорив містер Піквік. — Де його квартира?

— Він спинився в готелі „Ангела“, в Бері.

— В Бері?

— Так, в Бері Сент Едмандс, — це кілька миль звідси. Але, що це ви, містер Піквік, невже ви кидаєте нас? Ще ж зовсім рано.

Та містер Піквік не дав люб'язній господині часу закінчити і, протиснувшись крізь натовп, був уже в саду, де до нього незабаром приєднався й містер Тапмен.

— Пізно вже, — сказав містер Тапмен, — він утік.

— Знаю, — відповів містер Піквік, — і я їду слідом за ним.

— Слідом за ним? Куди? — спитав містер Тапмен.

— До готелю „Ангела“, в Бері, — сказав, дуже хвалячись, містер Піквік. — Хіба ми знаємо, кого він обплутує тепер? Він одурив уже один раз дуже порядну людину, і ми мимоволі були причиною цього. Більше він такого не зробить. Я не дозволю. Я викрию його. Сем! Де мій слуга?

— Тут, сер, — озвався містер Веллер, виринувши з затишку за кущами, де він розмовляв з пляшкою

мадери, взятою ним із столу годину чи дві тому. — Ось ваш слуга, сер. І пишаюся моїм титулом, як казав Живий скелет,¹ коли його показували в музеї.

— Ходім зі мною, зараз же, — сказав містер Піквік. — Якщо я спинюся в Бері, можете приїхати до мене, Тапмен, коли я вам напишу. До побачення!

Умовляння були зайві. Містер Піквік кипів гнівом, і рішення його було незламне. Містер Тапмен повернувся до товариства і через годину, захоплений шампанським та кадрилию, забув і про містера Джінгла, і про містера Фіц-Маршала. Тим часом містер Піквік і Сем Веллер, сидячи на імперіалі диліжанса, щохвилини наближались до стародавнього міста Бері Сент Едмандса.

¹ Ж и в и й с к е л е т — під таким прозвищем у лондонських балаганах виступав чоловік, що важив не більш як 35 кілограмів, мавши 1,7 метра росту.

РОЗДІЛ XIII,

занадто певний подій, щоб його можна було коротко викласти.

Немає місяця, коли б природа вбиралась у кращі шати, як серпень. Багато прекрасного навесні, і травень завжди буває свіжий та квітучий, але чари цієї пори року здаються ще більшими через контраст з зимою. Серпень не має такої переваги. Він приходить тоді, коли ми пам'ятаємо тільки ясне небо, зелені луки й запашні квіти, а спогади про сніг, кригу й хуртсвину зникли з нашої голови так, як щезли самі вони з природи. А проте, яка ж і гарна пора серпень! Лани й садки гудуть шумом праці. До самого ґрунту схиляються обтяжені плодами віти дерев. Хліб, що складений у копиці або ще хвилюється на полі від найменшого подуву вітру, забарвлює краєвид золотавим кольором. Лагідна м'якість, здається, висить над усією землею. Вплив пори року поширюється й на вози, рух яких через стерні можна вловити тільки оком, бо жодного звука не чути.

Коли повз садки та лани повільно проїздить диліжанс, купки жінок і дітей, що збирають у решета овочі або підбирають з нив колоски, кидають на хвилинку свою роботу і, захистивши від сонця засмагле обличчя ще смаглявішою рукою, з цікавістю поглядають на пасажирів. Якийсь міцний хлопчик, ще малий, щоб працювати, але занадто пустотливий, щоб його

можна було лишити дома самого, підводиться на рівні ноги в корзині, куди його примістили з обережності, і тупотить ніжками та вищить у захваті. Жнець припиняє свою роботу і, опустивши руки, дивиться вслід екіпажеві. Кошлатий робочий кінь поглядає сонливим оком на своїх чепурних родичів, і погляд його ніби промовляє: „Гарно дивитись на вас, але йти нога за ногою неораним полем краще, ніж мчати отак у куряві пороху“. Зайшовши за поворот дороги, ви озираєтесь назад і бачите, що жінки й діти знову стали до роботи, хилиться донизу жнець, посувається вперед кінь: все заворушилося.

Такі картини не могли не відбитися на чутливій душі містера Піквіка. Твердо вирішивши будь-що-будь викрити підлого Джінгла, хоч би де той здійснював свої шахрайські задуми, він спершу обмірковував мовчки способи, якими найкраще міг би домогтися свого, але помалу зовнішній світ почав притягати до себе його увагу, і згодом подорож так захопила містера Піквіка, ніби почав він її з найприємнішою в світі метою.

Нарешті диліжанс задеренчав по добре забрукованих вулицях маленького чистого городка й спинився перед великим готелем. Через півгодини містер Піквік сидів за зовсім пристойним обідом, а через три чверті години містер Веллер приніс звістку, що містер Фіц-Маршал спинився тут невідомо на який час. На вечір він пішов кудись у гості, взявши з собою й свого лакея, а коридорному звелів дожидатись його повернення.

— Ну, сер,— сказав містер Веллер, закінчуючи доповідь,— якщо ранком мені пощастить побалакати з тим лакеєм, то він розповість мені про свого пана чисто все,

— Звідки ви це знаєте? — здивувався містер Піквік.
— Боже ти мій! сер, та так же роблять усі слуги.
— А я й забув,—признався містер Піквік.
— І тоді ви вирішите, як бути нам далі, а ми так і зробимо.

Вигадати кращий спосіб, здавалось, не можна було, і план Сема, кінець-кінцем, був ухвалений. З дозволу містера Піквіка Веллер пішов до буфету провести вечір як йому найбільше до вподоби, і незабаром товариство, що там зібралося, одноголосно обрало його на голову. Він виконував свої почесні обов'язки так успішно, що вибухи реготу доходили аж до кімнати містера Піквіка і, принаймні, на три години скоротили нормальну довжину його сну.

Ранком наступного дня, коли містер Веллер душем за півпені зганяв з себе всі гарячкові залишки вчорашньої вечірньої бесіди (він запропонував монету одному молодому джентльменові, що служив у конюшенному відомстві, і намовив його качати воду собі на голову та обличчя, доки він остаточно очуняє), його увагу привернув молодий чоловік у малинового кольору лівреї. Він сидів на лаві серед двору, дуже пильно читав якусь книгу, що дуже скидалась на молитовник, але подеколи поглядав і на містера Веллера, немов зацікавившись оригінальною системою обмивання.

„Чого це ти дивишся так?“ — подумав містер Веллер, коли очі його вперше зустрілися з поглядом незнайомого в малиновій лівреї, що мав широке, жовте, бридке обличчя, глибоко запалі очі й велетенську голову, з якої звисали пасма чорного волосся.

А незнайомий перебігав поглядом від свого молитовника до Сема і від Сема до молитовника, немов хотів почати з ним розмову. Нарешті Сем дав йому

таку нагоду, фамільярно кивнувши йому головою і сказавши:

— Як поживаєте, друзяко?

— Щасливий сказати, що почуваю себе добре,— відповів той невимушеним тоном і закрив книгу.— А як вам ведеться, сер?

— Як ходячій плящі з бренді,—з ніг не падаю,— сказав Сем.— А ви спинилися в цьому готелі, дядю?

Малиновий молодий чоловік відповів ствердно.

— Чого ж це вас не було з нами вчора ввечері?— спитав Сем, щосили тручи рушником своє обличчя.— А ви ж маєте такий компанійський вигляд, як жива форель у кошику з вапном,—вже тихіше додав він.

— Я з своїм паном виходив учора з дому,—була відповідь.

— А як його прізвище?—і містер Веллер аж почервонів від хвилювання й від тертя разом.

— Фіц-Маршал,—сказав малиновий чоловік.

— Давайте вашу руку,—промовив містер Веллер, простягаючи свою.—Будьмо знайомі. Я відразу сподобав вас, голубчику.

— Ото диво!—надзвичайно щиро відповів малиновий чоловік,—і ви мені теж дуже сподобались, і я увесь час хотів почати розмову з вами, поки ви стояли під краном.

— Та невже?

— Слово честі. Хіба ж це не цікаво?

— Надзвичайна річ,—погодився Сем, на споді душі радіючи з недоумства незнайомого.— А вас як звати, старий?

— Джоб.

— Чудове ім'я. Єдине, скільки знаю, од якого не зробиш пестливого імени. А ваше прізвище?

— Тротер,—відповів незнайомий.— А ваше?

— Моє прізвище Волкер,¹ а мого пана — Вілкніс,— вжив Сем застережних заходів, пригадавши поради містера Піквіка.— Чи не вип'ємо ми по чарці, містер Тротер?

Містер Тротер згодився на таку люб'язну пропозицію і, поклавши в кишеню свою книгу, пішов з Семом до буфету, де вони незабаром заходилися обговорювати добрі властивості наливої в цинковий глечик збудної суміші, яка складалася з британської можевелівки та запашної настоянки гвоздики.

— А що, яке у вас місце?— запитав Сем, удруге доливаючи склянку свого компаньйона.

— Погане,— журно відповів Джоб, облизуючи губи,— дуже погане.

— Ви жартуєте?

— Аж ніяк. Найгірше, що мій пан намірився одружитись.

— Не може бути!

— І ще гірше. Він хоче викрасти одну дівчину з тутешнього пансіону — дуже багату спадкоємицю.

— Який негідник! — обурився Сем, знову наповнюючи склянки.— Цей пансіон, певно, тут?

Хоч яким байдужим тоном було поставлене це запитання, та містер Тротер показав, що розуміє свого нового друга: він налив ще одну склянку, загадково зиркнув на Сема, примружив свої маленькі оченятка, а потім жестами удав, що викачує воду насосом, натякаючи на спробу містера Веллера викачати тайни з нього — містера Тротера.

¹ Сем вигдав собі прізвище „Волкер“, що значить „той, хто йде повагом“, у відповідь на прізвище „Тротер“, що значить „той, хто біжить ристю“. „Волкер“ в англійській мові може означати і вигук недовір'я.

— Ні, ні! — на закінчення сказав містер Тротер, — цього нікому не можна говорити. Це — секрет, і великий секрет, містер Волкер.

Кажучи так, малиновий чоловік перекинув свою склянку догори дном, нагадуючи тим, що йому нема вже чим втишити спрагу. Сем помітив цей натяк і, високо цінуючи делікатну манеру, з якою його було зроблено, сказав прислужникові наповнити цинкову посудину.

— Отже це — секрет? — повторив Сем.

— Мені здається, — відповів малиновий чоловік, із задоволеним виглядом дудлячи рідину.

— Ваш пан, певно, і сам грошовитий? — не вгамовувався Сем.

Містер Тротер усміхнувся і, тримаючи склянку в лівій руці, правою три чи чотири рази поляскав по кишені своїх малинових штанів, показуючи, що, зробивши так, його пан нікого не потурбує дзвоном монет.

— А, ось воно що! — сказав Сем.

Малиновий чоловік многозначно хитнув головою.

— Ну, а вам ніколи не спадало на думку, приятелю, — дорікнув йому містер Веллер, — що, дозволяючи своєму панові вкрасти молоду леді, ви й самі робите, як негідник?

— Я знаю, — зітхнув Джоб Тротер, з каяттям дивлячись просто в обличчя своєму бесідникові, — я знаю, це саме й гнітить мене. Але що ж я можу зробити?

— Що? Піти до начальниці пансіону й розказати їй усе.

— Хто мені повірить? Молода леді — втілена скромність і невинність. Вона буде заперечувати, так само як і мій пан. Хто мені повірить? Я втрачу своє місце, і мене обвинувачуватимуть ще, як обмовника. Ось що вийде.

— Так, це так,— погодився Сем.

— Якби я знав якогось солідного джентльмена, що погодився б узяти цю справу на себе, може, що й вийшло б. Але в тому то й полягають труднощі. Я не знаю тут жодного джентльмена, а якби й знав, то, ставлю десять проти одного, він мені не повірить.

— Ходім зі мною!— схопився з свого місця Сем і схопив за руку малинового чоловіка.— Мій пан буде той джентльмен.— І, перемігши нерішучий опір Джоба Тротера, Сем потяг свого нового друга до містера Піквіка, якому й представив його, стисло виклавши щойно наведений нами діалог.

— Мені страх як неприємно зраджувати мого пана, сер,— сказав Джоб Тротер, прикладаючи до очей рожеву хусточку розміром у шість квадратних дюймів.

— Честь вам і шана за це, але виказати—ваш обов'язок,— заспокоював його містер Піквік.

— Ну - ну,— втрутився Сем, який дивився на сльози містера Тротера з явним нетерпінням,— годі поливати. Толку від того ніякого.

— Сем,— докірливо сказав містер Піквік,— я з жалем помічаю, що ви не маєте ніякої пошани до почуттів цього молодого чоловіка.

— Почуття у нього чудові,— відповів містер Веллер,— прекрасні почуття, і прямо шкода, якщо він марно їх розтринькає. От я й думаю, що краще б він їх ховав у своїх грудях і не давав їм випаритися без пуття у гарячу воду. Сльози ніколи ще годинника не заводили і парової машини не рухали.

— Це правда,— погодився містер Тротер,— я більше не буду розпускатися.

— От і добре,— сказав містер Піквік.— Ну, а де ж цей пансіон?

— Це великий старий будинок з червоної цегли, зараз за містом, сер.

— А коли мали ви здійснити ваш огидний намір— викрасти леді?

— Сьогодні вночі сер,— одповів Джоб.

— Вночі!— скрикнув містер Піквік.

— Якраз вночі,— повторив Джоб.— Оце саме й непокоїть мене найбільше.

— Треба зараз же вжити всіх потрібних заходів,— хвилювався містер Піквік.— Я негайно поїду до начальниці...

— Вибачте, прошу, сер,— перебив його Джоб Тротер,— але це вам нічого не дасть.

— Чому?

— Мій пан— дуже спритна людина, сер.

— Я це добре знаю,— сказав містер Піквік.

— Він зовсім причарував стару леді,— пояснив Джоб,— вона не захоче й слухати вас, хоч би ви впали навколішки й почали присягатися. Особливо, як у вас не буде інших доказів, крім слів слуги, що, буди звільнений за якусь провину, мститься тепер своєму панові. А містер Фіц-Маршал, напевне, так і скаже.

— Що ж його тоді робити?— спитав містер Піквік.

— Переконати стару леді можна лише впіймавши його, як він буде красти дівчину, сер,— відповів Джоб.

— Але впіймати його під той саме час— справа, боюсь, дуже важка,— зауважив містер Піквік.

— Не знаю, сер,— відказав Джоб, а поміркувавши трохи, додав:— Навпаки, це, я думаю, буде дуже легко.

— Як?— зацікавився містер Піквік.

— Надзвичайно просто. Ми з моїм паном змовилися з двома служницями, і ті обіцяли заховати нас у кухні, о десятій вечора. Коли всі поснуть, ми вийдемо з

кухні, а молода леді — з своєї спальні. Коні й екіпаж чекатимуть нас, і ми зараз же й поїдемо.

— Ну, так що ж я маю робити? — спитав містер Піквік.

— Мені здається, сер, що якби ви на той час були в садку самі...

— Сам? Чому ж сам? — здивувався містер Піквік.

— Я гадаю, що старій леді неприємно буде, коли про таку історію знатиме багато людей. Що менше — то краще. Знову ж таки — візьміть на увагу й переживання молодої леді. — Джоб Тротер глибоко зітхнув, і сльози знову виступили у нього на очах.

— Ніколи я ще не бачив такого хлопця, — сказав Сем. — Що у нього — водопровід у голові чи що?

— Сем, — сказав містер Піквік суворо, — придерште свій язик.

— Слухаю, сер, — відповів містер Веллер.

— Не подобається мені цей план, — промовив містер Піквік у глибокій задумі. — А чому не міг би я попередити родичів молодої леді?

— Тому, що вони живуть за сто миль звідси, — відповів Джоб Тротер.

— Це справді заковика! — промовив тихо містер Веллер.

— А потім ще цей сад, — додав містер Піквік. — Ну, як я туди добудуся?

— Мур круг нього дуже низький, і ваш слуга підтримає вам ногу...

— Мій слуга підтримає мені ногу, — повторив містер Піквік. — А ви, напевне, будете коло дверей з кухні до саду? І де ті двері?

— Помилитись ви не можете, сер. З дому в сад виходять лише одні двері. Постукайте в них, як тільки проб'є пів дванадцятої, і я вам зараз же відчиню.

— Не подобається мені ваш план, — повторив містер Піквік, — але іншого я не бачу, і тому, що від нас залежить тепер все життя дівчини, я пристаю на цей план і прийду в сад.

Отже, вдруге вже містер Піквік через свою доброту вплутався в справу, в яку він волів би не вплутуватись.

— А як зветься пансіон? — спитав містер Піквік.

— Вестгейт-гауз, сер. Як дійдете до кінця міста, візьміть трохи праворуч. Будинок стоїть осторонь, недалеко від шляху, і на воротах висить мідна дошка з назвою.

— Знаю, знаю, — зрадів містер Піквік. — Я бачив його, коли бував тут. Можете покластися на мене.

Містер Тротер уклонився й рушив був до дверей, коли містер Піквік спинив його і сунув йому в руку гінею.

— Ви — славний хлопець, — сказав він, — ваше добре серце вражає мене. Не дякуйте, прошу. Не забудьте — рівно об одинадцятій.

— Не бійтесь, сер, не забуду, — і по цих словах Джоб Тротер разом з Семом залишив кімнату.

День минув. Настала ніч, і коло десятої Сем доповів, що Джінгл і Джоб Тротер вийшли з готелю, запакувавши речі й звелівши покликати екіпаж. Змова, очевидно, наближалась до кінця, як казав Тротер.

Пів одинадцятої. Містерові Піквіку час виряджатись у свою делікатну експедицію. Відхиливши пропозицію обачного Сема взяти з собою плащ, він, щоб ніщо не заважало йому перелазити через стіну, вибрався в путь зовсім легко одягнений.

Місяць був у повні, але його закривали хмари. Надзвичайно суха ніч була темна — хоч око виколи. Стежки, огорожі, лани, будинки й дерева лежали в густому

мороці. Повітря було гаряче й душне. На крайнебі миготіли блискавиці — єдине, що надавало хоч будь-якої різноманітності монотонній темряві, яка повивала все. Не чути було жодного звука, лише коли - не - коли долинали здалека гавкання якогось невгамовного пса.

Вони знайшли будинок, намацали мідну дошку на воротах, обійшли круг муру й спинилися коло тої частини його, що відділяла їх від саду.

— Допоможете мені перелізти й повернетесь до готелю, Сем, — наказав містер Піквік.

— Гаразд, сер.

— І не лягайте, доки я повернуся.

— Звичайно, сер.

— Тепер беріть мене за ногу і, коли я скажу „підіймайте“, легенько підніміть мене.

Віддавши ці попередні розпорядження, містер Піквік ухопився за мур і шепнув: „Підіймайте“, що й було бездоганно виконано Семом. Чи то тіло його еластичністю своєю не відрізнялось од його розуму, чи то слово „легенько“ Сем розумів грубіше, як його пан, та тільки безсмертний джентльмен раптом перелетів через мур і, зламавши три кущі агрусу та один кущ чудових троянд, на весь зріст простягся на землі.

— Ви нічого не ушкодили собі, сер? — голосним шепотом спитав Сем, трохи отямившись від здивування, викликаного таємничим зникненням його пана.

— То ви ушкодили мене, а не я, — відповів зза муру голос містера Піквіка.

— Сподіваюсь, не дуже, сер? — занепокоївся Сем.

— Дурниця. Трохи тільки подряпався. Ідіть мерщій, а то нас можуть викрити.

— Надобраніч, сер!

І вірний слуга навшпиньки відійшов від муру, залишивши містера Піквіка самого.

Випадкове світло блимало то по різних вікнах будинку, то на сходах, показуючи, що пожильці збираються відпочивати. Не бажаючи підходити до дому перед призначеною годинаю, містер Піквік скарлючився в кутку біля муру й чекав її наближення.

Таке становище могло змусити підупасти духом багатьох людей. Та містер Піквік не підупав духом і не вагався. Він знав, що наміри його чесні, і цілком звівся на порядність Джоба. Було, правда, темно, щоб не сказати моторошно, але людина розважлива завжди знайде, про що поміркувати. Містер Піквік доміркувався до дрімоти, коли його розбудив годинник на сусідній церкві, вибивши пів дванадцятої.

„Тепер час“ — подумав містер Піквік, обережно зводячись на рівні ноги. Він глянув на будинок. Світло погасло: віконниці були зачинені. Очевидно, всі спали. Він тихенько підсунувся до дверей і ледве чутно постукав. Перечекавши дві-три хвилини й не маючи ніякої відповіді, він постукав удруге вже дужче, а потім і втретє — ще дужче.

На сходах залунали чийсь кроки, крізь дірку в замку блиснуло світло від свічки, хтось довго морочився з ключем і засувом, і, нарешті, двері відчинились. Двері відчинилися надвір, і в міру того, як ширшав отвір, містер Піквік дедалі щільніше притулявся до стінки. Уявіть собі його здивування, коли, визирнувши з своєї схованки, він побачив, що відчинив йому зовсім не Джоб Тротер, а служниця. Містер Піквік втягнув голову назад із спритністю того чудового мелодраматичного актора Панча, що, лежачи в музичному ящику, чекає на суддю.

— Це, певно, кішка, Сарро, — сказала служниця, звертаючись до когось у домі. — Киць - киць!

На це ласкаве запрошення ніхто не відповів, і служниця знову зачинила двері.

— Дивно! — сказав до себе містер Піквік. — Очевидно, вони засиділись довше, ніж звичайно. Шкода, що вони обрали для цього саме цю ніч... дуже шкода, — і він обережно підійшов до муру, чекаючи слушного часу, щоб повторити свій сигнал.

Не пробув він там і п'яти хвилин, як сліпуча блискавка розрізала небо, потім гучно вдарив грім, жахливим гуркотом розкотившись у далечінь. Потім блиснула друга блискавка, сліпучіша від першої, і загуркотіло вдруге ще дужче, а тоді линув страшної сили дощ.

Містер Піквік чудово знав, що під час грози дерево — дуже небезпечний сусід. Коло нього одне дерево стояло з правого боку, друге — з лівого, третє — ззаду і четверте — перед ним. Залишившись на цьому місці, він неодмінно впав би жертвою нещасного випадку. А вийшовши на середину саду, він міг потрапити в руки констебля. Разів зо два він пробував перелізти через мур, але тепер він не мав інших підпор, крім тих, якими обдарувала його природа, і тому тільки дістав силу неприємних дряпаків на колінах та стегнах і ввесь упрів.

— Яке жахне становище! — бідкався містер Піквік, спиняючись, щоб витерти лоб після таких вправ. Він глянув на будинок — темний. Вони, певне, повкладались спати. Треба спробувати подати знак ще раз.

Він навшпиньки пройшов намоклою, всипаною гравієм, доріжкою, постукав у двері і, спинивши дух, приклав вухо до дірки в замку. Ніякої відповіді. Дивно. Ще раз! По той бік дверей щось зашаруділо, і чийсь голос спитав:

— Хто там?

„Це не Джоб, — подумав містер Піквік, похапцем притискуючись до стінки. — Це жінка“.

Не встиг він додумати до кінця цю свою думку, як над дверима відчинилося вікно і три або чотири жіночі голоси спитали разом:

— Хто стукає?

Містер Піквік боявся й поворухнутись. Було ясно, що весь дім прокинувся. Містер Піквік з усіх сил старався лишатися непомітним, поки вгамується буча, і вирішив зараз же після того перелізти назад або загинути в борні.

Як і всі рішення містера Піквіка, це було найкраще з можливих у таких обставинах, та, на нещастя, воно базувалося на гадці, що дверей удруге не насміляться відчинити. Як же неприємно було йому почути брязкіт ланцюга та засува і побачити, що двері повільно розчиняються дедалі ширше! Він крок по кроку відступав у куток, але присутність його особи заважала відкрити двері на всю широчінь.

— Хто там? — верескнув цілий хор тремтячих голосів, що складався з начальниці пансіону, трьох вихователюк, п'яти служниць і тридцяти вихованок, напівроздягнених і в папільйотках.

Звичайно ж, містер Піквік не сказав, хто там, і тоді весь хор заспівав іншої: „Боже, боже, жах який!“

— Куховарко, — промовила начальниця, що обачно стояла позад усіх аж на верху сходів, — куховарко, чому ви не виходите подивитись у сад?

— Вибачте, мадам, я не можу, — відповіла куховарка.

— Що за дурепа, ця куховарка! — гукнули тридцять вихованок.

— Куховарко! — з великою гідністю промовила на-

чальниця,—не сперечайтесь, прошу. Ідіть мені зараз же в сад і подивіться.

Куховарка зайшлася плачем, а одна з служниць підтримала її досить голосним „Сором вам!“, за що тут же дістала попередження про звільнення.

— Чуєте, куховарко? — настоювала начальниця, не терпляче тупаючи ногою.

— Хіба ви не чуєте, добродійко куховарко? — спитали три виховательки.

— Яка безсоромна ця куховарка! — сказали разом тридцять панн.

Підбадьорена цими словами, безталанна куховарка ступила крок чи два наперед і, тримаючи свічку так, що не могла бачити нічого, запевнила, що за дверима нікого нема, і то, безперечно, був вітер. Двері збились вже зачиняти, коли одна допитлива панна ви-зирнула в шпарку і жахливо зойкнула. Всі позбігалися до дверей знову.

— Що трапилося з міс Смісерс? — спитала начальниця, поки зазначена міс Смісерс заходилась істери-кою силою на п'ять механічних дівчат.

— Боже мій! — скрикнули двадцять дев'ять панн, — що з тобою, Смісерс, голубко?

— Чоловік! Чоловік за дверима! — верещала міс Смісерс.

Почувши це, начальниця, не барячись, побігла до себе в спальню, зачинилася на ключ і, прибравши вигідної пози, впала непритомна. Виховательки, вихованки й служниці кинулись нагору, і ніколи й ніде не було заразом стільки плачу, вищання та зомлінь. Серед цього розруху містер Піквік вийшов з свого притулку.

— Леді, любі леді... — почав був він.

— О, він зве нас любими! — обурилася найстаріша; найбридкіша вихователька. — Яке страховище!

— Леді! — кричав у розпачі містер Піквік, — послушайте! Я не злодій. Мені треба бачити начальницю.

— Ах, негідник, йому треба місис Томкінс! — скрикнула друга вихователька.

Тут знявся ще більший галас.

— Дзвоніть на гвалт! — зарепетувала дюжина голосів.

— Не дзвоніть, не дзвоніть! — благав містер Піквік. — Ви ж подивіться на мене. Хіба я схожий на злодія? Любі мої леді, ви можете зв'язати мені руки й ноги або зачинити в комору, коли вам більше до вподоби. Вислухайте тільки те, що я вам хочу сказати.

— Як опинилися ви в садку? — наважилась спитати одна з служниць.

— Покличте начальницю, і тоді я все розповім, — настоював містер Піквік, напружуючи якомога свої легені. — Покличте її... не турбуйтеся тільки та покличете начальницю, — і знатимете все.

Чи вплинуло чесне Піквікове обличчя, чи його манери, чи спокуса, проти якої так трудно встояти жінці, — спокуса довідатись про щось, укрите таємницею, — ми того сказати не можемо, але поміркованіші (три-чотири особи) потроху заспокоїлись. Вони запропонували, щоб Піквіка на доказ його щирості було негайно ув'язнено і, коли той погодився, посадили його в комірчину, де вдень висіли капелюшки та торбинки вихованок, і зачинили на ключ. Це надало духу всім іншим; з'явилася місис Томкінс — і переговори почалися.

— Що ви робили в моєму садку, чоловіче? — спитала місис Томкінс.

— Я прийшов попередити, що одна з ваших вихованок збирається тікати цієї ночі.

— Тікати? — скрикнула начальниця, три виховательки, тридцять панн і п'ять служниць. — Тікати? Хто? З ким?

— З вашим другом, Фіц-Маршалем.

— Моїм другом? Я не знаю такої особи.

— Ну тоді з містером Джінглем.

— Ніколи за життя не чула такого прізвища.

— Значить, мене обдурили й ошукали! — скрикнув містер Піквік. — Я став жертвою змови... і підлої, низької змови. Пошліть у готель „Ангела“, мадам, якщо ви мені не вірите. Покличте звідти лакея містера Піквіка, благаю вас.

— Це порядна людина, бо в нього є лакей, — шепнула місис Томкінс одній з виховательок.

— На мою думку, місис Томкінс, цей лакей доглядає

його, — відповіла вихователька. — Я гадаю, що він божевільний, і то не лакей, а наглядач.

— Мабуть, ви маєте рацію, міс Гвін, — погодилась начальниця. — Пошліть двох служниць у готель, а решта нехай залишається тут захищати нас.

Отже, двох служниць відрядили до готелю „Ангела“ шукати містера Семюела Веллера, а решта трое залишились захищати місис Томкінс, трьох вихователок і тридцять вихованок. Містер Піквік сидів у коморі під гроном торбиночок на сендвічі і з усією філософічністю та силою волі, які міг прикликати собі на допомогу, чекав повернення посланців.

Минуло півтори години, доки містер Піквік вийшов на волю й побачив перед собою весь персонал пансіону, містера Семюела Веллера і... старого Вордла з його майбутнім зятем — Трандлем.

— Дорогий мій друже, — кинувся до нього містер Піквік, — з'ясуйте, бога ради, цій леді неймовірно й прикре становище, в якому я опинився. Мій слуга, певно, сказав уже вам про нього. Ствердіть, будьте ласкаві, що я не злодій і не божевільний.

— Все вже з'ясовано й стверджено, мій друже, — відповів містер Вордл, стискаючи праву руку свого приятеля, тоді як містер Трандл стискав йому ліву.

— А хто казав або скаже, що це — неправда, — втрутився містер Веллер, виступаючи наперед, — я назву того брехуном самого. І якщо їх знайдеться цілий десяток, нехай то будуть найміцніші чоловіки, я ладен довести їм, коли шановні леді вийдуть звідси, що вони помиляються. — Виголосивши таке, містер Веллер запально стукнув кулаком об свою долоню й підморгнув до місис Томкінс. Важко описати обурення, з яким начальниця поставилась до самої думки про можливість існування десяти чоловіків у її установі.

Містер Піквік, з'ясувавши частково справу, міг уже піти. Але ні дорогою додому, ні за вечерею він не промовив і слова. Він, здавалося, зацікавився. Тільки раз, єдиний раз, повернувся він до містера Вордла й спитав:

— Як ви потрапили сюди?

— Ми з Трандлем приїхали на полювання, — пояснив Вордл. — Ми спинилися в цьому готелі і були дуже здивовані, довідавшись від вашого слуги, що й ви тут. Але я дуже радий, що зустрівся з вами. Ми знову зберемось до гурту й дамо Вінклеві змогу визначитись ще раз.

Містер Піквік не відповів, не спитав навіть нічого про своїх дінглідельських приятелів і невдовзі пішов до себе, звелівши Семові прийти поправити свічку, коли він подзвонить.

Дзвоник задеренчав, і містер Веллер з'явився своєю власною особою.

— Сем! — промовив містер Піквік, визираючи спід ковдри.

— Сер! — озвався містер Веллер.

Містер Піквік зробив паузу, а містер Веллер зняв нагар з свічки.

— Сем! — неначе силуючи себе, промовив містер Піквік.

— Сер! — знову відповів містер Веллер.

— Де той Тротер?

— Джоб, сер?

— Так.

— Поїхав, сер.

— З своїм паном, я гадаю?

— З паном чи з товаришем, але в кожному разі поїхав. Вони до пари один одному.

— Джінгл, думаю, здогадався про мої наміри і на-

пустив на нас того хлопця з його історією, — промовив містер Піквік, ледве переводячи дух.

— Так і я думаю, сер, — погодився містер Веллер.

— То все було, звичайно, брехня?

— Все до крапки, сер. Ловко зроблено, сер. Чиста робота.

— Сподіваюся, іншим разом вони від нас уже так легко не вислизнуть, Сем, — сказав містер Піквік.

— Не думаю, щоб їм пощастило, сер.

— Де б не зустрів я того Джінгла, — пообіцяв містер Піквік, підводячись на ліжку і з страшною силою гупнувши кулаком по подушці, — я не тільки виведу його на чистий світ, як він того заслуговує, а ще й особисто налатаю йому боки. Не будь я Піквік.

— А я, де не впіймаю цього меланхолійного хлопця з його чорним волоссям, — сказав Сем, — я витисну справжню воду з його очей. Не будь я Веллер. Надобраніч, сер!

РОЗДІЛ XIV,

де коротко показано непереможну силу обставин.

Організм містера Піквіка, хоч який був міцний, не витримав важких фізичних вправ минулої ночі, сполучених ще з такими моральними ударами, і бідний великий муж був прикутий до ліжка жорстоким нападом ревматизму.

Піквікці, що залишились в Ітонсвілі, протягом двох днів після сніданку в маєтку місис Гантер неспокійно ждали вістей від свого шановного лідера. На третій день вони дістали від містера Піквіка листа, де славетний муж просив їх негайно приїхати до Бері, і о другій годині всі троє вирушили в путь. Ми мали вже нагоду говорити про дорогу, якою нещодавно проїхали містер Піквік з Семом, і тому не наводимо тут дуже поетичного опису її чар, майстерно зробленого містером Снодграсом.

Біля дверей готелю „Ангела“ їх зустрів містер Веллер. Під проводом цього джентльмена вони пройшли до кімнати містера Піквіка і були дуже здивовані, а містер Тапмен навіть зніяковів, побачивши там старого Вордла й Трандла.

— Як ся маєте? — спитав старий, стискуючи Тапменові руку. — Не хнюптесь і не розводьте сантиментів. Тепер уже нічого не поробиш. Заради неї я хотів би,

щоб ви побралися; але за вас я радий, що ви уникнули цього. Такий моторний молодець, як ви, знайде собі колись кращу дружину. Га?—і, зробивши це втішне зауваження, Вордл поплескав містера Тапмена по спині й зареготав від щирого серця.

— Ну, а ви як, мої хлоп'ята?—запитав старий джентльмен, обмінявшись привітаннями з містером Вінклем і містером Снодграсом.— Я оце тільки показав Піквікові, що на різдво ви неодмінно мусите приїхати до нас. Ми справлятимемо весілля, але на цей раз справжнє весілля.

— Весілля!—аж пополотнів містер Снодграс.

— Авжеж що весілля. Та не хвилюйтеся,—добродушно заспокоїв його старий.— Це тільки Трандл з Беллою.

— А, це інша річ,—з полегкістю зітхнув містер Снодграс.

— А де тепер,—спитав містер Тапмен, роблячи над собою зусилля,— де тепер вона, сер?—і він одвернув голову й закрив очі руками.

— Вона?—тямковито перепитав містер Вордл.— Ви маєте на увазі мою сестру? Адже так?

Містер Тапмен кивом голови ствердив, що дійсно мав на увазі покривджену Рахіль.

— О, вона поїхала,—відповів Вордл,—і живе в однієї родички, досить далеко від нас. Вона ніяк не могла ужитись з моїми дівчатами, і я відпустив її. Ну, та годі! Ось і обід. Ви, панове, голодні після поїздки. Щодо мене, то я хочу їсти, хоч і не подорожував сьогодні. Ходім.

Віддавши належне всім стравам, товариство розташувалося круг стола, і містер Піквік, викликаючи обурення й жах своїх послідовачів, розповів їм про свою пригоду й про успіх, що увінчав підлі вчинки диявольського Джінгла.

— І на довершення всього, — закінчив містер Піквік, — я дістав у саду напад ревматизму, через який і досі кульгаю.

Містер Піквік, безперечно, додав би до цього кілька філософічних висновків, якби не з'явився Сем з листом у руках. Отже, замість промовляти, він осушив хусточкою лоб, зняв окуляри, витер їх, наклав знову і вже своїм звичайним, лагідним тоном сказав:

— Що у вас там, Сем?

— Був оце на пошті і знайшов лист, що лежав у них уже третій день, — відповів містер Веллер.

— Якась незнайома рука, — зауважив містер Піквік, відкриваючи конверта. — Боже мильй. Що це? Це... це — жарти! Це не може бути правдою!

— У чім річ? — спитали всі єдиними устами.

— Ніхто не помер, сподіваюся? — сказав містер Вордл, стурбований жахом, що позначився на обличчі містера Піквіка.

Містер Піквік не відповів, а, простягнувши листа Тапменові й попросивши його прочитати вголос, відхилився на спинку крісла і змінився на лиці так, що страшно було дивитись.

Містер Тапмен, хвилюючись, прочитав.

„Фріменс - каурт, Коригіл. 28 серпня 1830 року.

Сер,

Бардл проти Піквіка.

Мавши від місис Марти Бардл доручення закласти проти вас позов за зламаною вами обіцянку одружитися з нею, сповіщаємо, що позивачка встановлює свої витрати в розмірі одної тисячі п'яти сот фунтів стерлінгів. Скаргу подано вже до коронного суду, і ми просимо зворотною поштою повідомити нас, якому повіреному доручаєте ви захищати ваші інтереси в даній справі.

Маємо за честь, сер, бути вашими найпокірливішими слугами.

Додсон і Фог

М — рові Семуелеві Піквіку“.

Німе здивування, з яким кожен переглядався з своїм сусідом і всі дивилися на містера Піквіка, було таке проречисте, що говорити, здавалося, було зайве. Мовчанку перший порушив містер Піквік.

— Додсон і Фог, — механічно повторив він.

— Бардл проти Піквіка, — задумливо промовив містер Снодграс.

— Душевний спокій і щастя довірливої жінки, — пробурмотів про себе містер Вінкл.

— Це — якась змова, — нарешті знову дістав дар слова Піквік. — Огидна змова між цими двома ненаситними аторнеями — Додсоном і Фогом. Місис Бардл ніколи не зробила б цього — у неї занадто гарне серце. Та й підстав вона не має ніяких. Просто — нісенітниця.

— Щодо її серця, то ви, безсумніву, найкращий суддя, — усміхнувся Вордл. — Не хочу вас бентежити, але думаю, що в даній справі Додсон і Фог — судді кращі, ніж будьхто з нас.

— Це — ганебна спроба виморочити в мене гроші, — сказав містер Піквік.

— Сподіваюся, більше тут нема нічого, — закашлявся Вордл.

— Хто будьколи чув, щоб я говорив з нею інакше, як жильці розмовляють з квартирновласником? — із запалом продовжував містер Піквік. — Хто бачив мене з нею? Навіть мої друзі...

— Крім одного випадку, — перебив містер Тапмен.

— А! — промовив містер Вордл, — це важливо. Але ж нічого підозрілого, сподіваюсь, ви не помітили?

— Власне, нічого підозрілого там і дійсно не було, — нерішучо глянув на свого лідера містер Тапмен, — я не знаю, як воно трапилося, тільки вона лежала в нього на руках.

— Сили небесні! — сплеснув руками містер Піквік,

яскраво пригадуючи всю сцену. — Який непереможний збіг обставин. Вона й справді лежала.

— І наш друг силкувався привести її до притомності, — лукаво додав містер Вінкл.

— Правда; і я не буду заперечувати цього, — признався містер Піквік, — старався привести до притомності.

— Для випадку, де нема нічого підозрілого, все це здається трохи дивним, га, Піквік? — сказав Вордл. — Ах ви, старий штукар! — і він засміявся так, що склянки на буфеті задзвеніли.

— Який жахливий збіг обставин! — скрикнув містер Піквік, спираючись підборіддям на руки.

По цих словах містер Піквік затулив руками обличчя й заглибився в міркування, а Вордл тим часом кивав та підморгував до інших членів товариства.

— Я, в усякому разі, з'ясую все це, — сказав містер Піквік, підвівши вгору голову й стукнувши кулаком по столу. — Я побачу тих Додсона й Фога. Завтра ж їду до Лондона.

— Завтра ви не спроможетесь, — зауважив містер Вордл. — Ви ще шкутильгаєте.

— Тоді післязавтра.

— Післязавтра — перше вересня, а ви обіцяли поїхати у маєток сера Джофрея Менінгса і, якщо не полювати, то, принаймні, поснідати з нами.

— Ну, тоді другого вересня, — сказав містер Піквік. — Сем!

— Так, сер.

— Візьміть два місця на імперіалі до Лондона на четвер, для себе й для мене.

— Слухаю, сер.

Містер Веллер пішов з кімнати й подався виконувати дане йому доручення, сунувши руки в кишені і втупивши в землю очі.

— Чудний дядя, мій пан,—казав до себе містер Веллер, повільно йдучи вулицею.—Подумати, що вигадав з тою місис Бардл, та ще й з малим хлопцем! Завжди буває таке з цими, нібито статечними, старими. Не думав я, що він накоїть такого; не думав!—і філософствуючи так, містер Семюел Веллер увійшов до контори диліжансів.

РОЗДІЛ XV

Приємний день, що неприємно закінчився.

На щастя для себе та для свого душевного спокою птаство перебувало в блаженному невіданні щодо готувань, які мали здивувати його першого вересня, і веселими криками привітало цей ранок — один з найприємніших восени того року. Багато молодих куріпок, що з усією самозадоволеною пихою юних літ гордовито проходили по стерні, і багато старих, що із зневажливим виглядом мудрих, досвідчених птахів своїми круглими очицями дивились на їхню легковажну поведінку, були однаково несвідомі свого близького кінця і розкошували свіжим ранковим повітрям, а через кілька годин лежали вже мертві на землі. Та ми стаємо сентиментальні. Будемо продовжувати.

Отже, говорячи звичайною простою мовою, був чудовий ранок, такий чудовий, що важко було повірити, що небагато місяців короткого англійського літа вже минули. Огорожі, лани, дерева, горбки й долини показували зачарованому окові всі можливі відтінки зеленого кольору. Листя ледве починало обпадати. Поодинокі жовті цяточки, повкраплювані в літню зелень, ледве нагадували про наближення осені. На небі — ані хмарки. Сонце сяяло жарко й ясно. Співи пташок і дзижчання міріадів комах виповнювали повітря. На

всьому лежала печать літа, і жодна з його розкішних фарб ще не зблякла.

Такого ото ранку коляса, в якій сиділи троє піквіців (містер Снодграс волів залишитися дома), містер Вордл і містер Трандл із Семом на передку, під'їхала до воріт придорожної садиби. Коло воріт стояв високий кощавий ловчий і хлопчик у шкіряних ботиках. У обох були за плечима величезні торби, а біля їхніх ніг крутилися два пойнтери.

— Га, Юно, здорово стара! Куш, куш, Деф! — казав містер Вордл, пестячи псів. — Сер Джофрей ще в Шотландії, Мартін?

Ловчий відповів ствердно і здивовано позирав то на містера Вінкла, що тримав рушницю так, ніби хотів, щоб курок замість нього натиснула кишеня його куртки, то на містера Тапмена, який витяг руку з рушницею так, немов боявся її.

— Мої друзі не мають ще достатнього досвіду в цих справах, Мартін, — сказав містер Вордл, помітивши погляд ловчого. — Треба жити, щоб навчитися; ви й самі знаєте. Та нічого; будуть колись гарні стрільці і з них. А втім, прошу містера Вінкла пробачити мене — у нього є вже деякий досвід.

Містер Вінкл кисло усміхнувся на цей комплімент і в замішанні почав виробляти своєю рушницею таке, що, будь вона заряджена, він неодмінно вбив би себе.

— Коли ви зарядите рушницю, то не поведітьтеся з нею так, як тепер, сер, — суворо промовив високий ловчий, — інакше, будь я проклятий, якщо ви не підстрелите когось з нас на м'ясо.

Діставши таку догану, містер Вінкл раптом повернув рушницю й дулом мало не доторкнувся до голови містера Веллера.

— Алло, сер! — скрикнув Сем, піднімаючи скинутий

капелюх і потираючи собі висок,— якщо ви будете робити так і далі, ви швидко наповните свою торбу: просто з одного разу, щоб не гаяти часу.

Тут шкіряно-ботиковий хлопець зареготався, а потім удав, ніби то не він. Містер Вінкл велично нахилив брови.

— Куди й коли звеліли ви принести нам поїсти, Мартін? — спитав містер Вордл.

— На горбок за дубом, сер, ополудні.

— Це, здається, вже не на володіннях сера Джофрея?

— Ні, сер, біля самої межі, на землі, що належить капітанові Болдвігові. Та нам ніхто там не заважатиме, і місцевість розкішна — моріжок.

— Добре,— погодився містер Вордл.— А тепер що швидше ми вирушимо, то краще. Ви приєднаєтесь до нас на дванадцятку, Піквік?

Містерові Піквіку кортіло побачити полювання, до того ж він побоювався за життя та цілість тіла містера Вінкла. Такого привабливого ранку не можна було сидіти самому, знаючи, що твої друзі веселяться, і містер Піквік мав досить понурий вигляд, коли відповідав:

— Та добре; доведеться задовольнитися хоч цим.

— А хіба джентльмен не мисливець, сер? — спитав довгий ловчий.

— Ні,— відповів містер Вордл,— і до того ж він шкутильгає.

— Мені дуже хотілося б піти з вами; дуже,— сказав містер Піквік.

Всі співчутливо мовчали.

— По той бік огорожі стоїть тачка,— примовився хлопець,— служник джентльменів може котити її по стежках слідом за нами, а ми допоможемо переносити її через паркани.

— Правильно,— зрадів містер Вордл, якому ця ідея

сподобалась, бо він любив спорт в усіх його проявах. — Правильно! Здорово вигадано, хлопче! Я зараз розпоряджуся.

Посадивши містера Піквіка в тачку, мисливці рушили в путь. Вордл і довгий ловчий вели перед, а містер Піквік з тачкою, підштовхуваною Семом, були в хвості походу.

Раптом собаки завмерли на місці, і мисливці теж спинилися.

— Що таке з собаками? — захвилювався містер Вінкл. — Як нерухомо вони стоять.

— Тихо, прошу! — застеріг його містер Вордл. — Хіба ж ви не бачите — вони роблять стійку?

— Роблять стійку! — здивувався містер Вінкл, роздивляючись навкруги, ніби шукаючи якогось надзвичайного краєвиду, що захопив своєю красою розумних тварин. — Роблять стійку... На що ж вони там дивляться?

— Не ловіть гав, — сказав містер Вордл, не відповідаючи на запитання в такий серйозний момент. — Ну!

Почувся різкий шум крил, що примусив містера Вінкла відстрибнути назад, наче його підстрелили. — Бах! бах! — гримнули два постріли. Над полем закрубився дим і розвіявся в повітрі.

— Де вони? — скрикнув містер Вінкл, крутячись на всі боки у стані величезного збудження. — Де вони? Скажіть мені, коли стріляти. Та де ж вони? Куди вони поділися?

— Де вони? — спитав містер Вордл, засовуючи в торбинку пару птахів, що їх поклала йому до ніг собака. — Ось!

— Ні, ні; я питаю про інших, — метушився містер Вінкл.

— Тепер уже досить далеко, — відповів Вордл, заряджаючи знову свою рушницю.

— Хвилини через п'ять ми, я думаю, надібаємо новий виводок,— сказав довготелесий ловчий.— Якщо джентльмен почне стріляти зараз, то, мабуть, саме тоді й влучить.

— Ха - ха - ха! — засміявся містер Веллер.

— Сем! — спинив його містер Піквік, співчуваючи своєму зніяковілому компаньйонові.

— Сер?

— Не смійтесь.

— Більше не буду, сер,— і містер Веллер, щоб компенсувати себе, почав кривити такі гримаси поза спиною містера Піквіка, що хлопець у ботиках безперестанку реготався і безперестанку діставав за це потиличники від ловчого, який тільки й шукав нагоди, щоб відвернутись і не виявити своєї власної веселості.

— Браво, приятелю! — звернувся містер Вордл до Тапмена.— Ви таки вистрелили на цей раз.

— Еге,— з удаваною скромністю відповів містер Тапмен,— вистрелив.

— Здорово! Мабуть, дещо й зробите, як будете уважні. Штука не важка.

— Навіть дуже легка,— погодився містер Тапмен.— Тільки як же боляче штовхає вона в плече! Я мало не впав. Ніколи не гадав, що така маленька рушниця може так боляче бити.

— Ну, Вінкл,— сказав старий джентльмен трохи згодом,— зараз буде ще виводок. Дивіться ж — не запізнуйтеся.

— Не бійтесь,— заспокоїв його містер Вінкл.— А хіба вони роблять уже стійку?

— Ще ні. Тільки спокійно. Зовсім спокійно.

Вони обережно посувались уперед і, певно, підібрались би до птахів, якби містер Вінкл, виконуючи своєю рушницею якісь дивні еволюції, не вистрелив

у найкритичніший момент. Дріб пролетів на такій відстані від голови хлопця, що будь на місці його довгий ловчий — весь набій влучив би йому просто в мозок.

— На якого біса ви це зробили? — скрикнув старий джентльмен, коли птахи цілісінькі полетіли геть.

— Я за свого життя не бачив ще такої рушниці, — скаржився бідолашний містер Вінкл, розглядаючи курок, немов хотів зарадити цим лиху. — Вона стріляє, коли їй заманеться. Що з нею вдієш?

— Що вдієш! — розсердився Вордл. — Стріляє, коли заманеться! Чого б це не заманулось їй влучити?

— І влучить, сер, — пророчим голосом сказав ловчий. — Ось почекайте лиш трохи.

— Що ви хочете сказати цим, сер? — роздратовано спитав містер Вінкл.

— Нічого, сер, нічого, — відповів той. — У мене сім'ї немає, а мати цього хлопчика матиме гарненьку пенсію від містера Джофрея за те, що її сина вбито в його маєтку. Заряджайте, сер, знову; заряджайте!

— Одберіть у нього рушницю! — кричав з своєї тачки містер Піквік, на смерть заляканий пророкуванням ловчого. — Візьміть у нього рушницю хтонебудь. Чуєте?

Проте ніхто не виконав його наказу, і містер Вінкл, кинувши на свого лідера бунтарський погляд, зарядив рушницю й пішов далі з усіма іншими.

На підставі записів містера Піквіка мусимо відзначити, що поведінка містера Тапмена значно більше, ніж система Вінкла, свідчила за його розважливість і обачність. Це, звичайно, ані трохи не зменшує авторитетності містера Вінкла в усіх спортивних питаннях, бо, як слушно зауважив містер Тапмен, споконвіку спостерігалось, що найкращі й найздібніші філософи, справжні джерела знання в галузі теорії, бували цілком неспроможні здійснити її на практиці.

Система містера Тапмена, як і більшість найславетніших винаходів, була надзвичайно проста. Із швидкістю та проникливістю геніальної людини він відразу зрозумів, що головних вимог для доброго мисливця лише дві: перша — розряджати рушницю так, щоб не було боляче, а друга — розряджати її, не загрожуючи життю інших мисливців. Отже, стріляти найлегше було, заплющивши очі й цілячи в небо.

Одного разу, додержавши цих правил, містер Тапмен розплющив очі і побачив, як на землю падала підстрелена сита куріпка. Він уже лагодився був поздоровити з незмінним успіхом містера Вордла, коли цей джентльмен підійшов до нього і, сердечно стиснувши руку, сказав:

— Ви так і ціляли в цю чудову птицю, Тапмен?

— Ні, ні! — запротестував містер Тапмен.

— Ціляли! — настоював містер Вордл. — Я сам бачив, як ви підносили рушницю, і мушу сказати, найдосвідченіший стрілець зробив би не краще за вас. Ви, напевне, і раніш полювали, Тапмен, а я й не знав цього.

— Ну, що? — спитав містер Вордл, підходячи до тачки й обтираючи піт з свого добрячого червоного обличчя. — Гарячий день? га?

— Страшенно, — відповів містер Піквік. — Сонце так палить, що навіть мені жарко. Не знаю, як ви витримуєте таку спеку.

— Гаряченько таки, — ствердив старий джентльмен. — О, та вже початок першої! Бачите отам зелений горбок?

— Звичайно.

— Там ми будемо снідати. А ось і хлопець з їжею. Точний, як годинник.

— Правда ваша, — зрадів містер Піквік. — Гарний

хлопчик. Обов'язково дам йому шилінг. Ну, Сем, поїхали далі.

— Держіться, сер,—сказав містер Веллер, підбаворений самою думкою про сніданок.—Геть з дороги, ти, в ботиках! „Не виверніть мене, якщо вам дороге мое життя“—як сказав один джентльмен кучерові, що віз його на страту.—І, прискоривши ходу, містер Веллер майже бігцем приставив свого пана до зеленого горбка, обережно вивернув його на землю коло самого кошика з їжею і завзято почав розпаковувати цей кошик.

— Пиріг з телятиною,—промовляв до себе Сем, розташовуючи страви на траві,—добра річ пиріг з телятиною, надто коли знайомий з жінкою, що його пекла, і певний, що він не з кицьки. Язик... гарна штука, коли він не жіночий. Хліб... шинка... чудовий окіст... холодне м'ясо... гаразд... А що в цих череп'яних глечиках, пустунчику?

— В одному пиво, — відповів хлопець, знімаючи з плечей два череп'яні глечики, зв'язані ремінцем, — а в другому — холодний пунш.

— Добрий вийде сніданочок, — зауважив Сем, задоволено оглядаючи свої готування. — Тепер, джентльмени, призволяйтесь, як казали французам англійці, коли настромили багнети.

Запрошувати товариство віддати належне сніданкові не довелося: зголоднілі мисливці, довгий ловчий і двоє хлопців зараз же посідали на траву й допались і до їжі, і до напоїв.

Безперестанку слідуючи одна по одній, склянки з пуншем помітно вплинули на містера Піквіка. На обличчі його грали найбільш сонячні усмішки; сміх раз-у-раз кривив йому губи, і веселі іскорки блискали в його очах. Підпавши під вплив збуджуючої рідини і

спеки, містер Піквік виявив непохитне бажання пригадати пісню, яку він чув змалку. І як спроби його не увінчалися успіхом, то він, щоб відживити свою пам'ять, хильнув ще склянку. Але й це не допомогло. Навпаки — замість пригадати слова забутої пісні, містер Піквік почав забувати, як вимовляються слова взагалі, і, нарешті, підвівшись, щоб звернутися з проречистою промовою до товариства, упав у тачку і ту ж мить заснув.

Коли кошик запакували знову, між мисливців знялася суперечка з приводу того, що робити з містером Піквіком, якого не вдавалось розбудити: доручити містерові Веллеру відвезти його зараз же назад, чи залишити тут, доки мисливці вертатимуть додому. Кінець - кінцем, погодилися на останньому. Гадаючи, що полювання триватиме не більш як півгодини, і вважаючи на прохання містера Веллера дозволити і йому взяти участь у ньому, вирішили залишити містера Піквіка спати в тачці і зайти по нього, коли йтимуть назад. Так і зробили. Мисливці пішли далі, а містер Піквік, вмостившись якнайвигідніше у тачці, залишився хропти в холодку під горбком.

Не поспав містер Піквік і півгодини, як коло горбка у супроводі двох садівників з'явився маленький капітан Болдвіг, що виступав з усією швидкістю, яку дозволяли його розміри та поважність. Підійшовши до дуба, капітан спинився й глянув навколо так, наче все навколо має тішитися, що капітан Болдвіг звернув на нього увагу, а потім, стукнувши палицею об землю, прикликав до себе головного садівника.

— Гант! — сказав капітан Болдвіг.

— Тут, сер, — озвався садівник.

— Укатати мені завтра це місце. Чуєте, Гант?

— Так, сер.

— І щоб усе в мене було в порядку. Чуєте, Гант?

— Так, сер.

— І нагадайте мені повісити об'яву, щоб тут не швендяли перехожі, мисливці та простий народ. Чуєте, Гант?

— Не забуду, сер.

— Вибачте, сер, — ступив наперед другий садівник, приклавши руку до кашкета.

— Ну, а вам що треба, Вілкінс? — спитав капітан Болдвіг.

— Вибачте, сер, але мені здається, сьогодні тут був хтось.

— А! — скрикнув капітан.

— Так, сер; і я думаю, вони навіть обідали тут, сер.

— А, яке нахабство! — розлютився капітан Болдвіг, вгляdivши на траві залишки сніданку. — Вони таки й дійсно жерли тут свої страви. Хотів би я зустрінутись із цими волоцюгами! — і капітан люто махнув своєю паличкою.

— Вибачте, сер, — сказав Вілкінс, — але ...

— Але що? Га? — заричав капітан, і, слідкуючи за поглядом Вілкінса, очі його побачили тачку й містера Піквіка.

— Хто ви такий, негіднику? — скрикнув капітан, штовхаючи паличкою тіло містера Піквіка. — Як ваше прізвище?

— Холодний пунш, — промимрив містер Піквік і заснув знову.

— Як?

Ніякої відповіді.

— Як, каже він, його звуть? — спитав капітан.

— Здається, Панч,¹ сер, — відповів Вілкінс.

— Це ж нахабство, це неймовірне нахабство! — гарчався капітан. — Він тільки удає, що спить. Він — п'яний. П'яна свиня! Вивезіть його, Вілкінс. Вивезіть його зараз же!

— Куди ж маю я відвезти його? — несміло спитався Вілкінс,

— Одвезіть його під усі чорти.

— Слухаю, сер.

— Стійте, — затримав Вілкінса капітан.

Вілкінс слухняно спинився.

¹ П у н ш — напій з міцного вина, чаю, цукру, води й лимонного соку. По-англійському це слово вимовляється „панч“. Так само вимовляється і ім'я героя лялькового театру („Петрушки“). Містер Піквік говорив про пунш, а Вілкінс вирішив, що він називає себе „Петрушкою“.

— Одвезіть його в сільський загін.¹ Побачимо, чи зватиметься він Пунш, як прокинеться. Я не дозволю кепкувати з себе! Везіть його!—і капітан Болдвіг, задихаючись з обурення, пішов далі.

Тим часом тачку з містером Піквіком вкотили у загін і поставили в куток. Наш герой все ще слав і голосно хропів на втіху не тільки всім сільським хлопцям, а й трьом чвертям дорослого населення, що скупчились круг тачки, чекаючи, поки він прокинеться. Можна уявити собі, з яким захопленням і радістю дивились вони, як, гукнувши кілька разів „Сем“, містер Піквік сів і з невимовним здивуванням оглянув обличчя, що схилились над ним.

Його привітали загальним галасом. А коли він мимоволі спитав „в чім справа?“, галас збільшився вдвоє.

— От комедія!—кричали в юрбі.

— Де я?—питав містер Піквік.

— У сільському загоні,—відповідала юрба.

— Як я потрапив сюди? Що я зробив? Звідки мене сюди привезли?

— Болдвіг, капітан Болдвіг,—була єдина відповідь.

— Випустіть мене!—кричав містер Піквік.—Де мій слуга? Де мої друзі?

— Нема в тебе друзів. Ура!—і в містера Піквіка полетіла ріпа, потім картопля, далі—яйце й ще деякі ознаки жартівливої симпатії натовпу.

Скільки часу тривала б ця сцена і як довго мусив би ще страждати містер Піквік—сказати трудно. На щастя, на допомогу приїхала коляса, і з неї ви-

¹ Сільський загін—в англійських селах і при поміщицьких маєтках раніше були загони, куди заганяли зайняту на полях чужу худобу. Власник худоби міг викупити її, заплативши штраф чи відшкодування за вчинену худобою шкоду.

скочили старий Вордл і Сем Веллер. Перший з них за менший час ніж треба, щоб написати і навіть прочитати це, проклав собі дорогу до містера Піквіка й посадив його в колясу, а другий в той час закінчував третій і останній раунд із сільським сторожем.

— Біжіть до суду!—кричала з дюжина голосів.

— Біжіть швидше!—крикнув містер Веллер, вистрибнувши на передок.—Перекажіть мій привіт—привіт від містера Веллера—судді. Скажіть йому, що я трохи попсував пику його служникові, так хай він знайде нового, а я завтра повернуся сюди і виб'ю й того. Рушай, старий!

— Я позиватиму капітана Болдвіга за незаконне затримання, зараз же, як приїду до Лондона,—сказав містер Піквік, коли коляса виїхала з села.

— Ми, здається, полювали на його землі,—зауважив містер Вордл.

— Мені однаково,—відповів містер Піквік.—Я все таки позиватиму.

— Ні, не позиватимете,—настоював Вордл.

— Позиватиму; свідчуся...—але, спостерігши на смішкуватий вираз на обличчі Вордла, містер Піквік перебив самого себе і спитав,—а чому ні?

— А тому,—пояснив старий Вордл, душачись од сміху,—що вони, певне, ходили коло нас і бачили, що ми випили багато холодного пуншу.

На обличчі в містера Піквіка майнула усмішка; усмішка поширилася в сміх, сміх перейшов у регіт, а до реготу приєдналися всі. Отже, щоб підтримати свій гарний настрій, вони спинилися коло першої ж придорожної корчми й замовили по склянці бренді з водою для всіх з додатком чистого бренді надзвичайної міцності для містера Семюела Веллера.

РОЗДІЛ XVI,

в якому оповідається про те, як працювали містери Додсон і Фог та про зворушливу зустріч містера Веллера з його родителем.

На першому поверсі похмурого будинку в найдальшому закутку Фріменс-каурта в Корнґілі сиділи четверо клерків панів Додсона і Фога — двох аторнеїв його величності в королівському суді та касаційному департаменті у Вестмінстері й соліситорів¹ при найвищому суді лорда-канцлера. Працюючи вдень, зазначені клерки за особливу ласку неба мали денне світло та сонячне проміння, як буває з людиною, що сидить на дні досить глибокого колодязя; тільки денної пори вони не мали змоги бачити зорі, які видно з дна колодязя.

Приміщенням для клерків у конторі панів Додсона та Фога була темна, вогка, затхла кімната з дерев'яною перегородкою, яка захищала клерків від поглядів простого люду. Пара старих дерев'яних стільців, годинник на стіні, що цокав надзвичайно гучно, календар, стійка для зонтиків, вішалка для капелюхів і кілька полиць із занумерованими стосами брудного паперу і силою більш-менш побитих чорнильних пляшок різних форм та розмірів становили всю обстанову дожидальні. З цієї кімнати виходили в передпокій скляні

¹ Соліситор — фактично те ж, що й аторней, тільки у найвищому суді.

двері, і по той бік їх ранком наступного за правдиво описаними в останньому розділі подіями дня з'явився містер Піквік у супроводі Сема Веллера.

— Заходьте. Хіба вам хто заважає? — озвався голос ізза перегородки у відповідь на делікатний стук містера Піквіка; і містер Піквік з Семом зайшли.

— Містер Додсон або містер Фог удома, сер? — запитав містер Піквік, ступивши трохи наперед і тримаючи в руці капелюх.

— Містера Додсона немає, а містер Фог зайнятий, — одказав голос, і в той же час голова з пером за вухом, якій належав цей голос, глянула поверх перегородки на містера Піквіка.

То була дуже неохайна голова; піскуватого кольору напوماжене волосся на ній ділилося проділом і дрібними кучерями облямовувало плоске обличчя, оздоблене двома маленькими оченятами, брудним комірчиком і чорною, приношеною краваткою.

— Містера Додсона немає дома, а містер Фог дуже зайнятий, — сказав чоловік, якому належала ця голова.

— Коли повернеться містер Додсон, сер? — спитав містер Піквік.

— Не можу сказати.

— А чи скоро звільниться містер Фог, сер?

— Не знаю.

Тут чоловік заходився спокійнісінько загострювати гусяче перо, а другий клерк, що під захистом своєї конторки розмішував содові порошки, ухвально засміявся.

— То я зажду, я думаю, — промовив містер Піквік.

Відповіді не було, і містер Піквік, не дочекавшись запрошення, сів на стілець і почав прислухатись до цокання годинника та до приглушеної розмови клерків.

— Хвацькі хлопці! — шепнув своєму панові містер

Веллер, що чув оповідання клерків про різні випадки з практики контори Додсон і Фог, — дивовижні в них погляди, сер.

Містер Піквік на ознаку згоди нахилив голову й злегенька кашлянув, щоб звернути на себе увагу молодих джентльменів за бар'єром. Ті, давши собі полегкість дружніми балачками, ласкаво помітили відвідувача.

— Можливо, що Фог тепер уже вільний, — сказав Джексон.

— Піду подивлюся, — промовив Вікс, неквапно підводячись з свого табурета. — Як доповісти про вас містерові Фогу?

— Піквік, — відповів славетний герой цих спогадів.

Містер Джексон зараз же подався нагору і, миттю повернувшись, повідомив, що містер Фог прийме містера Піквіка через п'ять хвилин, а після того знову сів до своєї конторки.

— Як, він каже, його прізвище? — прошепотів Вікс.

— Піквік. Винуватець у справі Бардл і Піквік.

Зза бар'єру почулося якесь шарудіння й придушений сміх.

— Це вони глузують з вас, сер, — пояснив містер Веллер.

— Глузують з мене? Що ви хочете цим сказати, Сем? — здивувався містер Піквік.

Замість відповідати, містер Веллер показав великим пальцем через своє плече, і, глянувши назад, містер Піквік побачив чотири клерківські обличчя, що з виразом надзвичайної цікавості роздивлялись лице й загальний вигляд гаданого спокусника жіночих сердець і порушника жіночого спокою. Раптом усі голови, що виткнулись зза бар'єру, кудись зникли, а пера забігали з шаленою швидкістю.

Над столами клерків задеренчав дзвоник, що кликав містера Джексона до апартаментів містера Фога, звідки Джексон незабаром повернувся й сповістив, що містер Фог готовий прийняти містера Піквіка, якщо той підніметься нагору.

Містер Піквік так і зробив, залишивши внизу містера Сема Веллера. На дверях кімнати, що виходила в двір, чіткими літерами було написано проречисте слово „Містер Фог“ і, постукавши в них та діставши запрошення увійти, Джексон увів туди містера Піквіка.

— Містер Додсон у конторі? — спитав містер Фог.

— Тільки но повернувся, сер, — відповів Джексон.

— Попросіть його завітати до мене.

— Слухаю, сер, — і Джексон вийшов.

— Сідайте, прошу, сер, — сказав Фог. — Ось газета. Мій компаньйон зараз прийде, і тоді ми поговоримо.

Містер Піквік узяв стілець та газету, але, замість читати, обдивився поверх неї містера Фога — літнього, худорлявого джентльмена з прищуватим обличчям, у чорному сюртуці, темних штанах і чорних гетрах. Він здавався частиною конторки, за якою сидів, і на-вряд чи мав пристрастей більше, ніж вона.

По кількахвилинній тиші до кімнати ввійшов містер Додсон, показний, огрядний джентльмен з суворим виглядом та грімким голосом, і розмова почалася.

— Це містер Піквік, — одрекомендував містер Фог.

— А, ви винуватець у справі Бардл і Піквік, сер? — спитав містер Додсон.

— Так, це я, сер, — відповів містер Піквік.

— Гаразд, сер, — сказав Додсон, — що ж ви пропонуєте?

— О! — промовив містер Фог, вкладаючи руки в кишені штанів і відкидаючись на спинку крісла, — що саме пропонуєте ви, містер Піквік?

— Тихо, Фог! — спинив його Додсон, — нехай містер Піквік відповість мені, що має він сказати.

— Я прийшов сюди, джентльмени, — промовив містер Піквік, цілком спокійно поглядаючи на обох компаньйонів, — я прийшов сюди висловити здивовання, викликане в мене вашим листом, і спитати у вас про причини позову.

— Причини... — почав був Фог.

— Містер Фог, — перебив його Додсон, — я буду говорити.

— Вибачте, містер Додсон, — перепросив Фог.

— Щодо причин, сер, — сказав Додсон тоном проповідника, — то вам треба спитати про це ваше сумління й ваші почуття. Ми керуємося, сер, виключно заявою нашої клієнтки. Ця заява, сер, може бути правдива, а може бути й неправдива, сер. Вона може бути імовірна і неймовірна. Та незалежно від того, чи правдива та імовірна її заява, я мушу сказати, сер, що підстави нашого позову міцні й непохитні. Ви — або жертва непорозуміння, або — дійсно ошуканець. Але якби ви спитали мене, сер, як юриста і як чесну людину, про вашу поведінку, я, не вагаючись, сказав би, що маю цілком певну і єдину думку з приводу цього.

Тут Додсон випростався з виглядом покривдженої невинності й глянув на Фога, який ще глибше засунув руки в кишені і, поважно хитнувши головою, тоном цілковитої згоди промовив: „Безперечно!“

— Тоді, сер, — сказав містер Піквік з виразом муки на обличчі, — дозвольте мені запевнити вас, що я — жертва непорозуміння, принаймні в цій справі.

— Сподіваюся, сер, — відповів Додсон. — Хотів би думати, що так воно й було, сер. І якщо ви невинні в тому, в чому обвинувачують вас у цій справі, то ви й справді нещасна людина. Що скажете ви, містер Фог?

— Цілком приєднуюсь до вас, — промовив Фог з недовірливою усмішкою.

— Нашу скаргу, — вів далі Додсон, — складено й подано до суду за законною формою і в загальному порядку. Де наша розсильна книга, містер Фог?

— Ось вона, — відповів містер Фог, подаючи йому квадратної форми книгу в пергаментних палітурках.

— Зміст скарги такий: „Мідлсекс. Сторони: Марта Бардл, вдова, і містер Семюел Піквік. Сума позову — тисяча п'ятсот фунтів стерлінгів. Аторнеї позивачки — Додсон і Фог. Подано 28 серпня 1830 року“. Все в порядку, сер. В абсолютному порядку. — Додсон кашлянув і зиркнув на Фога, що й собі сказав: „В абсолютному порядку“, і потім обидва вони глянули на містера Піквіка.

— Отже, я бачу, що ви й дійсно маєте намір закласти позов проти мене...

— Бачите, сер? Вам, без сумніву, слід бачити, — відповів Додсон, і на його поважному обличчі промайнула ніби усмішка.

— І позов, дійсно, складено на тисячу п'ятсот фунтів? — спитав містер Піквік.

— Ви можете бути певні, що, якби то залежало від нас, ми визначили б суму втриє більшого розміру, — признався Додсон.

— Я, скільки пригадую, чув, ніби місис Бардл не зменшить її ані на фарсинг,¹ — вкинув слово Фог, поглядаючи на Додсона.

— І, безперечно, маєте рацію, — ствердив Додсон. — Справа тільки розпочиналась, і аторнеям не хотілося компромісу, якби навіть містер Піквік і згодився на нього.

¹ Ф а р с и н г — найменша англійська монета, біля копійки.

— Ви не ставите своїх умов, сер? — сказав Додсон, розгортаючи правою рукою сувій пергаменту, а лівою передаючи містерові Піквіку його копію. — Я краще вже залишу вам копію, сер.

— Добре, джентльмени, дуже добре, — підвівся з свого місця містер Піквік, безсилий стримувати свій гнів. — Я пришлю до вас мого довіреного.

— Будемо раді, — і Фог потер собі руки.

— Вельми раді, — додав Додсон, відчиняючи двері.

— Але раніш, ніж піти, дозвольте мені сказати вам, джентльмени, — гарячився містер Піквік, — що з усіх шахрайських і підлих вчинків...

— Заждіть хвилиночку, сер, — дуже чемно попросив Додсон. — Містер Джексон! Містер Вікс!

— Сер! — обидва клерки були вже на середині кабінету.

— Я хотів би тільки, щоб ви чули, що казатиме джентльмен, — пояснив Додсон. — Прошу далі, сер. Ви сказали, здається, „шахрайських і підлих вчинків“?

— Сказав, — не заперечував Піквік, нетямлячись від злості, — я сказав, що з усіх шахрайських і підлих вчинків ваш вчинок — найпідліший і найбільш шахрайський. І я повторюю свої слова, сер.

— Ви чули, містер Вікс? — спитав Додсон.

— Ви не забудете цих виразів, містер Джексон? — спитав Фог.

— Може, ви бажаєте назвати нас жульманами, сер? — сказав Додсон. — Прошу дуже, якщо вам охота, сер.

— Бажаю, — ствердив містер Піквік. — Ви таки й є жульмани.

— Чудово! — радів Додсон. — Вам там унизу добре чути, містер Вікс?

— О, дуже добре, сер, — заспокоїв його Вікс.

— Вам, може, краще було б піднятись ще східців

на два,— додав Фог.— Будь ласка, далі, сер. Чи не бажаєте ви сказати, що ми — злодії? Або, може, ви вдарили б кого з нас? Прошу дуже, сер. Якщо ви робитимете так, ми не вчинимо ні найменшого опору. Запевняємо вас, сер.

І Фог спокусливо підсунувся під самий кулак Піквіка. Нема ніякого сумніву, що цей джентльмен не встояв би і з великою приємністю задовольнив прохання містера Фога, якби Сем, що чув усю розмову, не ввійшов у кабінет і рішуче вхопив свого пана за руку.

— Ходім!— промовив містер Веллер.— Теніс дуже цікава гра, тільки не тоді, як ви — м'яч, а два адвокати — ракети. Ходім, сер. Якщо вам кортить розважитись, можете, зійшовши у двір, вдарити мене. А тут ця втіха стане вам занадто дорого.

І містер Веллер безцеремонно потяг свого пана по сходах, виволік надвір і, нарешті, бережно поставивши серед вулиці, ступив назад, ладний тепер коритися його розпорядженням.

Містер Піквік неуважно побрів уперед, перейшов вулицю напроти ратуші і попрямував до Чіпсайда. Сем ніяк не міг зрозуміти, куди вони йдуть, коли його пан обернувся до нього й сказав:

— Я маю відвідати містера Перкера, Сем.

— Вам слід було б зайти туди ще вчорашнього вечора,— відповів Сем.

— Здається, ви маєте рацію, Сем,— зітхнув містер Піквік.

— Я напевне маю рацію,— відмовив Сем.

— Добре, добре, Сем,— погодився містер Піквік,— ми підемо туди зараз же, але спершу я хотів би випити склянку бренді з теплою водою, Сем. Де тут можна це дістати?

Містер Веллер знав Лондон бездоганно і, не міркуючи навіть, відповів:

— Другий провулок праворуч, передостанній будинок з правого ж таки боку. Беріть стіл, що стоїть коло самого каміна, бо тільки в цього стола нема середньої ніжки, і це куди зручніше.

Містер Піквік буквально додержав поради свого лакея і, звелівши Семові йти разом із ним, ступив у зазначену корчму, де незабаром перед ним стояло вже чимало бренді з водою. Містер Веллер сидів за тим же столом, хоч і на поважній відстані від нього, і задовольнявся здоровою пляшкою портеру.

Корчма мала дуже затишний вигляд і, очевидно, перебувала під спеціальною протекцією візників, бо коло столів сиділи, палили люльки та випивали чимало джентльменів, які, судячи з зовнішності, належали до цієї вченої професії. Один з них, найстаріший за всіх, червоновидий, кремезний чоловік притяг чомусь до себе особливу увагу містера Піквіка. Він завзято кутив, але раз-у-раз виймав люльку з рота й пильно придивлявся то до містера Піквіка, то до Сема. Потім він занурював своє обличчя в кухоль з портером, але й звідти, скільки дозволяли це розміри кухля, не переставав кидати оком то на одного, то на другого.

Нарешті кремезний чоловік став палити безперестанку і, притулившись спиною до стінки, втупив очі в наших приятелів так, ніби хотів запам'ятати їхні обличчя назавжди.

Спершу містер Веллер не помічав еволюцій кремезного чоловіка, але згодом, спостерігши, що містер Піквік увесь час стежить за ним, і собі став дивитись у тому ж напрямку. Потім він затулив долонею очі від світла і почав приглядатись пильніше, ніби впізнавав щось знайоме й хотів пересвідчитись, що не

помиляється. А втім його сумніви незабаром були розсіяні, бо старий, випустивши з люльки цілу хмару диму, хрипким голосом промовив спід величезної шалі, обмотаної круг його шиї:

— Здоров був, Сем!

— Хто це, Сем? — спитав містер Піквік.

— Ото! я ніяк не міг повірити самому собі, сер, — сказав містер Веллер. — Та це ж старий.

— Старий! Що то за старий? — не зрозумів містер Піквік.

— Мій батько, сер. Як живеш, старий? — і, виявивши таким способом свою синівську ніжність, містер Веллер посунувся на лаві, звільняючи місце для кремезного чоловіка, що з люлькою в зубах і кухлем у руці підійшов привітати його.

— Адже ми не бачились уже щось коло двох років, Семі, — сказав батько.

— Як не більше, — відповів син. — А що мачуха?

— Слухай, хлопчику, — урочистим тоном промовив старий, — май завжди на оці приклад свого батька і не дружися з удовою, а надто, коли в неї є корчма.

Давши отцю пораду, містер Веллер-старший витяг з кишені нову люльку, набив її, запалив від жаринки з старої і почав смоктати.

— Вибачте, сер, — промовив він, повертаючись по досить довгій паузі до старої теми і вдаючись до містера Піквіка, — сподіваюсь, я вас не образив, сер. Ви не одружені з удовою, сер?

— Ні, не одружений, — усміхнувся містер Піквік.

— Перепрошую, сер, — скинув свого капелюха містер Веллер-старший. — Я сподіваюся, ви задоволені з Семі, сер?

— Цілком, — заспокоїв його містер Піквік.

— Дуже радий чути це, — відповів старий чоло-

в'яга.— Мав я чимало клопоту з його вихованням, сер. Пускав його змалку ганяти по вулицях і піклуватись за себе самого. Це ж єдиний єпосіб загартувати хлопця, сер.

— І досить небезпечний, мені здається,— засміявся містер Піквік.

— І не зовсім певний,— додав Сем.— Цими днями я таки здорово вклепався.

— Та невже?— здивувався батько.

— Факт,— ствердив син і в небагатьох словах розповів, як був обдурений стратегією Джоба Тротера.

Містер Веллер-старший уважно прислухався до оповідання і, коли Сем скінчив, спитав:

— Один з них такий високий та сухоребрий, з довгим волоссям і говорить, наче скаче галопом?

Містер Піквік не зовсім добрав змісту в останньому порівнянні, але зрозумів початок фрази і тому сказав: „Так“.

— А другий з чорним волоссям, з здоровенною головою і в малинового кольору лівреї?

— Так, так, це він!— жваво ствердили містер Піквік і Сем.

— Тоді я знаю, де вони,— сказав містер Веллер.— Вони в Іпсвічі, живі й здорові.

— Не може бути!— скрикнув містер Піквік.

— А, проте, це так, і я зараз розкажу вам, звідки я про це дізнався. Подеколи я їжджу за кучера на Іпсвічському диліжансі замість одного мого приятеля. Був я на ньому і після тої ночі, коли ви дістали ревматизм, сер. Вони сіли на диліжанс коло готелю „Чорний Хлопець“ в Челмсфордї і їхали аж до Іпсвіча, і дорогою той— у малиновій лівреї— казав мені, що їм доведеться залишитися там на довгий час.

— Я поїду за ним,— сказав містер Піквік.— Нам од-

наково — оглядати Іпсвіч чи яке інше місто. Я поїду за ним.

— А ти певний, що то були вони, хазяїне? — спитав містер Веллер-молодший.

— Цілком певний, Семі, бо виглядають вони досить кумедно. До того ж мене здивувало ще й панібратство між паном і слугою. Більше того, — я чув навіть, як вони сміялися та кепкували з старого вогнемета, якого, мовляв, вони здорово обдурили.

— Старого кого? — спитав містер Піквік.

— Старого вогнемета, сер. Я думаю, так вони називали вас, сер.

Власне, нічого виразно образливого в слові „старий вогнемет“ немає. Проте таку назву ні в якому разі не можна вважати й за надто шанобливу. Спогади про всі кривди, вчинені йому Джінглем, запалили люттю мозок містера Піквіка з перших же слів містера Веллера. Бракувало лише краплі, щоб виповнити чашу, і тою краплею був „старий вогнемет“.

— Я впіймаю його! — крикнув містер Піквік, запально стукнувши кулаком по столу.

— Я їду до Іпсвіча післязавтра, сер, — сказав містер Веллер-старший. — Диліжанс відходить від готелю „Бика“ у Вайтчепелі, і коли ви й справді хочете їхати, то найкраще було б вам їхати зі мною.

— Так ми й зробимо, — погодився містер Піквік. — Я напишу в Бері й попрошу їх зустріти мене в Іпсвічі. Ми поїдемо з вами. Та чого ви поспішаєте, містер Веллер? Чи не випили б ви трохи?

— Ви дуже люб'язні, сер, — відповів містер Веллер, раптом спиняючись. — Хіба що чарочку бренді за ваше здоров'я й за успіх Семі, коли дозволите.

— Безперечно, дозволю, — сказав містер Піквік. — Склянку бренді сюди! — Бренді принесли, і містер

Веллер, похитиво вклонившись містерові Піквіку й кивнувши головою до Сема, вкинув склянку в свою містку горлянку так, ніби то був маленький наперсток.

Сплативши рахунок, містер Піквік з Семом подалися до Грейз-Інна шукати містера Перкера. Коли вони дійшли до цієї установи, на годиннику вибило восьму, і нескінчимий потік джентльменів у заболочених штанах, заплямованих білих капелюхах і витертих пальтах виливався з усіх будинків, показуючи, що заняття в більшості контор уже скінчилися. Не застали вони нікого і в конторі містера Перкера. Стара прибиральниця порадила їм переказати їхню справу старшому клеркові Лаутену і вказала корчму, де той завжди перебуває в неслужбовий час.

Знайшовши зазначеного джентльмена в указаному місці, містер Піквік докладно розповів йому сумну історію позову місис Бардл і дістав обіцянку, що містер Перкер і містер Лаутен зроблять усе, що буде треба.

РОЗДІЛ XVII

Містер Піквік їде до Іпсвіча і зазнає там романтичної пригоди з дамою середнього віку в жовтих папільйотках.

— Це багаж твого хазяїна, Семі? — запитав містер Веллер у свого ніжного сина, коли той вступив у двір готелю „Бика“ у Вайтчепелі, несучи в руках дорожній чемодан та невеличкий портплед.

— Ач, який ти метикуватий, старий! — схвалив містер Веллер - молодший, спускаючи на землю свою ношу й вмощуючись на ній, як на стільці. — А зараз буде й сам хазяїн.

— Він їде кебом, я гадаю? — сказав батько.

— Так. Хоче набратись почуття небезпеки на цілих вісім пенсів, — відповів син. — Ну, а як сьогодні мачуха?

— Щось чудне з твоєю мачухою, Семі, щось надзвичайно чудне, — і містер Веллер враз став серйозніший. — Вона останнім часом, здається, вступила до методистів і зробилась надзвичайно святобожна. Вона — занадто святе створіння для мене, Семі, і я сам бачу, що негідний її.

— Ну, це вже самозневага, — сказав Семюел.

— Але це так, — зітхнув родитель. — Вона вигадала якусь штуку, нібито доросла людина може народитись знову. Вони звуть це, здається, друге народження. Дуже хотів би я побачити цю систему в житті, Семі.

Здорово було б, якби твоя мачуха народилась знову: віддав би я її мамці та й край.

— А як ти думаєш, що вони виробляють, ті баби, Семі? — продовжував містер Веллер по короткій паузі, протягом якої він устиг разів із шість проречисто ляснути себе пальцем по носі. — Як ти думаєш, що роблять вони майже щодня, Семі?

— Не знаю, — відповів Семі, — а що саме?

— Вони влаштовують вечірки з чаєм для якогось жевжика, що зветься у них пастир. Стою я оце якось коло крамниці картин на базарі, дивлюсь — на ній висить маленький білетик з написом: „Квитки по півкрони... З усіма запитаннями звертатись до комітету. Секретарка місис Веллер“. Повертаюсь додому, аж у нас засідає той комітет. Чотирнадцять баб. Шкода, що ти не чув їх, Семі. Ухвалювали вони і якісь резолюції, і голосували пожертви, і різні такі штуки. Присікалась до мене твоя мачуха. Каже: ходім та й ходім. Я думав, що буде смішно і таки взяв квитка за півкрони. В п'ятницю о шостій вечора вбираюсь я у свій найкращий костюм та й іду з своєю старою. Приходимо в один будинок, а там на першому поверсі, бачу, влаштовано вже чай на тридцять осіб. Сидить у кімнаті сила жінок і весь час поглядають на мене та перешіптуються, наче ніколи не бачили огрядного джентльмена п'ятдесяти восьми років. Потім чую — на сходах якась метушня, і в кімнату вскакує довготелесий хлопець з червоним носом, у білій краватці та як заспіває: „Гряде пастир одвідати свою вірну паству“, а за ним втискується гладкий дядя, весь у чорному, з білим обличчям і сміється немов циферблат. Тоді й почалося, Семі! „Поцілунок миру“, каже пастир і цілує всіх жінок, а коли перецілував усіх, став цілувати їх червононосий. Я саме обмірковував, чи не почати й

мені цілуватись — бо якраз коло мене сиділа дуже гарненька леді, — аж тут принесли чай, а за чаєм виступала й твоя мачуха, Семі. Та й вчепились же вони всі за їжу — і зубами, і нігтями! Любо було дивитись, як вони вминали та лизали. Бачив би ти, як накинувся той пастир на шинку та тартинки! Ніколи не доводилось мені бачити такого жеруна та питця. Червононосий і собі не давав маху, але куди ж було йому до пастиря! Ну, добре. Попоївши, заспівали ще якогось гімна, а потім пастир почав проповідь, і проповідував непогано, навіть дуже добре, як узяти на увагу, що перед тим він добре таки напхав собі черево. Раптом схоплюється він з місця та як заверещить: „Грішник! Де нещасний неспокутаний грішник?“ Тут усі баби встромили свої очі в мене та як завели — наче конають. Мені здалося це трохи дивним, але я й пари з рота не пустив. Зводиться він на ноги знову і, дивлячись просто на мене, кричить: „Де грішник? Де нещасний, жалюгідний грішник?“, а все жіноцтво знову заверещало, ще разів у десять голосніше. Тут я вже розсердився, ступив кроків два вперед та й кажу: „Це ви на мене натякаєте, приятелю?“ І що ж ти думаєш, Семі? Замість перепросити, як личило б пристойному джентльменові, він розійшовся ще більше. Він назвав мене посудом, Семі; посудом гріха та іншими подібними іменами. Тоді я вже не витримав — стусонув разів зо три його, дав два чи три добрі ляпаси тому червононосому і пішов собі додому. Шкода, що ти не чув, Семі, як вищали баби, коли витягали свого пастиря спід стола. О! а це вже й твій хазяїн.

Містер Піквік тим часом вийшов з кеба і зайшов у двір.

— Чудовий ранок, сер, — зустрів його містер Веллер - старший.

— Розкішний, — погодився містер Піквік.

— І справді, розкішний, — обізвався червоноволосий джентльмен з допитливим носом і в синіх окулярах, що одночасно з містером Піквіком вийшов з іншого кеба. — Ідете до Іпсвіча, сер?

— До Іпсвіча, — відповів містер Піквік.

— Незвичайний збіг обставин. І я їду до Іпсвіча.

Містер Піквік вклонився.

— Ви їдете на імперіалі?

Містер Піквік вклонився знову.

— Чорт би його взяв, як надзвичайно! Я теж їду на імперіалі, — скрикнув червоноволосий. — Нам просто судилося бути вкупі, — і джентльмен, що прибирав увесь час дуже поважного вигляду і по закінченні кожної фрази відкидав назад голову, засміявся, ніби зробив найбільш несподіване відкриття, що будьколи випадало робити розумові людському.

— Дуже радий, що подорожуватиму у вашому товаристві, сер, — запевнив містер Піквік.

— Алеж це буде корисно для нас обох, — відповів той, — товариство — це, бачите, така річ ... річ ... дуже відмінна від самотності. Адже так?

— Це, безперечно, правильно, — вкинув своє слово містер Веллер і люб'язно усміхнувся. — Це очевидна істина, як відповів один сажотрус покоївці, що не хотіла визнавати в ньому джентльмена.

— А! — промовив червоноволосий, змірявши містера Веллера поглядом з голови до п'ят. — Ваш друг, сер?

— Не зовсім, — притишеним тоном сказав містер Піквік. — Він — мій слуга, але я дозволяю йому деякі вільності в поведженні. Між нами кажучи, я люблю все незвичайне і навіть трохи пишаюся моїм слугою.

— Ну, то справа смаку, — зауважив червоноволосий. — Щодо мене, то я не дуже люблю оригінальне

і не вбачаю в ньому ніякої потреби. Як ваше прізвище, сер?

— Ось моя картка, сер, — відповів містер Піквік, зацікавлений несподіваністю запитання й незвичайними манерами незнайомого.

— А! — сказав червоноволосий, кладучи картку в кишеню. — Піквік. Дуже добре. Я волію знати, як звуть тих, з ким доводиться мати справи. Це позбавляє вас зайвого клопоту. Ось моя картка, сер. Мое ім'я, як зволите бачити, Магнус, сер. Хороше прізвище, чи не так, сер?

— І дійсно, дуже хороше прізвище, — ствердив містер Піквік, не мавши сили утриматися від сміху.

— Диліжанс подано, джентльмени! — оповістив конюх. — Чи готові ви?

— А мій багаж покладено увесь? — спитав містер Магнус.

— Увесь, сер.

— І червоний лантух.

— Так, сер.

— І смугнасту торбу?

— В ящику під передком, сер.

— А пакунок у коричневому папері?

— Під сидінням, сер.

— А шкіряна коробка з капелюхом?

— Також, сер.

— Може, будемо сідати? — запропонував містер Піквік.

— Перепрошую, містер Піквік, — промовив метушливий джентльмен, влазячи на колесо, — але я не можу виїздити в стані такої непевності. З'манер цього чоловіка я бачу, що вони не поклали моєї шкіряної коробки.

Урочисті протести конюха його не переконали. Довелося витягати з глибини ящика шкіряну коробку, і

тоді містер Магнус упевнився, що її надійно запаковано. Коли ж він заспокоївся з цим, у нього виникло важке передчуття: поперше, того що червоний лантук не покладено, подруге, що смугнасту торбу вкрадено, і, нарешті, що пакунок у коричневому папері розв'язався. Кінець-кінцем, діставши наочні докази безпідставності всіх цих підозрінь разом і кожного зокрема, він згодився злізти на дах диліжанса, сповістивши, що тепер усунув з своєї душі всі сумніви і почуває себе радим та щасливим.

— Ви страшенно нервова людина, сер, правда? — спитав містер Веллер-старший, скоса поглядаючи на Магнуса, коли той піднімався на своє місце.

— Усі ці дрібниці завжди турбують мене, — погодився Магнус, — але тепер я вже цілком спокійний.

— Хвалити бога, — зрадів містер Веллер. — Семі, допоможи ж своєму панові злізти нагору. Не ту ногу, сер. О! тепер так, давайте руку, сер. Лізьте. Ви певне важили менше, коли були хлопцем, сер.

— Ви не помиляєтесь, містер Веллер, — добродушно відповів захеканий містер Піквік, сідаючи поруч нього.

— Стрибай, Семі! — сказав містер Веллер. — Виведи коні, Вільям. Бережіть голови під ворітьми, джентльмени. Дякую, Вільям. Пускай тепер.

Завдяки дуже інтересним і повчальним розмовам з містером Веллером, наші подорожні проїхали більшу частину дня зовсім непомітно. Тем не бракувало, бо, коли говіркий містер Веллер хоч на хвилинку спинявся, його з успіхом заступав містер Магнус. Він дуже цікавився всіма подробицями з біографії своїх компаньйонів і на кожній зупинці виявляв тривогу щодо безпечності своїх двох торб, шкіряної коробки з капелюхом і пакунка в коричневому папері.

На головній вулиці Іпсвіча ліворуч стоїть готель відомий на всю округу під назвою готелю „Великого Білого Коня“. Коло дверей його й спинявся щовечора лондонський диліжанс, і того вечора з нього вийшли містер Піквік, Сем Веллер і містер Пітер Магнус.

— Ви спиняєтесь тут, сер? — спитав містер Магнус, коли і червону торбу, і смугнасту торбу, і пакунок у коричневому папері, і шкіряну коробку з капелюхом було знято й поставлено в коридорі. — Ви спиняєтесь тут?

— Так, — відповів містер Піквік.

— Боже милий! — аж скрикнув містер Магнус. — Ніколи за мого життя не доводилось мені спіткатися з подібним незвичайним збігом обставин: адже і я тут спиняюся. Пообідаємо, може, разом?

— З охотою, — погодився містер Піквік. — Не знаю тільки, чи приїхали вже мої приятелі. Немає у вас джентльмена, Тапмен на прізвище, офіціант?

Товстий чоловік, що тримав під пахвою серветку, яка відслужила вже тижнів зо два, а на ногах мав такої ж свіжості панчохи, повільно обернувся від вікна, звідки визирав на вулицю, і, пильно оглянувши містера Піквіка від капелюха до найнижчого гудзика на гетрах, з притиском відповів:

— Ні.

— Ні джентльмена, що зветься Снодграс? — питався містер Піквік.

— Ні.

— А Вінкла?

— Ні.

— Мої друзі не приїхали сьогодні, сер, — сказав містер Піквік. — Доведеться нам обідати самим. Дайте нам окремий кабінет, офіціант.

Вислухавши таке прохання, товстий чоловік зволив

наказати коридорному принести багаж пасажирів і, ідучи поперед них довгим темним коридором, привів їх до великого, погано умебльованого покою, з брудними ґратами перед каміном, де ледве помітний вогник робив одчайдушні зусилля здаватись веселим, але швидко пригасав під гнітючим впливом оточення. Через годину подорожнім подали рибу й біфштекс, а коли прибрали з стола, містер Піквік і містер Пітер Магнус присунули свої стільці до каміна і, замовивши на користь корчмаря пляшку надзвичайно поганого й надзвичайно дорогого портвейну, почали пити, на свою власну користь, бренді з водою.

Містер Пітер Магнус і з природи був дуже відвертої вдачі, а бренді з водою викликало приховані на самому споді його душі секрети.

Докладно розповівши про себе, про свою родину, своїх знайомих, друзів, свої розваги, свою працю й про своїх братів (балакучі люди завжди мають багато чого розповісти про їхніх братів), містер Магнус вступив крізь свої кольорові окуляри синій погляд у містера Піквіка і, удаючи скромність, спитав:

— А як, на вашу думку, містер Піквік, чого я сюди приїхав?

— Слово честі, — завагався містер Піквік, — я не можу вгадати. Мабуть, у справах?

— Ви почасти вгадали, сер, — відповів містер Магнус, — але почасти й помилилися. Спробуйте ще раз.

— Мені доводиться здатись на вашу ласку. Захочете — скажете, захочете — ні: бо я ніколи не домізкуюсь до цього, хоч би думав цілу ніч.

— Та невже? Хе - хе - хе! — засміявся, почервонівши, містер Пітер Магнус. — А що сказали б ви, містер Піквік, якби я приїхав сюди свататись? Хе - хе - хе!

— Сказав би, що ви маєте багато шансів на успіх, —

усміхнувся одною з найпроменистіших своїх усмішок містер Піквік.

— Та ну! Ви й справді так думаєте? Справді? Скажіть.

— Безперечно.

— Ні, то ви, напевне, жартуєте?

— Ні в якому разі.

— Тоді дозвольте вже відкрити вам один секрет, містер Піквік, дарма що я — людина страх яка ревнива. Леді вже тут, у цьому будинку. — По цих словах містер Пітер Магнус зняв свої окуляри, підморгнув і начепив їх знову.

— Ось чого ви раз-у-раз вибігали з кімнати перед обідом, — лукаво зауважив містер Піквік.

— Так; ви вгадали. Але я не такий дурний, щоб навертатись їй на очі.

— Що ви кажете?

— Правда. Ви ж вважайте — я тільки но подорожував. Почекаймо до завтра. Шанси тоді подвояться. В цьому мішку, сер, у мене лежить костюм, а в тій коробці — капелюх, і вони, сподіваюся, справлять найкраще враження.

— Я думаю, — погодився містер Піквік.

— Ви помітили, мабуть, як я хвилювався сьогодні за свій багаж. Це тому, що іншого костюма та капелюха, які так личили б мені, більше не знайдеш ні за які гроші, містер Піквік.

Містер Піквік поздоровив з таким набутком щасливого власника непоборного одягу, і містер Пітер Магнус деякий час мовчав, очевидно, замріяний.

— Вона — чудове створіння, — сказав він нарешті.

— Правда?

— Надзвичайне, — ствердив містер Магнус. — Вона живе миль за двадцять звідси, містер Піквік. Я знав,

що вона мала приїхати сюди надвечір сьогодні і перебути тут увесь завтрішній день, і скористався з нагоди. Я гадаю, що готель — дуже хороше місце, щоб свататись. Жінка, подорожуючи, завжди більше відчуває самотність, ніж буди вдома. Як на вашу думку, містер Піквік?

— Дуже можливо, що й так, — одповів той.

— Вибачте, дуже прошу, — перепросив містер Пітер Магнус, — але я людина з природи дуже цікава, і мені страшенно хотілося б знати, що привело вас сюди.

— Значно менш приємна справа, як ваша, — признався містер Піквік, і на саму згадку кров набігла йому на обличчя. — Я приїхав сюди, сер, викрити шахрайство й брехливість однієї особи, на яку я сліпо звірявся.

— Це й дійсно дуже неприємна справа, — погодився містер Пітер Магнус. — Жінка, я гадаю, га? Я знаю, що то значить бути ошуканим, сер. Мене самого обдурювали разів зо три чи чотири.

— Дуже вдячний за співчуття, яке ви виявили в моєму сумному випадкові, — сказав містер Піквік, накручуючи свого годинника й кладучи його на стіл, — але...

— Ні, ні, — перебив його Пітер Магнус. — Ні слова більше. Це, правда, дуже сумний випадок. Я ж бачу, я бачу. А яка тепер година, містер Піквік?

— Початок першої.

— Боже мій, як пізно! Час уже лягати. Я пошкоджую собі, сидячи тут, бо буду занадто блідий ранком.

Згадавши про можливість такого лиха, містер Пітер Магнус зараз же покликав покоївку. Коли смугнасту торбу, червону торбу, шкіряну коробку на капелюх і пакунок у коричневому папері віднесли до нього в спальню, він і сам пішов туди з японським свічником

у руках. Містера Піквіка з другим японським свічником покрученим коридором відвели в інший кінець будинку.

— Це — ваша кімната, сер,— сказала йому покоївка.

— Гаразд,— промовив містер Піквік, роздивляючись навкруги.

То був досить просторий номер з двома ліжками і з каміном; вигідніше, зрештою, приміщення, ніж міг сподіватися містер Піквік на підставі своєї недовгої знайомості з готелем.

— На другому ліжку ніхто, звичайно, не спить? — спитав містер Піквік.

— О, ні, сер.

— Дуже добре. Перекажіть моему слугі, щоб він приніс мені теплої води завтра пів на восьму, і скажіть йому, що сьогодні він мені більше не потрібний.

— Слухаю, сер,— і, сказавши надобраніч, покоївка пішла, залишивши містера Піквіка самого.

Посидівши деякий час біля каміна, містер Піквік відчув, що засинає, і почав роздягатися, аж тут згадав, що внизу на столі він забув свого годинника. Годинник той містер Піквік носив у своїй жилетній кишені більшу кількість років, ніж нам хотілося б назвати. Він звик до нього. Думка про можливість заснути, не чувши його лагідного цокання під подушкою або на столику коло ліжка, здавалась містерові Піквіку неймовірною. Отже, не бажаючи дзвонити такого пізнього часу, він одягнув фрак, який тільки що скинув, і, взявши в руку японський свічник, тихенько подався на перший поверх.

Що більше східців проходив містер Піквік, то більше їх, здавалось, залишилося пройти ще, і, коли йому випадало, потрапивши в якийсь вузький коридор, почати поздоровляти себе з закінченням подорожі,

перед його здивованими очима раптом з'являлися нові сходи. Нарешті йому пощастило добратися до передпокою, через який, він пригадував, вони входили в будинок. Дослідивши низку проходів і зазирнувши в силу кімнат, він, кінець-кінцем, опинився таки в тому кабінеті, де вони перебули вечір, і знайшов на столі свою власність.

Містер Піквік, тріумфуючи, захопив годинника й побрався назад до своєї спальні. Але коли зійти вниз було так трудно, то подорож нагору здавалась незрівнянно труднішою. В усіх напрямках ішли ряди кімнат, оздоблених коло дверей чобітьми найрізноманітніших розмірів, фасонів і форм. Двадцять разів повертав він ручку дверей кімнати, що достеменно нагадувала його спальню, але брутальний оклик „що треба?“ примушував його тікати з надзвичайною швидкістю. Він доходив аж до розпачу, коли його увагу привернули відчинені двері. Він глянув усередину. Нарешті! В кімнаті стояли два ліжка, так само як, він то чудово пам'ятав, стояли вони в його спальні, і в каміні жеврів ще вогонь. Свічка, не дуже довга й тоді, як він її одержав, через протяги в коридорах, згоріла швидше, ніж звичайно, і погасла, як тільки він причинив двері. „Нехай“,— подумав містер Піквік,— я можу роздягтися й при світлі каміна“.

Ліжка стояли обабіч дверей, і між кожним з них і стіною було досить місця для плетеного стільця, куди сідали перед тим, як лягати спати, і після того, як уставали з постелі. Запнувши завісу на своєму ліжку з боку дверей, містер Піквік сів на плетений стілець і, не кваплячись, скинув з себе гетри й черевики. Потім він зняв і дбайливо поскладав фрак, жилет і краватку, витяг свій нічний ковпак, закріпив його на голові й зав'язав під підборіддям, як робив завжди,

поворозочками. Він саме лагодився роздягатись далі, коли на заваді йому стала несподівана перепона — увійшов хтось із свічкою і, причинивши двері, поставив її на туалетний столик.

Особа увійшла так тихо, що містер Піквік не мав змоги ні озватись, ні спинити її. Хто б це міг бути? Злодій? Яканебудь зловмисна людина, що бачила як він повертався з годинником у руках? Що його робити?

Єдиним способом побачити таємничого гостя, не наражаючись на небезпеку бути ним викритим, було злізти на ліжко, розсунути завісу й глянути в кімнату. До такого маневру він і вдався і, наклавши окуляри та притримуючи руками завісу, вистромив крізь отвір голову в нічнім ковпаку.

Глянувши, містер Піквік мало не знепритомнів з жаху й сорому. Коло туалетного столика стояла немолода вже леді в жовтих папільйотках і розчісувала те, що дами звуть у себе буйним волоссям. Неуважлива леді не тільки зайшла у чужу кімнату, а, очевидно, збиралась і залишитись тут на цілу ніч, бо принесла з собою свічку і з обачності поставила її в таз із водою, де вона горіла, як величезний маяк серед маленького ставка.

„Чорт бери, от жахливе становище!“ — подумав містер Піквік.

— Гм! — кашлянула леді, і голова містера Піквіка пірнула за завісу з швидкістю автомата.

„Ніколи не бував я в такому прикрому становищі“, — думав бідолашний містер Піквік, і його пройняв холодний піт.

Бажання бачити все, що діялось у кімнаті, перемогло, проте, страх, і містер Піквік знову виткнув голову. Картина була ще гірша. Немолода леді кін-

чила лагодити свою зачіску, убралась у мережаний чеpecь і замислено дивилась на вогонь у каміні.

„Що далі, то гірше,— подумав містер Піквік.— Треба щось робити. З самовпевненої поведінки леді мені ясно, що я потрапив не до своєї кімнати. Якщо я

озвуся, вона збудить весь дім, а коли залишуся тут, наслідки можуть бути ще прикріші“.

Нема чого й казати, містер Піквік був один з найскромніших і найделікатніших людей. Сама думка показатися перед леді в нічному ковпаку страхала його, а він, як на те, занадто затяг кляті поворозки і ніяк не міг розв'язати вузол. Лишався тільки один вихід. Містер Піквік заховався за запоною і голосно кашлянув:

— Кха - хм !

Що несподіваний звук налякав леді, було очевидно, бо вона мало не впала на свічку. Що вона переконала

себе, ніби то їй здалося, теж було очевидно, бо, коли переляканий на смерть містер Піквік, гадаючи, що вона знепритомніла, наважився знову виткнутися зза завіси, леді, як і раніше, задумливо дивилася на вогонь.

— Надзвичайно чудна жінка,—прошепотів містер Піквік, зникаючи знову за завісою.—Кха-хм!

— Праведне небо!—скрикнула немолода дама.—Що це таке?

— Це... це... тільки джентльмен, мадам,—заспокоював її містер Піквік зза запови.

— Джентльмен!—зойкнула перелякана леді.

„Все пропало“,—майнула думка в голові містера Піквіка.

— Сторонній чоловік!—репетувала леді. Ще хвилинка—і весь будинок був би на ногах. Убрання її зашамотіло—то вона кинулась до дверей.

— Мадам!—розпачливо крикнув містер Піквік, у розпуці знову вистромивши голову.—Мадам!

Дарма що містер Піквік виткнув голову без будь-якої певної мети, з'явлення її зараз же спричинилося до гарних наслідків. Як ми казали, леді була вже біля дверей. Їй лишалося тільки переступити поріг, добігти до сходів та зняти крик, і вона безперечно встигла б уже зробити все це, якби нічний ковпак містера Піквіка не відкинув її до найдаљшого закутка кімнати. Остовпіла леді стояла там і безтямно позирала на містера Піквіка, а містер Піквік і собі безтямно дивився на леді.

— Негідник!—скрикнула леді, ховаючи між долонями своє обличчя.—Чого вам треба?

— Нічого, мадам; абсолютно нічого,—поважно запевнив містер Піквік.

— Нічого?—повторила леді, озираючись.

— Нічого, мадам; слово честі, нічого,—і містер

Піквік так енергійно труснув головою, що китиця на його нічному ковпаку аж затанцювала.— Я ладний піти крізь землю, як подумаю, що стою перед дамою в ковпаку (тут леді миттю смикнула чепчик з своєї голови), але я ніяк не можу розв'язати його, мадам. (Тут містер Піквік на доказ своїх слів з страшною силою смикнув за поворозки). Я бачу тепер, мадам, що зайшов не до своєї кімнати. Я не пробув тут і п'яти хвилин, коли ви раптом зайшли.

— Це занадто неймовірна історія, щоб вона могла бути правдивою, сер,— не повірила дама, ревно ридючи.— Зараз же ідіть звідси!

— Зараз, мадам, і з великою охотою,— відповів містер Піквік.

— Не баріться,— настоювала леді.

— Зараз,— повторив містер Піквік, з'являючись ізза ліжка.— Безперечно зараз же піду, мадам. Я страшенно шкодую, мадам, що був неповинною причиною вашого хвилювання і так знервував вас.

Леді вказала на двері, і тут в усій красі виявилась одна з кращих рис вдачі нашого героя. Не зважаючи на те, що, поспішаючи, він поверх ковпака наклав ще капелюх, не зважаючи на те, що в руках він ніс черевики та гетри, а через плече в нього були перекинені фрак і жилет, ніщо не могло зламати його природженої чемності.

— Надзвичайно шкодую, мадам,— запевняв містер Піквік, низенько схиляючись перед леді.

— Ідіть мені зараз же, сер, якщо ви й справді шкодуєте; зараз! — сердилася леді.

— Цю хвилиночку, мадам,— сказав містер Піквік, відчиняючи двері й упускаючи черевики, що з грюкотом упали на підлогу.— Сподіваюся, мадам,— закінчив він, підбираючи черевики й знову схиляючись,— спо-

діваюся, що моя незаплямована репутація і щира повага, з якою я завжди ставився до жінок, можуть до деякої міри виправдати мене перед вами.— Та раніше, як містер Піквік договорив останні слова, леді виштовхнула його в коридор і зачинила на ключ двері.

Хоч містер Піквік і поздоровляв себе із щасливим закінченням такої небезпечної пригоди, а, проте, становищу його заздрити було не можна. Він був сам, у загальному коридорі, в незнайомому будинку, серед ночі, напіводягнений. Трудно припустити, що в такій темряві він розшукає свою кімнату, яку не міг знайти і з свічкою; а до того ж, якщо він у своїх даремних спробах наробить шуму, його може підстрелити, ба навіть убити якийсьнебудь лякливий пожилець. Доводилося залишатись у коридорі до самого ранку. Отже, зробивши навпомацки кілька кроків і наткнувшись на кілька пар чобіт, містер Піквік добрався до ніші в стіні й присів там, вирішивши філософічно чекати світанку.

Але йому судилось пережити й цей додатковий іспит. Просидів він у своїй схованці недовго, коли в кінці коридору замигтів огник і з'явилася людська постать. Містера Піквіка огорнув невимовний жах, що незабаром обернувся в радість, бо в тій постаті він упізнав свого вірного слугу. І дійсно, це був містер Семюел Веллер, що забалакався з коридорними і тепер ішов до себе спочити.

— Сем,— несподівано виринув перед ним містер Піквік,— де моя спальня?

Містер Веллер глянув на нього з проречистим здивуванням, і містерові Піквіку довелось повторити своє запитання кілька разів. Тільки тоді Сем трохи отямився і провів свого пана до його апартаментів.

РОЗДІЛ XVIII

Містер Семюел Веллер починає віддавати всю свою енергію готуванням до реваншу в боротьбі між ним і містером Тротером.

Ранком наступного дня в маленькій кімнаті поруч із стайнями сидів містер Веллер - старший і готувався їхати назад до Лондона. На столі перед ним стояв кухоль елю, лежав кусень холодної яловичини і чималого розміру окраець хліба, які він по черзі й цілком безсторонньо обдаровував своєю ласкою. Він саме врізав здоровезну скибку хліба, коли кроки когось, хто увійшов до кімнати, примусили його підвести голову. То був його син.

— Доброго ранку, Семі! — привітався батько.

Син підійшов до кухля з елем і, багатозначно хитнувши головою до батька, почав замість відповіді дудлити питво.

— Ми розлучаємось, Семі, — урочистим тоном промовив родитель, — і невідомо, коли побачимося знову. Мабуть, мене доконає твоя мачуха, а, може, зі мною скоїться ще тисяча якихось пригод раніше, ніж ти почуєш про славнозвісного містера Веллера з „Прекрасної Дикунки“. Честь підтримувати добре ім'я нашої родини перейде, може, до тебе, Семюел, і я сподіваюся, ти не зганьбиш його. Щодо виховання, то на тебе я можу покластись, як на самого себе.

Отже, мені лишається дати тобі тільки одну пораду. Якщо тобі перескочить колись за п'ятдесят і заманеться тобі одружитись — маловажно з ким, — біжи ти до своєї кімнати (якщо в тебе буде своя кімната) і отруїсь власною рукою. Вішатись — занадто вульгарно, і тому я не раджу тобі цього способу. Отруїсь, Семюел, отруїсь, синку, і ти ніколи не шкодуватимеш.

По цих дружніх словах містер Веллер промовисто глянув на свого сина, повернувся на закаблуках і повільно вийшов з кімнати.

У споглядальному настрої, викликаному словами батька, містер Семюел Веллер і собі пішов з „Великого Білого Коня“ й попростував до церкви святого Клементя, намагаючись розвіяти свій сум прогулянкою по її стародавніх околицях. Поблукавши деякий час, він опинився в дуже відлюдній місцевості — щось на взірець двора поважного вигляду — де, здавалось, не було іншого виходу, як та хвіртка, в яку він увійшов. Сем збирався вже йти назад, коли зелена хвіртка в паркані, що відділяв садок у кінці двору, відчинилася, звідти вийшов чоловік, дуже старанно причинив за собою зелену хвіртку й швидким кроком попростував до місця, де стояв містер Веллер.

Взявши цей факт ізольовано, без побічних обставин, ми не знайдемо в ньому нічого незвичайного. У багатьох частинах світу люди виходять з садків, зачиняють за собою зелену хвіртку і навіть швидко йдуть кудись, не звертаючи уваги на те, чи хто стежить за ними. Отже, ясно, в тому чоловікові, або в його манерах, або і в тому, і в тих повинно було бути щось, що привернуло увагу містера Веллера. Та було воно чи не було, нехай читач вирішить сам, коли ми докладно розкажемо йому про поведінку згаданої особи.

Зачинивши за собою зелену хвіртку, чоловік, як ми

казали вже двічі, швидким кроком пішов через двір; але не встиг він кинути на містера Веллера оком, як змінився на обличчі й спинився, ніби вагаючись, куди йти далі. А як зелена хвіртка була зачинена й лишалась позаду, а перед ним виднівся один лише вихід, то чоловік не довго роздумував і збагнув, що неминуче має пройти повз містера Семюела Веллера. Отже, він прискорив ходу, дивлячись просто перед собою. Найбільш незвичайним у ньому було те, що він кривив своє обличчя в найжахніші та найчудніші гримаси.

„Дивно,—подумав містер Веллер, коли незнайомий наблизився до нього.—Надзвичайно дивно. Я заприсягся б, що це — він“.

Чоловік підходив ближче, і гримаса його ставала все жахливіша.

— Я заприсягся б, що це його чорне волосся й малинова ліврея,—сказав містер Веллер,—тільки такого обличчя я досі ще ніколи не бачив.

Поки містер Веллер казав це, гримаса стала нелюдськи огидною. Та чоловік мусив пройти близько від Сема, і допитливий погляд цього джентльмена спромігся під його покрученими рисами викрити щось занадто подібне до маленьких оченят містера Джоба Тротера. Помилитись не можна було.

— Алло, ви, сер! — люто крикнув Сем.

Незнайомий зупинився.

— Алло! — повторив Сем ще лютіше.

Чоловік з викривленим обличчям цікаво глянув в один бік двору, потім — у другий, далі подивився на вікна найближчих будинків, словом — скрізь, тільки не на Сема Веллера — і лагодився йти далі, коли його спинив новий оклик:

— Алло, ви, сер! — утрете гукнув Сем.

Тепер уже не можна було помилитись щодо місця,

звідки виходив голос, і незнайомий, нарешті, примушений був глянути Семові в обличчя.

— Це не проходить, Джоб Тротер, — сказав Сем. — Годі! Не крутіть дурника. Ви не такий уже красень, щоб нехтувати ваші природні окраси. Поставте свої очі на їх власне місце, або я випру вам їх кулаком з голови. Чуєте?

І як містер Веллер, здавалося, був готовий здійснити цю загрозу, то обличчя містера Тротера поволі набуло свого звичайного виразу. Сам же містер Тротер, удаючи радість від несподіваної зустрічі, скрикнув:

— Кого я бачу? Містер Волкер.

— А ви таки справді раді мене бачити? — спитав Сем.

— Радий? — повторив Джоб, — о, містер Волкер, коли б ви знали, як я чекав цієї зустрічі! Це вже занадто, містер Волкер. Я не можу більше, не можу! — і, вмиваючись сльозами, він у надпориві оповив руками шию містера Веллера й міцно притиснув його до себе.

— Геть з руками від мене! — скрикнув обурений Сем, даремно силкуючись визволитися з обіймів свого ентузіастичного знайомого. — Геть, кажу вам!.. Чого ви плачете наді мною, ви, переносний насос.

— Бо я такий радий бачити вас, — повторив Джоб Тротер, потроху звільняючи містера Веллера, в міру того, як зникали ознаки його бажання почати бійку. — О, це занадто, містер Волкер!

— Занадто! — крикнув Сем. — Я думаю — занадто. Ну, а тепер, що ви маєте сказати мені; га?

Містер Тротер не відповів, бо маленька рожева кишенькова хусточка працювала щосили.

— Що можете ви сказати мені перед тим, як я

скручу вам в'язи? — загрозово спитав містер Веллер.

— Га? — перепитав містер Тротер, удаючи ображену невинність.

— Що ви можете сказати?

— Я, містер Волкер?

— Не взивайте мене Волкером; мое прізвище Веллер, і ви це добре знаєте. Отже, що ви мені скажете?

— Та, боже ж мій, містер Волке... тобто Веллер... багато чого я можу сказати, тільки не тут, а десь-інде, де ми влаштуємось вигідніше. А коли б ви знали, як я чекав на вас, містер Веллер!

— Нетерпляче, правда? — сухо спитав Сем.

— Дуже, дуже нетерпляче, сер, — відповів Тротер і не зморгнувши. — Але дозвольте ж мені стиснути вашу руку.

Сем кілька секунд дивився на свого бесідника, а потім, немов під впливом якогось нового настрою, задовольнив його прохання.

— А як живе ваш симпатичний пан? — спитав Джоб, коли вони йшли назад. — О, він дуже пристойний джентльмен, містер Веллер! Я сподіваюся, він не застудився тої ночі?

В погляді Джоба Тротера майнуло лукавство, яке змусило кулак містера Веллера відчувати дріж бажання продемонструвати себе на ребрах Джоба Тротера. Але Сем стримав себе й відповів, що містер Піквік здоровий.

— Дуже радий, — сказав містер Тротер. — Він тут тепер?

— А ваш? — і собі спитав Сем замість відповіді.

— Та тут; і, мені боляче казати, містер Веллер, вигадує щось нове, гірше ще, ніж тоді.

— А-а! — зацікавився Сем.

— О, соромно казати; жах такий.

— Знову в пансіоні?

— Ні, не в пансіоні, — і Джоб знову лукаво глянув на містера Веллера.

— В будинку з зеленою хвірткою?

— О, ні, ні! — поквапився, більше ніж звичайно, відповісти Джоб, — зовсім не там.

— Що ж ви там робили? — і Сем пильно подивився на Тротера. — Мабуть, опинилися там випадково?

— Од вас, містер Веллер, — відповів Джоб, — я не збираюсь ховатися, бо ми так сподобали один одного, коли зустрілися ще вперше. Ви пригадуєте, як приємно провели ми той ранок?

— О, так, — нетерпляче сказав Сем, — пригадую. Ну?

— Ну, — відповів Джоб, не кваплячись і стиха, як людина, що розказує важливий секрет. — У тому будинку з зеленим парканом, містер Веллер, дуже багато слуг.

— Так я й гадав, судячи з його вигляду, — перебив Сем.

— Ну, — вів далі містер Тротер, — і там є куховарка, яка ощадила трохи грошень, містер Веллер, і хоче влаштуватися, одружившись та відкривши маленьку дрібну торгівлю.

— Правда?

— Правда, містер Веллер. Ми зустрілися з нею в каплиці — чистенькій капличці в цьому місті, містер Веллер, де співають гімни з четвертого розділу — ви, певне, бачили книжечку, яку я завжди ношу при собі — і ми трохи зблизились, а тоді здружилися, і я, наслідуюсь сказати, містер Веллер, маю стати господарем тої крамнички.

— Добрий же з вас буде крамар! — промовив Сем, скося кидаючи на Джоба глибоко зневажливий погляд.

— Велика перевага цього, містер Веллер, — тут на очі Джобові набігли сльози, — в тому, що тоді я спроможуся кинути теперішню мою неприємну службу в тої поганої людини й віддатися кращому й добродішньому життю, для якого мене виховували.

— А вас, певне, гарно таки виховували, — зауважив Сем.

— О, дуже, містер Веллер, дуже! — скрикнув Джоб. На згадку про чисті дні своєї юності містер Тротер видобув рожеву хусточку й ревно заплакав.

— Ви, певно, були надзвичайно милим хлопцем, коли ходили до школи, — сказав Сем.

— Я й був, сер, — глибоко зітхнувши, відповів Джоб. — Я був ідолем усіх.

— О, це не дивує мене, — сказав Сем. — А якою втіхою були ви, безперечно, для вашої щасливої матері!

По цих словах містер Джоб Тротер приклав кінчик рожевої хусточки по черзі до кожного ока і зайшовся ще ревнішим плачем.

— Нещастя мені з вами! — обурився Сем. — Чепсійський водогін ніщо проти вас. Ну, чого ви розчулилися тепер? Узяв сором за ваші паскудства?

— Я не можу утриматися, містер Веллер, — по короткій паузі пояснив Джоб. — Мій пан немов здогадався тоді про нашу з вами розмову й одвіз мене в поштовій кареті, намовив милу молоду леді сказати, ніби вона нічого про нього не знає, підкупив начальницю пансіону, щоб і та говорила те саме й кинув дівчину для кращих спекуляцій. О, містер Веллер, я й досі тремчу.

— Так ось як воно було, — сказав Сем.

— Запевняю вас, що саме так.

— Ну, то добре, — промовив Сем, коли вони піді-

йшли до готелю. — Мені охота побалакати ще з вами, Джоб, і я дуже хотів би, щоб ми зійшлися сьогодні у „Великому Білому Олені“, якщо ви вільні, скажімо — о восьмій вечора.

— Я напевне прийду, — пообіцяв Джоб.

— Та вже краще приходьте, — промовисто глянув на нього Сем, — бо інакше, знаєте, мені доведеться самому йти по вас... туди... по той бік зеленого паркану.

— Я напевне прийду, — повторив містер Тротер і, найсердечніш стиснувши руку Семові, подався своєю дорогою.

— Бережіться, Джоб Тротер, бережіться! — промовив, дивлячись йому вслід, Сем. — На цей раз мене не обдурите; не обдурите, кажу! — І виголосивши цей монолог і стежачи за Джобом, доки того було видно, містер Веллер подався до спальні свого пана.

— Справа посувається, сер, — оголосив Сем.

— Куди посувається і яка справа, Сем? — зацікавився той.

— Я знайшов їх.

— Кого їх?

— Та нашого чудернацького приятеля з його меланхолійним чорноволоким хлопцем.

— Не може бути, Сем! — захвилювався містер Піквік. — Де ж вони? Де вони, Сем?

— Тихо, тихо! — заспокоював свого пана містер Веллер і, допомагаючи йому одягтись, виклав план дальших дій.

— Коли тільки спроможемося ми зробити це все? — нетерпеливився містер Піквік.

— Свого часу, сер, — відповів Сем.

Чи було воно зроблено свого часу, чи ні, ми побачимо далі,

РОЗДІЛ ХІХ,

у якому містер Пітер Магнус ревнує, немолода леді лякається, а піквікці через це потрапляють у пазурі правосуддя.

Зайшовши в кімнату, де вони з містером Пітером Магнусом перебули попередній вечір, містер Піквік знайшов у ній названого джентльмена й більшу частину того, що було в обох торбах, шкіряній коробці для капелюха і пакунку в коричневому папері, розташовану якнайкраще на його особі, тоді як сам він походжав по кімнаті в стані надзвичайного збудження.

— Доброго ранку, — промовив містер Пітер Магнус. — Як це вам подобається?

— Дуже ефектно, — відповів містер Піквік, з добродушною усмішкою поглядаючи на вбрання свого бесідника.

— О, я думаю, це справить належне враження. Знаєте, містер Піквік, я послав уже їй свою візитну картку.

— Уже послали?

— І коридорний приніс мені відповідь, де мене запрошують на одинадцяту ранку, — і містер Магнус, глянувши на годинник, як навіжений вибіг з кімнати.

Коли годинникові стрілки наблизились до пів дванадцятої, двері раптом відчинилися. Обернувшись, щоб зустріти містера Магнуса, наш герой побачив

перед собою веселе обличчя містера Тапмена, безтурботні риси містера Вінкла й натхненне лице містера Снодграса. Поки містер Піквік вітався з ними, до кімнати вбіг містер Магнус.

— Мої приятелі, про яких я уже говорив вам, містер Магнус, — одрекомендував містер Піквік.

— До послуг ваших, джентльмени, — сказав містер Магнус, очевидно, вкрай зворушений. — Дозвольте поговорити з вами хвилиночку, містер Піквік, — і містер Магнус, просунувши пальця в петельку жилета містера Піквіка, потяг його до вікна.

— Поздоровте мене, містер Піквік, вона — моя.

— Поздоровляю вас од щирого серця, — і містер Піквік сердечно стиснув руку своєму новому другові.

— Мусите побачити її, сер, — нетямився з радощів містер Магнус. — Сюди, прошу. Вибачте нас, панове. Ми зараз.

Витягши містера Піквіка в коридор, містер Пітер Магнус спинився коло найближчих дверей і злегка постукав у них.

— Увійдіть, — сказав жіночий голос, і вони увійшли.

— Міс Вісерфілд, — промовив містер Магнус, — дозвольте мені представити вам мого кращого друга — містера Піквіка. Містер Піквік, маю за честь познайомити вас з міс Вісерфілд.

Леді стояла в протилежному кінці кімнати. Містер Піквік схилювався, дістав з кишені окуляри й наклав на ніс, але ледве глянув крізь них, як скрикнув і ступив кілька кроків назад. Леді з напівприглушеним зойком затулила обличчя долонями й упала в крісло, а містер Магнус, наче прикипівши до місця, з виразом невимовного жаху й крайнього здивування позирав то на одну, то на другого.

На перший погляд усе це було, звичайно, незрозу-

міло. Але річ у тому, що, наклавши окуляри, містер Піквік у майбутній дружині містера Магнуса відразу впізнав леді, до кімнати якої він так нечемно вдерся минулої ночі, а леді, тільки побачивши окуляри на носі містера Піквіка, зараз же впізнала обличчя, яке вона бачила облямоване ковпаком і скривлене з переляку. Отже, леді зойкнула, а містер Піквік остовпів від здивування.

— Містер Піквік! — скрикнув Пітер Магнус, зовсім розгубившись від несподіванки. — Що це все значить, сер? Що воно означає, сер? — повторив він притишеним, загрозливим тоном.

— Сер, — відповів містер Піквік, трохи обурений таким владним тоном містера Магнуса, — я відмовляюсь відповідати на ваші запитання,

— Ви відмовляєтесь, сер? — напосідав містер Магнус.

— Так, сер, — сказав містер Піквік. — Без дозволу леді я не скажу нічого, що могло б скомпромітувати її або збудити в душі її неприємні спогади.

— Міс Вісерфілд, — промовив містер Пітер Магнус, — знаєте ви цю особу?

— Чи знаю я його? — завагалася леді.

— Авжеж, чи знаєте його? — повторив розлючений Магнус.

— Я бачила його, — відповіла немолода леді.

— Де? — настоював Магнус. — Де?

— Цього я не скажу ні за що в світі, — підвелася з крісла немолода леді й одвернула голову.

— А! — лютував містер Магнус. — Тепер мені все ясно. Я добре пригадую ваші вчорашні слова, сер. Ви приїхали сюди викрити облуду та брехню одної особи, на яку ви цілком звірялися. Га? — тут містер Магнус зайшовся сміхом і, знявши зелені окуляри, — він імовірно вважав їх за зайві в сцені ревності, — почав по-

водити своїми маленькими оченятами, ніби бажаючи настрахати всіх.— Га? — і він знову засміявся ще ефектніше.— Чи відповідатимете ви, сер?

— Відповідати? На що? — здивувався містер Піквік.

— На що? Ну, заждіть!

Ми не будемо твердити, ніби саме остання уривчата загроза викликала обурення в душі містера Піквіка, як то було б з якоюсь іншою, звичайною, душею. Ми наведемо тільки той факт, що містер Піквік раптом відчинив двері й крикнув:

— А йдіть сюди, Тапмен!

Містер Тапмен з'явився зараз же і мав дуже здивований вигляд.

— Тапмен,— промовив містер Піквік,— одна таємниця, в яку замішана леді, стала за причину суперечки між мною і цим джентльменом. У вашій присутності я запевняю джентльмена, що його вона не зачіпає і ні в якому разі не зв'язана з його справами. Якщо він продовжуватиме настоювати, значить, він мені не вірить, а таке ставлення до моїх слів, я, ясна річ, вважатиму за особисту образу.

І, кажучи це, містер Піквік кинув на містера Магнуса погляд, де було зосереджено цілу енциклопедію благородних почуттів.

Стримана й повдґжна поведінка містера Піквіка разом із енергією та проречистістю його промови повинна була переконати кожен розважний мозок. Та, на великий жаль, мозок містера Пітера Магнуса під той час втратив здатність міркувати. І містер Піквік, свідомий своєї невинності та правоти і роздратований тим, що заплутав у таку неприємну історію леді, теж не йшов ні на які поступки. В наслідок цього слова ставали запальніші, а голоси гучніші, і нарешті містер Магнус сказав, що містер Піквік матиме нагоду почути

ще про нього. На цю обіцянку містер Піквік із зразковою чемністю відповів, що хотів би почути про нього якнайскорше. Після того перелякана немолода леді стрімголов кинулася з кімнати, звідки містер Піквік силоміць витяг містера Тапмена, і містер Пітер Магнус залишився сам.

Якби немолода леді була трохи більше обізнана з світом і краще знала звичаї й манери тих, хто диктує і встановлює закони, їй було б відомо, що така лютість — насправді річ зовсім нестрашна. Але вона завжди жила на селі, ніколи не читала парламентських дебатів і взагалі була зовсім не в курсі тонкощів цивілізованого життя. Отже, добравшись до своєї спальні, леді насамперед замкнула двері, а потім, обмірковуючи тільки но бачену нею сцену, почала малювати собі найжахніші картини насильства та різанини. Нарешті вона вирішила звернутись до головного судді міста й прохати його негайно ж і без ніякої затримки заарештувати містера Піквіка і містера Тапмена.

Джордж Напкінс, есквайр, зазначений головний суддя, був найважливішою особою, яку найшвидший мандрівник знайшов би на земній кулі, від сходу до заходу, двадцять першого червня, коли найдовший за цілий рік, як показують календарі, день дав би йому найбільше часу для розшуків. Описуваного нами ранку містер Напкінс перебував у стані величезного збудження й гніву, бо в місті виявився заколот: всі учні найбільшої денної школи змовились побити шибки у вікнах одної нездатливої торгівки яблуками, освистали сторожа громади й закидали камінням поліцію — викликану придушити бунт. Містер Напкінс сидів у себе в кабінеті, велично зсунувши брови й киплячи від гніву, коли йому доповіли, що якась леді хоче бачити його в дуже важливій приватній справі. Містер

Напкінс прибрав загрозово - спокійного вигляду й звелів увести леді. Наказ, як і всі розпорядження імператорів, суддів та інших можновладців, виконали негайно, і схвильована міс Вісерфілд була введена до кабінету.

— Мазл! — промовив суддя.

Мазл був кур'єр з надзвичайно довгим тулубом і короткими ногами.

— Мазл!

— Тут, ваша честь.

— Поставте стілець і залиште кімнату.

— Слухаю, ваша честь.

— Прошу, мадам, у чому ваша справа? — спитав суддя.

— Це — дуже прикра історія, сер, — вагалася міс Вісерфілд.

— Дуже можливо, мадам, — погодився суддя. — Заспокойтесь трохи, — тут містер Напкінс доброзичливо глянув на леді, — і скажіть, що привело вас до мене, — тут суддя переміг людину: містер Напкінс знову мав неприступний вигляд.

— Мені страшенно неприємно, сер, приходити до вас з такою звісткою, але я боюсь, що тут має відбутися дуель.

— Тут? — не зрозумів суддя. — Де тут, мадам?

— В Іпсвічі.

— В Іпсвічі, мадам! Дуель в Іпсвічі! — мало не задихнувся суддя. — Неможливо, мадам. Нічого подібного в Іпсвічі ніхто не вигадася. Я не думаю, щоб знайшлося в нас двоє людей, які дозволили б собі порушити спокій цілого міста.

— На нещастя, повідомлення моє цілком підставне, — сказала леді. — Я сама була присутня, коли вони сперечалися.

— Щось таке просто неймовірно,— дивувався суддя.—
Мазл!

— Тут, ваша честь.

— Пришліть сюди містера Джінкса. Швидше!

— Слухаю, ваша честь.

Мазл вийшов, а через хвилину в кабінет увійшов блідий, гостроносий, не дуже вгодований, бідно одягнений клерк середнього віку і, діставши наказ занотувати свідчення леді, сів і почав записувати.

— Цей Піквік — головний заводець, скільки я розумію? — зрезюмував суддя, коли свідчення було записане.

— Так,— ствердила леді.

— А другий бунтівник... Як його ім'я, Джінкс?

— Тапмен, сер.

— Тапмен — секунданти?

— Так.

— А другий дуеліст, ви кажете, зник, мадам?

— Зник,— трохи закашлялась леді.

— Добре. Ці два шибайголови, очевидно, приїхали з Лондона, щоб зводити з світу підданців його величності. Вони думають, що на такій віддалі від столиці десниця правосуддя не діє. Ми їм покажемо, як вона не діє. Заготуйте ордери на арешти, Джінкс. Мазл!

— Тут, ваша честь.

— Грамер унизу?

— Так, ваша честь.

— Пришліть його нагору.

Улесливий Мазл ретирувався й зараз же повернувся в супроводі літнього джентльмена в ботфортах. Головними ознаками його були: ніс у формі пляшки, хрипкий голос, тютюнового кольору сюртук і блукаючий погляд.

— Грамер! — сказав суддя.

— Я, ваша честь.

— В місті тепер спокійно?

— Цілком, ваша честь. Населення заспокоїлось; хлопці пішли грати в крикет.

— Діяти за наших часів можна тільки рішучими способами. Грамер,—переконаним тоном промовив суддя, підписуючи ордери.—Грамер, ви приведете цих осіб до мене сьогодні ж по обіді. Знайдете ви їх у готелі „Великого Білого Коня“. Беріть допомогу й мерщій виконуйте розпорядження. Мазл!

— Тут, ваша честь.

— Проведіть леді.

Міс Вісерфілд вирушила до готелю глибоко вражена розумом та вченістю судді. Містер Напкінс вирушив снідати. Містер Джінкс вирушив у світ міркувань, бо він не мав куди піти — маленьку загальну кімнату, де він спав уночі на канапі, удень займала сім'я його квартирної хазяйки. А містер Грамер вирушив виконувати розпорядження судді, щоб змити образу, вчинену ранком йому і другому представникові його величності — сторожеві.

Поки провадились рішучі й грізні готування, що мали на меті забезпечити порядок у королівстві, містер Піквік і його друзі, не мавши й гадки про всі ці важливі події, спокійно сиділи за обідом і дружньо розмовляли. Містер Піквік, на велику втіху товариства, а особливо містера Тапмена, саме оповідав про свої пригоди минулої ночі, коли двері відчинилися, і в кімнату дещо незаконно зазирнула чиясь фізіономія.

Поведінка містера Грамера була суто фахівська, але разом із тим і своєрідна. Поперше, увійшовши в кімнату, він засунув двері на засув; подруге, старанно витер бавовняною хусточкою свою голову й обличчя; потрете, поклав свій капелюх з бавовняною хусточкою

всередині на найближчий стілець, а, почетверте, витяг з внутрішньої кишені лівреї коротенький жезл з бронзовою коронкою на кінці і з тогосвітнім виглядом поманив ним містера Піквіка.

Перший зламав мовчанку містер Снодграс. Він суворо глянув на містера Грамера й енергійним тоном сказав:

— Це — приватне приміщення, сер. Приватне приміщення!

Містер Грамер похитав головою і відповів:

— Ніяких приватних приміщень для представника його величності, коли він пройшов уже входні двері. Так каже закон. Дехто каже, нібито квартира кожного англієця — то його замок. Дурні вигадки!

Піквікці в замішанні презирнулися.

— Хто тут містер Тапмен? — спитав Грамер. Про містера Піквіка він навіть і не питався, бо інтуїтивно вгадав його відразу.

— Я — Тапмен, — озвався цей джентльмен.

— А я — закон, — відрекомендувався містер Грамер.

— Як? — не зрозумів містер Тапмен.

— Закон, — повторив містер Грамер, — закон; влада цивільна й виконавча, коли хочете знати мій титул. А ось мої уповноваження. Бланк на Тапмена, бланк на Піквіка — за порушення спокою нашого владаря, короля. Документи всі в порядку. Я арештую вас, Піквік, і вас, Тапмен.

— Що ви хочете сказати цими нахабними фразами? — аж підскочив містер Тапмен. — Геть з кімнати!

— Алло! — крикнув містер Грамер, розважливо відступаючи до дверей і відчиняючи їх пальців на два. — Даблі!

— Тут, — одповів голос з коридору.

— Сюди, Даблі!

По цих владних словах брудновидий чолов'яга футів шести на зріст протиснувся у двері, — ввесь почервонівши з напруги.

— Решта наших тут, Даблі? — спитав містер Грамер.

Даблі, що не любив говорити, мовчки хитнув головою.

— Розпорядіться, щоб увійшли, Даблі.

Містер Даблі розпорядився, і в кімнату ввалилося півдюжини людей, всі з коротенькими жезлами, прикрашеними бронзовою короною. Містер Грамер сховав свій жезл і подивився на містера Даблі. Містер Даблі сховав свій жезл і подивився на свій загін. Загін сховав свої жезли й подивився на панів Піквіка і Тапмена.

Містер Піквік і його послідувачі звелися на ноги всі як один.

— Що означає цей обурливий набіг на моє приватне помешкання? — спитав містер Піквік.

— Хто наслідиться заарештувати мене? — сказав містер Тапмен.

— Що вам треба тут, негідники? — скрикнув містер Снодграс.

Містер Вінкл не сказав нічого, але глянув на містера Грамера таким оком, що будь у того хоч скількинебудь чутливості, він мусив би вмерти відразу. Але на нього той погляд не справив ані найменшого видимого враження.

Коли представники виконавчої влади помітили, що містер Піквік та його друзі схильні вчинити опір законові, вони дуже виразисто стали заковувати рукави. Ця демонстрація не пройшла повз увагу містера Піквіка. Пошептавшись з містером Тапменом, він висловив готовість скоритися, але попросив усіх мати на увазі його твердий намір негайно по звільненні

протестувати проти цього жахного порушення його прав англійця.

І хоч як містер Піквік шанував конституційну владу, проте він енергійно заперечував проти пропозиції з'явитись на вулиці, оточеному поліцаями, наче звичайний карний злочинець. Містер Грамер не менш рішуче відмовився дозволити містерові Піквіку йти по протилежному тротуару, навіть взявши наперед слово, що він простуватиме до судді. А містер Піквік і містер Тапмен, удвох, одмовилися взяти на себе витрати на кеб, який був єдиним пристойним способом пересування. Суперечка розгоралася. Здавалось, що цю дилему неможливо розв'язати. Виконавча влада вже збиралась усунути всі заперечення містера Піквіка й приставити його до суду на руках. Аж тут комусь спала на думку блискуча ідея: згадали, що на задвірку готелю валяються старі ноші; зроблені колись на замовлення одного подагричного джентльмена, вони чудово могли правити за портшез для містера Піквіка і містера Тапмена. Ноші принесли. Піквік і Тапмен втиснулися всередину й запнули з обох боків завіси. Пару носіїв шукали недовго, і похід вирушив у цілковитому порядку. Поліцаї оточували ноші; містер Грамер і містер Даблі, тріумфуючи, йшли попереду; містер Снодграс і містер Вінкл ішли під руку зараз же за ношами; іпсвічські цікаві становили ар'єргард.

Численні вигуки захоплення й похвали вітали містера Грамера, що з жезлом у руці виступав на чолі походу, і серед цих проявів громадського співчуття похід повільно й урочисто посувався вперед.

Містер Веллер у ранковій робочій куртці з перкалевими рукавами тільки що відбув подорож до таємничого будинку з зеленим парканом і, трохи занепавши духом, вертався назад, коли увагу його привернув

величезний натовп, що оточував якийсь предмет, дуже подібний до портшеза. Бажаючи розважитись після своєї невдачі, він спинився подивитись, а почувши, як галасує та регочеться юрба, і собі почав щосили кричати та сміятись.

Повз нього пройшов містер Грамер, пройшов містер Даблі, пронесли ноші, пройшли вартіві, а Сем усе кричав разом із натовпом і вимахував своїм капелюхом, немов і справді йому було страх як весело (хоч він, звичайно, не мав ні найменшого уявлення про справу). Несподівано, безпосередньо за ношами та їх ескортом, він побачив знайомі постаті панів Снодграса та Вінкла і враз спинився.

— Що трапилось, джентльмени? — закричав Сем. — Кого посадили вони в цю сторожову будку?

Обидва джентльмени разом відповіли щось, але їхніх слів за гамором не було чути.

— Кого? — перепитав Сем.

Знову якась спільна відповідь. На цей раз Сем, дарма що не розібрав слів, з поруху губ здогадався, що вони вимовили магічне ім'я „Піквік“.

Цього було досить. Через хвилину Сем протиснувся крізь натовп, розіпхав вартових, спинив носіїв і підступив до ставного Грамера.

— Слухайте ви, старий добродію, — мовив Сем, — кого це ви запхали в ту штуку?

— Назад! — крикнув містер Грамер, що його самоповага, як і в багатьох великих людей, зростала значно швидше, ніж його популярність.

— Дайте йому раз, коли він не відчепиться, — порадив містер Даблі.

— Дуже вдячний вам, старий добродію, — ані трохи не замішався Сем, — що ви ласкаво звернули на мене увагу. А ще більше вдячний другому джентльменові,

який, здається, втік з трупи велетнів, за його доброзичливу пораду. Тільки, як ви нічого не маєте проти, я волів би дістати відповідь на своє запитання. Як ся маєте, сер? — поблажливим тоном звернувся він до містера Піквіка, що визирав з переднього віконця.

Містер Грамер, зацікавившись з обурення, витяг з кишені жезл з короною і вимахував ним перед Семовим носом.

— А! — сказав Сем, — гарненька штучка; надто корона... скидається на справжню.

— Назад! — гримнув нарешті розлючений містер Грамер і, щоб надати більшої сили наказові, рукою з жезлом ткнув Сема в груди, а другою захопив його за комір. Містер Веллер, відповідаючи на цю люб'язність, кинув містера Грамера на землю, раніше з чемності збивши під нього одного з носіїв.

Чи був то напад божевілля, що приходить іноді, коли бачиш несправедливість, чи відвага містера Сема запалила містера Вінкла — ми не знаємо. Знаємо тільки, що не встиг містер Грамер упасти, як Вінкл завзято атакував хлопчика, що стояв коло нього. Не бажаючи, як справжній християнин, застукати ворога розполохом, містер Снодграс попередив, що зараз починає, і невимуснено заходився знімати фрак. Його зараз же оточили й заарештували, і, мусимо сказати, ні він, ні містер Вінкл не зробили ні найменшої спроби звільнитись самі або звільнити містера Веллера, який після запеклої боротьби примушений був здатись потужнішому ворогові. Похід вистроївся знову. Носії стали на свої місця, і всі пішли далі.

Обурення містера Піквіка під час цих подій не можна описати. Він бачив, як Сем розкидував на всі боки вартових, але більше нічого не міг бачити, бо дверці не відчинялись, а завіси не відслонялись. Нарешті,

з допомогою містера Тапмена, йому пощастило висадити покрівлю портшеза. Тоді, вибравшись на сидіння і спираючись рукою на Тапменове плече, славетний муж звернувся до юрби з промовою, розповів про неприпустиме з ним поводження і просив запам'ятати, що на його слугу напали на першого. Так вони й добулись до будинку судді: носії бігцем, заарештовані слідом за ними, містер Піквік провіщаючи, а натовп — галасуючи.

РОЗДІЛ XX

показує, між силою інших втішних речей, як велично й безсторонньо тримався містер Напкінс, як містер Веллер поквитався з містером Джобом Тротером, заплативши йому не менше, ніж дістав від нього, і ще багато дечого, що подається на своєму місці.

Містер Веллер лютував надзвичайно. Він раз - у - раз робив ущипливі натяки на поведінку та зовнішній вигляд містера Грамера з його компаньйонами, і сміливо не корився жодному з цих шести джентльменів, виявляючи тим свою досаду. Містер Снодграс і містер Вінкл з похмурою пошаною прислухались до потоку красномовності, що його виливав з портшеза їхній лідер, якого містер Тапмен ніяк не міг спинити, хоч і благав закрити верх екіпажу. Та гнів містера Веллера негайно вгамувався й змінився цікавістю, коли похід звернув у той двір, де Сем спіткався з Джобом Тротером. Ще далі цікавість перейшла в здивування, бо містер Грамер, звелівши носіям спинитися, поважною ходою пишно попростував до зеленої хвіртки, з якої з'явився тоді Тротер, і дужою рукою смикнув за дзвоник, що висів на ній. На дзвоник вийшла чепурна й дуже гарненька покоївка, яка, побачивши бунтарські постаті полонених і почувши натхненні слова містера Піквіка, сплеснула руками й покликала містера Мазла. Містер Мазл відчинив одну половину воріт,

впустив портшез, арештованих та сторожу і зараз же зачинив їх перед самими носами натовпу, який, обурений тим, що його не пустили, і страшенно зацікавлений далшим ходом подій, давав полегкість своєму серцеві, годину чи дві стукаючи ногами у хвіртку та смикаючи дзвоник. У цих розвагах брали участь усі, крім трьох-чотирьох щасливців, які знайшли в паркані шпарку, звідки нічого не було видно, і дивились крізь неї з невтомною настирливістю, з якою люди притискають свої носи до вікна аптеки, де в задній кімнаті хірург оглядає переїханого кабріолетом п'яницю.

Сходи, що вели до дверей дому, з обох боків були обставлені американськими алое¹ в зелених діжках. Біля них портшез спинився. Містера Піквіка з його компаньйонами ввели в передпокій, а коли Мазл доповів про прибуття заарештованих, то їх, з наказу містера Напкінса, привели перед очі цього високошановного охоронця громадського ладу.

Картина була зворушлива й розрахована на те, щоб вселити жах у душі винних і разом із тим навіяти їм ідею непереможної сили правосуддя. Перед величезною книжковою шафою, за величезним столом, у величезному кріслі, коло величезного тому збірника законів возсідав містер Напкінс, здаючись удвоє більшим, ніж кожен з присутніх, дарма що й ті були не маленькі. На столі лежали стоси паперів, і, в самому кінці, зза них витикалася голова та плечі містера Джінкса, що мав неймовірно діловитий вигляд. Коли всі ввійшли, Мазл причинив двері й став позаду свого начальника, чекаючи на розпорядження. Містер Напкінс з разючою урочистістю відхилився назад і допит-

¹ А л о е — тропічна рослина з довгим соковитим листям.

ливо роздивлявся на обличчя своїх підневільних гостей.

— Хто ця особа, Грамер? — ткнув містер Напкінс пальцем на містера Піквіка, що, як уповноважений своїх друзів, ступив наперед і, скинувши капелюха, вклонився дуже почитиво й чемно.

— Оце - о — Піквік, ваша честь, — сказав містер Грамер.

— Ну - ну, ніяких „оце - о“, старий шкарбуне, — втрутився містер Веллер, за допомогою ліктів протискуючись у перший ряд. — Перепрошую, сер, але цей ваш службовець у ботфортах зовсім не годиться на церемонімейстера. Це, сер, — рекомендував містер Веллер, відіпхнувши Грамера й звертаючись до судді з приємною невимушеністю, — це, сер, містер Піквік, есквайр; це — містер Тапмен; то — містер Снодграс, а там он, найдавший з того боку — містер Вінкл. Всі — вельми пристойні джентльмени, в чому ви й самі пересвідчитесь, як познайомитеся з ними. І що раніше пошлете ви під три чорти ваших отих вартових, то швидше ми порозуміємось. Спершу справи, потім — розвага, як казав король Річард Третій, заколюючи в Тоуері якогось іншого короля.

Закінчивши свою промову, містер Веллер правим ліктем почистив свій капелюх і доброзичливо кивнув головою до Джінкса, що слухав його з невимовним здивуванням.

— Що це за один, Грамер? — спитав суддя.

— Одчайдушний шибайголова, ваша честь, — відповів Грамер. — Він намагався звільнити заарештованих, образив урядовців, і ми мусили заарештувати і його.

— І правильно зробили, — схвалив суддя. — Видно, що він — справжній бандит.

— Це — мій слуга, сер, — розсердився містер Піквік.

— А, так він — слуга! — сказав містер Напкінс. — Це, значить, змова проти закону з наміром знищити його виконавців. Занотуйте це, містер Джінкс.

Містер Джінкс занотував.

— Як зовуть вас, хлопче? — заgrimів містер Напкінс.

— Веллер.

— Чудове ім'я для Ньюгетського¹ календаря, — зауважив суддя.

То був жарт, і тому Джінкс, Грамер, Даблі, всі вартові й Мазл вибухнули сміхом і сміялися щонайменше п'ять хвилин.

— Запишіть його прізвище, містер Джінкс, — наказав суддя.

— Поставте тільки два „л“, не забудьте, приятелю, — попросив Сем.

Один безталанний вартовий засміявся знову і дістав від судді попередження, що його буде звільнено. В подібних випадках сміятись невчасно — річ небезпечна.

— Де ви живете? — спитав суддя.

— Де випаде.

— Запишіть і це, містер Джінкс, — наказав суддя, що починав уже розпалюватись гнівом.

— І підкресліть, — порадив Сем.

— Це — волоцюга, містер Джінкс, — зрезюмував суддя. — Він — волоцюга, за його власними свідченнями. Правда, містер Джінкс?

— Цілком справедливо, сер.

— То я його й заарештую, як волоцюгу, — поклав суддя.

— От місто безстороннього правосуддя, — сказав Сем. — Тільки за таку провину можна було б заарештувати й самого суддю.

¹ Ньюгет — тюрма в Англії.

Цей дотеп викликав сміх у другого вартового, що зараз же став неприродно серйозний і тим зрадив себе.

— Грамер,—суддя аж почервонів спересердя,—як можете ви призначати на констебля таку негодящу, таку нікчемну людину? Як насмілились ви призначити його?

— Я дуже шкодую, ваша честь,—пробелькотів Грамер.

— Шкодуєте!—не задовольнився суддя.—Шкодуватимете ще більше, що недбайливо ставитесь до своїх службових обов'язків. Я вас навчу. Відберіть у нього зараз же жезл. Він—п'яний. Ви—п'яний, констебль.

— Ні, я не п'яний, ваша честь,—сказав той.

— Ви—п'яні. Як смієте ви казати, що ви не п'яні, коли по-моєму ви—п'яні. Од нього тхне спиртом, Грамер.

— Страшенно, ваша честь,—відповів Грамер, якому завжди й скрізь вчувався запах рому.

— Я так і знав,—зрадів містер Напкінс.—Я бачив, що він п'яний, як тільки він увійшов у кімнату. У нього збуджені очі. Ви помітили, які були в нього збуджені очі, містер Джінкс?

— Звичайно, сер.

— Я й краплі спирту не випив сьогодні,—заперечував констебль, що й дійсно був тверезісінький.

— Як наважаєтесь ви брехати переді мною!—обурився суддя.—Він же п'яний, містер Джінкс?

— Безперечно, сер,—ствердив Джінкс.

— Містер Джінкс,—сказав суддя,—я звелю заарештувати його за образу начальства. Напишіть наказ, містер Джінкс.

І констебля безумовно заарештували б, якби Джінкс (порадник судді, бо він три роки служив у конторі одного провінціального аторнея) не сказав пошепки,

що цього не слід робити. Тоді суддя виголосив промову, де зазначив, що з огляду на родинний стан констебля він не заарештує його, а лише висловлює догану і звільняє з служби. Великодушність містера Напкінса викликала захоплення в Грамера, Даблі, Мазла й решти констеблів.

— Тепер, містер Джінкс, — сказав суддя, — візьміть присягу з Грамера.

Грамер почав був давати свідчення, але що він занадто вдавався в деталі, а сніданок у судді був майже готовий, то містер Напкінс спростив справу, поставивши Грамерові кілька направних запитань Грамер відповів на них як міг позитивніше, і вся справа була полагоджена швидко і так, як треба. Було доведено, що містер Веллер кинув на землю три чоловіки, містера Вінкла обвинувачено в загрозах на адресу влади, а містера Снодграса — в двох стусанах. Встановивши це, суддя й містер Джінкс почали стиха радитись.

Нарада тривала коло десяти хвилин, після чого містер Джінкс сів у своєму кінці стола, а суддя, загодя відкашлявшись, одкинувся на спинку крісла і саме збирався виголосити вирок, коли слово взяв містер Піквік.

— Прошу вибачити, що перебиваю вас, — так сказав містер Піквік, — але, перш ніж ви почнете говорити або діяти на підставі враження, що склалось у вас після свідчень, я мушу використати своє право бути вислуханим, як особа зацікавлена.

— Припніть ваш язик, сер, — рішуче промовив суддя.

— Я маю коритися вам, сер... — почав був містер Піквік.

— Припніть ваш язик, сер, — повторив суддя, — або я скажу вартовим, щоб вас вивели.

— Ви можете наказувати вартовим усе, що вам

забажається, сер, — сказав містер Піквік, — і я не маю жодного сумніву, що, як і всі попередні, ваші накази буде виконано, але я дозволяю собі вимагати своїх прав і хочу, щоб мені дали слово перед тим, як виведуть силоміць.

— Піквік і принципи! — дуже чутно вигукнув містер Веллер.

— Спокійно, Сем! — звелів містер Піквік.

— Німий як барабан з діркою, сер, — відповів Сем.

Містер Напкінс глянув на містера Піквіка з виразом величезного здивування, викликаного такою нечуваною зухвалістю, і, очевидно, готувався дати йому грізну відповідь, коли містер Джінкс смикнув його за рукав і прошепотів щось. Суддя відповів якоюсь напівзрозумілою фразою, і шептання поновилося. Містер Джінкс, очевидно, умовляв його.

Нарешті містер Напкінс, не ховаючи свого незадоволення, обернувся до містера Піквіка і не дуже люб'язно буркнув:

— Що ви хотіли сказати?

— Поперше, — промовив містер Піквік, кинувши крізь окуляри такий погляд, що навіть містер Напкінс здригнувся, — поперше, я хочу знати, чому мене й моїх друзів приведено сюди?

— Можна сказати? — шепнув суддя Джінксові.

— Я думаю, краще сказати, сер, — пошепки теж відповів той.

— Мене повідомлено, — почав суддя, — що ви збиралися битись на дуелі, а той другий — Тапмен — ваш секундант і співучасник. На підставі цього... так, Джінкс?

— Цілком правильно, сер.

— На підставі цього я й прикликав вас обох сюди, щоб... так, здається, Джінкс?

— Цілком правильно, сер.

— Щоб, щоб ... що, Джінкс?

— Щоб він поставив поручителів, сер.

— Так. На підставі цього я й прикликав вас обох, щоб повідомити вас, що вам належить ... оце саме, що я хотів сказати, коли мене перебив Джінкс:.. ага — поставити поручителів.

— Надійних поручителів,—шепнув Джінкс.

— Звичайно, надійних поручителів,—пояснив суддя.

— З числа місцевих громадян,—шепнув Джінкс.

— І, само собою, з числа місцевих громадян.

— П'ятдесят фунтів за кожного,—шепнув Джінкс,—і домовласники.

— Потрібні двоє поручителів — обов'язково місцеві домовласники, і за кожного з вас має бути внесено по п'ятдесят фунтів застави,—голосно і з великою гідністю сказав суддя.

— Але, змилосердьтеся, сер! — скрикнули здивовані й обурені містер Піквік та містер Тапмен,—ми ж тут люди чужі.—Я маю серед місцевих власників так само мало знайомих, як мало було в мене наміру битись на дуелі,—додав містер Піквік.

— Я мушу сказати,—відповів суддя,—я мушу сказати... так, містер Джінкс?

— Цілком правильно, сер.

— Що маєте ви ще сказати? — спитав суддя.

Містер Піквік мав сказати багато чого і сказав би, мабуть, на шкоду самому собі, якби в ту хвилину, коли він розкривав рот, його не смикнув за рукав містер Веллер, і між ними не почалася така палка розмова, що пропозиція судді лишилася без відповіді.

Містер Напкінс не любив повторювати свої слова і після другого застережного покашлювання серед шанобливої мовчанки констеблів почав читати вирок.

Веллер мав заплатити три фунти за перший напад і по два за дальші. Вінкла було засуджено до штрафу в два фунти, Снодграса — в один фунт. Крім того, всі вони musiли дати підписку, що не будуть порушувати спокій підданців його величності взагалі, а найвідданішого підданця Даніела Грамера — зокрема. Від Піквіка та Тапмена він зажадав поручителів.

Не встиг суддя вимовити останні слова, як містер Піквік з своєю звичайною добродушною усмішкою ступив наперед і сказав:

— Прошу пана суддю вибачити мені, але я хотів би мати з ним приватне побачення в одній дуже важливій для нього справі.

— Що таке? — перепитав суддя.

Містер Піквік повторив своє прохання.

— Це — якесь незвичайне клопотання, — промовив суддя. — Приватне побачення?

— Приватне побачення, — ствердив містер Піквік. — Тільки через те, що частину відомостей, які я збираюсь подати, я дістав від свого слуги, він теж має бути присутній.

Суддя глянув на містера Джінкса, містер Джінкс глянув на суддю. Констеблі презирнулися. Містер Напкінс раптом пополотнів. Чи гризоти сумління не примусили Піквіка викрити якусь таємничу змову? Мабуть, тут йдеться про замах на його життя? Жахні картини поставали в його уяві.

Глянувши знову на містера Піквіка, суддя поманив до себе Джінкса.

— Як ви ставитесь до цього прохання, містер Джінкс? — пошепки спитав містер Напкінс.

Містер Джінкс, не знаючи точно, як він ставиться до цього, і боячись невдалою відповіддю образити суддю,

двозначно усміхнувся, підняв угору кутки губ і похитав головою.

— Містер Джінкс, — сказав суддя, — ви осел!

На це миле зауваження містер Джінкс усміхнувся ще двозначніше і знову сів на своє місце.

Містер Напкінс вагався кілька секунд, а потім підвівся з крісла і жестом запросив містера Піквіка і Сема до маленької кімнати, що межувала з залом засідань. Вказавши містерові Піквіку на дальший кінець кімнати і поклавши руку на ручку напіввідчинених дверей (на той випадок, якби вони почали ворожі дії), містер Напкінс виявив готовість вислухати перше — краще повідомлення.

— Я почну відразу, — сказав містер Піквік. — Тут ідеться про вас і вашу честь. Я маю всі підстави гадати, що в своєму домі ви приймаєте великого шахрая.

— Двох шахраїв, — перебив Сем. — Ще один з них — малиновий — неприродно багато плаче й неймовірний негідник до того.

— Сем, — сказав містер Піквік, — коли я збираюсь порозумітися з цим джентльменом, ви повинні стримувати ваші почуття.

— Дуже шкодую, сер, — відповів містер Веллер, — але, думаючи про цього Джоба, я не можу не відкрити клапан на дюйм чи два.

— Одне слово, сер, — сказав містер Піквік, — чи не помиляється мій слуга, підозрюючи, що такий капітан Фіц-Маршал часто буває у вас? Я питаю це тому, — пояснив містер Піквік, спостерігши, що містер Напкінс образився й хоче заперечувати, — я питаю це тому, що, коли його здогад правильний, я знаю цю особу, як...

— Тихо, тихо! — застеріг суддя й щільно зачинив двері, — знаєте його за кого, сер?

— За безпринципного авантюрика; нечесну особу, що обдирає суспільство й обдурює легковірних людей найнахабнішим, найзухвалішим і найпідлішим способом, сер! — розпалився містер Піквік.

— Боже мий! — скрикнув містер Напкінс, ввесь почервонівши і раптом змінивши тон. — Що ви кажете, містер...?

— Піквік, — підказав Сем.

— Піквік, — повторив суддя. — Сідайте, прошу. Невже ж це правда? Капітан Фіц-Маршал...

— Не називайте його ні капітаном, ні Фіц-Маршалем, — сказав Сем. — Він ні те, ні друге. Він просто — мандрівний актор, Джінгл на ймення. А якщо лис носив колись малинову ліврею, то це, напевно, був Джоб Тротер.

— Цілком правильно, сер, — ствердив містер Піквік, відповідаючи на здивований погляд судді. — І я приїхав сюди виключно для того, щоб викрити особу, про яку ми говоримо.

І містер Піквік почав виливати в настрахане вухо містера Напкінса скорочене оповідання про жахливі вчинки містера Джінгла. Він переказав, як уперше здибався з містером Джінглем; як той утік з міс Вордл, — як легко, з грошових міркувань, зрікся леді; як нічного часу заманив його в садок пансіону і як він, містер Піквік, поставив собі за мету виявити справжнє ім'я й фах цього ошуканця.

В міру того, як оповідання посувалося вперед, кров приликала до самих кінчиків вух містера Напкінса. Він підчепив капітана на перегонах у сусідньому городку. Зачаровані довгим списком його аристократичних знайомих, його незліченними подорожами та його великопанськими манерами, місис Напкінс і міс Напкінс носилися з капітаном Фіц-Маршалем і вихваляли

його в своєму виборному товаристві так, що їхні найсердечніші друзі, місис та міс Поркенгеми і містер Сідні Поркенгем, мало не луснули з заздрості. І після всього того чути тепер, що він — пройдисвіт, мандрівний комедіант і якщо не зовсім шахрай, то щось дуже близьке до того! Праведне небо! Що казатимуть Поркенгеми? Як радітиме Сідні Поркенгем, коли довідається, що його змінiali на такого суперника! Як дивитиметься він, Напкінс, в очі старому Поркенгемові на наступній судовій сесії? І який то буде козир для супротивної йому партії, коли ця історія набуде розголосу!

— А проте, — по довгій паузі сказав містер Напкінс, враз відживши, — кінець - кінцем — це тільки плітки. Капітан Фіц - Маршал — чарівна людина і тому має багато ворогів. Які докази можете ви навести, щоб ствердити свої слова?

— Зведіть нас віч - на - віч, — запропонував містер Піквік. — Я тільки цього й хочу і прошу. Поставте його на зводини зі мною і з моїми приятелями. Дальших доказів ви не потребуватимете.

— Ну, що ж, — погодився містер Напкінс, — це дуже легко зробити. Він буде в нас сьогодні ввечері, так що можна буде уникнути розголосу... в інтересах самого молодого чоловіка, розуміється. До того ж я встигну тоді й порадитись з місис Напкінс... в загальних рисах, ясна річ. Але, в кожному разі, перед тим як починати будьщо, ми мусимо кінчити вашу справу. Ходім, прошу, назад у залу засідань, сер.

Вони вийшли в сусідню кімнату.

— Грамер! — загрозово крикнув суддя.

— Ваша честь! — озвався той з усмішкою улюбленця.

— Ідіть сюди, сер, — поважно промовив суддя, — і щоб я не бачив більше отих легковажних усмішок.

Вони — просто непристойні, та, запевняю вас, вам і сміятись нема чого. Що, ваші свідчення були правдиві? Будьте тільки обережні, попереджаю, сер.

— Ваша честь, — пробелькотів Грамер, — я...

— А, ви вже замішалися! — перебив його суддя. — Ви бачили, як він замішався, містер Джінкс?

— Звичайно, сер, — відповів Джінкс.

— Тепер повторіть ваші свідчення і, знову кажу, будьте обережні. Запишіть ще раз його свідчення, містер Джінкс.

Безталанний Грамер став повторювати судді свої свідчення. Але між тим, що записував містер Джінкс, і тим, як сприймав його слова суддя, була величезна різниця. Грамер завжди заікався, а тепер, хвилюючись, став закатись ще дужче; він почав плутатися і зайшов у таку безвихідь і в такі суперечності, що містер Напкінс заявив: він не вірить йому. Вирок було скасовано, і містер Джінкс вмить знайшов двох поручителів. По закінченні всіх формальностей містера Грамера ганебно вислали з кімнати — яскравий зразок непевності фортуни людської й несталості ласки великих людей.

Коли містер Напкінс розповів своїй дружині й доньці все, що чув від містера Піквіка, місис Напкінс зараз же пригадала, що вона завжди ждала чогось подібного; що попереджала про це чоловіка; що її поради ніколи не слухають; що вона не розуміє, за кого саме вважає її містер Напкінс і таке інше.

— І подумати тільки, як мене одурено! — бідкалась міс Напкінс, видавлюючи з кожного ока по сльозі невеликого розміру.

— Мусиш дякувати своєму татові, серденько, — сказала місис Напкінс. — Як просила я цю людину розвідатись про рідню капітана! Скільки разів благала

вжити рішучих заходів! А тепер, я певна, нам ніхто не повірить; ніхто!

— Але, моя голубко... — почав був містер Напкінс.

— Не смійте звертатись до мене, ви, гідке створіння! — скрикнула леді. — Не смійте!

— Рибонько моя, — заспокоював її містер Напкінс, — адже ти сама з прихильністю ставилась до капітана Фіц-Маршала. Ти ж раз-у-раз запрошувала його до нас і не втрачала нагоди вводити його і в інші родини.

— Не казала я тобі, Генрієто, — звернулась до дочки місис Напкінс, — не казала я, що він у всьому винуватитиме мене? Не казала? — і місис Напкінс зайшла плачем.

— О, папа! — скрикнула докірливо міс Напкінс і собі заридала.

— Йому мало, що він зробив нас посміховищем усього міста. Він хоче ще всю вину скинути на мене, — обурювалась місис Напкінс.

— Як тепер з'явимось ми на люди? — сказала міс Напкінс.

— Як будемо дивитись на Поркенгемів? — ридала місис Напкінс.

— Або на Грігсів, — плакала міс Напкінс.

— Або на Сламітавкінсів, — вмивалася слізьми місис Напкінс. — Але хіба ж це обходить твого батька? Яке йому до того діло? — І на таку жахливу думку місис Напкінс заридала ще ревніше, а міс Напкінс вторувала їй.

Сльози з очей місис Напкінс виливалися рікою, доки вона встигла обміркувати трохи становище й вирішити, що найкраще було б запросити до них містера Піквіка з приятелями і дати їм змогу побачити капітана. Якби виявилось, що Піквік каже правду, капітана можна буде випроводити з дому без ніякого шуму, а

Поркенгемам пояснити зникнення молодого чоловіка тим, що його викликано до королівського двору або призначено на генерал-губернатора в Сієра-Леоні чи на Бермудських островах, чи в одній із тих чарівних місцевостей, звідки європейці, приваблені цілющим підсонням, не хочуть повертатися.

Місис Напкінс витерла сльози, міс Напкінс витерла свої, а містер Напкінс був дуже задоволений, що все влаштувалося так, як хотіла місис Напкінс. Містера Піквіка з приятелями, після того, як вони знищили сліди недавніх сутичок, було запрошено до дам, а далі й на обід. Містера Веллера, в якому досвідчене око судді за півгодини викрило одного з найсимпатичніших хлопців у світі, віддали під спеціальний догляд містера Мазла, і той, виконуючи наказ місис Напкінс, повів Сема вниз на кухню.

— А багато у вас дам? — спитав Сем дорогою.

— На кухні тільки двоє, — відповів містер Мазл, — куховарка й покоївка. Є в нас ще хлопець для чорної роботи та дівчинка, але вони обідають у пральні.

— В пральні! Чому ж це так? — здивувався містер Веллер.

— Спершу, коли вони тільки прийшли, ми пробували садовити їх за наш стіл, а потім не витримали. У дівчини надзвичайно вульгарні манери, а хлопець так сопе, що їсти разом із ним просто неможливо.

— Ач, мале порося! — зауважив містер Веллер.

— О, прямо жах! Оце найгірше в службі на провінції. Молодь тут завжди дикуни якісь. Сюди прошу, містер Веллер, — містер Мазл дуже ввічливо ввів Сема в кухню.

— Мері, — сказав містер Мазл гарненькій покоївці, — це — містер Веллер. Пан просить прийняти його якнайкраще.

— І ваш пан — мастак у цій справі, як я бачу, — вклонився містер Веллер, кидаючи на Мері захоплений погляд, — знав куди мене послати.

— Ах, який ви, містер Веллер! — зашарілась Мері.

— Ніколи такого ще не бачила! — скрикнула куховарка.

— Вибачте, куховарко, — сказав містер Мазл, — я вас і не помітив. Дозвольте відрекомендувати вас, містер Веллер.

Всі сіли до столу. Невимушені манери й розмовні галанті містера Веллера так зачарували його нових знайомих, що вже на половині обіду вони були сердечними приятелями і в усіх подробицях знали про злочинну поведінку Джоба Тротера.

Дружні розмови та веселощі були саме в розпалі, коли біля садової хвіртки задеренчав дзвоник, а незабаром двері на кухню відчинились, і в кімнату ступив не хто інший, як Джоб Тротер.

Ми сказали „ступив“, але на цей раз ми висловились не зовсім точно. Двері відчинились, і на порозі з'явився містер Тротер. Він ступив би в кімнату, якби в око йому не впав містер Веллер. Тепер же він відступив на крок або на два назад і, закам'янівши, розгублено дивився перед собою.

— Ось і він! — скрикнув Сем, схоплюючись з місця. — А ми тільки що говорили про вас. Як вам ведеться? Заходьте ж.

І, поклавши руку на малиновий комір сторопілого Джоба, містер Веллер втяг його в кухню, зачинив на ключ двері й передав ключ містерові Мазлу, що спокійнісінько заховав його собі в кишеню.

— Оце так щастя! — скрикнув Сем. — Подумайте лиш: мій пан маєприємність зустрітися з вашим нагорі, а я маю радість бачити вас тут унизу. Ну, як

посуваються справи і що чувати про роздрібну торгівлю? Але я справді радий бачити вас. Яким щасливим ви виглядаєте! Просто насолода дивитись на вас. Правда, містер Мазл?

— Безперечна правда, — ствердив містер Мазл.

— А який він веселий! — казав Сем.

— І в якому гарному настрої! — підтримав Мазл.

— І такий задоволений, що бачить нас; це нам так приємно! — вів далі Сем. — Сідайте ж, сідайте!

Містер Тротер дав посадити себе в крісло напроти каміна і поводив своїми маленькими оченятами то на містера Веллера, то на містера Мазла, але не говорив нічого.

— А тепер, — промовив Сем, — я хотів би спитати вас, так, просто з цікавості, що ви думаєте про одного милого, добре вихованого джентльмена, що раз - у - раз використовує свою рожеву хусточку і завжди тягає з собою всі чотири євангелії?

— І збирається побратись з куховаркою, — додала ображена леді. — Негіднику!

— А потім хоче спокутувати всі свої гріхи, відкривши крамницю, — вкинула слово покоївка.

— І я маю дещо сказати вам, молодий чоловіче, — урочисто промовив містер Мазл, допечений натяками, що містилися в двох останніх фразах. — Ця леді (він показав на куховарку) — моя наречена, і, дозволяючи собі базікати про роздрібні крамниці, ви ображаєте мої найделікатніші почуття. Ви зрозуміли мене, сер?

Тут містер Мазл, що мав дуже добру думку про свою красномовність, у якій він намагався наслідувати свого пана, зробив паузу, чекаючи на відповідь.

Проте містер Тротер не відповів нічого, і тоді містер Мазл промовив урочистим тоном:

— Цілком можливо, сер, що кілька хвилин вас не

кликатимуть нагору, бо саме тепер мій пан шпетить вашого пана, сер. Отже, ви, сер, матимете час на маленьку приватну розмову зі мною, сер. Ви розумієте мене, сер?

Містер Мазл знову спинився, чекаючи на відповідь, і містер Тротер знову розчарував його.

— Ну, що ж? — сказав містер Мазл, — нічого не вдієш. Дуже шкодую, що мені доведеться порозуміватися з вами в присутності дам, але цього вимагає нагальність даного випадку. Кімната коло кухні вільна, сер. Якщо ви зайдете туди, а містер Веллер ласкаво погодиться бути за свідка, ми встигнемо з'ясувати все, поки нам подзвонять з кімнат. Ходім, сер.

І містер Мазл зробив кілька кроків у напрямі до суміжної кімнати, дорогою, щоб не гаяти часу, скидаючи ліврею.

Почувши останні слова цього одчайдушного виклику і побачивши, що містер Мазл лагодиться виконати загрозу, куховарка пронизливо закричала і метнулася до містера Джоба Тротера, що саме підвівся з крісла. Енергійна леді почала шарувати його широке плискате обличчя так завзято, як може робити це тільки розлючена жінка, а потім, запустивши пальці в Тротерові чорні патли, висмикнула з них стільки волосся, що його стало б на кілька десятків траурних обручок. Виконавши цю роботу з усім запалом, навіяним любов'ю до містера Мазла, куховарка відступила і, буди жінкою дуже тендітною й чутливою, зараз же схилилась на буфет і знепритомніла.

В цю хвилину задеренчав дзвоник.

— Це вас кличуть, Джоб, — сказав Сем і раніш, ніж той встиг щось відповісти, схопив його за руку. Містер Мазл ухопив хлопця за другу руку і таким спо-

собом — один підштовхуючи, а другий тягнучи — вони приставили його у вітальню.

Там перед ними розгорнулася надзвичайно цікава картина. Альфред Джінгл, есквайр, він же й капітан Фіц-Маршал, стояв біля дверей з капелюхом у руці і з усмішкою на лиці, ані трохи не зворушений своїм прикритим становищем. Перед ним стояв містер Піквік, що, очевидно, тільки що дав йому добру науку, бо його ліва рука була під фалдами фрака, а права висіла ще в повітрі — поза, властива йому під час його промов. Неподалік з обуреним обличчям стояв містер Тапмен, відтягуваний назад двома своїми молодшими приятелями. У протилежному кінці кімнати стояли містер Напкінс, місис Напкінс і міс Напкінс, похмурі, величні й страшенно зніяковілі.

— Що заважає мені, — казав містер Напкінс поважним судним тоном, — що заважає мені заарештувати їх, як волоцюг і жульманів? Тільки якась дурняча добрість.

— Ні, старий, не добрість, а гордість, — абсолютно спокійно відповів Джінгл. — Хотіли були впіймати капітана... ха-ха-ха!.. дуже добре... дружина для доньки... кепська штука розголошувати... ні за що в світі... вам же буде соромно... дуже.

— Негіднику! — скрикнула місис Напкінс. — Ми з презирством ставимось до ваших низьких обмов.

— Я завжди ненавиділа його, — сказала Генрієта.

— О, звичайно! — засміявся Джінгл. — Високий молодий чоловік... старий коханець... Сідні Поркенгем... заможний, заможний хлопець... але не такий заможний, як капітан, правда?.. Викинути його... геть його... все для капітана... нема нікого, як капітан... всі дівчата божеволіють... га, Джоб?

— Містер Напкінс, — сказала старша леді, — про це

зовсім не варто говорити перед слугами... Звеліть вивести звідси цих негідників.

— Зараз, моя люба, — не сперечався містер Напкінс. — Мазл!

— Тут, ваша честь.

— Одчиніть вихідні двері!

— Слухаю, ваша честь.

— Залиште будинок! — звелів містер Напкінс, велично вказуючи рукою на двері.

Джінгл усміхнувся й пішов до виходу.

— Стійте! — спинив його містер Піквік.

Джінгл спинився.

— Вас, власне, слід було б покарати суворіше за всі ваші і вашого лицемірного друга знущання наді мною.

Джоб Тротер дуже чемно вклонився й притиснув руку до серця.

— Я, кажу, — продовжував містер Піквік, починаючи вже сердитись, — я, кажу, міг би вимагати для вас більшої кари, але я задовольняюся тим, що викрив вас і тим виконав свій громадський обов'язок. Це й моя ласка, сер, і, сподіваюся, ви її пам'ятатимете.

Коли містер Піквік сказав це, Джоб Тротер приклав руку до вуха, ніби боявся прогавити хоч слово з його промови.

— І мені лишається тепер тільки одне, сер, — закінчив містер Піквік, уже вкрай розлючений. — Я хочу сказати, що вважаю вас за падлюку і... і... за розбійника... і за все найгірше, що я будьколи чув або бачив, крім цього святобожного пройдисвіта в малиновій лівреї.

— Ха - ха - ха! — розсміявся Джінгл. — Хороший хлопець — Піквік... ніжне серце... кремезний дідок... не треба тільки нервуватись... погана штука... дуже...

ну, тим часом... колись побачимось... не хнюптесь... ристю,¹ Джоб.

По цих словах містер Джінгл наклав собі на голову капелюх і вийшов з кімнати. Джоб Тротер на мить залишився, озирнувся навкруги, усміхнувся, з глузливою врочистістю вклонився містерові Піквіку, зухвало підморгнув до містера Веллера і пішов услід за своїм талановитим паном.

— Сем! — гукнув містер Піквік, побачивши, що містер Веллер і собі пішов за ними.

— Сер?

— Лишайтеся тут.

Містер Веллер завагався.

— Лишайтеся тут, — повторив містер Піквік.

— Чи не міг би я трохи полатати боки тому Джобові? — спитав містер Веллер.

— Звичайно, ні, — заборонив містер Піквік.

— Може, я міг би викинути його через хвіртку, сер? — запропонував містер Веллер.

— Ні в якому разі, — відповів його пан.

Уперше за весь час служби в містера Піквіка на обличчя Сема ліг незадоволений вираз. Але обличчя те незабаром проясніло, бо він побачив, як Мазл, сховавшись за дверима, зненацька вискочив на площадку й дуже спритно штовхнув містера Джінгла з помічником із сходів просто в діжки з американським алое.

— Виконавши свій обов'язок, сер, — звернувся містер Піквік до судді, — я з моїми приятелями побажаю вам усього кращого. Дякуючи вам за гостинність, я від імени нас усіх дозволяю собі запевнити вас, що ми ніколи не зловживали б нею й не дозволили б собі

¹ Гра словами *to trot* — бігти ристю.

деяких протизаконностей, якби нас не спонукало до цього почуття громадського обов'язку. Завтра ми повертаємось до Лондона. Ваш секрет у вірних руках.

Висловивши таким шляхетним способом протест проти ранкового з ними поводження, містер Піквік низенько схилювся перед дамами і, не зважаючи на прохання всієї родини залишитися ще, у супроводі своїх друзів вийшов з кімнати.

— Надіньте капелюх, Сем,—сказав містер Піквік.

— Він унизу, сер,—відповів Сем і побіг по нього.

В кухні нікого не було, крім гарненької покоївки. Вони вдвох стали шукати капелюх і знайшли його аж у тісному кутку. Сем і гарненька покоївка мимоволі опинилися близько одне біля одного. І як воно вже сталося — трудно сказати — тільки Сем поцілував Мері.

— Сем,—крикнув містер Піквік, перехилившись через поручні.

— Іду, сер,—відгукнувся Сем, збігаючи сходами.

— Як довго ви там були!

— Там було щось за дверима, сер; не можна було зразу їх відчинити,—відповів Сем.

Такий був перший епізод першого кохання містера Веллера.

РОЗДІЛ ХХІ,

що містить у собі короткий звіт про хід справи „Бардл проти Піквіка“.

Викривши Джінгла й тим досягши головної мети своєї подорожі, містер Піквік вирішив негайно повернутись до Лондона. Йому кортіло познайомитися з заходами, тим часом вжитими проти нього панами Додсоном і Фогом. Здійснюючи свій намір з усією властивою його рішучій вдачі енергією, він ранком наступного дня сів на перший же лондонський диліжанс і того ж таки вечора в супроводі трьох своїх друзів та містера Семюела Веллера прибув до столиці в добромu здоров'ї.

Тут приятелі на короткий час розлучилися. Пани Тапмен, Вінкл і Снодграс роз'їхались кожен до своєї оселі, щоб гаразд підготуватися до майбутнього візиту в Дінглі-Дел, а містер Піквік із Семом заїхали до старого, дуже пристойного готелю, а водночас і таверни „Джордж та Яструб“ на Ломбардській вулиці.

Містер Піквік пообідав, випив другий кухоль свого улюбленого портвейну, напнув на голову шовкову хусточку, поставив ноги на ґрати каміна й відхилився назад у дуже вигідному кріслі, коли в кімнату ввійшов містер Веллер з саквоюжем у руці і порушив тихомирний настрій свого пана.

— Сем!— сказав містер Піквік.

— Сер,— озвався містер Веллер.

— Я оце думав, Сем, про те, що в місис Бардл на Госвелській вулиці залишилось чимало моїх речей. Їх треба було б узяти звідти перед тим, як я знову поїду з Лондона.

— Зараз, сер?— спитав містер Веллер.

— Зараз,— відповів містер Піквік.— Але чекайте,— додав він, виймаючи з кишені гаманець.— Треба заплатити ще за квартиру. Правда, квартал кінчається тільки в грудні, та все одно — заплатіть зараз. Я маю попередити про свій від'їзд за місяць. Ось вам моя писана заява. Передайте її й скажіть місис Бардл, що вона може вивішувати об'яву та наймати квартиру тепер же.

— Дуже добре, сер,— сказав містер Веллер.— Більше нічого, сер?

— Більше нічого, Сем.

Містер Веллер спроквола підійшов до дверей, немов чекав чогось; не поспішаючи відчинив їх, поволі вийшов і повагом причинив їх пальців на два, коли містер Піквік гукнув на нього знову:

— Сем!

— Сер?— озвався містер Веллер, ввійшовши у кімнату, і щільно зачинив двері.

— Я не заперечуватиму, Сем, коли ви довідаєтесь, як ставиться до мене місис Бардл, і дізнаєтесь, чи й дійсно вона здатна довести до кінця цю підлу справу. Я кажу, що не заперечуватиму, якби ви зробили так, Сем, коли вам охота,— промовив містер Піквік.

Сем кивнув головою на знак того, що розуміє, в чому тут річ, і залишив кімнату, а містер Піквік знову насунув шовкову хусточку на голову й уместився покусати.

Було коло дев'ятої, коли містер Веллер добувся до Госвелської вулиці. Пара свічок горіла в кімнаті, що виходила на вулицю; пара жіночих капелюхів одбивалась на віконній завісі. В місис Бардл були гості.

Сем подзвонив і по досить довгому чеканні почув, як пара маленьких чобіт задріботіла по сходах—то йшов добродій Бардл.

— А, маленький громадянине,— привітав його Сем,— як там поживає твоя мати?

— Вона живе дуже добре,— відповів добродій Бардл,— і я теж.

— Ну, хвалити бога за це,— сказав Сем.— Піди ж і повідом її, що я хочу говорити з нею. Підеш ти, маленький феномен?

Добродій Бардл побіг до вітальні виконувати доручення.

Два жіночі капелюхи, що їх тінь вирізнялась на віконній завісі, були головні убори двох найближчих приятельок місис Бардл. Ці леді тільки но прийшли, щоб порозкошувати чашкою чаю й повечеряти теплими свинячими ніжками та підсмаженими сирниками. Сирники смачно шипіли та підрум'янювались на маленькій мідній сковороді; свинячі ніжки апетитно визирали з каструльки; а місис Бардл і дві її приятельки тим часом перетирали на зубах інших своїх приятельок і знайомих.

— Слуга містера Піквіка!— верескнула місис Бардл, коли її син сповістив про прихід Сема, і зблідла.

— Боже мій!— скрикнула місис Клапінс.

— Ніколи не повірила б, якби сама не була тут,— підтримала її місис Сендерс.

— Що ж мені тепер робити?— метушилася місис Бардл.

— Я думаю, вам слід прийняти його, тільки при

вашому побаченні мусить бути свідок,—порадила місис Клапінс.

— Я думаю, що два свідки було б законніше,— сказала місис Сендерс, що палала з цікавості.

— Мабуть, краще було б покликати його сюди?— сказала місис Бардл.

— Безперечно,— ствердила місис Клапінс, якій ця ідея дуже сподобалась.— Приведи його сюди, чоловічку, і зачини парадні двері.

Містер Веллер не забарився і, з'явившись до вітальні, виклав справу так:

— Дуже шкодую, що турбую вас, мадам, як казав злодій, затикаючи одній леді хусткою рота, але мій пан тільки що приїхав до Лондона і незабаром виїздить знову. Отже, я не міг зробити інакше, як бачите.

— Молодий чоловік, безперечно, не повинен відповідати за провини свого пана, — сказала місис Клапінс, вражена чепурною зовнішністю містера Веллера та його розмовою.

— Авжеж що ні, — погодилась місис Сендерс, поглядаючи скоса на каструлю і подумки вираховуючи, скільки свинячих ніжок припаде на кожного, якщо Сем залишиться вечеряти.

— Справа, у якій я до вас прийшов, полягає ось у чому, — провадив Сем далі, нехтуючи зауваженням дам.— Поперше, передати заяву мого пана: це раз. По-друге — сплатити за квартиру: оце вам два. Потретьє, попросити вас зібрати докупи всі його речі й передати їх тому, кого він пришле по них. Почетверте, сказати вам, що ви можете зараз же наймати помешкання. Оце й усе.

— Що б там не було, — промовила місис Бардл, — а я казала й казатиму, що містер Піквік завжди, крім одного випадку, повадився як справжній джентльмен. Гроші за ним були, як за банком.

І місис Бардл, приклавши хусточку до очей, вийшла з кімнати написати розписку.

— Ось розписка, містер Веллер, — сказала вона, повернувшись, — а це решта. Я сподіваюсь, ви на спомин про старе знайомство не відмовитесь випити краплину чогонебудь, щоб зогрітися.

Сем зрозумів, що виграє він, коли залишиться, і погодився. Тоді місис Бардл вийняла з невеличкої шафи в стіні чорну пляшку та склянку і була така неуважна, що не помітила, як, наливши містерові Веллеру, витягла ще три склянки і наповнила й їх.

— Дивіться, місис Бардл, що ви наробили, — зауважила місис Клапінс.

— Ну, що ж, це не погано, — сказала місис Сендерс.

— А, бідна моя голово! — зітхнула місис Бардл.

Сем одразу збагнув, про що мова, і рішуче сповістив, що ніколи не п'є перед вечерею, якщо разом із ним не п'є якась леді. Дами засміялися, і місис Сендерс згодилась, нарешті, зробити йому приємність і ковтнути трохи з своєї склянки. Та Сем настоював, щоб чарка йшла кругом, так що довелося випити всім. Потім місис Клапінс виголосила тост за успіх справи „Бардл проти Піквіка“, після чого дами наповнили по вінця свої склянки й розбалакалися.

— Я думаю, ви чули про те, що сталося, містер Веллер, — сказала місис Бардл.

— Чув щось таке, — відповів Сем.

— Жахна річ — виступати в такій справі перед публікою, — жалілася місис Бардл, — але це, здається, єдине, що мені лишається. І мої адвокати, пани Додсон і Фог, кажуть, що, за всіма даними, я маю виграти. Просто не дам собі ради, що мені робити, містер Веллер.

— А коли слухатиметься справа? — спитав Сем.

— В лютому чи в березні, — відповіла місис Бардл.

— А скільки буде у вас свідків? — зацікавилась місис Клапінс.

— Щодо свідків, то їх не бракуватиме, — сказала місис Сендерс.

— А як злостимуться Додсон і Фог, якщо програють справу! — додала місис Клапінс. — Це ж — просто спекуляція з їхнього боку.

— Ви думаєте — спекуляція? — здивувалась місис Сендерс.

— Але справу буде виграно, — закінчила місис Клапінс.

— Сподіваюсь, — висловила надію місис Бардл.

— О, в цьому не може бути жодного сумніву, — заспокоїла її місис Сендерс.

— Ну, а я, — сказав Сем, підводячись з стільця й ставлячи на місце склянку, — я з свого боку можу побажати вам тільки одне: щоб усе було так, як ви хочете.

— Дякую, містер Веллер, — із запалом промовила місис Бардл.

— Щождо Додсонів та Фогів і всіх подібних до них добродійників, які, аби заробити, сварять між собою добрих людей та примушують своїх клерків вишукувати приклучки для чвар, то їм я бажаю дістати ту нагороду, яку я дав би їм сам, — сказав містер Веллер.

— А я хотіла б, щоб вони дістали нагороду, на яку заслуговують усі добрі та чесні люди, — промовила вдячна місис Бардл.

— Амінь! — закінчив Сем. — Щасливого їм та багатого життя. Надобраніч вам, пані.

На велику радість місис Сендерс, господиня відпустила Сема, і не натякнувши на свинячі ніжки та сирники Цим стравам леді, за юнацькою допомогою

добродія Бардла, віддали належну шану, і під їхнім потужним натиском вони зникли цілком.

Містер Веллер, повернувшись до „Джорджа та Яст-руба“, сумнівно переказав своєму панові всі цікаві відомості про діяльність Додсона та Фога, які він спромігся дістати під час свого візиту до місис Бардл. Побачення з містером Перкером, яке відбулось найближчими днями, більше ніж ствердило доповідь містера Веллера. Отже, містер Піквік готувався до відвідання Дінглі - Дела з приємним почуттям, що через два чи три місяці йому випаде привселюдно виступати в королівському суді, відповідаючи за порушення обіцянки одружитись, і що позивач матиме всі переваги, бо на його боці будуть і фатальний збіг обставин, і величезне вміння Додсона та Фога.

РОЗДІЛ XXII

Веселий різдвяний розділ, що містить у собі оповідання про весілля та інші деякі спортивні звичаї, яких — навіть у весіллі — за наших звироднілих часів не додержують уже з такою побожною точністю.

Моторні наче бджоли, якщо не сказати: легкі наче феї, зійшлися чотири піквікці ранком двадцять другого грудня того року, коли відбувалися й відбулися ці правдиво описувані події. Старий рік, як то робили давні філософи, готувався згуртувати круг себе друзів, щоб серед гамору святкування тихенько й спокійно піти собі геть. Весела й радісна була пора; весело й радісно було і чотирьом, серед сили інших, серцям, що з приємністю чекали на її прихід.

Містер Піквік з його друзями сіли на імперіал Магтонського диліжанса, позакутувані в шуби, шарфи та довгі дорожні плащі. Портпледы й чемодани вже були на місці, і містер Веллер з кондуктором силкувалися втиснути в невеликий ящик під передком величезну рибину, в багато разів більшу за ящик і вкладену в довгий коричневий кіш, зверху прикритий соломною, залишений насамкінець, бо йому безпечніше лежати на півдюжині барилиць місцевих устриць. Всі вони становили власність містера Піквіка й розташовані були в порядку на дні ящика. Обличчя містера Піквіка виявляло найпалкішу цікавість, коли він дивився, як містер Веллер

з кондуктором намагались убгати риби́ну в ящик, спершу — вперед головою, потім — хвостом, перекидали кіш то вгору верхом, то вгору дном; пхали його в ящик то боком, то прямо. Невблаганна риби́на вперто опиралася проти всіх тих викрутасів, аж доки кондуктор ударив у самісіньку середину коша, який зараз же зник у ящику, а разом із ним зникли і плечі та голова кондуктора, що, не сподівавшись такого раптового припинення пасивного опору риби́ни, зазнав дуже неприємного штовхана на невимовну потіху всіх воротарів та прохожих. Після того містер Піквік усміхнувся дуже добродушною усмішкою і, виймаючи шилінг з кишені жилета, попросив кондуктора, коли той вилазив з ящика, випити за його здоров'я склянку теплого бренді з водою. Кондуктор усміхнувся, а за компанію усміхнулися й пани Вінкл, Снодграс та Тапмен. Кондуктор з містером Веллером зникли на п'ять хвилин, дуже ймовірно, ковтнути теплого бренді з водою, бо від них, коли вони повернулися, дуже тхнуло ним. Кучер виліз на передок, містер Веллер зскочив на місце позаду, піквікці натягли на ноги плащі й закутали шарфами носи, конюхи зняли з коней попони, кучер весело крикнув: „гаразд“, і коні рвонули з копита.

О третій годині того ж таки дня веселі й свіжі подорожні стояли вже на сходах маглтонського готелю „Голубий Лев“, чимало випивши дорогою елю та бренді, що дозволило їм чинити опір морозові, який закув у залізні кайдани землю й прегарним мереживом вимережив дерева та живоплоти. Містер Піквік заклопотано лічив барильця з устрицями й доглядав за тим, як з ящика диліжанса витягали кіш з рибиною, коли йому здалося, ніби хтось легенько смикає його за рукав. Оглянувшись, він побачив, що особою, яка таким способом намагалася притягти його увагу до себе,

був улюблений паж містера Вордла, читачам цієї неприкрашеної історії відомий більше під виразистим назвиськом гладкого хлопця.

— Ага! — сказав містер Піквік.

— Ага! — промовив гладкий хлопець і, глянувши на кіш з рибиною та барилька з устрицями, радісно захмикав. Він протягом останнього часу ще погладшав.

— А обличчя у вас досить таки рожеве, голубчику, — зауважив містер Піквік.

— Я заснув трохи перед самим каміном, — пояснив хлопець, обличчя якого після годинного сну коло вогню набуло кольору цегли. — Хазяїн прислав мене сюди з візком, щоб я одвіз ваш багаж додому. Він хотів був посилати по вас верхові коні, а потім вирішив, що такого холодного дня вам краще буде пройти пішки.

— Правильно, правильно, — поквапився відповісти містер Піквік, добре пригадуючи останню свою подорож по цій дорозі. — Ми краще підемо пішки. Сем!

— Сер? — озвався містер Веллер.

— Допоможіть служникові містера Вордла покласти багаж у візок і їдьте потім разом із ним. Ми вирушимо зараз.

Віддавши таке розпорядження й розрахувавшись з кондуктором, містер Піквік з трьома приятелями подався стежкою через поля й незабаром зник з очей, Сем же, поклавши багаж, сів на передок і, вдаривши віжками по старій коняці, рішуче покотив до Мейнорської ферми.

Містер Піквік і його приятелі, у яких від ходи пожвавішав кровобіг, весело посувалися вперед. Земля була тверда, як криця. Припорошена памороззю трава хрускала під ногами. Сухе чисте повітря проймало морозом. А швидке наближення сірого присмерку при-

мушувало піквікців з великою приємністю думати про вигоди, що чекали їх на гостинній фермі.

Була обідня пора такого роду, що може спонукати двох літніх джентльменів, які опиняться вдвох серед поля, скинути пальта й з дитячою щирістю почати гратись у чехарду, і ми твердо переконані, що запропонуй тоді містер Тапмен свою спину, містер Піквік з величезною радістю пристав би на ту пропозицію.

Але містер Тапмен не мав охоти робити йому таку послугу, і приятелі йшли вперед, весело розмовляючи. Звернувши на стежку, що йшла між двома живоццотами, вони почули гомін багатьох голосів і, перше ніж устигли розібрати звідки він виходить, опинилися серед товариства, що дожидалося їхнього прибуття. Звернуло увагу піквікців на цей факт голосне „ура!“, що вихопилось з рота старого Вордла, як тільки їх побачили.

Поперше, там був сам Вордл, що виглядав, якби то було можливо, ще веселішим ніж звичайно, потім там була Белла з своїм вірним Трандлем, і нарешті там була Емілія і ще вісім чи десять молодих леді. Леді приїхали на весілля, що мало відбутись наступного дня, і були в щасливому й урочистому настрої, як і всі панни в таких важливих випадках.

Церемонія рекомендації була дуже нескладна. Ми сказали б навіть, що церемонії не було ніякої. Через дві хвилини містер Піквік кепкував з молодих леді, що відмовлялись перелазити через пліт, поки він на них дивиться, або, мавши гарненькі ніжки, по п'ять хвилин простоювали на перелазі, удаючи, що бояться ворухнутись, і поводився з ними так, ніби знав їх усе життя. Цікаво відзначити, що містер Снодграс помагав Емілії значно старанніше, ніж того вимагав її страх

перед трифутовим перелазом, біля якого було покладено, як східці, два камені; а одна кароока молоденька панна в чепурних, оторочених хутром черевичках аж надто верещала, доки містер Вінкл не запропонував підсадити її. Всі почували себе вдоволеними й щасливими.

Але коли так любо й весело було поза будинком, то як же щиро й сердечно привітали наших подорожніх на фермі! Стара леді сиділа на своєму звичайному місці в залі, тільки, будши в трохи поганому настрої, недочувала більше, ніж звичайно. Взимку вона не виходила на повітря і, подібно до багатьох інших старих, вважала за особисту образу, коли хтось дозволяв собі щонебудь, чого не можна було їй.

— Мамо, — сказав містер Вордл, — містер Піквік. Ви впізнаєте його?

— Кинь це, — поважно відповіла леді, — і не турбуй містера Піквіка таким старим мотлохом, як я. Нікому я зараз не потрібна, і зрештою — це природна річ. — Тут стара пані хитнула головою й тремтячими руками почала обсмикувати свою шовкову сукню.

— Вибачте, мадам, — промовив містер Піквік, — але ви кривдите свого старого друга. Я приїхав сюди спеціально, щоб перекинутися з вами словом та заграти у віст, і ми покажемо всім оцим хлопцям та дівчатам, як треба танцювати менует, ще перед тим, як вони постаріють на сорок вісім годин.

Стара леді повеселішала, але не хотіла показати цього відразу і тому сказала тільки:

— На жаль, я не можу чути його.

— Та годі вже, мамо, — втрутився містер Вордл. — Не сердьтесь. Згадайте про бідну Беллу. Мусите підбадьорювати її.

Добра стара леді чула його слова, і губи її затремтіли. Але старість має право на деякі примхи.

Були вони і в неї. Отже, старенька ще раз обсмикнула свою сукню і, звертаючись до містера Піквіка, промовила :

— Ах, містер Піквік, коли я була дівчиною, молоді люди були зовсім інші.

— Безумовно, мадам, — погодився містер Піквік, — і ось чому мені так до вподоби ті кілька чоловік з них, які зберегли ще сліди старовини. — І, кажучи таке, містер Піквік притяг до себе Беллу, поцілував її в лоб і примусив сісти на ослінчик коло ніг старенької. Чи то вираз на обличчі внучки, повернутому до бабусі, чи то зворушливі слова містера Піквіка розчулили стару леді; може, була тут і якась інша причина — ми цього не знаємо. В кожному разі, стара зовсім розтанула, кинулась на шию Белли, і весь її поганий настрій випарився в потоці мовчазних сліз.

Непомітно й весело минав вечір. Галасливі були жарти й регіт навколо круглого стола. Довго ще потому, як пішли до себе жінки, ходили круг стола келехи з старим вином, заправленим прянощами. Міцний був сон і солодкі снилися сні цієї ночі. Цікаво відзначити, що сні містера Снодграса мали постійний зв'язок з Емілією Вордл, а головною постаттю в мріях містера Вінкла була молода кароока леді з лукавою усмішкою і в надзвичайно гарненьких черевиках, оточених хутром.

Ранком наступного дня містер Піквік прокинувся від гомону голосів і тупотіння ніг, що могли розбудити навіть гладкого хлопця. Великий муж сів на ліжку й прислухався. Служниці та гості весь час бігали туди й сюди. Теплої води просили так голосно, голок і шпильок вимагали так часто і стільки разів приглушеним голосом скрикували: „Затягніть мене, будь ласка, душко!“, що містер Піквік з сердечної простоти

спершу подумав був, що в домі скоїлось щось жахне і, тільки очунявши трохи, згадав про весілля. Як випадок цей був незвичайний, то містер Піквік одягався ще дбайливіше, ніж завжди, а одягнувшись, зійшов до їдальні.

Всі служниці в новісіньких сукнях з рожевого мусліну і в білих чепчиках на головах ганяли по всьому будинку в стані такого збудження, яке й описати не можна. Стара леді вийшла до столу в газетовій сукні, яка протягом двадцяти років не бачила світла, коли не рахувати кількох гультяїв — сонячних променів, що крізь шпарку зазирали в скриню, де вона лежала. Містер Трандл тримався бадьоро і майже не виявляв хвилювання. Добродушний старий джентльмен намагався бути дуже безтурботним і жвавим, але не завжди мав успіх у своїх спробах. Всі дівчата були в білому мусліні і в сльозах, крім двох-трьох, ушанованих дозволом бути нагорі коло нареченої й дружок. Піквікці вбралися в свої найкращі костюми і аж сяяли в них. З площадки перед домом долинав гамір цілої юрби хлопців, юнаків і дорослих, так або інак зв'язаних з фермою. У петельці в кожного з них був білий бант, і всі вони метушились та галасували під проводом містера Веллера, що встиг набути величезної популярності і почував себе на фермі так, ніби народився тут.

Не заходячи в подробиці, скажемо, що вінчання відбулося в парафіальній дінгліделській церкві, і відправив його старий священник; що підпис містера Піквіка ще й досі зберігся під шлюбним актом; що кароока молода леді накреслила своє ім'я непевним і трохи тремтячим письмом; що підписи Емілії та інших дружок — дуже нечіткі; що вся церемонія пройшла якнайкраще; що всі панни визнали, що вона не така

страшна, як вони думали раніше; і хоч власниця карих очей та лукавої усмішки запевняла містера Вінкла, що ні за що в світі не погодилася б на таке, ми, проте, маємо найсерйозніші підстави гадати, що вона помилялася. До наведеного вище маємо додати, що містер Піквік перший поздоровив молоду і при тому надів їй на шию прекрасний золотий годинник на золотому ланцюжку, яких до того часу, крім ювеліра, не бачило жодне око людське. Потім весело, як міг, оддзвонив старий церковний дзвін, і вся громада подалась додому снідати.

— Вордл,—сказав містер Піквік, коли вони сіли до столу,—склянку вина на честь цієї щасливої події!

— З насолодою, друже,—відповів містер Вордл.— Джо! Ач, клятий хлопець, знову заснув.

— Ні, я не сплю, сер,—озвався гладкий хлопець, вилазячи з темного кутка, де він уминав чималий пиріг, хоч далеко не з тою повільністю та поважністю, що характеризувала всі вчинки цього джентльмена.

— Налий вина містерові Піквіку.

— Слухаю, сер.

Гладкий хлопець наповнив склянку містера Піквіка і став позад стільця свого пана, з похмурою радістю стежачи, як рухались ножі й виделки та як переходили страви з тарілок до ротів товариства.

— Щастя вам боже, друже,—сказав містер Піквік.

— І вам, милий друже, того ж,—відповів Вордл, і вони випили один до одного.

— Місис Вордл,—промовив містер Піквік,—нам, найстаршим, з цієї радісної нагоди слід було б випити чарочку.

Стара леді в своїй глазетовій сукні велично сиділа на чільному місці стола, мавши по один бік від себе новоодружену внучку, а по другий — містера Піквіка.

Хоч наш герой говорив не дуже голосно, вона відразу зрозуміла його і випила повну склянку на його щастя та довгий вік. Потім люба старенька вдалася в найточніше та найпростіше оповідання про своє власне весілля, докладно описала високі закаблуки, що носили тоді, і окремо розповіла кілька подробиць з життя та пригод покійної красуні леді Толімглавер. Оповідаючи, стара леді весело реготала, а молоді панни й собі заходилися сміхом, бо аж ніяк не могли зрозуміти, про що розказує бабуня. Їхній регіт примусив стару леді розповісти ще одну знамениту історію, яка мала вдсятеро більше успіху, і це остаточно створило їй гарний настрій. Потім розрізали пиріг,—і, коли він кружляв по столу, молоді панни відламували від своєї пайки по маленькому шматочку, щоб, поклавши його під подушку, побачити уві сні суженого.

— Містер Мілер,—удався містер Піквік до свого старого знайомого — гучноголосого джентльмена,—склянку вина.

— З великою охотою,—урочисто відповів гучноголосий джентльмен.

— А зі мною хіба не вип'єте? — спитав добродушний старий священик.

— А зі мною? — промовила його дружина.

— І зі мною, і зі мною,—підхопили двоє бідних родичів на останніх місцях, що завзято пили й їли і з усього сміялися.

Містер Піквік із захопленням приймав кожную нову пропозицію, і його очі випромінювали радість та задоволення.

— Леді й джентльмени! — раптом виголосив він, звівшись на ноги.

— Слухайте, слухайте! — у надпориві почувань скрикнув містер Веллер.

— Покличте сюди всіх слуг,— звелів містер Вордл і тим урятував Сема від привселюдної догани, яку той інакше неодмінно дістав би від свого пана.— Дайте їм по склянці. Нехай вип'ють за здоров'я молодих. Прошу далі, Піквік.

І серед цілковитої мовчанки, перериваної подеколи шептанням служниць, містер Піквік розпочав свою промову.

— Леді й джентльмени... ні, я не казатиму — леді й джентльмени, а назву вас — мої друзі, мої любі друзі, якщо дами дозволять мені таку вільність...

Тут мову йому перебив громовий вибух оплесків з боку жіноцтва. І серед цього галасу виразно чути було голос власниці карих очей, що обіцяла розцілювати любого містера Піквіка. Містер Вінкл люб'язно запропонував їй свої послуги як посередника. „Ідіть собі геть!“ — відповіла на це кароока леді, додавши поглядом: „коли можете“.

— Мої любі друзі,— казав містер Піквік,— я пропоную випити до молодої й молодого; нехай благословить їх бог. (Оплески й сльози). Мій юний друг Трандл,— я його знаю,— чудова всіма сторонами людина; а його дружина — чарівна жінка, що, я певен, спроможеться дати і в іншому місці щастя, яке протягом двадцяти років сіяла вона в отцевому домі. (Тут гладкий хлопець вибухнув таким ревним плачем, що містер Веллер мусив був узяти його за комір і вивести з кімнати). Я хотів би бути молодшим,— казав містер Піквік далі,— щоб стати чоловіком її молодшої сестри. (Оплески). На жаль, це не можливо, і я щасливий тим, що старість дозволяє мені бути її батьком. Принаймні, ніхто не закидатиме мені будьяких прихованих лихих намірів, коли я скажу, що однаково люблю й поважаю їх обох. (Оплески й схлипування).

Батько молоді, наш спільний друг — чесна й благородна людина, і я пишаюся тим, що знайомий із ним. Це — чудовий, добрий, незалежний у своїх поглядах, гостинний і щедрий чоловік. (Ентузіастичний ухвальний гомін бідних родичів, особливо на два останні прикметники). Я певен, ми всі однаково гаряче бажаємо, щоб його донька жила якнайщасливіше, і щоб, дивлячись на її щастя, він мав той душевний спокій і задоволення, на які він цілком заслуговує. Отже, вип'ємо за них та побажаймо їм здоров'я і довгого безтурботного життя.

Містер Піквік закінчив свою промову серед бурі оплесків, і легеням надштатної публіки під керуванням містера Веллера довелось попрацювати ще раз. Містер Вордл випив за містера Піквіка. Містер Піквік випив за стару леді. Містер Снодграс випив за містера Вордла. Містер Вордл випив за містера Снодграса! Один з бідних родичів випив за містера Тапмена; другий — за містера Вінкла. Всі раділи й веселилися, аж доки таємниче зникнення під столом двох бідних родичів дало зрозуміти, що настав час перепочити.

За обідом усі зійшлися знову, відбувши перед тим, за порадою містера Вордла, подорож миль у двадцять п'ять, що мала знищити прикрий ефект вина та сніданку. Бідні родичі, щоб досягти тих же наслідків, цілісінький день пролежали в ліжку, але їхні спроби були даремні, і вони так там і лишилися. Містер Веллер увесь час підтримував веселий настрій у слуг, а гладкому хлопцеві тільки й роботи було що їсти та спати.

Обід пройшов не менш галасливо й жваво, як сніданок, але на відміну від сніданку під час обіду не було сліз. Далі прийшла черга на десерт і на нові

тості. Потім подали кофе та чай і, нарешті, почався бал.

Найкраща вітальня на Мейнорській фермі була гарна, довга кімната з високим каміном і з такою широченною дошкою над ним, що по ній вільно можна було б проїхати в новітньому кебі. В одному кінці вітальні, у бесідці з різака й плюща сиділи два добірні скрипачі й єдина на увесь Маглтон арфістка. В кожному закутку, на кожному карнизі стояли масивні срібні свічники на чотири свічки кожен. Килим був знятий; свічки горіли ясно; вогонь у каміні палав; потріскували дрова; веселі голоси та щирий сміх дзвеніли в кімнаті.

Ніби щоб додати більшого інтересу цьому цікавому видовищу, містер Піквік, уперше за пам'яті своїх найдавніших друзів, з'явився без гетрів.

— Ви збираєтесь танцювати? — запитав його Вордл.

— Авжеж збираюся, — відповів Піквік. — Хіба ви не бачите, що я одягся спеціально для цього? — І містер Піквік показав на свої смугнасті шовкові панчохи і бальні дуже гарно зашнуровані черевики.

— Ми, здається, готові, — сказав містер Піквік, стоячи з старою леді в першій парі. Він так нетерпеливився, що чотири рази починав, і все невчасно.

— Зараз почнемо, — відповів Вордл. — Можна!

Дві скрипки й арфа взяли перші ноти, а містер Піквік зробив перші па, коли навкруги заплескали в долоні й залунали крики:

— Стійте, стійте!

— В чім річ? — спитав містер Піквік, що почав уже розпалюватись і не спинився б ні за що в світі, якби не спинились музиканти.

— А де ж Арабелла Елен? — крикнула з дюжина голосів.

— І Вінкл, — додав містер Тапмен.

— Ми тут, — озвався названий джентльмен, виринаючи з якогось кутка з своєю гарненькою дамою. І важко було сказати, хто був червоніший — він чи юна кароока леді.

— Дивна річ, Вінкл, — із серцем сказав містер Піквік. — Невже ви не могли раніше стати на своє місце?

— Нічого тут дивного немає, — відповів містер Вінкл.

— Та й правда, немає, — з промовистою усмішкою погодився Піквік, глянувши на Арабеллу. — Тепер я й сам бачу, що це не дивно.

А втім, розводитись у цьому питанні не було часу, бо скрипки й арфа із запалом стали вже до роботи. Схрестивши з своєю дамою руки, містер Піквік пройшов од середини до самого кінця кімнати, потім назад до каміна й знову до дверей... ввесь час притупуючи... пропустив другу пару... знову вперед... повторив усі фігури... ще раз притупнув... пропустив ще пару, і ще, і ще... ніколи не бачено такого танцюриста. Нарешті танець скінчився; знеможену стару леді посадили в крісло, її заступила дружина священика; а наш джентльмен, хоч ніхто не просив його, все ще тупцював на своїм місці в лад музиці й усміхався до своєї партнерки з лагідністю, що перевищує всякий опис.

Задовго перед тим, як містер Піквік утомився, молоді зійшли з кону. По закінченні танців у їдальні на першому поверсі влаштували знамениту вечерю й довго сиділи за нею. Прокинувшись наступного ранку досить пізно, містер Піквік невиразно пригадав, що запрошував обідати до себе, в готель „Джордж і Яструб“, щось коло сорока п'яти осіб, як тільки вони приїдуть до Лондона, і зробив з цього висновок, що трохи перебрав минулої ночі.

— Отже, ви кажете, сьогоднішній вечір усі ваші проведуть на кухні? — спитав Сем у покоївки Емми.

— Так, містер Веллер, — відповіла покоївка, — на святвечір всі щороку збираються там. Пан суворо додержує цього звичаю.

— Гарний хлопець ваш пан, — зауважив містер Веллер. — Я ніколи не бачив такої добрячої людини й такого справжнього джентльмена.

— О, він таки й дійсно джентльмен, — пристав до розмови гладкий хлопець. — Бачили б ви, якого кабана вигодував він до різдва.

— А ти таки нарешті прокинувся, юний боа-констриктор,¹ — засміявся Сем, і всі трое пішли на кухню, де згідно з старовинним звичаєм, що його споконвіку додержувала родина Вордлів, зібралась уже вся родина.

До стелі посеред кухні старий Вордл власноручно почепив велику гілку омели, що дала привід до загальної чарівної метушні та боротьби.² Серед усього цього гармидеру містер Піквік з галантністю, що зроби́ла б честь нащадкові леді Толімглавер, взяв бабусю за руку, поставив під міфічною омелою й шанобливо поцілував. Старенька скорилася цьому прояву чемності з усією гідністю, що пасувала до серйозного та важливого обряду, але молоді панни трималися трохи інакше. Чи то вони не пройнялися повагою до традицій, чи то думали, що змагання надає більшої вартості поцілункові, тільки вони верещали та відбивалися, ховались по кутках, загрожували, дорікали,

¹ Б о а - к о н с т р и к т о р — порода удавів.

² За старовинним англійським звичаєм, того, хто на святвечір (тобто увечері напередодні різдва) стане під гілкою омели, почепленої до стелі кімнати, де святкує різдво родина, кожен має право поцілувати.

словом — робили зсе, але не залишали кухні. І раптом, коли менш настирливі джентльмени, призведені до розпачу їхнім опором, вважали справу за програну, всі вони вирішили, що змагатися більше нема чого, і ласкаво дозволили поцілувати себе. Містер Вінкл поцілував леді з карими очима, містер Снодграс поцілував Емілію, а містер Веллер, не визнаючи забобів щодо омели, цілував Емму та інших служниць. Бідні родичі цілували всіх, навіть найбільш некрасивих. Одруж молоді, які в замішанні раз - у - раз ставали під саму омелу. Вордл, притулившись спиною до каміна, з величезним задоволенням дивився на ці сцени, а гладкий хлопець, скориставшись з нагоди, привласнив і доценту знищив чудовий окраєць пирога, прихований для когось іншого.

Метушня й гомін трохи вгамувалися. Обличчя палали, локони порозкручувалися. Містер Піквік, поцілувавши, як оповідалося вище, стару леді, стояв під омелою і вдоволено дивився на те, що робилось кругом, коли кароока дівчина, шепнувши щось іншим паннам, зненацька вихопилась наперед і, обнявши нашого героя за шию, ніжно поцілувала в ліву щоку. Раніш, ніж містер Піквік встиг отямитись, його оточило й перецілувало все жіноцтво.

Любо було бачити містера Піквіка в середині гурту, що тяг його то в один, то в інший бік; дивитись, як цілують його хто в підборіддя, хто в ніс, а хто й в окуляри, і чути вибухи сміху, що розлягався по всіх усюдах. Але ще любіше було спостерігати, як трохи згодом, із зав'язаними шовковою хусточкою очима, грав він у піжмурки. Спершу він натикався на всі стіни, мацав у кутках, а потім, упіймавши одного бідного родича, сумнівно й граціозно викручувався спід його довгих рук, виклика-

ючи цим захоплення в усіх глядачів. Бідні родичі ловили тих, кому, на їхню думку, це було до вподоби, а коли гра припинилась, ловили один одного. Втомившись грати в піжмурки, товариство — пани разом із слугами — почало розважатись драконом,¹ а

після того, як увесь ізюм виловили і всі пальці пообпікали, сіли напроти каміна, у якому жарко палав огонь, до добрячої вечері й величезної святкової чаші, трохи меншої від звичайного казана в пральні, де приємно шипіли й булькотіли в елі чудові на вигляд, такі привабливі гарячі яблука.

— Алеж це — просто розкіш, — зауважив, озираючись кругом, містер Піквік.

¹ Гра полягає в тому, щоб з тарілки, де горить спирт, витягати не обпікши пальців, кинуті туди ізюминки, і тут же їх їсти,

— Наш незмінний звичай, — відповів містер Вордл. — На святвечір усі ми разом із слугами, як бачите, сидимо тут, доки виб'є дванадцяту годину, і, чекаючи на різдво, розважаємось фантами та різними старими історіями. Трандл, голубчику, поворушіть дрова.

З розворушених полін шугнули вгору міріади іскор. Гарячочервоне полум'я освітило найдальші кутки кімнати й веселим відблиском заграло на всіх обличчях.

— Ну, — сказав Вордл, — а тепер — різдвяну пісню! Як немає кращої, то я заспіваю своєї...

— Браво! — гукнув містер Піквік.

— Наливайте! — крикнув Вордл. — Не раніш як через дві години побачите ви дно чаші. Наливайте ж усі, а я співатиму.

І, кажучи так, бадьорий старий джентльмен, не гаючись, ясным міцним голосом розпочав веселу різдвяну пісню.

Пісню привітали оглушливими оплесками (бо друзі й утриманці — чудова аудиторія) і особливо захоплені були бідні родичі. У камін підкинули нових полін, і чаша почала кружляти знову.

РОЗДІЛ XXIII

Як піквікці познайомилися з двома дуже милими молодими людьми одної з вільних професій і як розважались на льоду.

— А що, надворі все ще мороз, Сем? — спитав містер Піквік свого улюбленого слугу, коли той ранком першого дня різдва приніс теплої води йому в опочивальню.

— Вода в діжках узялася кригою, сер, — відповів Сем. — А там, унизу, сидить пара костопильців.

— Пара кого? — аж сів на ліжку містер Піквік.

— Пара костопильців, — повторив Сем. — Тільки вони ще вчаться.

— Іншими словами, це} — студенти - медики? — зрозумів містер Піквік.

Сем, стверджуючи, нахилив голову.

— Дуже радий цьому, — сказав містер Піквік, кидаючи свій ковпак на ковдру. — Можете йти, Сем.

Сем пішов, а містер Піквік через чверть години був уже в їдальні.

— А, ось він нарешті! — скрикнув містер Вордл. — Слухайте, Піквік, це — брат міс Елен — Бенджемен Елен або Бен, як зємо його ми і мусите називати ви. А цей джентльмен — його сердечний приятель, містер...

— Містер Боб Соїєр, — втрутився Бен, після чого

і містер Боб Соїер і містер Бенджемен Елен разом засміялися.

Містер Піквік уклонився Бобові Соїєру; Боб Соїер уклонився містерові Піквіку. Потім Боб та його сердечний приятель завзято напосіли на страви, що стояли перед ними, і містер Піквік мав нагоду пильно оглянути їх обох.

Містер Бенджемен Елен був дебелий, кремезний юнак з чорним, коротко остриженим волоссям і з білим довгастим обличчям, прикрашений окулярами та білою краваткою. Нижче однорядного сюртука, застебнутого на всі гудзики, виднілась звичайна кількість ніг, кольору перцю з сіллю, що закінчувалися парою не дуже добре наваксованих чобіт. Хоч рукави сюртука були короткі, ніяких ознак манжет під ними не помічалось, і дарма, що на шиї його вільно міг уміститися комірчик, проте ніякого сліду цього додатку не можна було побачити. Загалом він мав досить обшарпаний вигляд і ширив круг себе міцний дух поганих сигар.

Містер Боб Соїер був одягнений у голубий костюм з дуже грубої матерії—щось середнє між сюртуком і пальтом з усіма властивостями обох—і визначався якоюсь неохайною чепурністю та чваньковитою поведінкою, притаманною молодим людям, що блукають по вулиці вдень і кричать та галасують на ній уночі, називають ресторанних і готельних слуг на ймення та дозволяють собі інші кумедні вчинки. На ньому були картаті штани й довгий дворянний жилет. З дому він завжди виходив із товстою палицею, уникав рукавичок і в цілому нагадував розбещеного Робінзона Крузо.

Ось з якими поважними добродіями познайомився одного різдвяного ранку наш герой, снідаючи на Мейнорській фермі.

— Чудова година, панове, — сказав містер Піквік. Боб Соїєр на це зауваження трохи нахилив голову й попросив Бенджемена Елена передати йому гірчицю.

— Ви здалека приїхали, джентльмени? — спитав містер Піквік.

— „Голубий Лев“ у Маглтоні, — буркнув містер Елен.

— На вас чекали ще вчора ввечері.

— Ми й мусили були приїхати, але бренді трапилось занадто добре й шкода було поспішати. Правда, Бен?

— Безперечно, — ствердив містер Елен. — Та й сигари і свинячі котлети були непогані. Правду я кажу, Боб?

— Цілком, — відповів Боб, і сердечні приятелі атакували сніданок ще завзятіше, ніби спогади про вчорашню вечерю надали стравам кращого смаку.

Тільки встиг Боб закінчити фразу, як до їдальні, повертаючись з ранішньої прохідки, увійшли леді в супроводі галантних панів Снодграса, Вінкла і Тапмена.

— А, це ти, Бен, — промовила Арабелла тоном, де було більше здивування, ніж радості.

— Приїхав, щоб забрати тебе завтра додому, — пояснив Бенджемен.

Містер Вінкл зблід.

— Хіба ти не бачиш Боба, Арабелло? — спитав з докором у голосі Бен.

Арабелла, немов тільки що помітивши містера Соїєра, граціозно простягла йому руку, і ненависть запалала у серці містера Вінкла, коли він побачив, як дружньо стиснув той пальчики дівчини.

— А ти знайомий з містером Вінклем, Бен? — спитала, зашарівшись, Арабелла.

— Ще не знайомий, але дуже радий буду познайомитися, — поважно промовив її брат.

Тут містер Елен дуже стримано вклонився містерові Вінклу, а містер Вінкл і Боб Соїєр обмінялись ворожими поглядами.

Прибуття двох нових гостей та прикре враження, яке воно справило на містера Вінкла й молоду леді з отороченими хутром черевиками, безперечно, відбилося б на настрої всього товариства, якби не веселість містера Піквіка та добрий настрій господаря ферми. Містер Піквік зумів навіть завоювати симпатії містера Бенджемена Елена і зайти в розмову з містером Бобом, які під впливом бренді та сніданку помітно подобрішали. Потім уся громада подалась до церкви, де містер Бенджемен Елен хутко заснув, а містер Боб Соїєр одвертав свої думки від світських справ, вирізьблюючи на лаві своє ім'я чотиридюймовими літерами.

— Ну, — сказав містер Вордл після ґрунтовного другого сніданку, за яким випили чимало пива та вишневої наливки, — що сказали б ви, якби я запропонував годинку якусь поковзатись? До обіду часу -в нас ще багато.

— Чудово! — скрикнув містер Елен.

— Розкішно! — зрадів містер Соїєр.

— Ви, безумовно, ковзаєтесь на ковзанах? — спитав старий Вордл у містера Вінкла.

— О, звичайно, — відповів Вінкл, — тільки давно вже не маю ніякої практики.

— Ах, будь ласка, поковзайтесь, — попросила Арабелла. — Я страшенно люблю дивитись на цей спорт.

— І справді, це так гарно, — підхопила друга панна.

Третя сказала, що це — дуже елегантна розвага, а четверта порівняла людину, що ковзається на ковзанах, з лебедем.

— Я охоче поковзався б, — згодився нарешті містер Вінкл, — тільки в мене немає ковзанів.

Та цю справу зараз же полагодили. В Трандла була зайва пара ковзанів, а гладкий хлопець пригадав, що під сходами їх лежить щонайменше з яівдесятка пар. Містер Вінкл висловив надзвичайне задоволення, але виглядав надзвичайно сумно.

Старий Вордл провів усіх до досить великого ставка. Гладкий хлопець і містер Веллер порозмітали сніг, що нападав протягом минулої ночі. Боб Соєр приладнав ковзани і, стоячи на одній лівій нозі, описав кілька кіл, а потім почав робити вісімки й рисувати різні візерунки на льоду, захоплюючи своєю спритністю містера Піквіка, Тапмена й дам. Це захоплення перейшло в ентузіазм, коли старий Вордл Бенджемен Елен і той таки Боб спільно проробили кілька таємничих еволюцій, названих ними шотландським танцем.

Тим часом містер Вінкл з посинілим від холоду обличчям силкувався просвердлити дірку в своїх підошвах, а потім з допомогою містера Снодграса, що розумівся на цьому не більше від індуса, приладнав і ковзани, пригвинтивши їх задом наперед і переплутавши всі ремінці. Нарешті за допомогою містера Веллера безталанні ковзани були пригвинчені і прив'язані як слід, а містер Вінкл піднявся на ноги.

— Ну, а тепер, сер, — підбадьорював його Сем, — вперед! Покажіть їм, як треба ковзатись.

— Стійте, Сем, стійте, — сказав містер Вінкл, тремтячи з голови до п'ят і чіпляючись за руку містера Веллера з одчаєм людини, що потопає. — А як же слизько, Сем!

— На льоду це трапляється досить часто, сер, — заспокоював його містер Веллер. — Держіться, сер.

Останнє зауваження Веллера стосувалось до ви-

явленого містером Вінклем рішучого наміру вдаритись потилицею об лід і задригати ногами.

— Це якісь ... якісь ... якісь незграбні ковзани. Правда, Сем? — пробелькотів містер Вінкл.

— Боюсь, сер, що то не ковзани, а джентльмен на них незграбний, — відповів Сем.

— Ну бо, мерщій, Вінкл! — прискорював містер Пік-вік, не здогадуючись, у чому справа. — Наших дам аж нетерплячка бере бачити, як ви ковзаєтесь.

— Зараз, зараз, — з тогосвітньою усмішкою озвався містер Вінкл, — іду.

— Зараз починається! — крикнув Сем, намагаючись звільнитися з його обіймів. — Ну, сер, вперед!

— Заждіть хвилиночку, — благав містер Вінкл, закохано притискуючись до містера Веллера. — У мене, виявляється, є вдома два зайві фраки, Сем. Можете взяти їх собі.

— Спасибі, сер, — подякував містер Веллер.

— Чого це ви торкаєтесь вашого капелюха, Сем, і віднімаєте руку? Не робіть цього. Я ранком ще, заради різдва, хотів дати вам п'ять шилінгів. Матимете їх сьогодні ж увечері, Сем.

— Ви дуже ласкаві, сер, — сказав містер Веллер.

— Спершу підтримуйте мене, Сем. Отак, Зараз я й сам поїду, Сем. Не так хутко, Сем, не так хутко!

Перегнувшись удвоє, спираючись на руку містера Веллера й зовсім не подібний до лебедя, містер Вінкл поволі пересувався по льоду, коли з протилежного боку ставка долинув до них голос містера Піквіка:

— Сем!

— Сер?

— А йдіть но сюди. Ви мені потрібні.

— Пустіть, сер, — сказав Сем. — Чуєте, мене кличе хазяїн? Пустіть бо, сер.

Рвучким рухом містер Веллер визволився з цупких обіймів бідолашного піквіця і штовхнув Вінкла вперед. З точністю, якої не набудеш ніякими вправами, безталанний джентльмен потрапив у центр шотландського кола саме тоді, як Боб Соєр показував незрівняний зразок фігурного ковзання. Містер Вінкл наткнувся просто на нього, і обидва вони важко впали. Містер Піквік миттю підбіг до них. Боб уже підвівся, але містер Вінкл був занадто розумний, щоб із ковзанами на ногах робити такі штуки. Він сидів на льоду й марно докладав усіх зусиль, щоб усміхнутися.

— Ви забились? — стурбовано спитав містер Бенджемен Елен.

— Не дуже, — відповів містер Вінкл, потираючи собі спину.

— Дозвольте, я пущу вам кров, — люб'язно запропонував містер Бенджемен.

— Ні, дякую, — поквапився відмовитись містер Вінкл.

— А я думаю, це було б корисно для вас, — настоював Елен.

— Спасибі, обійдуся й так.

— Як ваша думка, містер Піквік? — спитав Боб Соєр.

Містер Піквік був обурений і роздратований.

— Скиньте ковзани! — суворим тоном звернувся він до містера Вінкла.

— Навіщо? Я ж тільки но почав, — протестував містер Вінкл.

— Скиньте ковзани, кажу, — рішуче повторив містер Піквік.

Чинити далі опір не можна було. Містер Вінкл мовчки скорився й дозволив Семові зняти з себе ковзани,

— Підніміть його, — звелів містер Піквік, і Сем поставив містера Вінкла на ноги.

Містер Піквік відійшов трохи вбік і, поманувши до себе приятеля, спершу допитливо глянув на нього, а потім тихо, але цілком виразно сказав такі знаменні слова:

— Ви — шахрай, сер.

— Хто? — спалахнув містер Вінкл.

— Шахрай, сер. А коли хочете точнішого виразу — ошуканець, сер.

По цих словах містер Піквік повільно повернувся й приєднався до своїх друзів.

Поки містер Піквік розважав свою душу такими розмовами, містер Веллер і гладкий хлопець розважали себе ковзанням і виявляли в цій галузі блискучу майстерність, прочовгавши довгу доріжку. Містерові Піквіку, який, стоячи на місці, трохи замерз, стало заздро дивитися на них.

— Теплі справи? — спитав він містера Вордла, що, задихавшись від розв'язування найскладніших задач на льоду, спинився коло нього.

— Та ще й які теплі, — відповів той. — А ви катаєтесь на ковзанах?

— Ковзався колись, ще хлопцем бувши, по канавах.

— Спробуйте й тепер.

— Просимо, містер Піквік, просимо, — закричали дами.

— Я охоче побавив би вас чим можу, та тільки більше вже як тридцять років не надівав ковзанів, — відповів містер Піквік.

— Дурниця, — сказав Вордл і поривчасто, як робив усе, скинув свої ковзани.

— Маєте. Я вам товаришуватиму. — І веселий старий побіг по льоду так швидко, що майже наздогнав

містера Веллера й на багато випередив гладкого хлопця.

Містер Піквік постояв трохи, поміркував, зняв рукавички, поклав їх у капелюх, надів ковзани, відштовхнувся раз і другий і, розкарячивши ноги на ярд з

чвертю, поважно покотив по доріжці під вдячні оплески всіх глядачів.

— Ну, всі разом, сер! — крикнув Сем, і Вордл побіг знову, а тоді містер Піквік, а тоді Сем, а тоді містер Вінкл, а тоді містер Боб Соїєр, а тоді гладкий хлопець, а тоді містер Снодграс; всі вони бігли тісною лавою і так завзято, ніби від цих гонів залежало їхнє майбутнє.

Надзвичайно цікаво було спостерігати спосіб, яким містер Піквік брав участь у цій забаві; з яким бо-лісним хвилюванням стежив він за тим, хто наздоганяв його, загрожуючи перекинути; дивитися, як

поволі повертався він кругом на місці, звідки починав ковзатись ; бачити задоволену усмішку на його обличчі, коли він доїздив до протилежного кінця ставка, і напружену увагу, з якою він повертався кругом, щоб не відбитись од переднього ковзая; як його чорні гетри легко пересувались по снігу, як його очі радо й весело поблискували крізь окуляри. А коли його звалювали на лід (що траплялося пересічно що третього круга), то не можна було уявити собі нічого бадьорішого за його променисте обличчя, з яким він підбирав капелюх, рукавички та хусточку і ставав на своє місце в лаві з ентузіазмом і захватом, яких ніщо не здатне було зменшити.

Вправи були саме в розпалі, ковзалися з найбільшою швидкістю, сміялись якнайголосніше, коли раптом лід затріщав. Всі кинулись до берега, дами верещали, містер Тапмен кричав на гвалт. Величезна площа льоду зникла, в ополонці забулькотіла вода, на поверхні її плавав капелюх містера Піквіка, його рукавички й хусточка. Це було все, що лишилось видимого від великого мужа.

Розпука й жах вимальовувались на кожному обличчі. Чоловіки пополотніли, жінки знепритомніли. Містер Вінкл і містер Снодграс схопилися за руки і нестямно дивились на місце, де зник їхній ватажок. Містер Тапмен, щоб якнайшвидше подати поміч і разом з тим точно повідомити про катастрофу кожного, хто зможе почути його, кинувся бігти щодуху, на весь голос кричучи „горить!“

Тим часом старий Вордл і Сем Веллер обережно наближались до ополонки, а містер Бенджемен Елен нашвидку радився з містером Бобом Соїером у справі загального кровопускання, що було б для них непоганою практикою. Несподівано спід води виринули

голова й плечі, і незабаром ні в кого не було сумніву, що то містер Піквік з його окулярами.

— Протримайтесь ще одну хвилиночку, тільки одну хвилиночку! — благав містер Снодграс.

— Так, так, тримайтеся... прошу вас... заради мене, — кричав глибоко зворушений містер Вінкл. Прохання, треба сказати, досить зайве, бо якби містер Піквік і відмовився триматись заради когось іншого, то тоді він напевно тримався б заради себе самого.

— Ви стоїте на дні, друже? — спитав Вордл.

— Звичайно, — відповів містер Піквік, струшуючи воду з голови й переводячи дух. — Я впав на спину і не міг устати відразу.

Глина на фракові містера Піквіка була найкращим доказом правдивості його слів; страх глядачів ще зменшився після того, як гладкий хлопець раптом згадав, що води в ставку ніде нема більше, ніж на п'ять футів; і тоді всі виявили дивну відважність, витягаючи потопельника на берег. Багато було плюскання, тріску та боротьби, доки містера Піквіка, нарешті, врятували з неприємного становища й знову поставили на суходіл.

— О, він же на смерть застудиться! — бідкалась Емілія.

— А, бідолашний мій старенький! — турбувалася Арабелла. — Дозвольте, я обгорну вас своєю шаллю, містер Піквік.

— Це — найкраще, що ви можете зробити, — сказав Вордл; — і коли на вас напнуть її, біжіть щодуху додому й відразу ж стрибайте в ліжко.

Тої ж секунди йому запропонували цілий десяток шалей, з якого вибрано було три чи чотири найтовщі. Містера Піквіка закутали ними і під доглядом містера Веллера відрядили до ферми. То було не зовсім зви-

чайне видовище: літній джентльмен, мокрий як хлющ, без капелюха, біжить без певної мети із швидкістю шести англійських миль на годину. Та містер Піквік у таких крайніх випадках не звертав уваги на зовнішність і, понукуваний Семом, мчав, аж доки добіг до Мейнорської ферми. Там на нього чекав уже містер Тапмен, що прибув п'ять хвилин перед тим і страшенно перелякав стару леді. Бабуся вирішила, що зайнялася кухня — лихо, яке ввижалося їй кожного разу, коли тільки круг неї помічалось якенебудь, бодай щонайменше, хвилювання.

Містер Піквік не присідав ні на хвилину, доки не опинився в ліжку. Сем Веллер затопив у каміні й приніс обід нагору. Потім на честь хворого туди ж принесли чашу пуншу, і як старий Вордл і чути не хотів, щоб містер Піквік уставав, то все товариство подалось до нього в кімнату і влаштувало там бенкет під його головуванням. Згодом принесли ще другу й третю чашу, і, прокинувшись наступного ранку, містер Піквік не виявив у себе жодної ознаки ревматизму, а це стверджувало слова Боба Соїєра, який у таких випадках мав пунш за найкращі ліки, і частковий неуспіх лікування пуншем пояснював тим, що пацієнт помилково випивав його мало. Вдень весела громада мусила розлучитися. Містер Піквік і його друзі знову сіли на імперіал маглтонського диліжанса, а Арабелла Елен під охороною свого брата Бенджемена та його нерозлучного друга Боба поїхала в напрямку, невідомому — треба признатись — нам, але добре відомому містерові Вінклу.

Про що говорив містер Вінкл, розлучаючись із нею, і що казав містер Снодграс, прощаючись з Емілією, ми не знаємо. В усякому разі перші сорок вісім миль вони нічого не сказали ні містерові Піквіку, ні місте-

рові Тапмену, відмовлялись від пива й від бренді, мали дуже сумний вигляд і раз - у - раз зітхали. Якщо кмітлива читачка спроможеться зробити з цих фактів якінебудь задовільні висновки, ми не заперечуватимемо й просимо не обмежувати себе.

РОЗДІЛ XXIV,

цілком присвячений правосуддю і різним ученим представникам його.

Днів через десять, а може тижнів через два після повернення до Лондона містера Піквіка з приятелями, в готель „Джордж і Яструб“ увійшов якийсь джентльмен і спитав, чи живе в них такий собі Піквік.

— Поклич слугу містера Піквіка, Том, — сказала служниця з буфету.

— Не турбуйтеся, прошу, — спинив джентльмен коридорного. — Я прийшов у справах, і, якби ви ласкаво показали мені кімнату містера Піквіка, я піднімусь туди сам.

— Як ваше прізвище, сер? — спитав коридорний.

— Джексон, — відповів знайомий нам клерк Додсона й Фога.

Коридорний побрався нагору попередити про прихід містера Джексона, але той ішов слідом за ним і ступив у номер раніше, ніж слуга встиг вимовити хоч слово.

Того дня містер Піквік запросив своїх друзів до себе обідати, і вони всі сиділи біля вогню та пили вино, коли в його номер описаним вище способом увійшов містер Джексон.

— Як живете, сер? — кивнув головою до містера Піквіка містер Джексон.

Містер Піквік і собі вклонився і з деяким здивуванням роздивлявся обличчя свого гостя, абсолютно не пригадуючи його.

— Я від Додсона й Фога, — пояснив містер Джексон.

— Зверніться до мого довіреного, сер, до містера Перкера в Грейс - Іні, — аж схопився з стільця містер Піквік. — Коридорний, проведіть джентльмена.

— Вибачте, містер Піквік, — сказав Джексон, невимушено ставлячи капелюх на підлогу й витягаючи з кишені стяжку пергаменту. — Але особисте побачення в подібних випадках, містер Піквік, це — просто конче потрібна річ... Звичайна обачність... законна форма... розумієте?

Тут містер Джексон глянув на пергамент, поклав його на стіл, прикрив руками і, з чарівною усмішкою озираючись навкруги, промовив:

— Ну, та не будемо сперечатися зза таких дрібниць. Хто з вас, джентльмени, зветься містер Снодграс?

Замість відповідати на це запитання, містер Снодграс здригнувся так одверто, що іншої відповіді вже було не треба.

— Я так і думав, — ще люб'язніше сказав містер Джексон. — Маю потурбувати вас дечим, сер.

— Мене! — скрикнув містер Снодграс.

— Це — тільки повістка. Позивачка в справі „Бардл проти Піквіка“ викликає вас, як свідка, — заспокоїв містер Джексон, відокремлюючи аркушик паперу й видобуваючи шилінг з кишені свого жилета. — Процес одбудуватиметься пізніше, ніж зазначено в повістці. Ми гадаємо, це буде чотирнадцятого, а не десятого лютого. Ось ваша, містер Снодграс, — і Джексон поклав йому в руку повістку й шилінг.

Містер Тапмен мовчки дивився на цю процедуру коли Джексон, раптом повернувшись до нього, спитав:

— Ваше ім'я, якщо не помиляюся, Тапмен?

Містер Тапмен зиркнув на містера Піквіка і, не побачивши в широко розкритих очах цього джентльмена й тіні поради відмовлятись од свого імени, сказав:

— Мое ім'я дійсно Тапмен, сер.

— А той джентльмен, я гадаю, містер Вінкл? — допитувався далі Джексон.

Містер Вінкл промимрив щось незрозуміле, після чого обидва джентльмени дістали по клаптю паперу й по шилінгу.

— Боюся надто надокучати вам, промовив Джексон, — але я хотів би бачити ще одну особу. В мене є повістка на ім'я Сема Веллера, містер Піквік.

— Покличте сюди мого слугу, коридорний, — звелів містер Піквік і запропонував Джексонові сісти.

Зайшла гнітюча мовчанка, яку порушив, з'явившись, Сем.

— Ось повістка для вас, містер Веллер, а ось і оригінал справи.

— Де? — перепитав Сем.

— Тут, — і Джексон махнув пергаментом.

— А, так це оригінал, сер, — сказав Сем. — Дуже радий побачити оригінала. Я люблю оригіналів; це дуже втішна штука.

— А ось і шилінг від контори Додсона й Фога.

— З боку Додсона й Фога це надзвичайно мило — робити подарунки, знаючи мене так мало, — сказав Сем. — Я страшенно вдячний. Вони вміють нагороджувати справжні чесноти, і це робить їм честь. Вони просто розчулили мене.

Кажучи це, містер Веллер рукавом куртки потер своє праве око випробованим жестом мелодраматичного актора, що бере участь у домашній виставі.

Поведінка Сема трохи збила з пантелику містера

Джексона. Та повістки були вже віддані; говорити йому більше не було про що, і, удаючи, ніби вдягає єдину рукавичку, яку він, про око людське, завжди мав у руці, містер Джексон пішов назад до своєї контори.

Тої ночі містер Піквік спав погано: згадка про дуже неприємну справу з місис Бардл не йшла з думки. Другого дня він рано поснідав і, взявши з собою Сема, подався до Грейс-Інського скверу побачитися з містером Перкером.

— А, дорогий мій сер! — підвівся з крісла містер Перкер. — Ну, що нового у вашій справі, любий сер? Як там наші приятелі з Фріменс-каурта? Вони не сплять, я знаю. Вони — спритні хлопці. Безперечно, дуже спритні.

Сказавши це, маленький чоловічок узяв понюх тютюну на ознаку захоплення спритністю панів Додсона та Фога.

— Вони — дуже великі негідники, — розсердився містер Піквік.

— Як сказати, — промовив маленький чоловічок. — Це, бачите, залежить від погляду на цю справу. Та не будемо сперечатись за терміни, бо ви, очевидно, не можете стати на професіональну точку погляду. Ну, та й ми часу не гаяли. Я запросив на захисника серджента¹ Снабіна.

— Він добрий адвокат? — спитав містер Піквік.

— Чи добрий адвокат?! — скрикнув Перкер. — Серджент Снабін — це краса корпорації адвокатів. Заробляє втриє більше, ніж будьхто з нас. Його запрошують на всі найважливіші справи. Цього не слід розголошувати, але ми, фахівці, добре знаємо, що серджент Снабін крутить судьями, як хоче.

¹ Серджент — дуже відомий і впливовий адвокат.

Сповістивши про це, маленький чоловічок взяв ще одну понюшку й таємничо підморгнув до містера Піквіка.

— Вони прислали повістки трьом моїм друзям, — сказав містер Піквік.

— Ну, звісно! Важливі свідки: бачили вас у такому становищі. В нас немає таких свідків, ми візьмемо під перехресний допит їхніх свідків і покладемося на красномовність Снабіна, — продовжував містер Перкер. — Напустимо туману на суддю й надіятимемося на присяжних.

— А як вирок буде проти мене?

Містер Перкер усміхнувся, взяв велику понюшку тютюну, перегорнув вугілля у каміні, знизав плечима й красномовно замовк.

— Ви думаєте, мені доведеться платити? — спитав містер Піквік, що уважно стежив за телеграфними знаками відповіді.

Перкер ще раз перегорнув дрова в каміні, хоч ніякої потреби в цьому не було.

— Боюсь, що так.

— Тоді мушу попередити вас, що я твердо вирішив не платити нічого, — урочисто промовив містер Піквік. — Нічого, Перкер! Жоден фунт, жоден шилінг, жоден пені з моїх грошей не перейде до кишень Додсона й Фога. Це — моє остаточне й невідмінне рішення! — І містер Піквік на доказ невідмінності своїх намірів щосили стукнув кулаком по столу.

— Чудово, мій любий сер, чудово, — не сперечався Перкер. — Вам це краще знати.

— Звичайно, — поквапливо відповів містер Піквік. — А де живе серджент Снабін?

— На старому сквері в Лінкольнс - Іні.

— Я хотів би побачити його.

— Побачити серджента Снабіна? — тоном величез-

ного здивування скрикнув Перкер. — Неможливо, любий сер. Бачити серджента Снабіна! Та це ж нечувана річ. Його не можна бачити, не заплативши наперед за візит й не визначивши заздалегідь часу консультації. Ні, цього зробити не можна, дорогий сер, абсолютно не можна.

Містер Піквік, проте, твердо вирішив, що це не лише можна, а й треба зробити, і через десять хвилин разом з своїм повіреним був уже в конторі самого великого серджента Снабіна.

Після довгих переговорів з клерком, їх нарешті допустили до кабінету знаменитого адвоката.

Коли клієнти увійшли до кабінету, адвокат писав. Розсіяно вклонившись містерові Піквіку, відрекомендованому Перкером, адвокат попросив їх сісти, обережно поклав ручку на чорнильницю і обхопив руками свою ліву ногу.

— Містер Піквік, відповідач у справі „Бардл проти Піквіка“, серджент Снабін, — пояснив Перкер.

— А я беру участь у цій справі? — спитав адвокат.

— Берете, сер, — одповів Перкер.

Адвокат похитав головою, чекаючи дальших пояснень.

— Містер Піквік хотів неодмінно побачитися з вами, сер, і перед судом ще раз запевнити вас, що обвинувачення цілком безпідставне і що, якби він не був певний своєї невинності, він не був би тут. Я наче правильно переказую ваші думки, сер? — повернувся маленький чоловічок до містера Піквіка.

— Абсолютно правильно, — ствердив той.

Серджент Снабін дістав свої окуляри, з великою цікавістю кілька секунд розглядав крізь них містера Піквіка, а потім, звертаючись до Перкера й ледве помітно усміхаючись, спитав:

— Хіба справа містера Піквіка така вірна?

Довірений знизав плечима.

— Ви думаєте викликати свідків?

— Ні.

Усмішка на обличчі в серджента стала виразніша. Він енергійно похитав ногою, відхилився на спинку крісла і на знак сумніву кашлянув.

Хоч які дрібні були ці ознаки, але вони впали в спостережливе око містера Піквіка. Він поправив свої окуляри, крізь які стежив за виявленням адвокатових почувань, і, не звертаючи уваги на підморгування та застережні знаки містера Перкера, енергійним тоном промовив:

— Ви звикли вдаватись у найскладніші юридичні питання, сер, і моє бажання бачити вас у такій дріб'язковій справі, напевне, здається вам примхою.

Серджент спробував прибрати поважного вигляду, та не спромігся й знову всміхнувся.

— Люди вашої професії, сер, — продовжував містер Піквік, — бачать завжди найгірші властивості в людині. Всі її вади та хиби на весь зріст постають перед вами. З власного досвіду, вивчивши присяжних, ви знаєте, як багато важить „афект“ (я не роблю вам ніякого докору з цього приводу). І ви ладні накинути й усім іншим бажання користуватись знаряддям, до якого ви вдаєтесь в інтересах своїх клієнтів. Я думаю, що саме через це всі юристи недовірливі і аж надто обачні. Свідомий незвичайності свого становища, я, проте, прийшов до вас, сер, щоб, як казав мій друг Перкер, запевнити вас у своїй правоті. Я не винний у зрадницькому вчинку, в якому мене обвинувачують, і хоч як високо ціную вашу допомогу, та коли ви не певні моєї невинності, я примушений буду відмовитись від ваших послуг.

Задовго до кінця цієї промови, занадто прозаїчної, як на вдачу містера Піквіка, серджент заглибився в міркування. Проте через кілька хвилин він знову повернувся до реального життя і, побачивши перед собою своїх клієнтів, підвів голову від паперу, на якому збирався вже був писати, і досить нечемним тоном спитав:

— Хто, крім мене, бере участь у вашій справі?

— Містер Фанкі, — відповів повірений.

— Фанкі, Фанкі, — повторив адвокат. — Ніколи не чув такого імени раніше. Він, певно, дуже молода людина?

— Так, дуже молода, — ствердив Перкер, — він уперше виступив тільки цими днями. Дозвольте ... зараз скажу ... він у корпорації всього вісім років.

— А, я так і думав, — промовив серджент тоном, яким дорослі звичайно говорять про безпорадних немовлят. — Містер Малард, пошліть по містера містера ...

— Фанкі, Голборн - каурт, в Грейс - Іні, — допоміг Перкер.

— Містера Фанкі й перекажіть йому, що я буду дуже радий бачити його в себе.

Містер Малард пішов виконувати доручення, а Снабін знову заглибився в міркування й міркував, аж доки прийшов містер Фанкі.

Цей малюк - адвокат іншими сторонами був цілком доросла людина. Він дуже нервувався й навіть трохи заїкався з хвилювання.

— Я не мав приємності бачити вас раніше, містер Фанкі, — сказав серджент Снабін поблажливим тоном.

Містер Фанкі вклонився. Щодо нього, то він мав приємність бачити серджента, і протягом восьми з чвертю років заздрих йому.

— Ви, здається, виступаєте разом зі мною в цій справі, — промовив серджент.

Будь містер Фанкі заможніший, він би послав по свого клерка довідатись, чи й дійсно він виступає. Будь він спритніший — приклав би палець до лоба і удав, що пригадує, чи є таке діло серед багатьох доручених йому справ. Але він не був ні багатим, ні спритним і тому тільки почервонів і вклонився.

— Ви знайомі з документами, містер Фанкі? — спитав серджент.

Тут знову таки містерові Фанкі слід було сказати, що він забув усі деталі справи; але він сумлінно протягом двох місяців тільки й робив, що читав ці документи, і на запитання ще більше почервонів і ще раз уклонився.

— Це — містер Піквік, — серджент хитнув пером у той бік, де стояв наш герой.

Містер Фанкі вклонився з пошаною, яку завжди викликає в адвоката перший клієнт, і знову схилив голову перед своїм принципалом.

— Може, ви пішли б і вислухали все, що вважаєте за потрібне сказати вам містер Піквік, — запропонував серджент. — Звичайно, потім ми з вами ще порадимось.

Натякнувши таким способом, що в нього взяли вже багато часу, серджент Снабін зараз же приклав до очей лорнет, недбайливо вклонився всім і знову пірнув у справу, що лежала перед ним.

В наслідок розмови, яку він мав з містером Фанкі на вулиці, містер Піквік довідався, що передбачити, який буде вирок, дуже важко, що ніхто не може заздалегідь сказати цього і що вони зробили дуже добре, перехопивши серджента Снабіна в противної сторони.

РОЗДІЛ XXV,

цілком присвячений правдивому описові незабутнього судового процесу в справі „Бардл проти Піквіка“.

— Цікаво, що снідав сьогодні старшина присяжних,— ранком пам'ятного чотирнадцятого лютого сказав містер Снодграс, аби підтримати загальну розмову.

— Хотів би я, щоб він поснідав добре,— відповів Перкер.

— А чому ви цього хочете? — спитав містер Піквік.

— Та це ж дуже важливо, дорогий сер, дуже важливо,— відповів Перкер.— Коли присяжний голодний або в поганому настрої, він завжди віддає свій голос позивачеві.

— Чого ж це так? — здивувався містер Піквік.

— Точно не знаю, але думаю, що це — просто економія часу. Коли обід уже близько, то старшина, пішовши з присяжними на нараду, витягає насамперед свого годинника. „Боже мий, джентльмени! Вже без десяти п'ята, а в мене на п'яту обід“. — „Так само, як і в мене“,— кажуть усі, крім двох-трьох, що обідають о третій і через це нетерпеливляться ще більше. Старшина усміхається й кладе годинник на стіл перед собою. „Ну, джентльмени, який же буде наш вирок? Я з свого боку гадаю... але то моя особиста думка... отже, я гадаю... тільки я не хочу ні на кого впливати... я га-

даю, що позов слід було б задовольнити“. Тут виявляється, що двоє чи троє присяжних увесь час думали так само, і незабаром питання одноголосно розв'язується на користь позивача.

— Одначе, — перебив самого себе маленький чоловічок, — десять на десяту. Треба йти, дорогий сер. Порушення обіцянки одружитись... на таких справах у суді завжди буває повно люду. Звеліть краще покликати карету, дорогий сер, а то ми можемо запізнитися.

Містер Піквік зараз же подзвонив, і через кілька хвилин чотири піквікці з містером Перкером на чолі їхали до Гілдгола каретою, а Сем Веллер, містер Лаутен і синя торба з документами поспішали за ними в кебі.

— Лаутен, — сказав Перкер, коли вони ввійшли до зали засідань, — відведіть друзів містера Піквіка в ложу для практикантів, а він сам сяде краще поруч зі мною. Сюди, любий сер!

Взявши містера Піквіка за рукав, маленький чоловічок провів його до низенької лави, що стояла під пюпітрами адвокатів. Сидячи на ній, аторнеї мають змогу шептатися з адвокатами й давати їм потрібні вказівки під час судового розгляду. Тих, хто сидить на цій лаві, більшість публіки не бачить, бо сидять вони зовсім унизу, спиною до неї і обличчям до суддів.

— Це, я гадаю, ложа для свідків? — спитав містер Піквік, показуючи на невеличке підвищення ліворуч від нього у формі кафедри з мідними бильцями.

— Це — ложа для свідків, любий мій сер, — ствердив Перкер, витягаючи з синьої торби, яку Лаутен поклав коло його ніг, силу різних документів.

— А тут, певно, сидять присяжні? — показав містер Піквік на дві лави за огорожею праворуч від нього.

— Так точно, любий сер, — відповів Перкер і постукав по кришці своєї табакерки.

Містер Піквік у стані величезного збудження стояв і роздивлявся кругом. На галереї було вже чимало глядачів, а на адвокатських місцях сиділо багато джентльменів у париках: цікава збірка найрізноманітніших носів і бакенбардів, що ними вславила себе адвокатська корпорація Англії. На превелике здивування містера Піквіка, всі вони поділилися на невеличкі групи і дуже невимушено обговорювали останні новини, так немов ніякого засідання їм не мало бути.

Не встиг містер Піквік відповісти на поклін містера Фанкі, що, ввійшовши, сів на адвокатську лаву, як у залі з'явився серджент Снабін у супроводі містера Маларда. Поставивши на пюпітр здоровенну червону торбу, за якою серджент Снабін сховався наполовину, Малард стиснув Перкерові руку й ретирувався. Потім увійшли ще два чи три сердженти, і один з них, дуже тілистий, з червоним обличчям, по-приятельському кивнув головою до серджента Снабіна і сказав, що сьогодні чудовий ранок.

— Хто цей червоновидий добродій, що привітався з нашим адвокатом? — зацікавився містер Піквік.

— Серджент Бацфас, — відповів Перкер. — Він адвокат противної сторони. А он той джентльмен, позад нього — містер Скімпін, його помічник.

Обурений людською підлістю, містер Піквік саме збирався спитати, як їхній ворог, серджент Бацфас, наслідуюється говорити про погоду з серджем Снабіном, коли всі адвокати підвелися з своїх місць, а судові пристави крикнули „Увага!“ Озирнувшись, він побачив, що входить суддя.

Через хворобу старшого судді обов'язки його виконував містер Старлей, надзвичайно низенький

чоловік і такий гладкий, що здавалось, наче ввесь він складається тільки з жилета та обличчя. На своїх коротеньких ніжках він, як м'яч, вкотився в залу, урочисто вклонився адвокатам, що й собі віддали йому урочистий поклін, поклав на стіл свій трикутний капелюх і сунув під стіл свої коротенькі ніжки. Коли суддя Старлей зробив це все, від нього залишилась тільки пара маленьких вертких оченят, широке червоне обличчя та половина великого й дуже кумедного на вигляд парика.

Як тільки суддя сів на своє місце, пристав у залі засідань владно гукнув „Увага!“ „Увага!“ — невдоволеним тоном повторив пристав на галереї. „Увага!“ — обізвались обурені голоси трьох чи чотирьох приставів у суміжних кімнатах. Далі якийсь джентльмен у чорному вбранні, що сидів нижче від судді, почав викликати прізвища присяжних. По довгих суперечках виявилось, що з дванадцяти названих присяжних присутні лише десять. На вимогу серджента Бацфаса чоловік у чорному викликав двох запасних — торговця городиною та аптекаря.

— Зараз ви складатимете присягу, — попередив джентльмен у чорному. — Річард Апвіч!

— Тут, — озвався торговець городиною.

— Томас Грофін!

— Тут, — відповів аптекар.

— Беріть книгу, джентльмени. Ви будете точно повторювати...

— Прошу суд вибачити, — перепинив його аптекар, високий, худорлявий, жовтолиций мужчина, — але, я сподіваюсь, ви звільните мене від виконання обов'язків присяжного.

— На якій підставі, сер? — спитав суддя.

— У мене немає помічника в аптеці, мілорд.

— Це мене не обходить, — відповів суддя. — Найміть когонебудь.

— Не маю грошей, мілорд.

— Мусите мати, — аж почервонів з гніву суддя.

Вдача в містера Старлея була гнівлива, і він не терпів заперечень.

— Хотів би, та не можу, мілорд.

— Візьміть з джентльмена присягу, — звелів суддя.

Пристав устиг промовити тільки три перші слова тексту, коли аптекар знову перепинив його.

— Отже, я все таки маю присягати, мілорд? — спитав він.

— Безперечно, сер, — ствердив свій наказ дражли-
вий маленький суддя.

— Нехай так, мілорд, — скорився аптекар. — Значить, у місті ще до кінця засідання станеться вбивство. А тепер — беріть з мене присягу, — і аптекар склав присягу раніше, ніж суддя встиг вимовити хоч би одне слово.

— Я хотів лише попередити суд, мілорд, — пояснив аптекар, невимушено сідаючи на своє місце, — що в аптеці в мене лишився тільки один учень. Він дуже гарний хлопчик, мілорд, але зовсім не розуміється на ліках. Він плутає епсомську сіль з ціанідною кислотою і не відрізняє сенського сиропу від опіуму. — І, сказавши це, аптекар вигідніше влаштувався на лаві й прибрав задоволеного вигляду, готовий, здавалося, до найгіршого.

Пройнятий жахом містер Піквік перелякано дивився на аптекаря, коли серед присяжних відчулося якесь збудження, і до зали ввійшла місис Бардл, підтримувана своєю подругою Клапінс. Вкрай знеможена, вона важко впала на лаву, на протилежному кінці якої сидів наш герой, і зараз же містер Додсон

з одного боку, а Фог — з другого, з виразом глибокого співчуття та суму на обличчях, передали їй пару калош і надзвичайно великий зонтик. Далі на порозі з'явилася постать місис Сендерс, що тягла за руку добродія Бардла. Побачивши своє дитя, місис Бардл здригнулася й схопилася з місця, але раптом стримала себе і вкрила хлопця нестямними поці-

лунками. Потім, здитинившись і втративши свідомість місця й часу, бідолашна леді стала допитуватись, де вона. Замість відповідати, пані Клапінс і Сендерс одвернули голови й ревно заридали, тоді як пани Додсон і Фог намагалися умовити позивачку заспокоїтись. Сердгент Бацфас тер собі очі великою білою хусточкою й проречисто поглядав на присяжних. Суддя, очевидно, розчулився, а серед глядачів багато хто почав кахикати, щоб кашлем приховати своє зворушення.

— Здорово зроблено, нема чого й казати, — шепнув Перкер містерові Піквіку. — Спритні хлоп'ята ці Додсон і Фог; знають, як справити ефект. Чудово вигадано, мій любий сер. Надзвичайно гарна ідея!

Тим часом місис Бардл поволі приходила до пам'яті, і місис Клапінс, сумлінно оглянувши всі гудзики та відповідні петельки на костюмчику добродія Бардла, поставила його коло матері напроти суду. На цій вигідній позиції він не міг не збуджувати симпатій і жалю як судді, так і присяжних. Молодий джентльмен, поки його примощували там, чинив великий опір і вмивався слізьми. В його бо уявленні стати перед судом було лише прелюдією до негайної тілесної кари або, принаймні, до довічного заслання в заморські країни.

— Бардл і Піквік, — вигукнув джентльмен у чорному, оголошуючи назву першої в списку справи.

— Я виступаю з боку позивачки, мілорд, — сказав серджент Бацфас.

— Хто ваш помічник, брате Бацфас? — спитав суддя.

Містер Скімпін уклонився, даючи зрозуміти, що помічник — він.

— Я захищаю інтереси відповідача, мілорд, — сказав серджент Снабін.

— У вас є помічник, брате Снабін? — запитав суддя.

— Містер Фанкі, мілорд, — відповів серджент Снабін.

— Серджент Бацфас і містер Скімпін на боці позивачки, — промовив суддя, записуючи прізвища в свою кишенькову книжку й читаючи їх уголос, — серджент Снабін і містер Манкі¹ — з боку відповідача.

— Фанкі, перепрошую мілорда.

— Нехай Фанкі, — погодився суддя. — Я ніколи не

¹ Англійське Манкі — топкеу — значить „малпа“.

мав приємності чути ім'я джентльмена. — Тут містер Фанкі вклонився й усміхнувся. Усміхнувся, вклоняючись, і суддя, після чого містер Фанкі, почервонівши аж до білка очей, став удавати, ніби не помічає, що всі дивляться на нього; прийом, який не вдавався досі нікому, і, імовірно, ніколи не вдасться.

— Ідемо далі, — сказав суддя.

Судебні пристави ще раз зажадали уваги, і містер Скімпін „узявся до викладу справи“. Виявилось, що в ній нічого інтересного не було, а якщо й було дещо, то знав про це тільки містер Скімпін. В усякому разі, коли він через три хвилини знову сів на своє місце, присяжні були обізнані з суттю позову не більше, як перед його виступом.

Потім з усією величністю й гідністю, яких вимагала суть справи, звівся на ноги серджент Бацфас. Кинувши пошепки кілька слів Додсонові, нашвидку порадившись з Фогом, він поправив на своїх плечах тогу, причепурих зачіску на парикі і вдався з промовою до присяжних.

Почав серджент Бацфас із запевнення в тому, що ні разу за свою практику, ніколи від перших моментів своєї юридичної діяльності, не випадало йому підходити до справи з почуттям такого глибокого хвилювання та свідомості своєї відповідальності. Він не зніс би тягару цієї відповідальності, якби його не підтримувало переконання, навіть абсолютна певність, що він захищає праве й справедливе діло: діло безвинно й жорстоко покривдженої жінки, що не може не зворушити серця дванадцяти висококультурних джентльменів, яких він бачить у ложі перед собою.

Адвокати завжди починають з такого вступного слова, бо воно відразу притягає до них симпатії при-

сяжних, що складають дуже високу ціну їхній про-
никливості, і дозволяє виявити свій ораторський хист
в найкращому світлі. Добре вплинуло й це слово,
бо багато присяжних зараз же заходились гарячково
робити чималі нотатки.

— Ви чули вже від мого освіченого колеги, джентль-
мени, — вів далі серджент Бацфас, чудово знаючи, що
від його освіченого колеги присяжні нічого не чули, —
ви чули вже від мого освіченого колеги, джентль-
мени, що позов складено за порушення обіцянки
одружитись і що суму відшкодування визначено в тися-
чу п'ятсот фунтів стерлінгів. Але мій освічений колега
не казав вам нічого про подробиці цієї справи. Про ці
подробиці докладно розповім вам я, джентльмени, і
слова мої ствердить безталанна жінка, яка стане пе-
ред вами отут у ложі.

Зробивши на слові „ложа“ урочистий наголос, сер-
джент Бацфас дужим ударом кулака струснув кафедру
і глянув на Додсона й Фога, що захитали головами,
захоплені красномовністю серджента й обурені під-
лотою відповідача.

— Позивачка, джентльмени, — тихим і меланхолій-
ним голосом казав серджент Бацфас, — позивачка —
вдова. Так, джентльмени, вдова. Небіжчик містер
Бардл, що протягом багатьох років користувався по-
шаною та довір'ям свого монарха і свято пильнував
його прибутків, майже непомітно покинув наш світ
і перейшов туди, де вічний мир і злагода, яких не
може дати жодна митниця.

Характеризуючи цими повними захвату словами
покійного містера Бардла, який сконав у пивниці від
удару кухлем по голові, вчений серджент ледве стри-
мував своє зворушення, і голос його тремтів.

— Він залишив нам свою подобу в особі маленького

хлопчика, що народився за кілька місяців до його смерті, — провадив далі серджент Бацфас. — З цим маленьким хлопчиком на руках, єдиним, що лишилося від покійного митного урядовця, місис Бардл зреклася світу й оселилася в тиші відлюдної Госвелської вулиці, приліпивши до вікна вітальні об'яву: „Умебльовані кімнати для самотнього джентльмена. Спитати в домі“. Тут серджент Бацфас спинився, щоб присяжні встигли записати цю фразу.

— На об'яві не було дати? — зацікавився старшина присяжних.

— Дати не було, джентльмени, — відповів серджент Бацфас, — але мені відомо, що висіла вона на вікні вітальні позивачки рівно три роки тому. Звертаю вашу увагу на вираз у цьому документі. „Умебльовані кімнати для самотнього джентльмена“. Ставлення місис Бардл до всіх чоловіків ґрунтувалося на її спостереженнях неоціненних чеснот покійного її чоловіка. „Містер Бардл, — казала до себе самої вдова, — був людина порядна, господар свого слова Містер Бардл не був ошуканець. Містер Бардл теж був колись самотній. Самотній джентльмен захистить і підтримає мене. В самотньому джентльменові я завжди бачитиму щось від містера Бардла тих часів, коли він в жертву мені приніс свою юність та недосвідченість... Отже, самотньому джентльменові найму я свої кімнати“. Спонукувана такими прекрасними міркуваннями (найкращими в недосконалій природі людській, джентльмени!), самотня й невтішна вдова обтерла сльози, умеблювала перший поверх квартири, притиснула до своїх грудей невинного хлопчика і наліпила на вікно вітальні об'яву. Чи довго ж висіла вона там? Ні. Гадюка стежила за нею; гадюка не спускала її з ока. Міна готувалася. Сапер і підривник працювали, не покладаючи рук. Не провисіла

об'ява на вікні вітальні й трьох днів — і трьох днів, джентльмени! — як у двері квартири місис Бардл постукалось двоноге створіння, що зовні мало всі ознаки людини і зовсім не скидалось на страховище. Його запросили ввійти. Він найняв кімнати і наступного ж дня переїхав. Ця людина був Піквік; Піквік — відповідач.

Серджент Бацфас, що аж почервонів з напруги спинився перевести дух. Раптова тиша розбудила суддю, і містер Старлей зараз же заходився записувати щось пером без чорнила. Вигляд у нього був вельми поважний. Йому дуже хотілося показати присяжним, що він думає і з заплющеними очима.

— Про цього Піквіка я не буду багато розводитись, — казав далі серджент Бацфас. — Тема мало приваблива. Ні мене, ні вас, джентльмени, не може тішити споглядання обурливої бездушності та систематичної підлоти.

Тут містер Піквік, що довгий час мовчки горзався на своєму місці, раптом підскочив, немов йому спало на думку кинутись на серджента Бацфаса у високій присутності суду. Владний жест містера Перкера спинив нашого героя, і він уже спокійніше слухав ученого джентльмена, обпікаючи його обуреним оком, що різко контрастувало із зачарованими обличчями місис Клапінс та місис Сендерс.

— Я кажу: „систематичної підлоти“, джентльмени, — повторив серджент Бацфас, проймаючи поглядом містера Піквіка й звертаючись до нього. — А тепер, коли це слово вже вжито, дозвольте мені сказати відповідачеві Піквіку, якщо він тут, — а я чув: він таки тут, — дозвольте мені сказати йому, що він зробив би благородніше, тактовніше й розумніше, якби не приходив сюди зовсім. Дозвольте сказати йому

що ніякі знаки протесту, які він тут подаватиме, не вплинуть на вас, панове, бо ви знаєте, чого вони варті. Дозвольте також сказати йому, як у дальшому казатиме вам мілорд суддя, що присяжних, свідомих своїх обов'язків, не можна ні ошукати, ні залякати. Нехай же він знає, що всі спроби в цьому напрямку окошаться на винному незалежно від того, буде це позивач, чи відповідач, і зватимуть його Піквік, Ноакс, Стоакс, Стайлс, Браун або Томпсон.

В наслідок цього маленького відбігу від теми очі всієї зали повернулись до містера Піквіка, а серджент Бацфас, спустившись трохи з моральних високостей, куди перед тим занісся, перейшов до викладання суті справи.

— Я покажу вам, джентльмени, що протягом двох років Піквік безперервно жив на квартирі в місис Бардл. Я покажу вам, що весь цей час місис Бардл доглядала його; дбала про його вигоди; годувала його; стежила за його білизною, коли він віддавав її прати; штопала її, пришивала гудзики й провітрювала, коли прачка приносила її назад. Словом, користувалася цілковитим його довір'ям. Я покажу вам, джентльмени, що він часто давав її хлопчикові по півпені, а одного разу навіть шість пенсів. Від одного свідка ви почуєте — і цього свідчення мій учений колега не спроможеться спростувати або послабити його значення — ви почуєте, як одного разу він погладив хлопчика по голові і, спитавши, чи багато програв той у кремушки, поставив йому таке характерне запитання: „Чи хотів би ти мати нового тата?“ Я доведу вам, джентльмени, що приблизно рік тому Піквік почав відлучатися з дому на більш-менш довгий час, неначе готуючись поволі розірвати з моєю клієнткою. Ви побачите, проте, що він нібито вагався. Може,

кращі почуття, якщо він їх має, взяли гору: на його нелюдське серце вплинули таки її врода й привабливість, та тільки одного разу, повернувшись з подорожі, Піквік цілком виразно запропонував їй побратись із ним. Між іншим, він ужив спеціальних заходів, щоб на той час у квартирі нікого не було, але в нас є свідчення, — свідчення, мушу сказати, поневільні — трьох його друзів, що того ранку заходили до нього. Вони бачили, що позивачка лежала в нього на руках, і чули, як він пестливими словами намагався її заспокоїти.

Ця частина промови вченого серджента справила на аудиторію величезне враження, і, щоб підсилити ефект, він дістав з торби два клаптики паперу і, вимахуючи ними, переможно пішов далі.

— Тепер мені лишається сказати небагато. Серед документів є два листи, писані рукою відповідача. Листи ці промовляють за цілі томи і на весь зріст викривають вдачу цієї людини. Це не відверті, палкі красномовні послання, що говорять мовою гарячої пристрасті. Ні, то лукаві, коротенькі, двозначні повідомлення. На щастя, вони переконливіші за будьякі поетичні твори; треба тільки пильним і недовірливим оком глянути на них. Очевидно, Піквік писав їх з наміром збити з пантелику третіх осіб, до рук яких вони могли б потрапити. Дозвольте мені прочитати їх. Перше: „Гаравей, 12 година. Люба місис Б., биті котлети й підлеву з помідорів. Ваш Піквік“. Що це означає, джентльмени? „Биті котлети й підлеву з помідорів. Ваш Піквік“. Биті котлети. Праведне небо! та ще підлева з помідорів! Невже ж, джентльмени, з щастя довірливої й чутливої жінки можна глузувати таким негідним способом? Другий лист не має ніякої дати, що само по собі викликає вже підозру. „Люба

місис Б. Повернуся додому лише завтра. Диліжанс трапився занадто забарний“. Далі знаходимо таку надзвичайно показову фразу: „Не турбуйтеся за грілку“. Грілку! Хто стане турбуватися за грілку, джентльмени? Коли то було, щоб спокій будьякого чоловіка або жінки порушувала якась грілка? — приладдя невинне, корисне і, додам від себе, дуже вигідне в хатньому житті. Чого б то став він так настирливо умовляти місис Бардл не турбуватись за грілку? Ясно, ця грілка позначає прихований вогонь, і Піквік вигадав цю систему листування з єдиною метою підготувати собі на майбутнє шляхи до відступу. А що то за натяк на забарний диліжанс? Скільки я розумію, цим диліжансом може бути тільки сам Піквік. Він і справді занадто барився в своїх відносинах з місис Бардл, але, я сподіваюся, його хода стане віднині швидшою, бо ви, джентльмени, примусите його витратитись та підмазати собі колеса.

Серджент Бацфас заждав хвилиночку, щоб подивитись, чи не засміявся хто з його дотепу. Пересвідчившись, що зрозумів його тільки торговець городиною, який саме цього ранку підмазував свій візок і всміхнувся, згадавши про це, серджент визнав за краще закінчити свою промову в трагічніших тонах.

— Але годі про це, джентльмени, — сказав він. — Не можна сміятись, коли щось гнітить тобі душу. Не слід жартувати, коли збуджено найглибші наші почуття. Надії та мрії моєї клієнтки пішли з вітром, і не буде поетичним перебільшенням сказати, що з вітром пішло й її заняття. Об'яви нема, але в квартирі в неї немає пожильца. Цілком пристойні джентльмени проходять повз вікна, та ніхто й ніщо не запрошує їх завітати. Похмуро й мовчазно в будинку. Не чути навіть голосу дитяти. Йому нецікаві дитячі розваги, коли мама

його плаче. Воно закинуло свої крем'яшки і забуло уже застережливий оклик „без шахрайства!“ А Піквік, джентльмени, Піквік — немилосердний нищитель хатнього оазису на Госвелській вулиці; Піквік, що отруїв там криниці й засипав попелом зелені моріжки; Піквік, що виступив сьогодні перед вами з своїми безсердими підлевою з помідорів та з грілкою; Піквік все ще з безсоромним нахабством підіймає вгору свою голову і без єдиного зітхання жалю дивиться на вчинену ним руїну. Примусити сплатити відшкодування — тільки цим ви й можете покарати його і хоч трохи забезпечити мою клієнтку. І з проханням про відшкодування вона й звертається до своїх освічених, розважливих, справедливих, добросердих, чулих і безсторонніх земляків, що сидять сьогодні на лаві присяжних.

Так блискучо закінчивши цю прекрасну промову, серджент Бацфас сів, а суддя Старлей прокинувся.

— Прошу викликати Елізабет Клапінс, — перепочивши хвилинку, сказав серджент Бацфас з новими силами.

Найближчий пристав запросив Елізабет Тапінс, другий, що стояв неподалеку, гукнув Елізабет Джапкінс, а третій щодуху вибіг на вулицю і, аж доки не захрип, шукав Елізабет Мафінс.

Тим часом місис Бардл, місис Сендерс, містер Додсон і містер Фог спільними силами приставили місис Клапінс на місця для свідків. Коли вона міцно угніздилась на верхньому східці, місис Бардл розташувалася на нижчому з хусточкою й калошами в одній руці і з пляшкою, яка вмістила б щонайменше чверть пінти, нюхальної солі — в другій, готова першої-ліпшої хвилини прийти їй на допомогу. Місис Сендерс, тримаючи палець на пружині зонтика й готова відкрити його на першу вимогу, стала поруч приятельки і уп'ялась очима в обличчя судді.

— Заспокойтесь, прошу, місис Клапінс,— сказав серджент Бацфас. Розуміється, як тільки її попросили заспокоїтись, місис Клапінс заридала ще ревніше й виявила загрозливі ознаки близького знепритомнення, бо, як казала вона згодом, переживання подолали її.

— Чи не пригадуєте ви, місис Клапінс,— після кількох другорядних запитань сказав серджент Бацфас,— як ранком минулого липня вам довелося зайти до місис Бардл? Вона тоді саме прибирала в кімнатах свого пожильца, а ви були в задній кімнаті.

— Так, я пригадую це, мілорд і панове присяжні,— ствердила місис Клапінс.

— Вітальня містера Піквіка, здається, на першому поверсі й виходить на вулицю?

— Так точно, сер.

— А що ж ви робили в задній кімнаті, мадам? — запитав маленький суддя.

— Я не хочу обманювати вас, мілорд і панове присяжні,— помітно хвилюючись, запевнила місис Клапінс.

— Вам і краще буде нікого не обманювати, мадам,— сказав маленький суддя.

— Місис Бардл не знала, що я там. Я вийшла з дому з кошиком, бо хотіла купити три фунти ниркового лою, який коштував тоді два з половиною пенси, і побачила, що двері з квартири місис Бардл ловлять гав.

— Кого ловлять? — скрикнув маленький суддя.

— Трохи прочинені, мілорд,— пояснив серджент Снабін.

— Вона сказала: ловлять гав,— з лукавим виглядом зауважив маленький суддя.

— Це — одне й те ж саме, мілорд,— знову втрутився серджент Снабін.

Маленький суддя мав усе ж таки сумнів і сказав,

що запише це. Після того місис Клапінс знову стала давати свої свідчення.

— Я думала, джентльмени, сказати їй доброго ранку і, піднявшись сходами, тихесенько пройшла до задньої кімнати. У вітальні хтось розмовляв, джентльмени, і я...

— І ви, напевно, стали підслухувати, місис Клапінс? — спитав серджент Бацфас.

— Вибачте, сер, — гордовито відповіла місис Клапінс, — я ніколи не дозволила б собі підслухувати. Розмовляли так голосно, що я мимоволі все чула.

— Нехай так, місис Клапінс. Значить, ви не підслухували, а просто чули голоси. Один з них належав містерові Піквіку?

— Належав, сер.

І місис Клапінс, засвідчивши, що містер Піквік розмовляв з місис Бардл, поволі, відповідаючи на силу навідних запитань, розповіла всю знайому вже нам розмову.

Присяжні з підозрою презирнулися. Серджент Бацфас усміхнувся й сів на своє місце. Підозра перейшла в певність, коли серджент Снабін відмовився взяти свідка на перехресний допит з тої причини, що містер Піквік визнав свідчення за правдиве по суті.

Зламавши мовчанку, місис Клапінс скористалась з нагоди й зайшла в найдрібніші подробиці свого хатнього життя. Вона довела до відома суду, що тепер у неї восьмеро дітей, але місяців через шість вона сподівається подарувати містерові Клапінсу ще й дев'яте. На цьому інтересному місці маленький суддя чомусь розсердився й перебив її, і незабаром шановна леді в товаристві місис Сендерс і під доглядом містера Джексона мусила залишити залу засідань.

— Натаніел Вінкл! — викликав містер Скімпін.

— Тут,— відповів ледве чутний голос.

Містер Вінкл увійшов до ложі свідків і, давши належну присягу, почитиво вклонився судді.

— Не дивіться на мене, сер,— роздратовано промовив суддя замість відповіді на поклін.— Дивіться на присяжних.

Містер Вінкл скорився й став дивитись туди, де, на його думку, сиділи присяжні, бачити яких він у такому збудженому стані аж ніяк не міг.

Допит почав містер Скімпін, молодий чоловік сорока двох або трьох років, що подавав великі надії. Завданням його було збити з позиції свідка, очевидно—прибічника противної сторони, і знецінити його свідчення.

— Будьте ласкаві сказати мілордові судді й присяжним, як вас звуть, сер,— містер Скімпін нахилив на один бік голову й глянув на присяжних, даючи їм на розум, що такий природний ошуканець, як містер Вінкл, напевне назветься чужим ім'ям.

— Вінкл,— одповів свідок.

— Це—прізвище. А ваше ім'я, сер?— ущіпливим тоном спитав маленький суддя.

— Натаніел, сер.

— Даніел. А друге ім'я?

— Натаніел, сер... тобто мілорд.

— Натаніел - Даніел, або Даніел - Натаніел?

— Ні, мілорд; тільки Натаніел; Даніела нема зовсім.

— Тоді чому ж ви спершу сказали, що вас звуть Даніел, сер?— спитав суддя.

— Я не казав цього, мілорд,— запротестував містер Вінкл.

— Ви сказали, сер,— гнівно насупив брови суддя.— Чого б тоді записував я в себе „Даніел“, якби ви сказали інакше?

Заперечувати такий аргумент, звичайно, було не можна.

— У містера Вінкла коротка пам'ять, мілорд,— втрутився містер Скімпін, знову красномовно глянувши на присяжних.— Сподіваюся, ми знайдемо засіб відсвіжити її на сьогоднішньому засіданні.

— Будьте уважні, сер,— попередив маленький суддя, загрозливо поглянувши на свідка.

Бідолаха містер Вінкл уклонився й постарався прибрати невимушену позу, що надавала йому вигляду наляканого кишенькового злодія.

— Ну, містер Вінкл,— сказав містер Скімпін,— тепер я попрошу вас пильно прислухатись до моїх слів і раджу вам, у ваших власних інтересах, не забувати застереження мілорда судді про уважне ставлення до своїх свідчень. Ви, здається, особистий друг відповідача — містера Піквіка.

— Скільки я можу пригадати, з містером Піквіком ми знайомі вже...

— Прошу вас, містер Вінкл, не ухилятись від мого запитання. Я хочу знати, чи друг вам відповідач...

— Я саме збирався сказати, що...

— Ви відповісте на моє запитання, сер?

— Якщо ви не відповідатимете на запитання, вас оштрафують, сер,— попередив суддя.

— Ну, сер,— настоював містер Скімпін,— так або ні?

— Так, я йому друг.

— Так, ви йому друг. А чому ви не могли сказати цього відразу, сер? Мабуть, ви знайомі і з позивачкою?

— Я не знайомий з нею, але бачив її.

— А! ви не знайомі, але бачили. Будьте ласкаві пояснити присяжним, що ви хочете сказати цим, сер.

— Я хочу сказати, що не був представлений їй, але

бачився з нею, коли приходив до містера Піквіка на Госвелську вулицю.

— А як часто бачились ви з нею, сер?

— Як часто?

— Авжеж, містер Вінкл, як часто. Я можу повторити моє запитання хоч двадцять разів, якщо вам хочеться, сер.— І вчений джентльмен, насупивши брови, взявся під боки й глянув на присяжних.

Це запитання зняло силу юридичних непорозумінь, дуже звичайних у таких випадках. Насамперед містер Вінкл сказав, що абсолютно не може пригадати, скільки разів він бачив місис Бардл. Тоді його спитали, чи довелося їм зустрінутись двадцять разів. „Звичайно, більше“,— відповів містер Вінкл. Потім він мусив сказати, чи бачив її сто разів; чи може присягнутись, що то було тільки п'ятдесят або сімдесят п'ять, і так далі. Єдиним позитивним наслідком допиту була порада не ухилятись від істини й пам'ятати, де він стоїть.

Коли свідка таким способом довели до бажаного рівня нервового розладу, допит відновили.

— Скажіть, містер Вінкл,— спитав Скімпін,— чи не були ви в квартирі відповідача на Госвелській вулиці одного ранку в липні минулого року?

— Був.

— З вами були й ваші приятелі, Тапмен і Снодграс на прізвища?

— Так.

— Вони тут?

— Тут,— відповів містер Вінкл, безпорадно дивлячись на те місце, де сиділи його друзі.

— Я попрошу вас звертати більше уваги на мене й забути про ваших друзів, містер Вінкл,— і містер Скімпін знову промовисто глянув на присяжних.—

Вони свідчитимуть без попередньої наради з вами. А, може, ви заздалегідь змовилися з ними? Тепер, сер, розкажіть присяжним, що бачили ви, коли ввійшли того ранку до вітальні відповідача. Не баріться, сер. Вам доведеться сказати про це рано чи пізно.

— Відповідач,— з деяким зрозумілим ваганням сказав містер Вінкл,— держав позивачку за поперек, а вона лежала в нього на руках і, здавалось, була не-притомна.

— Чи чули ви, що говорив їй відповідач?

— Я чув, як він називав її голубонькою і просив заспокоїтись, бо хтось іде.

— Тепер ще одне запитання, містер Вінкл, і не забувайте застереження мілорда судді. Чи можете ви присягнути, що відповідач Піквік не казав: „Місис Бардл, голубонько, заспокойтесь. Вам же треба буде до цього при звичаюватись“, або щось у такому дусі?

— Я... я зрозумів його слова зовсім інакше,— пробелькотів містер Вінкл, ошелешений таким перекрученням свого свідчення.— Я був на площадці коло дверей і не міг чути виразно. Враження в мене...

— Присяжні зовсім не цікавляться вашим враженням, містер Вінкл,— перепинив його містер Скімпін.— Люди порядні не роблять своїх висновків з вражень. Ви були на площадці й не чули виразно слів, кажете? Гаразд. Я питаю вас, чи можете ви заприсягтись, що Піквік не сказав наведеної мною фрази. Не можете?

— Ні, не можу,— відповів Вінкл, і містер Скімпін сів на своє місце з виглядом переможця.

До цього моменту становище містера Піквіка було таке погане, що погіршити його, здавалось, було не можна. Проте його можна було поліпшити, і містер Фанкі вирішив зробити це, удавшись до перехресного

допиту свідків. Що з того вийшло — ми зараз побачимо.

— Скільки я знаю, містер Вінкл,— сказав Фанкі,— містер Піквік далеко не юнак.

— О, ні,— відповів містер Вінкл,— він може бути моїм батьком.

— Ви казали моєму шановному другові, що знаєте Піквіка здавна. Чи були у вас колинебудь підстави думати, що він збирається одружитись?

— О, ні, ніколи! — відповів містер Вінкл з таким запалом, що містерові Фанкі, власне, слід було б увільнити його від дальшого допиту. Адвокати кажуть, що шкідливі свідки поділяються на дві категорії — занадто затайливі і занадто балакучі. Містер Вінкл належав до обох категорій разом.

— Я піду далі, містер Вінкл,— лагідним тоном промовив містер Фанкі.— Чи не вбачали ви, в останні роки принаймні, в манерах містера Піквіка або в його поведженні з жіночою статтю чогось, що виявляло б його матримоніальні¹ наміри?

— О, ні; безперечно, ні,— запевнив містер Вінкл.

— Його поведінка щодо жінок завжди була поведінкою чоловіка, що, дійшовши похилого віку, стається до них, як поставився б батько до своїх дочок?

— В цьому немає ані найменшого сумніву,— від щирого серця скрикнув містер Вінкл.

— І ви ніколи не помічали нічого підозрілого в його відносинах з місис Бардл або з іншими жінками? — спитав містер Фанкі, збираючись сідати, бо серджент Снабін підморгував уже до нього.

— Ні, ні,— відповів містер Вінкл.— Крім хіба єдиного випадку, який, проте, легко з'ясувати.

¹ Матримоніальний — шлюбний.

Коли б безталанний містер Фанкі сів зараз же, як серджент Снабін почав підморгувати до нього, або коли б серджент Бацфас з самого початку опротестував цей незаконний перехресний допит (чого він, звичайно, не зробив, бачивши замішання містера Вінкла й добре знаючи, що воно, ймовірно, буде корисне для нього), то суд не почув би цього недоречного признання. Ледве встиг містер Вінкл вимовити останні слова, а містер Фанкі сісти на лаву, як серджент Снабін поквапився сказати свідкові, що він може йти. Містер Вінкл з радістю лагодився залишити ложу, коли його спинив оклик серджента Бацфаса.

— Заждіть, містер Вінкл, заждіть,— сказав серджент Бацфас.— Чи не розпитаєте ви його ласкаво, мілорд, про винятковий випадок у поведженні з жінками з боку людини, що могла б бути йому батьком?

— Ви чуєте, що каже вчений адвокат, сер? — звернувся суддя до приголомшеного містера Вінкла.— Розкажіть нам про випадок, який ви згадали.

— Я не хотів би робити цього, мілорд,— благав бідолашний Вінкл, тремтячи в розпуці.

— Дуже можливо, але ви мусите розповісти.

І серед цілковитої тиші містер Вінкл, заікаючись, розповів, як одної ночі містер Піквік опинився в спальні дами; як у наслідок цього розладилось її одруження, і як їм усім довелося мати справу з містером Напкінсом — суддею й мером міста Іпсвіча.

— Тепер можете йти,— відпустив його серджент Снабін.

Містер Вінкл зараз же залишив ложу і з навіженою швидкістю побіг до готелю „Джордж і Яструб“, де через кілька годин його присутність викрив коридорний. Невдалий свідок лежав на софі і, засунувши голову під подушки, жалісно стогнав,

Тресі Тапмена й Августа Снодграса суворо закликали до ложі свідків. Обидва вони ствердили свідчення свого безталанного друга, і обох їх довели до розпачу причіпки адвокатів.

Потім викликали Сюзану Сендерс. Серджент Бацфас і Снабін узяли її на перехресний допит. Вона завжди думала й казала всім, що містер Піквік і місис Бардл поберуться. Знає, що після того, як місис Бардл знепритомніла тоді в липні, їхнє одруження було головною темою розмов у цілому кварталі. Це вона сама чула від місис Мадбері (власниці дрібної крамнички) і від місис Банкін (пралі-поденниці), але не бачить їх тут, на суді. Чула, як містер Піквік питався в хлопця, чи не хоче той мати нового тата. Не знала, що тоді ж до місис Бардл учашав один пекар; знає тільки, що тоді він був нежонатий, а тепер одружився. Не наважиться присягтись, що місис Бардл не любила його, але гадає, що пекар не кохав її як слід, бо інакше не побрався б з іншою. Думає, що місис Бардл знепритомніла через те, що містер Піквік просив її призначити день для весілля. Знає, що вона сама зомліла, коли з таким же запитанням звернувся до неї містер Сендерс, і вважає, що в подібних обставинах мусить знепритомніти кожна порядна жінка. Чула, як Піквік питався в хлопця про кремушки.

На запитання присяжних місис Сендерс додатково повідомила, що, коли містер Сендерс залицявся до неї, вона одержувала від нього любовні листи, як і всі інші наречені. Листуючись, містер Сендерс часто вживав її „качечкою“ і ніколи не вживав таких пестливих слів, як „биті котлети“ або „підлева з помідорів“. Він особливо любив підсмажені качки. Можливо, що якби йому подобалися биті котлети або підлева з помідорів, він уживав би її й цими словами.

По закінченні допиту місис Сендерс, серджент Бац-фас ще поважніше (коли це було б можливо), ніж звичайно підвівся й голосно сказав:

— Покличте Семюела Веллера!

Та кликати Семюела Веллера було непотрібно, бо, як тільки серджент вимовив його прізвище, він опинився вже в ложі для свідків, поставив там на підлогу свій капелюх, сперся на бильця, орлячим оком перебіг по всій залі і надивовижу весело глянув на суддю та на присяжних.

— Як вас звати, сер,— спитав суддя.

— Сем Веллер, мілорд.

— Як пишеться ваше прізвище: через В чи У.

— Це справа смаку того, хто пише, мілорд,— відповів Сем.— Мені за мого життя доводилось писати його тільки раз чи два, і я писав через В.

— Правильно, Семі, правильно,— голосно схвалив хтось з галереї.— Пишіть В, мілорд, пишіть В.

— Хто це там наслідюється звертатись таким способом до суду?— обурився маленький суддя.— Пристав!

— Тут, мілорд.

— Приведіть сюди цю особу. Зараз же!

— Слухаю, мілорд.

Але як пристав не знайшов „тої особи“, то він і не привів винуватця. Хвилювання в залі потроху вгамувалось; всі, хто підвівся, щоб подивитись на злочинця, посідали знову; і суддя, заспокоївшись настільки, що міг говорити, спитав:

— Ви знаєте, хто це говорив, сер?

— Думаю, що то був мій батько, мілорд,— признався Сем.

— Ви бачите його?

— Ні, не бачу,— відповів Сем, вдивляючись у ліхтар у стелі зали.

— Якби ви могли вказати, я зараз же звелів би заарештувати його,— промовив суддя.

Сем вдячно вклонився й повернув своє веселе обличчя до серджента Бацфаса.

— Ну, містер Веллер,— сказав серджент Бацфас.

— Ну, сер,— озвався Сем.

— Ви, здається, служите у містера Піквіка, відповідача в цій справі. Що ви можете сказати?

— Що я можу сказати? А ось що: я дійсно служу в цього джентльмена, і службою дуже задоволений.

— Мало роботи й дістаєте багато, я думаю?— пошаргував серджент Бацфас.

— О, дістаю цілком досить, як казав один солдат, коли суд присудив вчистити йому триста п'ятдесят батогів.

— Ви не повинні розповідати нам, що казав солдат або хтось інший, сер,— спинив його суддя.— Це — не свідчення.

— Дуже добре, мілорд,— згодився Сем.

— Чи не можете ви пригадати чогось незвичайного, що сталось того ранку, як ви найнялися до відповідача?— спитав серджент Бацфас.

— Пригадую дещо.

— Розкажіть, будьте ласкаві, про це присяжним.

— Того ранку я одержав нову трійку, джентльмени присяжні,— сказав Сем,— і, як на ті часи, то була для мене найвидатніша подія.

Всі в залі засміялися, а маленький суддя, виткнувши зза пюпітра невдоволене обличчя, застеріг:

— Будьте уважні, сер.

— О! так само казав мені тоді і містер Піквік, мілорд,— відповів Сем.— І я дуже дбав за свій костюм, сер. Пильнував, як міг.

Всі засміялися. Суддя хвилини зо дві пильно вди-

влявся в Сема, але обличчя в того було таке спокійне й таке невинне, що суддя не сказав нічого й запропонував серджентові Бацфасу провадити допит далі.

— Невже ви хочете сказати, містер Веллер,— промовив серджент Бацфас, красномовно згортаючи руки й напівповертаючись до присяжних, наче мовчки запевняв їх, що дошкулить таки й цьому свідкові,— невже ви хочете сказати мені, містер Веллер, ніби ви не бачили, як позивачка непритомна лежала на руках відповідача, як то, ви чули, описували інші свідки?

— Ні, не бачив,— ствердив Сем.— Я ввесь час стояв у коридорі, і коли мене покликали до вітальні, старої леді там уже не було.

— Слухайте, містер Веллер,— промовив серджент Бацфас, вмочуючи перо в чорнило й намагаючись залякати Сема тим, що записуватиме його слова.— Ви, кажете, стояли в коридорі і не бачили того, що відбувалось перед вами. Очі у вас є, містер Веллер?

— О, очі в мене є, — відповів Сем,— але річ у тому, що це — тільки очі. Якби замість них я мав пару мікроскопів, що збільшують у мільйон разів, мабуть тоді, я й міг би побачити щось крізь товсті двері. Але в мене звичайнісінькі очі, і мій зір через те дуже обмежений.

Сем сказав це з виразом такої щирості на обличчі й таким лагідним тоном, що аудиторія захихикала, маленький суддя всміхнувся, а серджент Бацфас розгубився. По короткій нараді з Додсоном і Фогом, учений юрист, приховавши своє замішання, знову звернувся до Сема.

— У мене до вас ще одне запитання, містер Веллер.

— Прошу дуже, сер,— добродушно відповів Сем.

— Чи не пригадуєте ви, як одного вечора, в минулому листопаді, ви відвідали місис Бардл?

— Пригадую, і добре пригадую, сер.

— А, ви пригадуєте; правда?— зрадів серджент Бацфас.— Я завжди думаю, що ми з вами таки договори-мось до чогонебудь.

— І я думав так само, сер,— відповів Сем, а глядачі захихотіли знову.

— Ну, мені здається, ви прийшли до неї порозмовляти трохи про сьогоднішній суд. Га, містер Веллер?— спитав серджент Бацфас, проречисто підморгнувши до присяжних.

— Я прийшов сплатити їй за квартиру,— відповів Сем,— але ми, справді, розмовляли й про її позов.

— О, так ви розмовляли про її позов?— зрадів серджент Бацфас, передбачаючи зробити якісь дуже важливі відкриття.— Ну, а що ж саме ви говорили про позов? Будьте ласкаві повторити нам, містер Веллер.

— З величезною охотою, сер,— погодився Сем.— Дві шановні дами, що їх ви бачили тут сьогодні, базікали спершу щось маловажне, а потім почали із захопленням вихваляти добродійних панів Додсона й Фога, отих двох джентльменів.

Ці слова, ясна річ, примусили аудиторію звернути увагу на Додсона й Фога, що прикладали всіх зусиль найбільше скидатись на добродійників.

— Аторнеїв позивачки,— пояснив серджент Бацфас.— Ну, і за що ж вихваляли вони панів Додсона й Фога? Адже ви кажете — вони із захопленням вихваляли їх.

— Вихваляли за те, що Додсон і Фог запропонували місис Бардл вчинити позов і обіцяли не брати з неї ніякого гонорару, якщо не пощастить витягти гроші з містера Піквіка.

Серед публіки знову захихикали, а містер Додсон і містер Фог, раптом почервонівши, нахилились до серджента Бацфаса й почали шептати йому щось.

— Цілком маєте рацію,— з удаваною байдужістю промовив серджент Бацфас.— Я думаю, мілорд, ми нічого не доб'ємось від свідка. Він занадто тупий, і я не хочу клопотати суд, допитуючи його далі. Ідіть собі, сер.

— Може, ще хто хоче поставити мені якінебудь запитання?— сказав Сем, беручи свій капелюх і невимушено роздивляючись навкруги.

— Тільки не я, містер Веллер, дякую вам,— засміявся серджент Снабін.

— Ідіть собі, сер,— нетерпеливився серджент Бацфас, вимахуючи рукою, і Сем зійшов униз, дошкуливши якнайбільше товариству Додсон і Фог і сказавши якнайменше про містера Піквіка.

— Якщо це могло б нас позбавити виклику зайвих свідків, мілорд, то я ладен заздальгідь визнати, що містер Піквік має значні засоби до життя і ніде не служить,— сказав серджент Снабін.

— Гаразд,— погодився серджент Бацфас, ховаючи два листи, які він мав зачитати.— Я не заперечую, мілорд.

Після того, захищаючи відповідача, з промовою до присяжних звернувся серджент Снабін. Він довго й з великим запалом говорив про чудову вдачу й прегарні прикмети містера Піквіка. Але наші читачі краще, ніж серджент Снабін, обізнані з чеснотами й заслугами цього джентльмена, і ми не вважаємо за потрібне наводити тут точні слова вченого мужа. Він намагався довести, що показані судові листи стосувались лише до обіду містера Піквіка або до прибирання його кімнат перед його поверненням з якоїсь недалекої подорожі. Досить сказати, що він зробив для містера Піквіка усе можливе, але й усе можливе, за авторитетними словами старовинного прислів'я, не може зробити неможливого.

Після того суддя містер Сгарлей за здавна встановленим, прекрасним звичаєм, зрезюмував суть справи. Він прочитав присяжним свої нотатки, скільки міг розібрати їх, і дав деякі пояснення до заслуханих свідчень. На його думку, якщо місис Бардл права, містер Піквік, безперечно, винний. Суддя пояснив також, що коли свідчення місис Клапінс правдиві, то присяжні повірять їм; і можуть не вірити, якщо вони викликають сумнів. Визнавши за доведене порушення обіцянки одружитись, присяжні мають право зобов'язати містера Піквіка сплатити відшкодування в тому розмірі, який вони самі встановлять; і, навпаки — визнавши позов за безпідставний, тим самим звільняють відповідача від будь-яких витрат.

Виголосивши резюме, суддя пішов до себе підживитись баранячими котлетами й склянкою черрі - бренді, а присяжні, вислухавши його, пішли на нараду.

Минули млосні чверть години. Присяжні повернулися. Суддю викликали. Містер Піквік наклав на ніс свої окуляри й дивився на старшину. Обличчя його палало. Серце колотилося дужче.

— Джентльмени, — спитав чоловік у чорному, — чи ухвалили ви вирок?

— Ухвалили, — відповів старшина.

— На чию користь: відповідача чи позивачки?

— На користь позивачки.

— В якому розмірі визначили ви суму відшкодування?

— В розмірі сімсот п'ятдесяти фунтів.

Містер Піквік зняв свої окуляри, пильно витер їх, заховав у футляр, а футляр поклав в кишеню; потім надяг рукавички і, не спускаючи з ока старшину присяжних, машинально вийшов із зали слідом за містером Перкером і синьою торбою. В одній з бічних кім-

нат вони спинилися, і поки містер Перкер платив судові витрати, до містера Піквіка підійшли його друзі. Наблизились до нього й Додсон і Фог, що з видимим задоволенням потирали собі руки.

— Ну, джентльмени? — удався до них містер Піквік.

— Ну, сер? — відповів містер Додсон за себе й за партнера.

— Ви, мабуть, думаєте, що я заплачу відшкодування? — спитав містер Піквік.

Додсон сказав, що вони вважають це за дуже ймовірне. Фог засміявся й запевнив, що вони намагаться одержати гроші.

— Намагайтесь собі, панове Додсон та Фог, намагайтесь, намагайтесь! — спалахнув містер Піквік. — Майте тільки на увазі, що з мене ви не дістанете жодного фарсинга, нехай би мені хоч увесь кінець життя довелось просидіти у в'язниці.

— Ха - ха - ха! — зайшовся реготом містер Додсон. — Ви незабаром зміните свою думку, містер Піквік.

— Хі - хі - хі! ми ще побачимо, — вторував йому містер Фог.

Занімівши з обурення, містер Піквік дозволив своєму адвокатові та друзям довести себе до виходу й посадити в карету, замовлену завжди дбайливим Семом Веллером.

РОЗДІЛ XXVI,

у якому містер Піквік думає, що йому краще було б поїхати до Баса, і їде туди; і де оповідається про нещастя, яке спіткало містера Вінкла.

— Алеж ви, дорогий сер, — сказав маленький Перкер, наступного по судовому засіданні ранку прийшовши до містера Піквіка в його номер, — алеж ви не думаєте — говорячи тепер серйозно й реально і відкинувши геть свій гнів — ви ж не думаєте відмовитись платити відшкодування і судові витрати?

— Ні півпені, — рішуче мовив містер Піквік, — ні півпені.

— Хай живе принцип, як заявив один лихвар, коли не хотів поновити векселя свого боржника, — вкинув своє слово містер Веллер, що прибирав з стола після сніданку.

— Сем, — сказав містер Піквік, — будьте ласкаві зійти вниз.

— Слухаю, сер, — відповів містер Веллер і, корячись делікатному натякові свого пана, ретирувався.

— Ні. Перкер, — повторив містер Піквік, прибравши урочистого вигляду, — мої друзі намагалися вже відрадити мене від цього наміру, але даремно. Я житиму, як і жив, аж доки мої супротивники дістануть право вимагати виконання присуду. І якщо їм стане підло сті скористатися з свого права й заарештувати мене,

я скорюся безжурно й з чистим серцем. А коли можуть вони зробити це?

— Вони можуть дістати наказ про стягнення з вас відшкодування й судових витрат, коли мине законний час, тобто рівно через два місяці від сьогодні, дорогий мій сер.

— Добре,— сказав містер Піквік,— а тим часом, голубчику, не нагадуйте мені про цю справу. Тепер же,— продовжував великий муж, позираючи на своїх приятелів з добродушною усмішкою й іскрами в очах, яких не могли затемнити або приховати ніякі окуляри,— тепер нам треба вирішити тільки одне питання: куди ми зараз ідемо?

Містер Тапмен і містер Снодграс були занадто вражені героїчністю свого друга, щоб спромогтися відповісти. Містер Вінкл ще не зовсім очунав од вчорашнього виступу в суді і не був здатний мати свою думку.

— Гаразд,— промовив містер Піквік, не дочекавшись відповіді,— тоді, якщо ви лишаєте вибір на мою волю, я спинився б на Басі. Там ніхто з нас, здається, не був.

І правда — піквікці ніколи не були в Басі. Перкер енергійно підтримав цю пропозицію, гадаючи, що невеличка зміна в житті й деякі розваги примусять містера Піквіка складати більшу ціну волі й менше пориватись до тюрми для винуватців. Решта не заперечувала, і Сема негайно відрядили до „Білого Коня“ взяти п'ять квитків на диліжанс, що мав вирушати завтра о пів восьмої ранку.

Наступний ранок був зовсім несприятливий для подорожі — було хмарно, мрячно й холодно. Доручивши Семові рятувати їхній багаж од сімох чи вісьмох носіїв, містер Піквік і його друзі зайшли в дожидальню.

На той час там був тільки один джентльмен років коло сорока п'яти, з грізними очима, лисою головою, облямованою по боках і ззаду досить широкою смугою чорного волосся, і з рясними бакенбардами. На ньому був застебнутий аж до підборіддя рудуватий сюртук, а поруч нього лежали на стільці дорожній кашкет з тюленячої шкіри, пальто й плащ.

— Цікаво, де в Басі спиняється ця карета? — звернувся містер Піквік до містера Вінкла.

— А ви їдете до Баса? — спитав незнайомий.

— До Баса, сер, — відповів містер Піквік.

— А інші джентльмени?

— Вони їдуть зі мною.

— Тільки не на внутрішніх місцях... будь я проклятий, коли на внутрішніх! — скрикнув незнайомий. — Я купив квитки на два внутрішні місця. І сказав, що коли вони спробують всунути шістьох у цю пекельну скриньку, я найму окрему карету і подам у суд.

— Дозвольте сказати вам, дорогий сер, — промовив містер Піквік, — що ви даремно хвилюєтесь. На внутрішніх місцях їдуть тільки двоє з нас.

— Радий чути це, — сказав лютий джентльмен. — Беру свої слова назад. Прошу вибачити. Ось моя візитна картка. Будьмо знайомі.

— З великою приємністю, — погодився містер Піквік. — Нам випадає подорожувати разом, і, я сподіваюся, ми не шкодуватимемо, мавши таке товариство.

— Сподіваюся, — ствердив лютий джентльмен. — Навіть певний, що не шкодуватимете. Ви мені подобаєтесь. Ваші руки й прізвища, джентльмени!

Звичайно ж, по цій ласкавій промові подорожні обмінялись дружніми привітаннями, і лютий джентльмен, не гаючи часу, розповів своїм новим приятелям усю свою біографію, вживаючи тих же коротеньких

уривчастих речень. Виявилося, що прізвище його Даулер; що їде він до Баса, щоб трохи розважитись; що давніше служив він в армії, а тепер вийшов у відставку; що живе прибутками з капіталу, і що друге місце в диліжансі він купив не для кого іншого, як для своєї дружини — місис Даулер.

— Вона — чудова жінка, — сказав містер Даулер. — Я пишаюся нею. І маю всі підстави для цього.

— Маю надію незабаром пересвідчитись у цьому, — люб'язно усміхнувся містер Піквік.

— І пересвідчитесь, — запевнив Даулер. — Я представлю їй вас. Ви, напевне, сподобаєтесь їй. Я залицявся до неї незвичайним способом. Узяв приступом. О! Побачив. Покохав. Посватався. Вона відмовилась. „Ви кохаєте іншого?“ — „Не примушуйте мене червоніти“. — „Я знаю його?“ — „Знаєте“. — „Гаразд. Якщо він не зникне звідси, я здеру з нього шкуру“.

— Боже милий! — мимохіть вихопилося у містера Піквіка.

— І ви зідрали шкуру з того джентльмена? — зацікавився містер Вінкл, збліднувши.

— Я написав йому записку. Сказав, що мені дуже неприємно. І дійсно, я почував себе погано.

— Я думаю, — вкинув слово містер Вінкл.

— Я сказав, що дав слово честі зідрати з нього шкуру. Тут ішлося про мою честь, честь джентльмена. В мене не було вибору. Як офіцер його величності, я мусив зідрати з нього шкуру. Я шкодував, що так сталося, але то був мій обов'язок. Він послухав голосу розуму. Він бачив, що правила служби категорично вимагали, щоб я вбив його. Він утік. Я одружився з нею. А ось і її голова.

І містер Даулер показав на карету, що вїхала в двір готелю. З відкритого вікна її виглядало гарненьке

личко в блакитному капелюшку й перебігало очима по юрбі, мабуть, шукаючи того ж таки лютого джентльмена. Містер Даулер сплатив свій рахунок і вискочив з дожидальні разом із своїм дорожнім кашкетом, плащем і пальтом. Містер Піквік і його друзі вийшли слідом за ним. Містер Тапмен, містер Снодграс і Сем Веллер вибралися на імперіал. Містер Вінкл і містер Піквік зайняли місця всередині диліжанса.

Під час подорожі не трапилось нічого гідного згадки, і о сьомій вечора містер Піквік з супутниками і містер Даулер з дружиною сиділи по своїх номерах у готелі „Білого Оленя“ якраз напроти будинку баських мінеральних вод, де коридорних в їхніх костюмах можна було б помилково вважати за членів парламенту, якби ілюзію не порушувала їхня куди краща поведінка.

Мавши на думці перебути в Басі щонайменше два місяці, містер Піквік вважав за доцільне найняти для себе й для своїх друзів якусь приватну квартиру, а коли щасливий випадок дав їм змогу знайти за невеличку ціну верхню половину будинку по Королівській вулиці, занадто велику для них, то містер і місис Даулер попросили відступити їм спальню й вітальню. Ця пропозиція зараз же була прийнята, через три дні всі вони переїхали до нової оселі, і містер Піквік з надзвичайною регулярністю почав пити води. Уживав їх містер Піквік систематично. Чверть пінти він випивав перед сніданком і сходив по тому на горбок; другу чверть пінти він випивав після сніданку, а тоді спускався з горбка. Після кожної нової чверті пінти містер Піквік урочисто й радісно оповіщав, що почуває себе куди краще, і це завдавало великої втіхи його приятелям, хоч ніхто з них не знав, на що саме він хворіє.

Щоранку акуратні питці, і містер Піквік у тому числі, зустрічались коло джерела, випивали свою чверть пінти і йшли на вранішню прогулянку. На побідній прогулянці сходились докупити і лорд М'ютенхед, і вельмишановний містер Крашток, і леді вдова Снафенаф, і пані полковникова Вагсбі, і інші видатні курортники, і всі завзяті ранкові питці. Порозмовлявши, вони розходились, або роз'їздилися, або їх розвозили в кріслах. Після того джентльмени йшли до читальні, а звідти — додому. Якщо увечері була театральна вистава, вони зустрічались ще й у театрі. Якщо влаштовувався бал — бачилися в бальній залі. А коли ввечері не відбувалося ні вистави, ні балу, сходилися тільки наступного дня. Дні минали з деякою одноманітністю, але й у тій одноманітності було щось приємне.

Переживши один такий день, містер Піквік сидів у своїй вітальні і робив записи в щоденнику, коли легкий стук у двері примусив його підвести голову.

— Вибачте, сер, — зазирнула в кімнату місис Кредок, їхня квартирна господиня, — вам більше нічого не потрібно, сер?

— Нічого, мадам, — відповів містер Піквік.

— Моя дівчинка вже лягла спати, сер, — пояснила місис Кредок, — а містер Даулер ласкаво погодився чекати, доки повернеться з балу місис Даулер, і обіцяв сам відчинити їй двері. Отже, якщо я вам не потрібна, то я піду спати.

— Прошу дуже, мадам.

— Надобраніч, сер.

— Надобраніч, мадам.

Місис Кредок зачинила двері, а містер Піквік, позіхнувши кілька разів, закрив свій щоденник, поклав у шухляду ручку, поставив чорнильницю, засвітив свічку і з виглядом крайньої втоми побрів до спальні. До-

рогою він своїм звичаєм зупинився коло помешкання Даулерів і постукав у двері, щоб побажати надобраніч.

— А, — сказав Даулер, — ви вже спати. Хотів би й я бути вже в ліжку. Огидна ніч. Здається, здоровий вітер?

— Страшенний, — ствердив містер Піквік. — Надобраніч.

— Надобраніч.

І містер Піквік пішов спати, а містер Даулер, додержуючи необачної обіцянки чекати на свою дружину, присунувся ближче до каміна.

Мало що є на світі нудніше, як не спати, чекаючи на когось, а надто коли той у гостях. Ви мимоволі думаете, що час, який так повільно посувається для вас, хутко минає для нього; і що більше ви про це думаете, то меншими стають ваші надії на те, що він скоро повернеться. Коли не спиш, то годинник цокає надзвичайно голосно, і здається, що все ваше тіло оповите павутинням. Спершу щось лоскоче вам праве коліно, а потім це почуття переходить і на ліве. Не встигнете ви змінити положення, як почуття лоскоту з'являється у ваших руках, а коли ви найнеймовірнішими рухами поскручуєте собі кінцівки, вам раптом починає свербіти в носі, і ви трете його так, що напевне відірвали б зовсім, якби мали змогу. Певні незручності відчують і ваші очі, і коли ви знімаєте нагар з однієї свічки, на другій його вже півтора пальці. Оці й подібні до них нервові неприємності обертають довге чекання в ту пору, коли ви звикли вже спати, на не дуже веселу розвагу.

Так думав і містер Даулер, сидючи перед каміном і щиро обурюючись на бездушних людей, які, весело розважаючись на вечірці, змушують його не спати.

Не повернула йому кращого настрою й згадка про те, що ввечері він сам вигадав собі головний біль і через те залишився вдома. Нарешті, мало не впавши в камін і ледве не обсмаливши собі обличчя об залізні ґрати, містер Даулер поклав прилягти на хвилинку, але ні в якому разі не спати.

— Сон у мене міцний, — казав до себе містер Даулер, вкладаючись в ліжку. — Засинати мені не можна. Я, думаю, почую звідси, коли вона стукатиме. Авжеж. Я чую, як стукає сторож. Ось він підходить. Тепер тихше. Повертає за ріг. Аа! — і, дійшовши до цього пункту, містер Даулер і сам повернув за ріг, коло якого стільки часу вагався, і заснув міцним сном.

Саме коли вибило третю годину, на Королівській вулиці з'явився портшез із місис Даулер всередині, несений одним коротеньким гладким носієм і одним худорлявим, довгим, через що їм багатьох зусиль коштувало утримувати ящик портшеза перпендикулярно. До того ж тут, нагорі, і на широкій вулиці вітер лютував так, немов збирався вимести все каміння з бруку. Отже, вони були дуже раді поставити портшез на землю й добре постукати в парадні двері.

Минув деякий час, але ніхто не виходив.

— Слуги сплять, — сказав короткий носій, відігріваючи руки над факелом, що приніс хлопчик-помічник.

— Постукайте, прошу, ще! — крикнула місис Даулер з портшеза. — Стукніть два чи три рази, будьте ласкаві!

Короткий носій радо скорився і щосили оглушливо стукнув молотком чотири чи п'ять разів, а потім загупав у двері обома кулаками. Довгий тим часом одійшов на середину вулиці й роздивлявся, чи не блимне в якому вікні світло.

Ніхто не виходив. Скрізь панували темрява й мовчанка.

— Боже ти мій! — нервувалася місис Даулер. — Постукайте, прошу, ще.

— А чи немає тут дзвоника, мадам? — спитав короткий носій.

— Є, — втрутився в розмову хлопець з факелом. — Я ввесь час його смикаю.

— То тільки ручка, — сказала місис Даулер, — а дроту там нема.

— Хотів би я постукати по голові тутешнім слугам, — закричав довгий.

— Я мушу знову потурбувати вас, — надзвичайно чемно попросила місис Даулер. — Стукніть, будь ласка, ще.

Коротенький носій постукав знову, але без найменшого успіху. Його заступив довгий, що, загинаючи круті лайки, почав барабанити у двері молотком, наче хворий на голову листоноша.

Містерові Вінклу снилося, ніби він на засіданні в клубі, де члени знімають такий галас, що голова примушений стукати молотком у стіл, стараючись навести порядок. Потім йому примарилася аукціонна зала, де немає публіки, а аукціоніст купує все сам, і якраз тоді він невиразно припустив можливість того, що хтось стукає в парадні двері. Бажаючи переконатись остаточно, він полежав ще хвилин з десять, і тільки нарахувавши тридцять три удари, пересвідчився, що справді не спить.

— Та - та - та - та - тра - та - та! — тарахкотів молоток.

Містер Вінкл схопився з ліжка, не зовсім ще розуміючи, що сталося, поквапно натяг панчохи, сунув ноги в туфлі, загорнувся в халат, запалив об жаринку в каміні свічку й збіг сходами до парадних дверей.

— Нарешті хтось іде, мадам, — сказав короткий носій.

— От якби я був ззаду його та ще з дрючком! — пробурмотів довгий.

— Хто там? — спитав містер Вінкл, відкидаючи ланцюжок.

— Ти не питайся, дурна твоя голова, — озвався зневажливим тоном довгий, певний, що розмовляє із слугою. — Не базікай, а відчиняй мерщій.

— Та повертайся швидше, сонько! — підбадьорював другий.

Напівсонний містер Вінкл механічно скорився, прочинив двері й визирнув на вулицю. Перше, що впало йому в око, було червоне полум'я факела. Вражений жахливою думкою, що будинок горить, він широко розчинив двері і, тримаючи перед собою свічку, пильно глянув перед собою, не певний ще, бачить він портшез чи пожежний насос... В цю хвилину порив вітру задув свічку. Щось штовхнуло містера Вінкла в спину й жбурнуло на вулицю, а двері з грюкотом зачинилися.

— Здорово зроблено, молодий чоловіче! — сказав коротенький носій.

Містер Вінкл, угледівши через вікно портшеза жіноче обличчя, кинувся до дверей і став щосили стукати молотком та благати носіїв зараз же нести портшез назад.

— Заберіть його, заберіть! — кричав містер Вінкл. — Он хтось виходить уже з сусіднього будинку. Пустіть мене в портшез! Сховайте мене! Допоможіть мені!

Бідолашний Вінкл трусився з холоду, і щоразу, як підіймав угору руку з молотком, його халат розкривався найнечепурнішим способом.

— Он хтось іде вулицею. Там і дами! Прикрийте мене чимнебудь! Станьте переді мною! — мало не

плакав Вінкл. Та носії так знесилились від реготу, що не могли подати йому ніякої помочі, а дами підходили дедалі ближче.

Містер Вінкл розпачливо стукнув у двері востаннє. Дами були вже за кілька будинків. Безталанний джентльмен кинув свічник, що весь час тримав у себе над головою, і сміливо метнувся в портшез, де сиділа місис Даулер.

Нарешті гамір та метушню на вулиці почула й місис Кредок. Напнувшись поверх чепчика шаллю, вона побігла у вітальню подивитись, що сталося, і визирнула у вікно саме тоді, як містер Вінкл поринав у портшез. Побачивши це, поважна леді жахливо зойкнула і кинулась повідомити містера Даулера, що дружина його тікає з іншим джентльменом.

Вражений такою звісткою, містер Даулер, наче гумовий м'яч, зскочив з ліжка і підбіг до свого вікна водночас з містером Піквіком. Перше, що вони побачили, був містер Вінкл, який намагався втиснутись у портшез.

— Сторож! — нестямно крикнув містер Даулер. — Сторож! Держіть його! Цупко держіть його! Затримайте, поки я не зійду вниз... Я переріжу йому горлянку... Дайте мені ніж!.. Від вуха до вуха... переріжу... пустіть, місис Кредок! — І, вирвавшись з рук переляканої господині та містера Піквіка, обурений чоловік схопив десертний ніжик і кинувся на вулицю.

Містер Вінкл не чекав на нього. Почувши жахливі загрози відважного Даулера, він вистрибнув з портшеза і, впустивши з ніг туфлі, дременув униз по вулиці, переслідований Даулером з сторожем. Оббігши круг кварталу, він кинувся у відчинені вже двері свого будинку, грюкнув ними перед самим обличчям містера Даулера, зачинився на ключ в своїй

спальні, забарикадирував двері рукомийником, комо-
дом та столом і почав укладатися, щоб з першим про-
менем світанку залишити Бас. Даулер, підійшовши до
зачинених дверей, запрягався крізь дірку в замку,
що завтра ж переріже містерові Вінклу горло. Після ве-
личезного галасу у вітальні, де серед сили голосів
виразно чути було голос містера Піквіка, що нама-
гався втихомирить всіх, мешканці порозходились по
своїх кімнатах, і скрізь знову запанував спокій.

РОЗДІЛ XXVII,

де оповідається про важливе й дуже делікатне доручення, дане містером Піквіком містерові Веллеру, і про те, як містер Вінкл тікав від дощу та потрапив під ринву.

Наступного ранку, значно раніше як звичайно, містер Піквік, цілком одягнений, зійшов униз і подзвонив.

— Сем,—сказав наш герой, коли, відповідаючи на це запрошення, до нього прийшов містер Веллер.—Сем, зачиніть двері.

Містер Веллер зачинив двері.

— Вчорашньої ночі тут скоїлася прикра історія, Сем,—промовив містер Піквік,—історія та примушує мого друга Вінкла побоюватись насильства з боку містера Даулера.

— Це я чув уже від старої леді, як ішов до вас, сер,—відповів Сем.

— І мені соромно признатися, Сем,—стурбовано продовжував містер Піквік,—що, опасуючись цього насильства, містер Вінкл утік.

— Утік? — скрикнув Сем.

— Сьогодні ранком, навіть не попередивши мене. І я не знаю, куди він подався.

— Він повинен був залишитися та відлупцювати Даулера,—із зневагою в голосі сказав Сем.—І не хитра то була б штука, сер!

— Я й сам починаю брати під сумнів його сміливість та відвагу, Сем,— відповів містер Піквік.— Але не в тім річ. Як би там було, а містер Вінкл зник. Його треба знайти й привести сюди, Сем.

— А ви думаєте, він захоче повернутися, сер?

— Треба примусити його, Сем.

— І хто ж це зробить, сер?— усміхнувся містер Веллер.

— Ви.

— Слухаю, сер.

По цих словах містер Веллер вийшов з кімнати і зараз же грюкнув парадними дверима. Повернувся він назад через дві години з таким байдужим виглядом, ніби виконував якесь звичайнісіньке доручення, і приніс звістку, що цього ранку один джентльмен, всіма сторонами схожий на містера Вінкла, виїхав до Брістоля поштовим диліжансом.

— Сем,— сказав містер Піквік, стискуючи йому руку,— ви славний хлопець, неоцінімий хлопець. Ідьте слідом за ним, Сем.

— Гаразд, сер,— відповів містер Веллер.

— Як тільки ви його знайдете, зараз же пишіть мені, Сем. Якщо він пориватиметься тікати від вас, валіть його додолу або замкніть на замок. Робіть з ним усе, що буде треба.

— Я поводитимуся з ним дуже обережно, сер,— запевнив містер Веллер.

— Скажіть йому, що я страшенно схвилований, дуже невдоволений і до краю обурений його незвичайною поведінкою.

— Слухаю, сер.

— Перекажіть йому, що коли він не повернеться сюди з вами, йому доведеться вертатись зі мною, бо тоді я сам поїду по нього й приставлю до Баса.

— Перекажу, сер.

— Ви, думаєте, знайдете його, Сем? — спитав містер Піквік, допитливо глянувши на Сема.

— О, я знайду його, де б він не був, — упевнено сказав Сем.

— Добре, — заспокоївся трохи містер Піквік. — І що скоріше ви поїдете, то краще.

З цими словами містер Піквік передав своєму вірному слугі чималу суму грошей і звелів негайно ж виружатись до Брістоля шукати втікача.

Сем повкладав найпотрібніші речі в дорожню торбу і невдовзі був готовий до подорожі. Дійшовши до кінця коридору, він спинився, повільно повернув назад і просунув голову в двері вітальні.

— Сер, — шепнув містер Веллер.

— Чого вам, Сем? — озвався його пан.

— Чи правильно я зрозумів ваші накази, сер?

— Я певний того.

— Чи маю я право валити його додолу, сер?

— Безперечно. Цілковите право. Робіть, що визнаєте за потрібне. Я вас не обмежую.

Сем кивнув головою і, зачинивши за собою двері, з чистою душею вибрався в далеку путь.

Бідолашний джентльмен, що мимохіть переполохав описаним способом мешканців Королівської вулиці, перебувши дуже неспокійну й турботну ніч, покинув будинок, де ще спали його друзі, і подався світ за очі. Навряд чи пощастить колинебудь гідно оцінити або належно вишанувати благородні мотиви, що спонукнули містера Вінкла на такий вчинок. „Якщо цей Даулер“, міркував Вінкл, „якщо цей Даулер наважиться справдити свою загрозу (а він, безумовно, наважиться), мені доведеться викликати його на дуель. Він має дружину, що кохає його і в усьому від нього

залежна. І раптом, засліплений жадобою помсти, я вбиваю його. Як же почуватиму я себе після того?" Ці сумні думки так вплинули на людяну душу молодого чоловіка що коліна його задріботили одне об одне, і на обличчі виразно вималювались усі його прекрасні почуття. Спонукуваний цими міркуваннями він схопив чемодан і, скрадаючись, спустився сходами, як міг нечутно відчинив ненависні двері й вийшов на вулицю. Коло Королівського готелю він натрапив на диліжанс, що мав вирушати до Брістоля. Вважаючи, що це місце не менш від інших відповідає його намірам, Вінкл сів на імперіал і прибув до Брістоля з усією швидкістю, на яку здатна пара коней, що двічі, а то й більше, на день одбувають таку подорож.

Найнявши номер у готелі „Чагарник“ і вирішивши відкласти листування з містером Піквіком, аж доки гнів Даулера до певної міри випарується, він пішов знайомитися з Брістолем, який вразив його тим, що був найбруднішим із бачених ним досі міст. Оглянувши корабельню й подивившись на собор, Вінкл спитав, як пройти до Кліфтона, й побрів у вказаному напрямку. Мостові міста Брістоля не найчистіші й не найширші в світі, а вулиці його не належать до числа найпряміших або найменш плутаних. Заблудивши в їхніх кривинах та закрутах, містер Вінкл став шукати якоїсь пристойної крамниці, де міг би відсвіжитися порадою та вказівками.

Роздивляючись навкруги, він звернув увагу на новопофарбований будинок — щось середнє між крамницею й приватною квартирою. Червона лампа над входом досить виразно свідчила, що тут живе лікар; отже, слова „Лікарський кабінет і аптека“, золотими літерами написані над вікном кімнати, яка здавна правила за дожидальню, були, мабуть, і зайві. Вважа-

ючи цю установу за цілком придатне для довідок місце, містер Вінкл увійшов до крамнички, де стояли ящики та пляшки з золотими ярликами. В кімнаті не було нікого, і він постукав півкровою монетою об прилавок, щоб привернути до себе увагу того, хто міг випадково бути в сусідній кімнаті.

Після першого ж удару досить виразно чутний звук щипців, якими перегрібають вугілля в каміні, раптом затих; після другого — молодий джентльмен ученого вигляду, в зелених окулярах і з величезною книгою в руках, шурхнув у кімнату і, ставши за прилавком, спитав, чого бажає відвідувач.

— Перепрошую, сер, — сказав містер Вінкл, — чи не були б ви ласкаві сказати мені, як пройти...

— Ха - ха - ха! — зайшовся голосним реготом учений молодий чоловік, підкидаючи книгу високо вгору й спритно ловлячи її якраз тоді, коли вона загрожувала розтрити всі пляшки на прилавку. — Оце так не сподіванка!

Для містера Вінкла це й справді була несподіванка. Вражений також незвичайною поведінкою медичного на погляд джентльмена, він мимоволі відступив від дверей і схвильовано дивився на молодого чоловіка, що таким дивовижним способом приймав його.

— Хіба ж ви не впізнаєте мене? — спитав медичний на погляд джентльмен.

Містер Вінкл промимрив, що не має такої честі.

— Тоді моя справа, значить, не безнадійна. Я лікуватиму брістольських стариць; коли мені пощастить зберегти цей вигляд. Геть під усі чорти, старе дрантя! — З цими словами молодий чоловік жбурнув книгу в найдавший кінець крамнички, скинув свої зелені окуляри й усмінувся усмішкою Роберта Соєра, есвайра, колишнього студента - медика.

— Невжеж ви не знали, що я тут? — дивувався містер Боб, дружньо стискаючи Вінклеві руку.

— Слово честі, ні, — відповів містер Вінкл.

— Хіба ви не бачили мого імени? — і Боб звернув увагу свого приятеля на парадні двері де білими літерами було накреслено: „Сойер, наступник Нокморфа“.

— Воно не впало мені в око, — пояснив містер Вінкл.

— Боже ти мій, якби я знав, що це ви, я вискочив би на вулицю і впіймав би вас у свої обійми, — запевнював Боб. — Але, слово честі, я думав, що ви — Королівські податки.¹

— Не може бути!

— Присягаюся. І саме збирався сказати, що мене нема вдома, але що я можу доручити оповістку самому собі... Я й зробив би так, бо він мене не знає... Не знають мене й Освітлення та Мостові. Гадаю, що Церковний щур здогадується, хто я, і певний, що Водопостачання знає, бо, ледве переїхавши сюди, я видер йому зуба... Але заходьте ж! — Розмовляючи так, Боб штовхнув містера Вінкла в суміжну кімнату, де сидів не хто інший, як містер Бенджемен Елен і розважався тим, що розжареною кочергою пробивав дірочки в дошці над каміном.

— О, цієї приємності я вже ніяк не сподівався! — сказав містер Вінкл. — Як затишно у вас тут!

— Непогано, — згодився Боб Сойер. — Я недавно закінчив науку, а приятелі зібрали мені все потрібне для роботи. Отже, я нап'яв на себе чорний сюртук, наклав окуляри і силкуюсь увесь час виглядати якнайсерйозніше.

— І, певно, у вас нічогенька практика? — лукаво підморгнув містер Вінкл.

¹ Тобто збирач державних податків.

— Чудова. Така путяща, що за кілька років ви спроможетесь скласти всі мої прибутки в чарочку.

— Ви жартуєте?—сказав містер Вінкл. Адже самого товару у вас...

— То лише підробка, голубчику. В половині шухляд нічого немає, а друга половина—не відчиняються.

— Не може бути.

— Факт, слово честі;—і Боб Сойер, увійшовши до аптеки, щосили потяг за позолочені шишечки кількох фальшивих шухлядок.—В цілій аптеці немає майже нічого, крім п'явок, та й ті вже використані.

— Ніколи не повірив би цьому,—дедалі більше дивувався містер Вінкл.

— Я думаю,—засміявся Боб.—Навіщо тоді була б уся ця подоба аптеки? Та чого ж це ми так стоїмо? Що ви будете пити? Бен, старий приятелю, тягни сюди з буфету питво від шлункових хвороб.—Містер Елен усміхнувся й поставив на стіл чорну пляшку з бренді.

— Ви, звичайно, не будете розводити його водою?—спитав Боб.

— Ні, дякую,—відповів містер Вінкл.—Ще рано, і я волів би зменшити його міцність, коли ви не заперечуватимете.

— Ні в якому разі. Зменшуйте собі, коли сумління це вам дозволяє,—згодився Боб, ковтнувши з великим удоволенням склянку рідини.—Бен, каструлю!

Містер Бенджемен Елен з тої ж схованки витяг мідну каструлю, якою Боб Сойер, зауважив він, пишався за її діловий вигляд. Коли вода в професіональній каструлі закипіла за допомогою багатьох лопаточок вугілля, видобутого містером Бобом Сойером з ящика, де було написано „Содова вода“, містер Вінкл розвів своє бренді, і розмова зробилась загальною.

Перебив її вступ до аптеки хлопця в сірій лівреї, в кашкеті з золотим галуном і з маленьким кошиком під рукою.

— А ходи но сюди, волоцюго Том! — гукнув Боб Соїєр, коли хлопець увійшов до аптеки.

Хлопець послухався.

— Ти, певно, спинявся коло кожного ліхтарного стовпа, юний ледарю? — спитав містер Боб Соїєр.

— Ні, сер, я не спинявся, — одмовив хлопець.

— І добре зробив, — загрозивим тоном схвалив містер Соїєр. — Хто запросить до себе лікаря, коли знатиме, що його помічник грається в кремушки біля рівчаків або запускає змія по вулицях? Хіба ти не поважаєш свого фаху, плазуне? Порозносив ліки?

— Порозносив, сер.

— Порошки для дитини — у великий будинок, де живе новоприїжджа родина, а пілюлі по чотири на день — старому, гнівливому джентльменові з подагрою?

— Так, сер.

— Тоді зачиняй двері й сиди в аптеці.

— Ну, я бачу, справи ваші йдуть зовсім не так погано, як ви казали, — зауважив містер Вінкл, коли хлопець вийшов. — Адже у вас є ліки, якщо ви їх розсилаєте.

Містер Боб Соїєр зиркнув на аптеку і, пересвідчившись, що сторонніх там нема, нахилився до містера Вінкла й пошепки промовив:

— Він залишає ліки там, де їх не потребують.

Містер Вінкл зніяковів, а Боб і його приятель зайшлися сміхом.

— Не втямите? — сказав Боб. — А справа дуже проста. Він підходить до будинку, дзвонить, мовчки передає пакунок служникові й відходить. Слуга несе

пакунок до їдальні. Пан розгортає його й читає рецепта: „Мікстуру вживати перед сном... пілюлі як і раніше... полоскання — як завжди... порошки... Соїєр, наступник Нокморфа. Готує сумлінно і вчасно...“ і таке інше. Потім він показує це дружині... Та й собі читає... Далі пакунок переходить до слуг... І ті читають... принаймні адресу. Завтра хлопець дзвонить знову. „Вибачте — непорозуміння... стільки роботи... розносиш силу пакунків... містер Соїєр перепрошує“. Тепер вони знають уже моє ім'я, а це, любий мій, головне в нашій медичній практиці. Але запевняю вас, це — найвтішніша річ у світі. Є в нас одна чотириунцева пляшка, яка була в половині брістольських будинків, і не зробила ще всієї своєї роботи.

— Тепер я розумію, — сказав містер Вінкл. — Яка гарна ідея!

— О, у нас з Беном є ще з десяток не гірших ідей, — вихвалявся Боб. — Ліхтарникові ми платимо вісімнадцять пенсів щотижня, а він за це, кожного разу, як проходить повз мої двері, хвилин десять безперестанку смикає дзвоник. А мій хлопець завжди вдирається до церкви перед самим псалмом і, прибравши розгубленого та переляканого вигляду, викликає мене. В той час вірні не мають ніякої роботи і, звичайно, звертають увагу на всяку дрібницю. „О, хтось захворів“, думає кожен, „викликають Соїєра, наступника Нокморфа. Величезна практика в цього хлопця“.

Розкривши деякі медичні тайни, містер Боб Соїєр і його друг Бен відкинулись на спинки своїх крісел і оглушливо засміялись. Коли цей сміх дав невелике полегшення їхнім серцям, ушерть повним веселошів, розмова перейшла на інші теми, безпосередньо зацікавивши й містера Вінкла.

— Любий мій друже,— сказав Бен, скориставшись з відсутності Боба, що пішов продати кілька згаданих уже використаних п'язок.— Любий мій друже, я — нещасна, дуже нещасна людина.

Містер Вінкл висловив щире співчуття й спитав, чи не міг би він полегшити чимнебудь страждання бідного медика.

— Нічим, друже мій, нічим,— сказав Бен.— Ви пригадуєте Арабеллу, Вінкл? Мою сестру Арабеллу... маленьке дівчатко, Вінкл, з карими очима... Ви бачили її тоді, на різдво, у Вордла. Не знаю, чи помітили ви її, таку чорненьку дівчинку, Вінкл? Мабуть, моє обличчя нагадає вам її; подивіться пильніше.

Містер Вінкл не потребував ніяких нагадувань, і це було дуже добре, бо вид її брата Бенджемена, безперечно, викликав би в його пам'яті зовсім неправдивий образ. Отже, він якнайбайдужніше відповів, що виразно її пригадує й сподівається, що вона в доброму здоров'ї.

— Наш друг Боб — чудесний хлопець, Вінкл,— було єдине, що відповів містер Бен Елен.

— Безперечно,— сказав містер Вінкл, дуже мало смакуючи в такому тісному зіставленні цих двох імен.

— Я призначив їх одне одному; їх було створено одне для одного; послано в світ одне для одного; народилися вони одне для одного, Вінкл! — енергійно сказав Бен, стукнувши об стіл чаркою.— Так призначила їм сама доля, дорогий сер; між ними тільки п'ять років різниці, і обоє вони народилися в серпні.

Містерові Вінклу кртіло знати, що буде далі, і тому він не висловив занадто великого здивування з приводу такого незвичайного збігу обставин. Тоді містер Бен Елен, уронивши одну чи дві сльози, додав, що, не зважаючи на цілковиту, майже побожну, пошану

до його друга, Арабелла відчуває найрішучішу й зовсім незрозумілу антипатію до його особи.

— І я думаю,—закінчив Бен,—я думаю, що вона таки прихильна до когось іншого. -

— А ви не здогадуєтесь, хто може бути предметом цієї прихильності? —спитав містер Вінкл, страшенно хвилюючись.

Бен Елен вхопив кочергу, войовничо покрутив її над своєю головою, завдав жахливого удару по уявному черепові і, на завершення, дуже промовисто запевнив, що прагне довідатись про його ім'я.

— Я показав би йому, що думаю про нього,—сказав містер Елен, і змахнув кочергою ще лютіше.

Все це, звичайно, дуже заспокійливо вплинуло на почуття містера Вінкла. Він кілька хвилин просидів мовчки і нарешті наважився звідатись, чи міс Елен і досі перебуває в Кенті.

— Е, ні,—відповів Бен, відкладаючи набік кочергу й лукаво поглядаючи на свого бесідника.—Я вважаю, що будинок містера Вордла —зовсім невідповідне місце для такої впертої дівчини. Отже, будши по смерті батьків природний її опікун і охоронець, я привіз Арабеллу сюди. Нехай поживе в нашої старої тітки. Там вона нікого не бачить, і самотність вилікує її, я думаю. А як ні, то ми поїдемо з нею за кордон і побачимо, чи не допоможе це.

— А! так ваша тітка живе в Брістолі? —заікаючись, спитав містер Вінкл.

— Ні, не в Брістолі,—відповів Бен,—а там, у тому напрямку,—і він ткнув пальцем кудись через праве плече.—Але, тихо! Боб іде. Ні слова, друже; ані звука!

Хоч яка коротка була розмова, а вона дуже розхвилювала й розтривожила містера Вінкла. Що то за

прихильність? Чи не міг би він сам бути за предмет тієї прихильності? Може, то через нього вродлива Арабелла відхилила намагання Боба Соєра? А може у нього є якийсь щасливий суперник? Містер Вінкл поклав за всяку ціну побачитися з нею. Але перед ним поставала одна непереможна перепона, бо що означає „там“ і „в тому напрямку“ — три милі, тридцять чи триста — він угадати не міг.

Переконавшись, що домогтися від Бена більших подробиць йому не пощастить, містер Вінкл розпрощався з обома приятелями й повернувся до готелю „Чагарник“. В залі коло каміна, спиною до містера Вінкла, сидів огрядний джентльмен у пальті. Крім нього, в кімнаті не було нікого. Як на ту пору року, вечір видався доволі холодний, і джентльмен посунувся, щоб поступитись місцем новоприбулому. Уявіть же собі почуття містера Вінкла, коли він упізнав у незнайомому постать та обличчя мстивого й хижого Даулера.

Першим рухом містера Вінкла було подзвонити, але як на те, ручка найближчого дзвоника висіла коло самої голови містера Даулера. В своєму завзятті містер Вінкл устиг зробити вже кілька кроків до нього, раніше ніж прикипів на місці. Побачивши це, містер Даулер похапливо посунувся назад.

— Містер Вінкл, сер. Заспокойтеся. Не бийте мене. Я цього не знесу. Ляпас? Ніколи! — промовив містер Даулер тоном значно лагіднішим, ніж того можна було сподіватись од такого кровожерця.

— Ляпас, сер? — пробелькотів містер Вінкл.

— Ляпас, сер, — ствердив Даулер. — Вгамуйтеся. Сядьте. Вислухайте мене.

— Сер, — відповів містер Вінкл, тремтячи всім тілом. — Перед тим, як сісти коло вас або навпроти

вас, та ще коли тут нема нікого, я мушу порозумітися з вами. Ви дозволили собі загрожувати мені минулої ночі, сер. Ви лякали мене найжахливішими загрозами, сер!—Тут містер Вінкл пополотнів і спинився.

— Лякав і загрожував,—не заперечував Даулер, блідий не менш як містер Вінкл.—Підозрілі обставини. Тепер усе з'ясувалося. Я поважаю вашу відвагу, сер. Ваша поведінка була бездоганна; сумління ваше—чисте. Ось моя рука. Тисніть!

— Справді, сер,—вагався містер Вінкл, боячись подати руку, бо вбачав в цій пропозиції якісь військові хитрощі,—справді, сер, я...

— Я розумію вас,—перебив йому мову Даулер.—Ви почуваєте себе ображеним. Цілком природно. Так само було б і зі мною. Я помилявся. Прошу вибачити. Будьмо друзями. Не сердьтесь!—І Даулер майже силоміць стиснув руку містерові Вінклу й палко заявив, що Вінкл—дуже розумний хлопець, і що тепер він шанує його більше, ніж будьколи.

— Ну, сідайте ж,—сказав Даулер.—Розкажіть все. Як ви знайшли мене? Коли ви поїхали? Розкажіть одверто все. Не крийтеся.

— Все це сталося випадково,—відповів містер Вінкл, ніяковіючи від такого незвичайного й несподіваного завершення справи,—абсолютно випадково.

— Дуже радий чути,—запевнив Даулер.—Прокинувся сьогодні ранком. І забув уже про вчорашні загрози. Тільки сміявся з усієї історії. Не відчував до вас ніякої ворожості. Так і сказав.

— Кому ви сказали?—зацікавився містер Вінкл.

— Місис Даулер. „Ти запрягався, що вб'єш його“, каже вона. „Запрягався“, відповідаю.—„То була глупота?“ „Була, мушу признатись. Піду попрошу пробачення. Де він?“

— Хто? — спитав містер Вінкл.

— Та ви ж! Я зійшов вниз. Вас не знайшов. Піквік сидить похмурий. Хитає головою. Сподівався, що обійдеться без насильства. Я зрозумів одразу. Ви образились. Поїхали кудись; чи не до приятеля якого-небудь. Мабуть, по пістолети. „Гарячий хлопець“, кажу, „він мені до вподоби“.

Містер Вінкл кашлянув. Йому стало ясно, як повернулася справа, і він раз-по-раз набував поважнішого вигляду.

— Я залишив вам листа,— вів далі Даулер.— Писав, що шкодую. І дійсно, шкодував. Мусив бути у Брістолі в одній невідкладній справі. Ви не задовольнились. Поїхали слідом за мною. Ви вимагаєте з'ясувати непорозуміння? Маєте рацію. Тепер усе з'ясовано. Мою справу розв'язано. Завтра їду назад. Їдьмо разом.

З кожною новою фразою Даулера обличчя містера Вінкла набувало більше гідності. Таємничий характер початку їхньої розмови ставав йому дедалі зрозумілішим. Даулер був проти дуелі не менше, як і він сам. Коротко кажучи, цей страшний і чваньковитий суб'єкт був найбільший у світі боягуз. Даулер, як і він, ретирувався з Баса, вичікуючи того часу, коли ворог його перегнівається.

Зорієнтувавшись у правдивому стані речей, містер Вінкл прибрав грізного вигляду й сказав, що пояснення Даулера його задовольняють. Проте, з тону його Даулер зрозумів, що, якби пояснення показалися незадовільними, неминуче сталося б щось жахливе й непоправне. Пройнявшись захватом перед великодушністю й поблажливістю містера Вінкла, Даулер і сам заспокоївся, і колишні вороги розійшлися спати, запевнивши один одного у вічній дружбі.

Було коло пів першої ночі, коли містер Вінкл, що

хвилин двадцять уже розкошував першим сном, про-
кинувся від грімкого стуку в двері його кімнати.
Дедалі дужчаючи, стук цей примусив його схопитись
на ліжку й спитати, в чім там річ.

— Вибачте, сер,— відповів голос покоїрки,— якийсь
молодий чоловік каже, що неодмінно мусить зараз же
побачитися з вами.

— Молодий чоловік?— здивувався містер Вінкл.

— В цьому немає жодного сумніву, сер,— додав
крізь щілину в замку інший голос.— І якщо ви не
пустите це інтересне створіння до себе зараз же, то
дуже можливо, що його ноги ввійдуть до кімнати
раніше ніж його голова.— І підсилюючи свої слова,
молодий чоловік делікатно стусонув ногою у нижню
половину дверей.

— Це ви, Сем?— спитав містер Вінкл, зскакуючи
з ліжка.

— Абсолютно неможливо встановити особу людини,
не глянувши на неї, сер,— повчальним тоном відповів
голос.

Не мавши тепер ніякого сумніву щодо особи мо-
лодого чоловіка, містер Вінкл повернув ключ у замку.
Не встиг він одчинити двері, як містер Веллер був
уже в кімнаті, зачинив двері на ключ, ключ невиму-
шено поклав у кишеню жилета і, обдивившись містера
Вінкла з голови до п'ят, сказав:

— Та й штукар же ви, сер; справді, штукар!

— Що означає ваша поведінка, Сем?— обурено
спитав містер Вінкл.— Ідіть собі геть цієї ж хвилини,
сер! Як ви насмілюєтесь, сер?

— Як я насмілююсь?— повторив Сем.— Як я насмі-
лююсь! Так дорікала одна молода леді пиріжечникові,
що продав їй пиріг із свининою, де не було нічого, крім
сала, всередині. Як я насмілююсь? Оце так запитання!

— Відчиніть двері і негайно залиште мою кімнату, сер! — скипів гнівом містер Вінкл.

— Я залишу вашу кімнату тої самої хвилинки, як ви вийдете з неї, сер, — не дався залякати Сем, поважно сідаючи на стілець. — Звичайно, якщо мені доведеться виносити вас на моїй спині, я виступлю на якусь секунду перед вами, але дозвольте висловити надію, що ви не доведете мене до останньої межі. Кажучи це, я лише повторюю слова одного пана до впертого слимака, що не хотів вилазити з своєї черепашки, хоч його й кололи шпилькою, і пан боявся, що йому доведеться розтрити черепашку об одвірок. — Закінчивши таку, незвичайно довгу для нього, промову, містер Веллер сперся руками на коліна і глянув на містера Вінкла поглядом, де не було й натяку на жарти.

— Добру кашу заварили ви, сер; нема чого й казати, — продовжував Сем тоном проповідача. — Заплутали нашого старого пана в такі химери, знаючи, що він аж на стінку дертиметься заради принципу. Ви гірші за Додсона, сер, а Фог проти вас — сутий ангел. — І, ляснувши себе долонею по коліну, містер Веллер з виразом огиди на обличчі схрестив руки на грудях і відхилився на спинку стільця, немов чекаючи, як буде виправдуватись злочинець.

— Слухайте, голубе мій, — сказав містер Вінкл, простягаючи руку й клацаючи зубами, бо був у самій нічній сорочці, — слухайте, голубе мій, я дуже поважаю вашу прихильність до нашого дорогого друга і дуже шкодую, що завдав йому стільки клопоту. Годі вже, Сем, годі!

— Ну, то добре, — промовив Сем, усе ще трохи сердитий, але шанобливо стиснув протягнену до нього руку. — Нехай так і буде. Дуже радий, що ви це сказали, бо я нікому не дозволю скривдити його,

— Я знаю, Сем,—запевнив містер Вінкл.—Ну, а тепер ідіть собі спати; про решту ми поговоримо завтра ранком.

— Дуже шкодую, але я не можу піти спати,—одмовився Сем.

— Не можете піти спати? — повторив містер Вінкл.

— Ні,—похитав головою Сем.—Цього не може бути.

— Адже ви не думаєте повертатися додому зараз же, Сем? — спитав дивуючись містер Вінкл.

— Ні, якщо й вам цього не заманеться,—відповів Сем.—Але я не можу залишити цієї кімнати. То було б порушенням наказів мого пана.

— Дурниця, Сем,—сказав містер Вінкл.—Я мушу залишитися тут ще на два-три дні. Більше того, Сем. Вам теж доведеться залишитися тут і допомогти мені побачитися з одною молодою леді — міс Елен, Сем; мабуть, ви пригадуєте її? Я неодмінно мушу поговорити з нею перед тим, як поїду з Брістоля.

На кожну з цих фраз Сем тільки хитав головою і енергійно казав: „ні“.

Нарешті, вислухавши силу доказів та зауважень містера Вінкла і діставши докладний звіт про побачення його з Даулером, Сем почав вагатися і, кінець-кінцем, вони дійшли згоди на таких, у головному, умовах:

Сем піде й залишить містера Вінкла неподільним володарем кімнати, зачинивши, проте, двері з коридору та узявши ключ з собою і зобов'язавшись негайно відчинити двері якщо станеться пожежа або яке стихійне лихо. До містера Піквіка найближчого ж ранку буде написано й передано через Даулера листа. В цьому листі містер Вінкл попросить для себе й для Сема дозволу залишитись у Брістолі із зазначених

вище міркувань і настоюватиме, щоб відповідь було надіслано з першим же диліжансом. Коли відповідь буде сприятлива, вони деякий час пробудуть тут, якщо ні—негайно ж повернуться до Баса. І, нарешті, містер Вінкл заприсягається, що не користуватиметься ні вікном, ні каміном, ні яким іншим незаконним шляхом для втечі.

Погодившись на цьому, Сем пішов з кімнати, зачинив двері й незабаром спав уже міцним сном.

РОЗДІЛ XXVIII

Містер Веллер, доставши любовне доручення, береться до роботи й виконує її; з яким успіхом — буде видно далі.

Цілий наступний день Сем назирці ходив за містером Вінклем, твердо вирішивши і на хвилину не спустити його з ока, доки не буде одержано додаткових інструкцій від містера Піквіка. Хоч яким неприємним здавався містерові Вінклу пильний догляд і невідступна компанія Сема, але він волів краще миритися з ним, ніж чинити опір і наражатися на небезпеку, що його примусово приставлять до Баса; Сем не раз натякав, що це було б лише точним виконанням даного йому наказу. Нема причин для сумніву, що Сем охоче заспокоїв би своє сумління, одвізши містера Вінкла, зв'язаного по руках та ногах, якби на заваді цьому не стала негайна відповідь містера Піквіка на записку, яку згодився передати йому Даулер. Коротко кажучи, о восьмій вечора містер Піквік своєю власною особою ступив до курильної зали в готелі „Чагарник“ і, приязно всміхаючись, сказав Семові, на велике йому полегшення, що той зробив усе як слід і тепер може вже не пильнувати свого бранця.

— Я приїхав сюди, — звернувся до містера Вінкла містер Піквік, поки Сем звільняв його з пальта й дорожнього шарфа, — приїхав сам, щоб особисто пе-

ресвідчитись, чи серйозні й благородні ваші наміри щодо молоді леді. Інакше я не можу дозволити Семові брати участь у цій справі.

— Серйозні, слово честі, і цілком щирі, — із запалом відповів містер Вінкл.

— Не забувайте, що ми зустрілися з нею в домі нашого дорогого й гостинного друга, Вінкл, — з сяючими очима застеріг містер Піквік. — Було б поганою подякою легковажно, без серйозних намірів домагатися прихильності молоді леді. Я не дозволю вам цього, сер; не дозволю!

— Я ніколи й на думці не мав такого! — скрикнув містер Вінкл. — Я довго вже міркую про це, добре зважив усю справу і певний, що щастя моє залежить тільки від неї.

Тут містер Вінкл розповів, що казав йому про Арабеллу Бен Елен; признався, що хоче добитись побачення з молоді леді й признатися їй у коханні; і повідомив, що з деяких туманних натяків зазначеного Бена можна думати, що вона живе замурована десь коло Даунса. Оце було й усе, що знав або про що здогадувався містер Вінкл.

Мавши такий невеличкий запас відомостей, вони вирішили найближчого ж ранку відрядити містера Веллера шукати дівчину, а самі, не дуже певні своїх сил, вирішили гуляти в той час по місту й нібито випадково завітати до містера Боба Соїєра. Вони сподівалися, що таким чином їм пощастить почути щось нове про міс Арабеллу або навіть побачити її.

Змагаючись із рвучким вітром і питаючись у себе, чи й завжди в цих краях треба обіруч притримувати капелюх на голові, Сем вийшов за місто й опинився в тінявій околиці, де тут і там самотньо стояли маленькі затишні вілли. Коло воріт однієї з них, в ту-

пику, порався біля конюшні майже невдягнений конюх, очевидно, переконаний, ніби робить щось із заступом та тачкою.

Вважаючи, що з цим конюхом можна побалакати не згірше як з іншими, втомлений Сем сів на здоровенний камінь навпроти тачки і з властивою йому невимушеністю почав таку розмову:

— Доброго ранку, старий, — почав він.

— Доброго дня, хотіли ви сказати, — відповів конюх, похмуро поглядаючи на Сема.

— Ви вгадали, приятелю, — згодився Сем, — я й дійсно хотів сказати добридень. Як живеться?

— Не можу сказати, щоб, побачивши вас, я став почувати себе краще, — відповів сердитий конюх.

— А це ж дивно, — сказав Сем, — бо ви, видима річ, людина весела, і глянеш на вас — аж душа радіє.

Вовкуватий конюх став, здається, ще вовкуватішим, але збити Сема з пантелику було нелегко, і, прибравши заклопотаного вигляду, він спитав, чи не звуть його пана Волкер.

— Ні, — відповів конюх.

— І не Браун, я думаю?

— Ні.

— І не Вілсон?

— Теж ні.

— То, значить, я помилився, і він, виходить, не має честі бути знайомим зо мною, як я думав раніше. Не ждять тут за ворітьми з чемності до мене, — сказав Сем, коли конюх вкотив тачку й зібрався зачиняти ворота. — Без церемоній, старий приятелю. Я не сердитимусь.

— За півкрони я провалив би вам голову, — буркнув вовкуватий конюх, зачиняючи на засув одну половину воріт.

— На таких умовах я не можу на це пристати, — відповів Сем. — Моя голова варта принаймні вашої платні до самої вашої смерті, та й то буде ще дешево. Передайте там, у домі, привіт від мене. Не ждять мене з обідом і не залишайте його, бо він прохолоне, доки я прийду до вас.

У відповідь на це конюх, розпалившись гнівом, пробурчав щось про бажання попсувати чийось особу, але зник, не здійснивши свого наміру, і сердито грюкнув хвірткою, пустивши повз вуха зворушливе Семове прохання залишити йому на спомин про себе хоча б одне пасмо свого волосся.

Сем усе ще сидів на великому камені, думав, що його робити далі, і обмірковував план стукати в геть усі двері на п'ять миль кругом, по двісті п'ятдесят дверей на день, намагаючись таким способом знайти міс Арабеллу, аж тут на поміч йому прийшов щасливий випадок і зробив те, чого без його участі містер Веллер не домігся б і за дванадцять місяців.

У провулок, де він сидів, виходили три чи чотири садові хвіртки, що належали до різних садиб, відділених одна від одної садами. Сади були великі й довгі, рясно засаджені деревами, і будинки стояли не тільки далеко від провулка, а більшості їх майже не було й видно. Утупивши погляд в купу пилу по цей бік хвіртки, сусідньої з ворітьми, де зник конюх, Сем обмірковував труднощі даного йому доручення, коли хвіртка відчинилася, і в провулок вийшла служниця витрусити кілька килимків, які кладуть коло ліжка.

Заглиблений у свої думки Сем, мабуть, не помітив би її гарненької, чепурної фігури, якби тут не були зачеплені його рицарські почуття. Він побачив, що молодій жінці ніхто не допомагає, і що килими занадто

важкі для неї самої. Містер Веллер був людина по-своєму галантна і, звернувши увагу на зазначені обставини, схопився з каменя й підійшов до жінки.

— Знаєте, люба, — цілком шанобливо сказав він, — ви можете попсувати собі фігуру, трусячи килими самі. Дозвольте допомогти вам.

Молода леді, яка до того часу скромно удавала, ніби не бачить джентльмена, повернулась до Сема (звичайно, щоб відхилити його пропозицію), але, замість вимовити слово, відсахнулась і досить голосно скрикнула. Не менше її був здивований і Сем, бо в стрункій дівчині око його впізнало риси Мері — вродливої покоївки містера Напкінса.

— Та це ж Мері! — зрадів Сем.

— Боже милий, як ви злякали мене, містер Веллер! — сказала Мері.

Ми не знаємо, як і що саме відповів Сем. Знаємо тільки, що по недовгій паузі Мері знову скрикнула: „Годі вам, містер Веллер!“ і що кілька секунд перед тим з голови Сема злетів капелюх. На підставі цих двох ознак ми схильні думати, що вони обмінялись одним - двома, а то й більше поцілунками.

— Як це опинились ви тут? — спитала Мері, коли перервана розмова поновилася.

— Приїхав спеціально подивитись на вас, моя голубонько, — відповів містер Веллер, жертвуючи правду пристрасті.

— А звідки довідались ви, що я тут? — напосідала Мері. — Хто міг сказати вам, що я перейшла до інших панів ще в Іпсвічі, і що вони переїхали сюди? Хто міг сказати вам це, містер Веллер?

— О, тут то й є питання, — лукаво сказав Сем. — І хто б це міг переказувати мені про вас?

— Мабуть, містер Мазл?

— Ні, — урочисто похитав головою Сем, — не він.
— Тоді — куховарка?
— Напевне, так, — погодився Сем.
— Це—щось неймовірне; ніколи не чула про таке, — сказала Мері.

— Та й мені не доводилось, — признався Сем. — Але, Мері, серденько моє, — тут Сем став надзвичайно ніжний, — у мене є одна дуже пильна справа. Торкається вона одного з друзів мого пана — містера Вінкла. Може, ви пригадуєте його?

— Це той, у зеленому фракі? — спитала Мері. — Пам'ятаю.

— Ну, так він страх як закохався, і те кохання зовсім закрутило йому голову.

— Що ви кажете? — здивувалась Мері.

— Правду, — запевнив Сем. — Та це було б іще нічого, якби ми могли знайти його любу, — і Сем з численними відбігами, присвяченими красі самої Мері і невимовним мукам, яких він зазнавав відтоді, коли бачив її востаннє, докладно розповів про теперішнє прикре становище містера Вінкла.

— Та що ви! — сказала Мері. — Я ніколи не була в такому становищі.

— Звичайно, не були, — промовив Сем. — І ніхто не був та й не буде ніколи. От я й блукаю тут, немов той вічний мандрівник, — був такий спортсмен, голубко Мері; може ви чули про нього? Завжди змагався з часом і ніколи не вкладався спати, — та шукаю якусь міс Арабеллу Елен.

— Кого? — скрикнула вражена покбівка.

— Міс Арабеллу Елен.

— Боже мій! — верескнула Мері. — Та вона вже тижднів із шість як живе в цьому будинку, — і дівчина показала на ворота, у які ввійшов сердитий ко-

нях. — Їхня покоївка, що usługовує їй панночці, казала мені про це. Ми якось, коли пани ще спали, розмовляли з нею через паркан.

— Так вони, кажете, ваші сусіди?

— Найближчі, — відповіла Мері.

Це повідомлення дуже вразило містера Веллера. Щоб не впасти, він мусив оповити талію своєї гарненької бесідниці, і опанував себе лише по тому, як вони обмінялися кількома поцілунками.

— Ну, коли це не щастя, то я не знаю вже, де його й шукати, — сказав нарешті Сем. — Найближчий будинок! А я оце цілий день намагаюся передати їй одне доручення.

— Тепер ви нічого їй не передасте, бо вона завжди буває з старою леді і тільки ввечері виходить погуляти в садку сама.

Сем трохи подумав і склав такий план військових дій: смерком, коли Арабелла звичайно іде в прохідку, він повернеться сюди. Мері пустить його до свого саду. Там він добудеться до межі з садом Арабелли, вилізе на мур і, під захистом крислатої груші, поговорить з дівчиною й спробує сьогодні ж улаштувати зустріч містера Вінкла з нею. Нашвидку обговоривши з Мері деякі деталі, він заходився допомагати їй витрушувати килими. Не знаємо точно, скільки килимів вони витрусили, але можемо гадати, що їх було стільки, скільки разів Сем поцілував гарненьку покоївку.

Скромно пообідавши в найближчій таверні, містер Веллер, коли почало сутеніти, повернувся до тупика. Ввійшовши за допомогою Мері до її саду й одержавши від неї багато застережень щодо цілості своїх рук та ніг і шиї, Сем здерся на грушу й став чекати на Арабеллу.

Чекав він дуже довго й почав уже втрачати надію

побачити молоду леді, аж раптом почув легкі кроки на доріжці і зараз же побачив Арабеллу, яка, замислившись, походжала по садку. Коли вона підійшла до груші, Сем, щоб об'явитись якнайделікатніше, став видавати силу різних пекельних звуків, які були б природні хіба для літньої особи, що змалку хворіє на хронічне запалення горла, круп і кашлюк.

Молода леді перелякано глянула туди, звідки виходили жахливі звуки, і ані трохи не заспокоїлась, побачивши між гілками груші якогось чоловіка. Безперечно, дівчина втекла б додому й збила б там цілу бучу, якби з переляку їй не відібрало ноги, і вона не сіла на лаву, яка, на щастя, стояла поблизу.

— Зомліла,— у замішанні промовив Сем. — І що то за знак, що всі панночки зомлівають саме тоді, коли цього не треба! Слухайте, панно, міс Костопилице, місис Вінкл!

Був це вплив свіжого повітря, чи магічного імени містера Вінкла, чи знайомого голосу містера Веллера— то маловажно. Головне, що міс Арабелла прийшла до пам'яті, підвела голову й томно спитала:

— Хто там і чого вам треба?

— Тихо!— шепнув Сем, перелазячи з груші на мур і скорчившись, щоб займати якомога менше місця.— Це я, міс, тільки я.

— Слуга містера Піквіка?— вгадала Арабелла.

— Він самий, міс,— відповів Сем.— Тут і містер Вінкл. Він зовсім збожеволів з розпачу.

— Ах!— і Арабелла підсунулась ближче до муру.

— Їй - богу, збожеволів, міс,— ствердив Сем.— Він мордувався цілий день. Казав, що як не побачиться з вами перед завтрашнім вечором, то неодмінно втопиться або взагалі вкоротить собі віку.

— О, ні, ні, містер Веллер!— сплеснула руками Арабелла.

— Так воно й є, як я кажу, — запевнив Сем. — Він раб свого слова, міс, і я думаю, виконає обіцянку. Він чув за вас від костопильця в окулярах.

— Від мого брата? — скрикнула Арабелла, здогадавшись, кого так називає Сем.

— Я, власне, не знаю добре, який з них ваш брат, міс, — відповів Сем. — Той, що брудніший?

— Так, так, — скорила його Арабелла, — далі. Швидше!

— От я й кажу, міс, що містер Вінкл довідався про вас від нього. А мій пан думає, що коли ви не побачитеся з містером Вінклом зараз же, то костопилець дістане в свою голову чимало свинцю, і його мозок не розвиватиметься більше, навіть якби його тримали потім у спирті.

— Чи можна ж відвернути цю жахливу сутичку? — скрикнула Арабелла.

— Вся штука тут в якійсь давній прихильності, — пояснив Сем. — Та найкраще було б, якби ви самі побачилися з ним, міс.

— Як? Де? — скрикнула Арабелла. — Я не маю права сама виходити з дому. Мій брат такий брутальний, його так важко переконати! Я знаю, що мені не треба було б казати вам цього, містер Веллер, але я така нещасна, така нещасна! — і бідолашна Арабелла ревно заплакала. У Сема прокинулись рицарські почуття.

— Може, мені не слід було б втручатись у ваші справи, міс, — із запалом промовив він, — але я хочу сказати, що ладний зробити для вас усе, що ви побажаєте. Хочете, я викину крізь вікно обох цих костопильців або котрогось з них? — І на доказ своїх слів Сем закасав рукави, готовий зараз же стати до роботи.

З якихось, незрозумілих для Сема, причин Арабелла

відхилила цю привабливу пропозицію. Деякий час вона вагалась, чи ущасливити їй містера Вінкла побаченням, за яке так зворушливо клопотався Сем. Нарешті, боячись, щоб їхню розмову не перепинила третя особа, люба дівчина поквапилась дати Семові зрозуміти, що, мабуть, буде в садку завтра ввечері, на годину пізніше, ніж сьогодні. Сем зрозумів це дуже добре, а Арабелла обдарувала його найсолодшою усмішкою і зникла, залишивши містера Веллера в стані глибокого захоплення її тілесними та розумовими чарами.

Злізши неушкоджений з муру і не забувши віддати кілька секунд і своїм власним справам з того ж таки департаменту, містер Веллер поспішився до готелю „Чагарник“, де його довгочасна відсутність починала вже викликати побоювання.

— Ми повинні бути обережні, — сказав містер Піквік вислухавши Сема, — і не заради нас самих, а в інтересах молодої леді. Ми мусимо бути надзвичайно обачні.

— Ми? — помітно здивувався містер Веллер.

Обурений тоном цього зауваження, містер Піквік спершу розсердився, але зараз же опанував себе і, як завжди добродушно, відповів:

— Ми, сер. Бо й я поїду з вами.

— Ви! — вихопилося в містера Вінкла.

— Я, — лагідно ствердив учений муж. — Погодившись зустрінутися з вами, молода леді зробила цілком природний, але необачний крок. І якщо при вашому побаченні буду присутній я — ваш спільний друг, досить старий, щоб бути вашим батьком, обмова людська ніколи не зніме голосу проти дівчини, — і очі містера Піквіка сяяли чистосердим захватом перед своєю завбачливістю.

Містер Вінкл, зворушений таким доказом делікатної поваги до юної „протеже“ свого друга, стиснув Піквіку руку з почуттям вдячності, близьким до побожності.

— Ви поїдете, — сказав містер Вінкл.

— Поїду, — відповів містер Піквік. — Сем, приготуйте мені пальто та дорожний шарф і замовте екіпаж на завтрашній вечір. Та нехай він приїде раніше, щоб нам не запізнитися.

Містер Веллер почтиво доторкнувся до свого капелюха й подався готувати потрібне для експедиції.

Карета приїхала вчасно, і містер Веллер, влаштувавши містера Піквіка та містера Вінкла всередині, сам сів поруч з візником. За чверть милі до завулка вони спинились, звеліли візникові чекати на них і решту путі пройшли пішки.

Дорогою містер Піквік, приємно всміхаючись і всіма іншими способами виявляючи задоволення, видобув з кишені фрака потайний ліхтар і, на превелике здивовання нечисленних перехожих, почав показувати містерові Вінклу його механізм.

— Мені було б далеко краще, якби така штучка була зі мною під час моєї останньої нічної експедиції. Правда, Сем? — спитав він у свого тодішнього компаньйона, що шанобливо плентався позаду.

— Гарна річ, коли вміти з нею поводитись, сер, — відповів містер Веллер, — але, на мою думку, коли ви не хочете, щоб вас бачили, вам краще було б погасити свічку.

Зауваження Сема, очевидно, справило належне враження на містера Піквіка, бо він поклав ліхтар у кишеню й пішов далі мовчки.

— Сюди, сер, — сказав Сем. — Дозвольте, я покажу вам дорогу. Ось у цей завулок.

В завулку було зовсім поночі. Разів зо два містер Піквік витягав свій ліхтар, який кидав перед собою надзвичайно ясне кружало світла коло фута в діаметрі. То було дуже гарно, але, коли ліхтар гасили, всі предмети навкруги здавались ще темнішими.

Нарешті вони добулись до великого каменя. Тут Сем попросив свого пана й містера Вінкла посидіти трохи, а сам пішов пересвідчитись, чи чекає на них Мері.

Повернувся він через п'ять або десять хвилин і повідомив, що хвіртка відчинена і все гаразд. Ідучи слідом за ним, містер Піквік і містер Вінкл незабаром опинились у садку. Тут кожен по кілька разів шепнув „шш!“, але ніхто, здавалось, не мав ні найменшого уявлення про те, що робити далі.

— А міс Елен ще в садку, Мері? — спитав, страшенно хвилюючись, містер Вінкл.

— Не знаю, сер, — відповіла гарненька покоївка. — Я думаю, що найкраще буде, як містер Веллер допоможе вам злізти на дерево; містер Піквік, мабуть, ласкаво погодиться доглядати, чи не йде хто завулком, а я вартуватиму з того боку саду. Боже милий, що це таке?

— Цей клятий ліхтар занапастить нас усіх! — сердито скрикнув Сем. — Не робіть так, сер. Ви ж пускаєте світло просто у вікна вітальні.

— Ото лихо! — аж відскочив набік містер Піквік. — Я не хотів цього.

— А тепер ви освітлюєте сусідній будинок, — заявив Сем.

— Ох, лишенько! — і містер Піквік повернувся в інший бік.

— А тепер ви освітлюєте стайню, і вони подумують, що там горить, — сказав Сем. — Та затуліть свічку, сер. Невже ж ви й цього не вмієте?

— Це — найдивніший ліхтар, який мені за мого життя випадало бачити! — скрикнув містер Піквік, вкрай вражений несподіваними світляними ефектами. — Я ніколи не бачив такого міцного рефлектора.

— Він подолає й нас, якщо ви вироблятимете ним такі штуки, сер, — зауважив Сем, коли містер Піквік

після багатьох невдалих спроб примудрився таки спустити скло. — О! я чую кроки леді. Ну, лізьте швидше, містер Вінкл.

— Стійте, стійте! — зупинив його містер Піквік. — Я мушу поговорити з нею перший. Поможіть мені, Сем!

— Обережно, сер, — попередив Сем, спираючись головою об мур і підставляючи спину. — Станьте на грядку, сер. — А тепер — гоп!

— Я боюсь зробити вам боляче, Сем, — завагався містер Піквік.

— Дарма. Дайте йому руку, містер Вінкл. Міцніше, сер, міцніше. Готово!

Поки Сем говорив, містерові Піквіку ціною зусиль, майже надприродних для джентльмена його віку, пощастило стати на Семову спину. Потім Сем випростався і, підтримуваний за ноги Вінклем, містер Піквік примістив свої окуляри якраз над гребенем муру.

— Люба моя! — сказав містер Піквік, визираючи зза муру і побачивши Арабеллу по той бік його. — Не лякайтесь, люба міс. Це — тільки я.

— О, на бога, ідіть звідси, містер Піквік! — благала Арабелла. — Нехай усі підуть звідси. Я так боюся. Не лишайтеся тут, любий, дорогий містер Піквік. Ви впадете й уб'єтесь до смерті. Я знаю, що ви уб'єтесь до смерті!

— Не хвилюйтесь, прошу, люба моя, — заспокоював її містер Піквік. — У вас немає ніяких підстав боятися. Запевняю вас. Не рухайтесь, Сем.

— Добре, сер, — відповів містер Веллер. — Тільки не лишайтеся там довше як треба. Ви таки важкенький.

— Одну хвилиночку, Сем, — попросив містер Піквік. — Я хочу лише сказати, люба міс, що я не дозволів би моєму другові бачитися з вами таким таємним способом, якби ви жили в інших умовах. І щоб надати його вчинкові пристойнішого вигляду й позбавити вас будьяких неприємностей надалі, я з'явився сюди сам. Оце й усе, що я хотів сказати.

— Дуже вдячна вам, містер Піквік, за вашу люб'язність, — відповіла Арабелла, втираючи очі хусточкою.

Вона, імовірно, сказала б значно більше, якби містер Піквік цілком несподівано не зник в наслідок недоречного руху Сема, через який достойний муж упав

на землю. Проте, він зараз же підвівся і, попросивши містера Вінкла не баритись, із запалом юнака побіг вартувати. Натхнений його прикладом, містер Вінкл миттю був на гребені муру, затримавшись тільки на секунду, щоб доручити Семові доглядати свого пана.

— Я не спущу його з ока, сер, — запевнив містер Веллер, — можете цілком покластись на мене.

— А де він? Що він робить, Сем? — непокоївся містер Вінкл.

— Нехай бог благословить його старі гетри, — відповів Сем, виглянувши за хвіртку. — Він із своїм потайним ліхтарем стереже завулок. Ніколи за життя не бачив я такої людини. Його душа, напевно, народилася років на двадцять п'ять пізніше, як його тіло.

Та в містера Вінкла не було часу слухати хвалебне слово своєму приятелеві. Він зскочив з муру, кинувся до ніг міс Арабелли й з красномовністю гідною самого містера Піквіка, запевнив, що кохає дівчину.

Раптом містерові Піквіку здалося, що хтось іде завулком, і він прожогом кинувся попередити своїх приятелів про небезпеку. По перших же словах ученого мужа містер Вінкл переліз через мур назад, а міс Арабелла скрикнула й побігла додому.

Карета дожидала, коні відпочили, шлях був накочений, візник — у гарному настрої. Раніше, ніж містер Піквік встиг перевести дух, товариство було вже коло готелю „Чагарник“.

— Ідіть зараз же до будинку, сер, — сказав Сем, допомагаючи своєму панові висідати з екіпажу. — Після таких вправ не можна лишатись на вільному повітрі. Вибачте, сер, — звернувся він до містера Вінкла, — сподіваюся, все вийшло на добре, сер?

Містер Вінкл стиснув Семові руку й шепнув йому: — Все гаразд, Сем; все гаразд.

РОЗДІЛ ХХІХ

показує містера Піквіка в новій, цікавій сцені з великої драми життя.

Решта часу, приділеного містером Піквіком на перебування в Басі, минула без будьяких вартих уваги пригод. Починалася літня сесія суду. За тиждень по зелених святах наші герої повернулись до Лондона, де містер Піквік, звичайно, у товаристві Сема, спинився в тому ж таки „Джорджі та Яструбі“.

Ранком третього після їхнього приїзду дня, саме тоді, як годинники в Сіті вибили по дев'ять ударів кожен зокрема і десь коло дев'ятсот дев'яносто дев'яти всі разом, а Сем дихав чистим повітрям у дворі „Джорджа та Яструба“, до готелю під'їхав чудернацький, свіжопофарбований екіпаж, і з нього дуже зграбно сплигнув, передавши віжки кремезному чоловікові, який сидів поруч з ним, чудернацький джентльмен у довгому волохатому пальті, зробленому, здавалосьь, під пару до екіпажу, як і екіпаж під пару до нього.

Увагу Сема привернуло те, що, коли ця особа висідала, якийсь обшарпаний суб'єкт у коричневому пальті, позбавленому багатьох гудзиків, перейшов з протилежного боку вулиці, де перед тим вештався, і примістився коло воріт готелю. Мавши більше ніж

підозру щодо мети візиту джентльмена, Сем випередив його і, раптом повернувшись кругом, став у отворі дверей „Джорджа та Яструба“.

— Ну лиш, голубе! — владним тоном сказав чоловік у волохатому пальті, силкуючися разом з тим відштовхнути Сема.

— Ну, сер, в чім справа? — відгукнувся Сем, повертаючи штурхан з складними процентами.

— Тихо, тихо, приятелю! Це вам дурно не минеться, — сказав власник волохатого пальта, підносячи голос і збліднувши. — Сюди, Смоч!

— Що тут у вас сталося? — гаркнув чоловік у коричневому пальті, який під час цього короткого діалогу прослизнув уже до самих дверей.

— Та оцей жевжик грубіянить мені, — сказав джентльмен, знову штовхаючи Сема.

— Ну, ці шутки треба кинути! — крикнув Смоч і собі вліпив Семові доброго бухана.

Останній удар мав якраз ті наслідки, яких сподівався досвідчений Смоч: поки Сем на подяку за люб'язність притискував обшарпанця до одвірка, його принципал прослизнув у двері й попростував до буфетної кімнати. Сем, обмінявшись з містером Смочем кількома промовистими зауваженнями, зараз же наздогнав його.

— Доброго ранку, моє серденько, — удався принципал до молодой буфетниці з ботанібейською невимушеністю і галантністю Нового Південного Валіса,¹ — де тут кімната містера Піквіка, моя голубонько?

— Проведіть його нагору, — сказала буфетниця коридорному, навіть поглядом не вшанувавши фертикуватого джентльмена.

¹ Ботані - Бей і Новий Південний Валіс (в Аєстралії) — місця, куди за тих часів англійці засиляли на каторгу.

Коридорний побрався сходами вгору. Слідом за ним пішли чоловік у волохатому пальті і Сем, який дорогою, на невимовне вдоволення слуг і інших глядачів, ввесь час робив жести, що мали виявляти його крайнє презирство та ненависть. Містер Смоч, якого мучив важкий кашель, залишився внизу й чекав у коридорі.

Коли ранні відвідувачі зайшли до нього, містер Піквік ще спав. Шум розбудив ученого мужа.

— Принесіть води поголитися, Сем, — сказав зза завіси містер Піквік.

— І голіться зараз же, містер Піквік, — промовив джентльмен у волохатому пальті, відпинаючи завісу над головою вченого мужа. — У мене є наказ заарештувати вас у справі з Бардл. Ось документ від суду. А ось моя візитна картка. Я хотів би, щоб спершу ви заїхали до мене.

Як добрий приятель, ляснувши містера Піквіка по плечу, службовець з канцелярії шерифа кинув свою картку на дошку каміна й видобув з жилетної кишені золоту зубочистку.

— Моє прізвище Нембі, — сказав він, побачивши, як містер Піквік витягає спід подушки окуляри й накладає їх, щоб прочитати картку. — Нембі; а мешкаю я в Бел-Елі, вулиця Колемана.

— Ви квакер?¹ — спитав Сем.

— Я покажу вам, хто я такий, раніше, ніж ви думаєте, — відповів обурений урядовець, — і в один з найближчих днів навчу вас добрих манер, мій любий.

— Спасибі, — подякував Сем. — Те саме зроблю і я для вас. Скиньте капелюх! — З цими словами містер Веллер надзвичайно спритно відкинув капелюх містера

¹ К в а к е р и — релігійна секта. Квакери не скидають капелюхів ні перед ким.

Нембі аж у протилежний кінець кімнати з такою тилою, що містер Нембі мало не проковтнув свою золоту зубочистку.

— Зауважте це, містер Піквік, — сказав збентежений урядовець, ледве переводячи дух. — Мене під час виконання мною моїх службових обов'язків образив ваш слуга у вашій кімнаті. Прошу вас бути за свідка.

— Не свідчіть ні про що, сер, — втрутився Сем. — Заплющіть очі, сер. Я викинув би його з вікна, якби жалюзі не заважало йому полетіти далеко звідси.

— Сем, — сердитим тоном сказав містер Піквік, поки його слуга різними способами виявляв нахил до ворожих дій, — якщо ви промовите бодай одне слово або хоч чимнебудь зачепите цю особу, я зараз же звільню вас.

— Але, сер... — почав був Сем.

— Припніть ваш язик, — перебив його містер Піквік, — і дайте йому капелюх.

Але Сем категорично відмовився зробити це, за що його добре покартав пан, а урядовець, не маючи вільного часу, зласкавився підняти капелюх сам. Одночасно він страхав Сема різними загрозами, які цей джентльмен вислухував цілком спокійно, зауваживши тільки, що коли містер Нембі знову люб'язно надягне собі на голову капелюх, то він кине його так, що капелюх розшукають хіба за два тижні. Містер Нембі, зміркувавши, мабуть, незручні для нього наслідки такої процедури, відхилив спокусливу пропозицію і незабаром покликав Смоча. Повідомивши його, що формальності арешту закінчено, і що він має заждати тут, доки заарештований одягнеться, Нембі пишною ходою виступив з кімнати й поїхав геть. Смоч, попросивши містера Піквіка „поспішитись, бо час тепер не терпить“, підсунув стілець до дверей і сів на нього

чекати, поки містер Піквік одягнеться. Сема відрядили по карету, і в ній уся трійця рушила на Колеманівську вулицю. На щастя, віддаль була невелика, бо містер Смоч, не кажучи вже про цілковиту відсутність у нього хисту до розмов, визначався одною, дуже неприємною для близького товаришування, прикметою — він увесь час заходився кашлем.

Повернувши у вузьку темну вулицю, карета спинилася перед будинком із загратованими залізом вікнами. Над входом висіла вивіска: „Нембі, виконавець при Лондонських шерифах“. Двері відчинив джентльмен із здоровенним ключем у руках, як близнюк, подібний до містера Смоча, тільки ще брудніший і неохайніший. Містера Піквіка на його прохання відвели до окремої кімнати, умебльованої столом, стільцями, буфетом та софою і прикрашеної килимом, дзеркалом і багатьма гравюрами, де він, чекаючи на сніданок, мав приємність слухати, як над його головою вправляється на роялі місис Нембі. Разом із сніданком з'явився й містер Перкер, по якого був посланий містер Веллер.

— Ага, дорогий мій сер, — сказав маленький чоловічок, — таки вклепались. Ну, та я, знаєте, не сумую, бо тепер ви й самі бачите все безглуздя вашої поведінки. Я підрахував загальну суму судових витрат та відшкодування і раджу вам сплатити її й здихатись усієї справи. Нембі, скільки я знаю, зараз приїде додому. Ну, що ж ви скажете, любий сер? Дозвольте мені написати чек або напишете самі? — Кажучи це, маленький чоловічок весело потирив руки, але, глянувши в обличчя містера Піквіка, якось зніяковів і кинув безнадійний погляд на Сема Веллера.

— Перкер, — промовив містер Піквік, — прошу вас ніколи не казати мені про це. Я не бачу ніяких під-

став, щоб залишатися тут, і сьогодні ж поїду до тюрми.

— Алеж не можна вам їхати до Вайткроської в'язниці! — скрикнув містер Перкер. — Там в одній камері стоїть шістдесят ліжок, і шістнадцять годин на добу двері з неї не відчиняються.

— Я волів би оселитися в якомусь іншому місці, — сказав містер Піквік. — Не знаю тільки, чи можливо це. Ну, а як неможливо, то доведеться влаштовуватись якнайвигідніше на Вайткроській вулиці.

— Коли вже ви неодмінно вирішили сідати, дорогий мій сер, то я порадив би вам обрати Флітську в'язницю, — промовив Перкер.

— Ну, хай так і буде, — погодився містер Піквік. — Я поїду туди, як тільки скінчу снідати.

— Тихо, тихо, любий сер! — добродушним тоном спинив його маленький аторней. — Нема чого так поспішати до установи, звідки більшість інших людей прагне якнайшвидше вирватися. Нам треба дістати ще наказа про ув'язнення, а до четвертої ви не знайдете в суді жодного судді. Доведеться вам заждати.

— Добре, — погодився містер Піквік. — Тоді ми встигнемо ще пообідати тут о другій годині. Замовте нам баранячі котлети, Сем, і скажіть, щоб не запізнилися.

Не зважаючи на всі докази та умовляння Перкера, містер Піквік залишився непохитним, і, коли баранячі котлети з'явилися, а потім, як годилося, зникли, його посадили в іншу карету й повезли до Чансері Лейна, почекавши, правда, з півгодини містера Нембі, який мав виборне товариство до обіду, і тому його не можна було турбувати раніше.

У Серджент-Іні засідали двоє суддів — один з найвищого суду, другий з касаційного департаменту, —

які мали розібрати силу справ, коли судити з кількості аторнейських клерків, що бігали в усіх напрямках з пачками паперів. Коли вони підїхали до низької арки, яка править за вхід до Іна, містер Перкер спинився на хвилину переговорити з візником про плату та решту, а містер Піквік, відійшовши трохи набік від людського потоку, що вливався під арку й виливався спід арки, з цікавістю став роздивлятись навкруги.

Увагу його привернули три чи чотири обшарпані чоловіки, що доторкалися до своїх капелюхів, вітаючи багатьох аторнеїв і, здавалося, мали з ними справи, природу яких містер Піквік не міг угадати. Виглядали вони досить цікаво. Один був ставний і трохи кривий, у поруділому чорному сюртуці й білій нашийній хустці; другий — кремезний суб'єкт у такому ж костюмі, із великою рудою хусткою круг шиї; третій — маленький, висхлий, з прищуватим обличчям і зовнішністю п'яниці. Заклавши руки за спину, вони вешталися скрізь і час від часу, занепокоєно шептали щось на вухо якомунебудь джентльменові з паїерами, який пробігав повз них. Містер Піквік пригадав, що, проходячи тут, він дуже часто бачив, як вони никають під аркою, і йому захотілося довідатись, до якого фаху належать ці темні людці.

Він саме збирався спитати про це Нембі, який стояв поруч і смоктав золоту обручку на своєму мізинному пальці, коли до них підійшов Перкер і, зауваживши, що не можна гаяти часу, повів їх у Ін. Дорогою до містера Піквіка наблизився кривий чоловік і, чемно доторкнувшись до свого капелюха, передав йому писану візитну картку. Не бажаючи образити його, містер Піквік узяв її й поклав у кишеню жилета.

— Ну, — сказав Перкер, повертаючись назад перед тим, як увійти до одної з кімнат, щоб пересвідчитись,

чи тут його компаньйони.— Сюди, дорогий мій сер.
А! а вам чого треба?

Останнє питання було адресоване до кривого, що, непомітно для містера Піквіка, приєднався до їхнього товариства. Замість відповідати, кривий знову, з усією можливою звичайністю, доторкнувся до капелюха і показав на містера Піквіка.

— Ні, ні! — посміхнувся Перкер. — Ви нам непотрібні, дорогий друже; ви нам непотрібні.

— Перепрошую, сер, — сказав кривий. — Джентльмен узяв мою картку. Сподіваюсь, ви використаєте мене, сер. Джентльмен кивнув до мене головою. Я пошлюся на самого джентльмена. Ви кивнули, сер?

— Пху, пху, дурниці! Ви ж нікому не кивали, Піквік? То — помилка, помилка, — промовив Перкер.

— Джентльмен дав мені свою картку, — пояснив містер Піквік, витягаючи її з кишені. — Я узяв її, бо джентльмен, здалося мені, хотів цього. Правду кажучи, мені цікаво було б глянути на неї вільного часу. Я...

Малецький аторней вибухнув голосним сміхом, повернув картку кривому, пояснивши це помилкою, а коли обурений чоловік пішов, шепнув містерові Піквіку, що то — тільки поручитель.

— Хто? — не зрозумів містер Піквік.

— Поручитель, — повторив Перкер.

— Поручитель?

— Так, дорогий мій сер; тут їх з півдюжини. Ручаться за вас на всяку суму і беруть лише півкрони. Цікава торгівля; правда? — спитав Перкер, частуючи себе понюшкою табаки.

— Як? тобто ці люди заробляють собі на життя тим, що за півкрони дають брехливі свідчення перед нашими суддями! — скрикнув містер Піквік, майже задихуючись від такого відкриття.

— Ну, я точно не знаю нічого про брехливі свідчення, — відповів маленький джентльмен. — Суворе слово, дорогий мій сер, дуже суворе слово. Просто законна фікція, і нічого більше. — Сказавши це, аторней знизав плечима, усміхнувся, взяв другу понюшку тютюну і увійшов до приміщення судейських клерків.

По закінченні всіх звичайних формальностей особа Семюела Піквіка була доручена доглядові поліцая, який мав приставити його до Флітської тюрми для винуватців. В ній містерові Піквіку належало перебути аж доки витрати та відшкодування по позову „Бардл проти Піквіка“ не буде сплачено до останнього фарсинга.

— А це, — сказав усміхаючись містер Піквік, — станеться дуже й дуже не скоро. Покличте карету, Сем. Перкер, друже, будьте здорові.

— Я поїду з вами подивитись, як ви там улаштуєтесь, — промовив Перкер.

— Ні, — відповів містер Піквік. — Я волів би, щоб тепер зі мною не було нікого, крім Сема. Я напишу вам, як тільки влаштуюся там. А тим часом — на все краще.

По цих словах містер Піквік у супроводі поліцая сів у карету, Сем примостився на передку, і екіпаж рушив у дорогу.

— Незвичайна людина! — скрикнув Перкер, застібуючи рукавички.

— Який би банкрот вийшов з нього, сер, — зауважив містер Лаутен, що стояв поруч. — Завдав би він клопоту всім комісіонерам, якби вони намагалися стягти з нього хоч фарсинг.

Аторней, здавалося, не поділяв професійного захвату свого помічника перед вдачею містера Піквіка, бо не вшанував його відповіддю.

Час робить дива. За потужною допомогою цього старого джентльмена навіть наймана карета проїздить таки півмилі. Вони нарешті спинилися, і містер Піквік вийшов з екіпажу коло воріт Фліта.

Озираючись через плече, чи йде за ним заарештований, поліцай повів містера Піквіка в тюрму. Увійшовши, вони повернули ліворуч і вступили у вартівню. Важкі двері в ній напроти тих, в які вони ввійшли, були під охороною кремезного тюремника з ключем у руці і вели всередину тюрми.

Тут, поки поліцай показував документи, вони спинилися, і містера Піквіка повідомили, що йому доведеться зачекати, доки він відбуде церемонію, відому під назвою фотографування.

— Фотографування! — скрикнув містер Піквік.

— З вас знімуть портрет, сер, — пояснив кремезний тюремник. — Портрети в нас роблять знаменито. Затримують вас тільки на хвилиночку, а схожість — надзвичайна. Заходьте, прошу, сер, і будьте як дома.

Містер Піквік пристав на запрошення й сів, а Сем, спершись на спинку крісла, шепнув йому, що фотографування тут — умовний термін. Під цим словом у тюрмі розуміють огляд арештанта всіма тюремниками, які мусять уміти відрізнати в'язнів від одвідувачів.

— Нехай так, Сем, — сказав містер Піквік. — Я хотів би тільки, щоб артисти ці приходили швидше. Тут все ж буває публіка.

— Вони не забаряться, я думаю, — заспокоїв свого пана Сем.

І дійсно, сеанс незабаром розпочався. Огрядний тюремник, відбувши свою варту, сів побіч і час від часу кидав нібито випадкові погляди на містера Піквіка, а довгий худорлявий чоловік, що заступив його на варті, сунувши руки під фалди фрака, став напроти і не

спускав нашого героя з ока. Третій — похмурий джентльмен, очевидячки, відірваний від чаю, бо не встиг ще пережувати залишків хліба з маслом — примостився коло самого містера Піквіка і, поклавши руки на коліна, вивчав його зблизька. Незабаром до гурту приєдналось ще двоє; вони й собі втупили очі в обличчя

в'язня. Містер Піквік почував себе дуже погано і ввесь час совався на своєму стільці. Але, доки сеанс не скінчився, він нікому не зробив зауваження; навіть Семові, який, стоячи позад нього, почасти міркував про прикре становище свого пана, а почасти з превеликим задоволенням уявляв собі, як би то було добре, якби йому дозволили кинутись на цих тюремників і гаразд налатати їм боки: всім разом і кожному зокрема.

Нарешті фотографію зняли і містерові Піквіку сказали, що тепер він може йти до камери.

— А на чому ж я спатиму сьогодні? — спитав учений муж.

— Я й сам не знаю цього, — відповів кремезний тюремник. — Завтра ми примістимо вас кудинебудь, і там ви спроможетесь улаштуватись так, що й уставати не схочете. Перша ніч, звичайно, буває не така вже спокійна, але завтра все буде гаразд.

По досить довгій дискусії виявилось, що в одного з тюремників є ліжко, яке він міг би на цю ніч найняти, і містер Піквік радо погодився заплатити за нього.

— Ходім зі мною, я вам зараз же покажу ваше ліжко, — сказав тюремник. — Воно не дуже велике, але спати на ньому — прямо насолода. Сюди, сер.

Вони пройшли внутрішніми воротами і спустились на кілька східців униз. Ключ за їхніми спинами повернувся, і містер Піквік уперше за своє життя опинився між мурів тюрми для винуватців.

РОЗДІЛ ХХХ

Що бачив містер Піквік, потрапивши до Флітської тюрми, яких в'язнів зустрів там і як перебув ніч.

Містер Том Рокер — джентльмен, що супроводив містера Піквіка, — зійшовши вниз сходами, раптом узяв праворуч, пройшов у відчинені навстіж двері, піднявся по інших, коротеньких сходах і ступив у довгий вузький коридор, брудний і низький, ледве освітлюваний з двох протилежних кінців парою вікон.

— Оце тут, — сказав джентльмен, сунувши руки в кишені і через плече поглядаючи на містера Піквіка, — оце тут у нас зала для прогулянок.

— А! — промовив містер Піквік, дивлячись на темні засмічені сходи, що, здавалось, вели до цілого ряду вогких похмурих склепів, — а то, певне, льохи, де в'язні переховують своє вугілля. Неприємна штука, я думаю, спускатись туди, але зате вони дуже вигідні.

— Дивно було б, якби не були вони вигідні, — відповів джентльмен. — Адже там живе чимало люду, і добре живуть, насмілююсь гадати.

— Любий друже, — сказав містер Піквік, — невже ви хочете сказати, що в цих жахливих підземеллях мешкають людські істоти?

— Як то хоч у сказати? — обурився й здивувався містер Рокер. — А чому б я не казав цього?

— Живуть! Вони живуть там унизу? — вигукнув містер Піквік.

— Авжеж живуть там унизу й помирають, і помирають досить часто. І що вас дивує? Зрештою, це зовсім непогане місце, правда ж?

Рокер, кажучи це, дивився на містера Піквіка досить люто і, бувши в стані збудження, бурмотів щось неприємне, а тому останній джентльмен узяв за краще не підтримувати розмову на таку тему. Потім містер Рокер побрався вгору іншими сходами, такими ж брудними як і ті, що вели до місця, про яке вони тількищо говорили, а містер Піквік з Семом ішли слідом за ним.

— А це, — промовив містер Рокер, спиняючись, щоб перевести дух, коли вони зайшли в коридор такого точнісінько розміру як і нижній, — це — наша кав'ярня. Ще вище — третій поверх, а ще вище — дах. А кімната, де ви спатимете сьогоднішню ніч, от тут. — Вимовивши все це єдиним духом, містер Рокер, у супроводі містера Піквіка та Сема Веллера, побрався вгору ще одними сходами.

Ці сходи освітлювались різноманітними вікнами, приміщеними близько від підлоги, і виходили на рінистий двір, обгороджений високим цегляним муром із залізними зубцями на гребені. Двір, як пояснив містер Рокер, правив за майдан для гри в м'яч, а з дальших пояснень того ж джентльмена виявилось, що ближче до Фарінгтонської вулиці існує ще й менший двір, уживаний „картинна галерея“, бо на мурі там, за дуже старих часів, один ув'язнений маляр намалював на дозвіллі військові кораблі під усіма парусами та інші художні твори.

Подавши зазначені відомості, очевидно, більше з метою полегшити своє сумління, позбавивши його таких

видатних фактів, ніж щоб просвітити містера Піквіка, провідник добрався нарешті до коротенького проходу на третьому поверсі, і, відчинивши двері в кінці його, виявив за ними апартаменти зовсім не привабливого вигляду, де стояло вісім чи дев'ять залізних ліжок.

— О! — сказав містер Рокер, притримуючи двері, щоб вони не зачинялись, і переможно поглядаючи на містера Піквіка. — Оце і є ваша кімната.

На обличчі в містера Піквіка проте позначилось так мало задоволення кімнатою, що ображений Рокер звернувся до Сема, який до того часу додержував гордовитої мовчанки.

— Це — кімната, молодий чоловіче, — промовив містер Рокер.

— Бачу, — відповів Сем і приязно кивнув головою.

— Такої кімнати ви не знайдете й у Фарінгтонському готелі; як ви думаєте? — поблажливо усмінувся містер Рокер.

Містер Веллер примружив одне око. Це могло означати і те, що він згоден з містером Рокером, і те, що він не згоден із ним, і те, нарешті, що в цьому питанні він не має власної думки. Виконавши такий маневр, містер Веллер заходився розпитувати, котре з наявних дев'яťох ліжок містер Рокер улесливо сха-рактеризував як таке, що з нього і вставати не захочеш.

— Оце, — показав Рокер на поіржавіле ліжко в одному з кутків. — Таке вигідне, що як ляжеш, то мимоволі заснеш.

— Мені здається, — сказав Сем, з видимою огидою дивлячись на зазначені меблі, — мені здається, що, вкладаючись на нього, можна не вживати маку.

— Безперечно, — погодився містер Рокер.

— І я думаю, — продовжував Сем, скоса поглядаючи

на свого пана й шукаючи на обличчі його симптомів відмовлення від попередніх планів, — я думаю, що інші джентльмени, які сплять тут, — таки джентльмени.

— Справжнісінькі, — відповів містер Рокер. — Один з них випиває щодня дванадцять пінт елю і ніколи не кидає своєї люльки; навіть коли їсть.

— Це, певно, великий пан, — догадався Сем.

— Аякже, — ствердив містер Рокер.

Та ці відомості ані трохи не схитнули намірів містера Піквіка, і великий муж, усміхнувшись, повідомив про своє бажання зазнати на собі наркотичних властивостей ліжка. Сказавши, що лягати в'язень може хоч зараз же й без ніяких зайвих формальностей, Рокер пішов до себе, а містер Піквік з Семом залишились у коридорі самі.

Погулявши трохи по „картинній галереї“, наш герой попросив Сема зняти на ніч номер у якомусь близькому готелі, а ранком зайти сюди умовитись про приставку його гардеробу з „Джорджа й Яструба“. Після цього містер Піквік попрощався з Семом і подався нагору спати.

Дуже некомфортабельна кімната доглядача мала на той час єдину вигоду — крім містера Піквіка, в ній не було нікого. Отже, сівши на своє куценьке залізне ліжко, він почав вираховувати, скільки грошей заробляє за рік доглядач на цій брудній кімнаті. Математичні обчислення довели, що ця кімната прибуткова не менш, ніж цілий квартал будинків десь на околицях Лондона. Задовольнивши свою цікавість, містер Піквік почав обмірковувати, які принади могли спокусити муху, що повзала по його штанах, залетіти в тюрму, коли в неї було на вибір стільки вільного повітря, і прийшов до висновку, що муха збожеволіла. Встановивши це, він відчув, що хоче спати, а тому

вийняв з кишені нічний ковпак, який завбачливо сховав туди ще ранком, насунув його на голову, ліг на ліжко й миттю заснув.

— Браво! Тепер на пальці, а тепер на п'яту. Пірует! Ловко, Зефір! Бий мене, сила божя, коли балет не твоя стихія. Вище! Ура! — Ці голосні викрики, супроводжувані вибухами сміху, збудили містера Піквіка з першого сну, того глибокого сну, коли, проспавши якісь півгодини, думаєш, що спав цілі три тижні, а то й місяць.

Викрики припинились тільки тоді, коли вся кімната здригнулась, шибки у вікнах задзвеніли, а ліжка підскочили вгору. Містер Піквік теж підскочив і в німому здивуванні дивився на сцену, що відбувалась перед ним.

Якийсь чоловік у зеленій куртці, коротеньких — до колін — плисових штанцях і сірих бавовняних панчохах виробляв найпопулярніші фігури матроського танцю з карикатурною й вульгарною грацією, що в сполученні з його убранням була невимовно смішна. Другий чоловік, п'яний, роздягнений сидів на ліжку і з надзвичайним чуттям виспівував, які міг пригадати, уривки комічної пісеньки. Третій, примостившись на краї одного з ліжок, з виглядом великого знавця плескав у долоні обом виконавцям і підбадьорював їх вигуками, що, як ми казали, збудили містера Піквіка.

Той третій чоловік являв собою чудовий зразок людей, яких в усій їх красі можна спостерігати лише в таких місцях. Іноді, в недовершеному стані, вдається зустріти їх коло стаєнь або в шинках, але ніде не розпускаються вони таким повним цвітом, як у цих теплих, заснованих законодавством, здається, з єдиною метою викохувати їх.

Це був високий на зріст хлопець з оливкового

кольору обличчям, довгим чорним волоссям і рясними, кущуватими бакенбардами, які сходились до купи під підборіддям. Він не носив нашийної хустки, бо цілий день грав у м'яч, і відкритий комір його сорочки показував бакенбарди в усій їх розкоші. На голові в нього був звичайний вісімнадцятипенсовий французький човнуватий ковпак із кричущою китицею, що дуже добре пасував до його бумазейної куртки. Його худорляві довгі ноги прикрашала пара штанів, що виявляли цілковиту симетрію частин його фігури. Недбало підтягнені шлейками та ще не зовсім застебнуті, вони низкою не ідеально гарних складок падали на пару черевиків, досить стоптаних, щоб виявити пару дуже брудних білих панчіх. Вся зовнішність цієї людини мала на собі печатку волоцюгства, якоїсь розпусної чепурності й безсоромного шахрайства.

Ця постать перша побачила, що містер Піквік дивиться на них, і, підморгнувши до Зефіра, з глузливою серйозністю попросила його не будити джентльмена.

— А, боже мій! Невже ж джентльмен прокинувся?— з удаваним здивуванням скрикнув Зефір, повертаючись на п'ятах. — Чуєш ти, Шекспір? Як живеться, сер? Як здоров'я Мері і Сарри, сер? А що з старою там, вдома, сер? Коли писатимете їм, не забудьте, прошу, вкласти в перший же конверт мої привітання і запевніть, що я написав би їм раніше, та боявся, що мої побажання розтрясуться у вагоні.

— Не турбуй джентльмена своїми чемностями, Зефір, — веселим тоном сказав чоловік із бакенбардами. — Ти ж бачиш, що йому охота вкинути чарчину. Ти спитав би краще, чого саме він хоче випити?

— А правда; я й забув зовсім, — погодився танцюрист. — Чого бажаєте хильнути, сер? Портвейну чи

хересу? Я порадив би вам ель, сер. А, може, ви хочете спробувати портеру, сер? Дозвольте мені матиприємність зняти ваш нічний ковпак, сер.—І промовець стяг цю частину вбрання з голови містера Піквіка й насадив її на голову п'яного чоловіка, який, певний, що розважає численних слухачів, наймеланхолійнішим тоном виводив своєї комічної пісні.

Силоміць зняти нічний ковпак з вашої голови й накласти його на незнайомого, дуже неохайного джентльмена — жарт, хоч і дотепний, але, безперечно, неприємний для того, з кого глузують. Так поставився до нього й містер Піквік, що без ніякого попередження схопився з ліжка, зацідив Зефіра в груди так, що тому відібрало значну частину здібностей, зв'язаних з його ім'ям, і, здобувши свій ковпак, відважно став в оборонну позицію.

— Ну! — крикнув містер Піквік, задихаючись від обурення не менш, ніж від такої витрати енергії, —

виходьте... обидва... обидва! — І це люб'язне запрошення шановний джентльмен супроводив коловим рухом стулених кулаків, щоб настрахати своїх супротивників майстерним знанням правил боксу.

Вразила ворогів сміливість містера Піквіка чи та спритність і швидкість, з якими він вискочив спід ковдри і всією своєю вагою навалився на танцюриста, — ми не знаємо. В кожному разі, обоє були вражені й збентежені, бо замість відповісти на виклик, як чекав містер Піквік, вони презирнулися й вибухнули оглушливим реготом.

— Хвацький хлопець, люблю за це, — сказав Зефір. — А тепер стрибайте знову на ліжко, а то застудитесь. Не забилися, сподіваюся? — і він простяг п'ятірню розміром з жовту руку, що іноді висить над крамницею рукавичника.

— Звичайно, не забився, — відповів містер Піквік. Його збудження вже пройшло, і він почував, як підлога холодить йому ноги.

— Дозвольте й мені мати честь, — подав свою руку джентльмен з бакенбардами.

— Дуже радий, сер, — сказав містер Піквік і, урочисто стиснувши простягнені до нього руки, знову ліг у ліжко.

— Мене звати Смангл, сер, — сказав чоловік з бакенбардами.

— Оо! — протяг містер Піквік.

— А мене — Майвінс, — сказав чоловік у панчохах.

— Надзвичайно приємно, сер, — сказав містер Піквік.

— Гм! — кахикнув Смангл.

— Прошу, сер, ви щось сказали? — спитав містер Піквік.

— Ні, нічого, — відповів той.

— А мені здалося, що ви вимовили якесь слово, — пояснив містер Піквік.

Все це було надзвичайно мило й люб'язно, і, щоб остаточно встановити добрі відносини, містер Смангл не один раз запевняв містера Піквіка, що дуже поважає почуття джентльмена. Це признання робило йому велику честь, бо, глянувши на Смангла, ніхто не подумав би, що такі почуття можуть бути зрозумілі для нього.

— Ви потрапили сюди через той заклад, сер? — спитав містер Смангл.

— Через який заклад? — не добрав містер Піквік.

— Через заклад... на Португальській вулиці... благодійний заклад... розумієте?

— О, ні; не через нього, — відповів містер Піквік.

— Незабаром виходите?

— Боюсь, що ні, — сказав містер Піквік. — Я відмовився платити відшкодування в одній справі, і через це й опинився тут.

— А! — зітхнув Смангл, — а мене занапастив папір.

— У вас була паперова крамниця? — наївно спитав містер Піквік.

— Крамниця? Нічого подібного. Хай вона згорить, та крамниця. Я настільки поважаю себе, що не став би торгувати. Ні, кажучи про папір, я маю на увазі векселі.

— А! ви вживаєте це слово он у якому розумінні, — здогадався містер Піквік.

— Чорт п'єбери! Невдача може спіткати кожного джентльмена, — сказав містер Смангл. — Ну, і що ж з того? Тепер ось я у тюрмі. Добре. Гаразд. Так хіба ж я став гірший через це? Га?

— Ані трішки, — заспокоїв його містер Майвінс.

— О, бачите! — зрадів містер Смангл. — Та що ж ми розмовляємо, а нічого не п'ємо. Треба сполоснути горло краплею хересу. Новий наш сусіда поставить, Майвінс приставить, а я допомагатиму пити. Це й

буде розподіл праці по - джентльменськи, чорт візьми ...

Щоб не заходити в зайві суперечки, містер Піквік охоче погодився з цією пропозицією й передав гроші містерові Майвінсу, що прожогом кинувся до буфету, бо було вже близько одинадцятої.

— Слухайте, скільки ви йому дали? — спитав містер Смангл, як тільки приятель його пішов з кімнати.

— Півсоверена.

— Дуже приємний джентльмен, цей Майвінс, — сказав містер Смангл. — Надзвичайно приємний. Я не знаю другого, такого приємного, але ... — тут містер Смангл спинився й недовіжливо похитав головою.

— Адже ви не думаєте, що він здатний привласнити чужі гроші? — занепокоївся містер Піквік.

— Ні, і, зауважте, я не казав цього. Я сказав тільки, що він дуже приємний джентльмен. А втім, не завадило б, якби хто пішов подивитися, що він там робить. Чи не занурив він випадком свого дзьоба в глечик? Або не загубив часом решти грошей дорогою? Все може трапитись. Гей, ви, сер, біжіть миттю вниз та догляньте того джентльмена! Чуєте?

Останній наказ був адресований до маленького, боязкого на вигляд, нервового чоловіка, вся зовнішність якого свідчила про злидні. Він увесь цей час сидів скандзюбившись на ліжку і, видима річ, ніяк не міг при звичаїтись до свого нового становища.

— Ви знаєте, де буфет, сер? — знову звернувся до нього Смангл. — Зараз же біжіть униз і скажіть тому джентльменові, що прийшли допомогти йому нести глечик. Або ... стоп ... я навчу вас, як обдурити його, — сказав Смангл, лукаво всміхаючись.

— А як? — зацікавився містер Піквік.

— Ви скажете йому, щоб на решту грошей він купив сигар. Знаменита штука. Біжіть і перекажіть йому

про сигари. Вони не загинуть марно, — удався Смангл до містера Піквіка. — Я їх куритиму.

Маневр був вигаданий так дотепно і виконаний з такою самовпевненістю, що містер Піквік не став би перешкоджати здійсненню його, якби навіть і мав на те змогу. Невдовзі повернувся містер Майвінс з хересом. Частину його містер Смангл вилив у дві маленькі криві чашки і розважливо сказав, — мавши на думці самого себе, — що джентльмен у скрутному становищі не повинен вередувати; він же особисто не гребує пити просто з кухля. І на доказ своєї щирості, містер Смангл, привітавши товариство, одним ковтком наполовину спорожнив кухоль.

Коли в кімнаті, в наслідок таких заходів, утворилась атмосфера цілковитого порозуміння, містер Смангл заходився розважати слухачів оповіданнями про романічні пригоди, що подеколи траплялися йому в житті.

Задовго перед тим, як елегантні уривки з біографії джентльмена були закінчені, містер Майвінс звалився на ліжко й закріп, залишивши містера Піквіка й боязкого на вигляд чоловіка збільшувати свій життєвий досвід пригодами містера Смангла.

Та зворушливі пасажі, про які оповідалося, наповнили двох вищеназваних джентльменів менше, ніж могли б. Містер Піквік деякий час дрімав і крізь сон чув, як п'яний знову вибухнув своєю комічною піснею і, з допомогою кухля води, дістав від містера Смангла делікатне повідомлення про те, що аудиторія тепер не в музичному настрої. Після того він знову заснув, невиразно уявляючи собі, що містер Смангл розпочав нову довгу історію, де головне полягало в одному надзвичайно докладно описуваному випадку, коли містер Смангл підробив вексель і разом з тим підкував одного джентльмена.

РОЗДІЛ XXXI

доводить, як і попередні, правдивість старого прислів'я — „навчить біда коржі з маком їсти“ — і містить незвичайну й несподівану пропозицію, зроблену містером Піквіком містерові Семюелу Веллеру.

Коли наступного ранку містер Піквік розплющив очі, перше, на що впав його зір, був Семюел Веллер, який, сидячи на маленькому чорному чемодані, пильно і, очевидно, дуже замислено споглядав показну постать блискучого містера Смангла, а Смангл, майже зовсім одягнений, сидів на своєму ліжку й робив одчайдушні й безнадійні зусилля змусити містера Веллера відвернути від нього очі. Кажемо: одчайдушні й даремні, бо Сем, із задоволеним виглядом, уперто й значущо оглядав ковпак, ноги, голову, обличчя й бакенбарди містера Смангла і, не зважаючи на особисті його почуття, дивився на нього так, немов перед ним була дерев'яна статуя або опудало з соломи.

— Ну, тепер ви вже впізнаєте мене? — спитав містер Смангл, насупивши брови.

— Можу заприсягтися, що впізнаю вас скрізь, — весело відповів Сем.

— Не будьте грубі з джентльменом, сер, — застеріг містер Смангл.

— Боронь боже, — сказав Сем. — Коли ви скажете мені, що він прокинувся, я поводитимусь із ним як найчемніше.

Це зауваження, яке натякало на те, що містер

Смангл, на думку Сема, не джентльмен, розлютувало того.

— Майвінс!— запально скрикнув містер Смангл.

— В чім справа?— озвався той з свого ложа.

— Хто в дідька цей хлопець?

— А я звідки знаю?— відповів Майвінс, визираючи спід ковдри.— Тобі це, мабуть, краще відомо. Певно, прийшов сюди в якійсь справі.

— Ні,— відповів містер Смангл.

— То викинь його з кімнати й скажи, щоб не з'являвся більше, коли не хоче, щоб я налатав йому боки,— сказав містер Майвінс, і, давши цю пораду, симпатичний джентльмен знову заснув.

Помітивши, що розмова недвозначно починає набирати особистого характеру, містер Піквік узяв за краще втрутитись у неї.

— Сем!— промовив він.

— Сер?— озвався містер Веллер.

— Цієї ночі не трапилось нічого нового?

— Нічого особливого, сер,— відповів Сем, оглядаючи бакенбарди містера Смангла.— Хіба що, через вогкість і затхлість тутешнього повітря, у вас із загрозливою швидкістю зростає бур'ян і всяка інша погань. А, крім цього, все йде по-старому.

— Я хочу вставати,— сказав містер Піквік.— Дайте мені чисту білизну.

Ворожі наміри, які, мабуть, мав містер Смангл, вмить розвіялись, коли Сем відчинив чемодан. Заглянувши в нього, Смангл враз пройнявся найкращою думкою не лише про містера Піквіка, а й про Сема, і скористався з першої ж нагоди, щоб досить голосно визнати містера Веллера надзвичайно милим оригіналом. Щодо містера Піквіка, то симпатії Смангла до цього джентльмена не знали міри.

— Чи не міг би я зробити чогонебудь для вас, дорогий сер?— спитав Смангл.

— Дякую дуже. Здається, нічого,— відповів містер Піквік.

— Хіба ви не будете посилати прати білизну? Я знаю одну прекрасну прачку; вона приходить по мої речі двічі на тиждень. І,— дивіться, який щасливий збіг обставин,— сьогодні якраз її день. Може, хочете я додам до своєї білизни кілька штук вашої? Не перепрошуйте, прошу, за клопіт. То суцця дурниця. Що б то були за люди, якби один джентльмен у скрутному становищі не потурбувався допомогти трохи іншому джентльменові — товаришеві нещастям?

Кажучи це, містер Смангл присунувся до самого чемодана й випромінював погляди найпалкішої та безкорисливої приязні.

— А чи у вас тут, голубе мій, нема чого, щоб оддати почистити одному чоловічкові?— питав далі містер Смангл.

— Нічогісінько, мій любий,— перейняв на себе відповідь Сем.— Коли одного з нас треба буде почистити, то це можна зробити і не турбуючи сторонню людину, що було б куди приємніше для всіх, як казав шкільний учитель одному юному джентльменові, коли той не хотів, щоб його шмагав різками шкільний сторож.

— Отож, у вас нема нічого, що я міг би послати прачці у моєму кошику?— трохи зніяковівши, спитав Смангл, відвертаючись од Сема й удаючись до містера Піквіка.

— Нічогісінько, сер,— знову відповів Сем.— Я боюсь, що ваш кошик і без того напханий вашою власною білизною.

Ці слова супроводив такий виразистий погляд на ту частину одягу містера Смангла, яка взагалі свід-

чить про майстерність прачки джентльмена, що він мусив приховати свої п'яти і, на найближчий принаймні час, відмовитись од замаху на гаманець та гардероб містера Піквіка. Потім він подався до підвалу, де грали в м'яч, і ґрунтовно поснідав там парою сигар, куплених минулої ночі.

Містер Майвінс, який не кутив і рахунок якого в крамаря не лише дійшов до самого низу грифельної дошки, а ще й був перенесений на другий її бік, залишився в ліжку і, за його власними словами, поїв уві сні.

Поснідавши в кімнатці, суміжній з кав'ярнею й відомій під бучною назвою будуару, тимчасовий мешканець якої за невеличку додаткову плату мав колосальну перевагу чути всі розмови в зазначеній кав'ярні, містер Піквік загадав Семові зробити дещо в місті, а сам спустився до контори перебалакати з містером Рокером, як улаштуватись на майбутнє.

— Улаштуватись хочете?—перепитав цей джентльмен, подивившись у величезну книгу.—Місця у нас вдосталь, містер Піквік. Артільного квитка ми дамо вам на двадцять сьому кімнату, що на третьому поверсі.

— Що ви кажете, дасте мені?—недочув містер Піквік.

— Артільного квитка,—повторив Рокер.—Не розумієте?

— Не зовсім,—посміхнувся містер Піквік.

— Невже?—здивувався Рокер.—А це ж так просто. Ви дістанете місце в двадцять сьомій камері на третьому поверсі, і ті, що житимуть з вами в одній кімнаті, будуть ваші артільники.

— А їх багато там?—трохи вагаючись, спитав містер Піквік.

— Троє,— відповів Рокер.

Містер Піквік кашлянув.

— Один з них — пастор,— сказав Рокер, заповнюючи тим часом якийсь невеличкий клопоть паперу,— другий — різник.

— Га?— вихопилось у нашого героя.

— Різник,— повторив Рокер.

— А хто, прошу, третій джентльмен?— спитав містер Піквік.

— Хто такий той Сімпсон, Неді?— спитав Рокер, повертаючись до свого помічника.

— Хто такий Сімпсон?— перепитав Неді.

— Ну, той, з двадцять сьомої кімнати на третьому поверсі, куди ми збираємось примістити цього джентльмена.

— А, той!— зрозумів Неді.— Та, власне, ніхто. Був колись кінським баришником, а тепер — просто жульман.

— Так я й думав,— сказав Рокер, передаючи папірця містерові Піквіку.— Ось ваш квиток, сер.

Дуже невдоволений таким безцеремонним ставленням до своєї особи, містер Піквік пішов назад, обмірковуючи дорогою, як поведеться в цьому ділі. Вирішивши проте, що, перш ніж робити будьякі кроки, треба насамперед особисто познайомитися з трьома особами, до яких його хотіли примістити, він попростував безпосередньо на третій поверх.

Поблукавши деякий час темним коридором і не спромігшись розібрати номерів, написаних на дверях, містер Піквік нарешті звернувся до хлопця з буфету, що виконував свою звичайну вранішню роботу — чистив олов'яний посуд.

— Де тут двадцять сьома камера, хлопче?— спитав містер Піквік,

— П'яті двері просто. На них ще крзйдою намальовано повішеного з люлькою в зубах.

Керуючись цими вказівками, містер Піквік повільно йшов коридором, аж доки знайшов портрет зазначеного джентльмена, по обличчю якого він постукав вказівним пальцем спершу стиха, а потім дужче. Повторивши цю операцію багато разів, він кінець - кінцем наважився відчинити двері й зазирнути всередину.

В кімнаті був тільки один чоловік. Перехилившись через вікно й спритно балансуючи, щоб не впасти, він настирливо старався плюнути на капелюх свого приятеля, який гуляв унизу. Містер Піквік кашляв, сякався, човгав ногами, вживав, одне слово, всіх звичайних способів звернути на себе увагу і нарешті мусив підійти до вікна й чемно смикнути джентльмена за фалду. Той раптом обернувся, оглянув містера Піквіка з голови до п'ят і буркотливим тоном спитав, якого біса йому тут треба.

— Це, здається, кімната двадцять сьома на третьому поверсі,— сказав містер Піквік, подивившись на свого квитка.

— Ну?

— Я прийшов сюди, бо одержав цього папірця,— пояснив містер Піквік.

— Покажіть,— сказав джентльмен.

Містер Піквік передав йому квитка.

— Я думаю, Рокерові слід було б примістити вас кудись інде,— промовив містер Сімпсон (бо це й був той ж джентльмен).

Містер Піквік думав так само, але в даних обставинах не бажав висловлювати свою думку.

Поміркувавши трохи, містер Сімпсон вистромив з вікна голову, проразливо свиснув і кілька разів поспіль вигукнув якесь слово. Яке саме слово, містер

Піквік не міг розібрати, але здогадався, що то було прізвисько Мартіна — різника, бо зараз же сила джентльменів на нижньому поверсі почали гукати: „Різник!“ з тими інтонаціями, з якими цей корисний клас суспільства щодня кличуть з сходів у дворах.

Наступні події ствердили здогад містера Піквіка, бо через кілька секунд у кімнату вступив, захекавшись, занадто огрядний, як на свій вік, джентльмен в синій блузі і у високих чоботах з круглими передками. Слідом за ним ішов другий добродій в чорному, дуже приношеному вбранні і в кашкеті з тюленячої шкіри. Сюртук останнього джентльмена був до самої шиї застебнутий на гудзики всуміш з шпильками, обличчя його було мідночервоного кольору, і ввесь він скидався на сп'янілого капелана, та й справді був священик.

Обидва ці джентльмени, оглянувши по черзі квиток містера Піквіка, висловили: перший — думку, що тут „шахрайство“, а другий — певність, що становище безнадійне. Виявивши таким дуже ясным способом свої почуття, вони в замішанні мовчки глянули на містера Піквіка й презирнулися.

— Як шкода! Саме тепер, коли ми так добре влаштувалися,— сказав капелан, поглядаючи на три брудні сінники, загорнені кожен у вовняну ковдру. Вдень вони купую лежали в кутку, і на них стояли старий, порепаний таз для вмивання, глек з водою і жовта череп'яна мисочка з намальованою на ній блакитною квіткою.— Як шкода!

Містер Мартін висловив таку ж думку, тільки більш кольористими виразами. Містер Сімпсон випустив цілу низку промовистих прикметників, позбавлених, на жаль, речівників, а потім закасав рукава й почав мити гордину до обіду.

Поки це все відбувалося, містер Піквік встиг роздивитись кімнату, що здалась йому надзвичайно брудною і нестерпно смердючою. В ній не було й слідів килимів, завіс або запон. Не було навіть шафи в стіні, а якби вона й була, то туди довелося б ховати небагато чого. Та хоч як їх мало або хоч які малі вони самі, але й залишки хліба, і недоїдки сиру, і вогкі рушники, і шматочки м'яса, і частини убрання, і побитий посуд, і міхи без сопла, і виделки без зубців — надають приміщенню дещо незатишного вигляду, коли вони порозкидані на підлозі невеличкої кімнати, яка править і за вітальню і за спальню для трьох неохайних джентльменів.

— Я думаю, справу все таки можна буде якось полагодити,— після досить довгої паузи сказав різник.— Скільки ви хочете відступного?

— Прошу, що ви сказали?— спитав містер Піквік.— Я щось не добираю.

— Скільки платити вам, щоб ви тут не жили?— розшифрував різник.— Звичайна ціна в нас — два шилінги шість пенсів. Хочете три?

— Та ще й з половиною,— додала особа духовного стану.

— Нехай,— погодився містер Мартін,— це становитиме по два зайві пенси на душу.

— Що скажете? Даємо три з половиною шилінги на тиждень. Згода?

— І ставимо галон пива,— спокушав містер Сімпсон.— Ну?

— І тут же вип'ємо,— запропонував капелан.

— Я так мало обізнаний з тутешніми правилами,— сказав містер Піквік,— що й досі ще не гаразд втямив. Хіба ж можу я жити тепер в іншій кімнаті? Я був певний, що не можу.

На це запитання містер Мартін відповів виразом надзвичайного здивовання на обличчі, потім глянув на двох своїх друзів, і тоді кожен з трьох джентльменів великим пальцем правої руки ткнув поверх свого лівого плеча. Цей жест, недосконало відданий словами „поверх свого лівого плеча“, бувши виконаний кількома леді чи джентльменами, звиклими робити його в унісон, має вельми граціозний і тонкий вигляд. Зміст його — легкий, жартівливий сарказм.

— Не можете? — із співчутливою усмішкою повторив містер Мартін.

— Ну, якби я був так мало обізнаний із життям, я проковтнув би й мій капелюх і мої пряжки, — сказав клерикальний джентльмен.

— Та і я, — урочисто додав спортивний.

Після цього вступного слова всі трое артильників одним духом повідомили містера Піквіка про те, що гроші у Флітській тюрмі — такі самісінькі гроші, як ідесь інде, що за допомогою їх тут можна дістати що завгодно і що коли вони в нього є та він не шкодує витратити їх, то за півгодини матиме окрему, чудово вмебльовану кімнату.

По цих поясненнях громада розійшлася із взаємним задоволенням. Містер Піквік до контори, а три товариші до буфету, де миттю витратили п'ять шилінгів, які капелан умудрився вимантачити в нашого героя.

— Я так і знав! — скрикнув Рокер, коли містер Піквік розповів йому, чого він хоче. — Хіба я не казав цього, Неді? Я був певний, що ви зажадаєте для себе окремої кімнати. Давайте поміркуємо. Ви, безперечно, потребуєте деяких меблів? Можу дати їх вам в оренду. Берете?

— З великою охотою, — відповів містер Піквік.

— На другому поверсі є знаменита кімната, що належить в'язневі найвищого суду. Вам доведеться платити за неї фунт на тиждень. Це для вас, я думаю, підходить?

— Цілком.

— Тоді ходім, — і Рокер, кваплячись, схопив свій капелюх. — Через п'ять хвилин справу влаштуємо. Боже ж ти мій! Чого ви відразу не сказали, що хочете влаштуватись пристойно?

Справу і дійсно влаштували живо. В'язень найвищого суду прожив там досить часу, щоб втратити всіх своїх друзів, статки, родину й щастя і натомість набув права на окрему кімнату для себе. Але як йому завжди бракувало скибки хліба, то він радо пристав на пропозицію містера Піквіка й погодився передати йому своє приміщення в неподільне володіння за плату в двадцять шилінгів на тиждень. І з цих грошей він мав платити відступного всім тим, кого адміністрація в'язниці захотіла б посадити в його — тепер містера Піквіка — кімнату.

Покі вони радилися про ціну, містер Піквік із болючою цікавістю оглядав в'язня. То був високий на зріст, худорлявий, з виглядом мертвяка чоловік, у старому пальті та черевиках, із запалими щоками й неспокійним, гострим поглядом. У нього були безкровні губи і гострі, тонкі кістки. Та й не дивно: залізні зуби обмежень і нестатків повільно гризли його протягом двадцяти років.

— А де ж тим часом будете жити ви самі, сер? — спитав містер Піквік, кладучи на хиткий стіл, як завдаток, плату за перший тиждень.

В'язень тремтливою рукою забрав гроші й відповів, що не знає, і що йому треба спершу піти подивитися, куди можна пересунути своє ліжко.

— Я побоююсь, сер, — сказав містер Піквік, співчутливо й ласкаво кладучи свою руку на його, — я побоююсь, що вам доведеться жити в досить залюдненому й шумному місці. Прошу вас, коли вам захочеться покою та тиші або коли до вас прийдуть побачитись ваші друзі, вважайте цю кімнату за свою.

— Друзі, — повторив в'язень хрипким голосом. — Якби я лежав мертвий на споді найглибшої в світі сопальні, у щільно загвинченій і запаяній труні, якби я гнив у темній, смердючій твані, що повзе по підзалинах цієї тюрми, — то й тоді я не міг би бути більш забутий або занедбаний, ніж тепер тут. Я — мертва людина, мертва для суспільства; тільки мене ніхто не жаліє, як жаліють тих, чиї душі стали перед найвищим судом. Друзі захочуть побачити мене! Милій боже! Я пірнув сюди в розквіті сил, і ніхто не підведе руки над моїм ліжком, коли я лежатиму мертвий, і не скаже: „хвалити бога, він помер таки“.

Збудження, що незвичайним світлом осявало обличчя в'язня, поки він говорив, вгамувалося, коли він скінчив і, розпачливим, безтямним жестом ламаючи собі руки, вибіг з кімнати.

— Ще й мордується, — усміхнувся містер Рокер. — А! вони подібні до слонів; час від часу на них находить, і тоді вони дичавіють.

Зробивши це глибоко співчутливе зауваження, містер Рокер заходився давати лад у кімнаті з такою покvapливістю, що незабаром вона була вже вмебльована килимом, шістьма стільцями, столом, софою, ліжком, казанком на чай та різними дрібними речами, і все це за дуже помірну ціну — двадцять сім з половиною шилінгів на тиждень.

— Ну, чого вам ще треба? — спитав Рокер, задо-

волено озираючись навкруги й весело побрязкуючи грошима, одержаними ним за перший тиждень.

— Я хотів би ще .. — почав був містер Піквік. — А чи є у вас хтось, кому можна було б дати доручення, послати куди абощо?

— Ви думаєте посилати до міста?

— Так, так. Когось, хто має право виходити з тюрми.

— Аякже. Є тут такий нещасний хлопець, приятель одного в'язня з відділу для бідаків. Він завжди охоче береться до таких справ. Ми використовуємо його ось уже два місяці. Послати по нього?

— Прошу дуже. А втім, ні. Ви кажете: відділ для бідаків. Я хочу подивитись на них і сам піду туди.

Відділ для бідаків у Флітській тюрмі, як показує сама назва його, призначений обслуговувати найзлиденнішу частину заарештованих винуватців. В'язень, що визначає себе бідняком, не платить нічого ні за приміщення, ні за своє утримання. Живуть вони коштом відсотків з невеличких капіталів, які час від часу відписують різні добродії.

Ще недавно в стінах Флітської тюрми вроблена була клітка, у якій містився голодний на вигляд чоловік і, брязкаючи час від часу карнавкою з грошима, сумно вигукував: „Не забувайте злиденних боржників, не забувайте злиденних боржників“. Те, що кидали в цю карнавку, ділилося між злиденними в'язнями, і в'язні відділу для бідаків виконували по черзі цей обов'язок.

Хоч тепер клітки немає, але нещасні люди живуть, як і раніше, злиденним, жалюгідним життям. Їм не дозволено більше волати про милосердя до прохожих біля воріт тюрми, але, щоб заслужити пошану й захоплення грядущих віків, у кодексі законів залишено той справедливий і благодіючий закон, по якому запеклого

злочинця годують і одягають, а бідного боржника лишають умирати від голоду й холоду. Це не вигадка. Не минає й тижня, щоб у першій - ліпшій з англійських боргових тюрем не загинув голодною смертю хтось із цих нещасних.

Підіймаючись вузькими сходами і обмірковуючи все це, містер Піквік дедалі більше розпалювався гнівом, і розпалився настільки, що, вступивши в кімнату, куди його направив Рокер, не міг відразу збагнути, де він і навіщо прийшов сюди.

Загальний вигляд кімнати швидко змусив його отямитися, але не встиг він поглянути на постать чоловіка, що, похнюпившись, сидів коло брудного каміна, як упустив капелюх з рук і, ніби закам'янівши, прикипів до підлоги.

Так! У дранті, без куртки, у самій драній перкалевій сорочці, з розпатланим волоссям, з обличчям, що змінилося від страждань і голодування, перед ним, спершись ліктями на коліна й безтямно дивлячись у вогонь, сидів містер Альфред Джінгл, і весь вигляд його говорив про злидні й пригніченість.

Неподалеку, байдужо спираючись на стіну, стояв кремезний селянин і старим мисливським бичем стьобав ботфорт, що прикрашав його праву ногу; ліва нога його була встромлена в черевик. Коні, собаки й пияцтво — все вкупі — привели його сюди. На одинокому чоботі мав він іржаву шпору, якою іноді розтинав повітря, разом з тим спритно підстьобуючи чобіт і стиха бурмотячи звуки, якими спортсмени гарячать своїх коней. Він уявляв собі, в той момент, що бере участь в якихсь шалених перегонах. Нещасний! Ніколи, на найдорожчому коні з своєї стайні, не скакав він навіть із половинною швидкістю, яку показав на перегонах, що примчали його до Фліта.

У протилежному кінці кімнати, на маленькому дерев'яному ящику сидів старик, втупивши погляд у підлогу, і на обличчі його лежав вираз найглибшої й найбезнадійнішої розпуки. Молоденька дівчинка — його онука — крутилась біля нього, намагаючись тисячею дитячих хитрощів розважити його; але старий не чув і не бачив її. Голос, що колись був йому за музику, очі, що правили йому за світло, тепер були йому байдужі. Тіло його тряслося від недуг, а мозок був паралізований.

У кімнаті було ще двоє чи троє чоловіків; вони тулились один до одного й голосно розмовляли про щось. Худорлява, змучена жінка — дружина одного з в'язнів — дуже старанно поливала жалюгідне стебло якоїсь засохлої рослини, що, ясна річ, ніколи не дасть нового зеленого листка — справжня емблема обов'язків, які взялася виконувати тут ця жінка.

Такі були об'єкти, що стали перед очима містера Піквіка, коли він здивовано озирався круг себе. Шум від чийхсь покvapливих кроків пробудив його. Він повернув голову до дверей, і очі його впали на нову особу, у якій під брудним дрантям і злиднями він упізнав знайомі риси містера Джоба Тротера.

— Містер Піквік! — скрикнув Джоб.

— Га? — схопився на ноги містер Джінгл. — Містер ... Авжеж ... Погане місце ... несподівана зустріч ... заслужив це ... дуже, — містер Джінгл сунув руки туди, де звичайно в нього були кишені, голова його схилилась на груди, і він важко впав на свій табурет.

Містер Піквік розчулився. Обоє були такі жалюгідні! Пожадливий погляд, який Джінгл кинув на принесене Джобом сире бараняче філе, сказав про їхнє скрутне становище більше, ніж дала б двогодинна розмова. Містер Піквік лагідно подивився на Джінгла й промовив:

— Я хотів би побалакати з вами насамоті. Давайте вийдемо на хвилиночку з кімнати.

— Охоче, — поквапно підвівся Джінгл. — Тут далеко не помандруєш... небезпечно щодо перевтоми... Парк обмуровано... гарний моріжок... романтично, але не занадто... кожен тебе бачить... родина завжди вкупі... господиня запекло дбайлива... дуже.

— Ви забули одягти фрак, — сказав містер Піквік, коли вони вийшли в коридор і зачинили за собою двері.

— Га? — спитав Джінгл, — фрак у любого родича... дядько Том... нічого не вдієш... треба, знаєте, їсти. Природні потреби і таке інше.

— Що ви хочете цим сказати?

— Пішов з вітром, любий сер... останній фрак... не було виходу. Жив коштом чобіт... цілі два тижні. Шовковий зонтик... ручка слонової кості... тиждень... факт... честі, спитайте в Джоба... він знає.

— Три тижні їсти пару чобіт і шовковий зонтик з ручкою з слонової кості! — скрикнув містер Піквік що знав про це лише з авантюрних романів та описів аварій на морі.

— Правда... — хитнув головою Джінгл. — Заставив... у лихваря... квитанції в мене... дрібні суми... майже нічого... всі шахраї.

— А, — нарешті зрозумів містер Піквік. — То ви, значить, заставили ваш гардероб.

— Абсолютно все... Джоб теж... всі сорочки... то й краще: прати нічого не коштує. Нічого вже нема... лежу на ліжку... голодую... помираю... Допит... суд... бідний... в'язень... злидні... тихо!.. пани присяжні... постачальники в'язниць... спритно роблять... природна смерть... наказ суду... громадський похорон... все гаразд... виставу скінчено... завіса падає.

Містер Джінгл виклав перспективи свого життя властивою йому скороговіркою і з багатьма гримасами, що заступали вимушені усмішки. Містер Піквік з перших же слів збагнув, що безтурботність та — удавана, а, пильно й досить приязно подивившись на нього, побачив на очах у Джінгла сльози.

— Гарна людина, — сказав Джінгл, стискуючи йому руку й відвертаючи від нього обличчя. — Невдячний собака... пхикаю, як хлопчисько... не можу стриматися... пропасниця... занедужав... голодний. Заслужив, але багато страждав... дуже. — Не мавши більше сил удавати байдужість, нещасний мандрівний актор сів на сходи і, затуливши лице долонями, заривав, як дитина.

— Та годі вже, годі, — заспокоював його схвильований містер Піквік. — Там роздивимось, чи не можу я зробити чогось для вас. Гей, Джоб! Де це він заподівся?

— Тут, сер, — озвався з сходів Джоб.

Ми казали вже, що й за кращих часів очі його сиділи дуже глибоко. Тепер же, коли він голодував та поневірявся, вони й зовсім зникли з орбіт.

— Тут, сер, — відповів Джоб.

— Ідіть сюди, — сказав містер Піквік, намагаючись прибрати суворого вигляду, тоді як по жилету його котились чотири краплисті сльози. — Візьміть це, сер.

Містер Піквік видобув щось з кишені і, брязнувши ним, сунув у жменю Джобові. Очі нашого старого друга радісно сяяли, а серце весело билось, коли він майже бігцем повертався до себе.

— Ну, Сем, — промовив містер Піквік, звертаючись до свого слуги, що чекав уже на нього.

— Ну, сер, — відповів містер Веллер.

— Тепер тут добре, га, Сем?

— Дуже добре, сер,— і містер Веллер зневажливо озирнувся.

— Бачили ви містера Тапмена і решту наших друзів?

— Бачив, сер. Вони збираються до вас завтра, і були дуже здивовані, довідавшись, що ви не хочете пускати їх до себе сьогодні.

— А ви принесли речі, про які я вас просив?

Замість відповідати, містер Веллер показав пальцем на різні пакунки, складені в одному з кутків.

— Добре, Сем,— сказав містер Піквік і, трохи вагаючись, додав:— Слухайте, що я вам говоритиму, Сем.

— Звичайно, сер,— сказав містер Веллер.— Стріляйте, сер.

— Я з самого початку відчув, Сем,— дуже урочисто промовив містер Піквік,— що це місце не для молодого чоловіка.

— Та й не для старого, сер,— зауважив містер Веллер.

— Цілком маєте рацію, Сем,— сказав містер Піквік,— але старі потрапляють сюди через свою власну необачність або довірливість і тягти за собою молодих людей можуть тільки з себелюбства. Для таких молодих людей безперечно краще не лишатися тут. Ви розумієте мене, Сем?

— Ні, сер, не розумію,— упирався Сем.

— Спробуйте, Сем,— сказав містер Піквік.

— Гаразд, сер,— відповів по короткій паузі Сем,— гадаю, я бачу, куди ви гнете; а побачивши, куди ви гнете, я думаю, що ви занадто перекручуєте, як сказав один візник хуртовині, що захопила його.

— Бачу, що ви зрозуміли мене, Сем,— проговорив містер Піквік.— Я не хотів би, щоб ви лінувалися тут протягом, може, кількох років, і до того ж вважаю

за безглуздя, щоб в'язень Фліта користувався послугами слуги. Сем, на деякий час вам доведеться кинути мене.

— На деякий час? Ви думаєте, сер?—саркастично усміхнувся Сем.

— Так; на той час, поки я тут сиджу,—відповів містер Піквік.—Плату свою ви, звичайно, діставатимете, як і тепер. Кожен з моїх приятелів радо візьме вас, бодай би з поваги до мене. А якщо я колись вийду звідси,—з удаваною веселістю закінчив містер Піквік,—даю вам слово зараз же знову взяти вас до себе.

— Тепер,—не менш урочисто промовив містер Веллер,—слухайте, що я вам скажу, сер. З цього нічого не вийде, і давайте краще не будемо говорити про це.

— Я кажу серйозно й вирішив уже все, Сем.

— А! серйозно, сер?—промовив містер Веллер.—Дуже добре, сер. Так і я ж серйозний.

Сказавши це, містер Веллер дуже спритно надів собі на голову капелюх і несподівано покинув кімнату.

— Сем!—гукав на нього містер Піквік.—Сем! Ідіть сюди!

Та в коридорі перестали вже луhati його кроки. Сем Веллер пішов.

РОЗДІЛ XXXII,

де оповідається, як містер Семюел Веллер потрапив у скруту.

На Португальській вулиці, у високій, погано освітлюваній і ще гірше провітрюваній кімнаті, майже цілий рік засідають, залежно від кількості справ, один, два, три, а то й чотири джентльмени в париках і перед конторками, подібними до тих, якими звичайно користуються в англійських судах. Праворуч від них — місця для адвокатів, ліворуч за загорожею сидять не-виплатні боржники, а прямо перед ними — амфітеатр якихсь особливо брудних облич. Джентльмени в париках — комісари суду для невикладених винуватців. Приміщення, де вони сидять, — самий суд.

Та найцікавіше тут — аторнеї, які сидять за довгим ненакритим столом трохи нижче комісарів. Найвидатнішою професійною ознакою цих джентльменів є синя торба і хлопець. В цих аторнеїв немає спеціальних контор. Вони провадять свої справи по трактирних залах і в дворах тюрем, де збираються цілим гуртом і перехоплюють один у одного клієнтів, як візники їздців.

Містер Соломон Пел, один з членів цієї вченої корпорації, був ситий, брезкий, блідий чоловік у сюртуці, що одної хвилини здавався зеленим, а другої — брунатним, з бархатним коміром такого ж хамелеоно-

вого кольору. Лоб у нього був низький, обличчя — широке, голова — велика, а ніс — скривлений на один бік, немов природа, обурена поміченими нею прирдженими особливостями його вдачі, з пересердя вщипнула його за ніс, назавжди лишивши слід від того щипка.

— Я певний, що допоможу йому виплутатися,— сказав містер Пел.

— Ви думаєте?— спитав той, кого хотіли запевнити.

— Безперечно, сер,— відповів містер Пел.— Але якщо він звернеться до якогось підпільного адвоката, я за наслідки не ручуся.

— Аа!— аж роззявив рота його бесідник.

— Ні, не ручуся,— і містер Пел стулив губи, насупив брови і з таємничим виглядом похитав головою.

Місце, де відбувалася ця розмова,— корчма саме проти суду для невинуватих винуватців, а особа, з якою ця розмова провадилася,— не хто інший, як містер Веллер - старший. Він прийшов сюди підбадьорити й розважити одного свого друга, що подав до суду заяву про визнання його невинуватим винуватцем. Справу мали слухати сьогодні, і містер Веллер у цю хвилину радився з аторнеєм приятеля.

— А де ж Джордж?— спитав старий джентльмен.

Містер Пел кивнув головою в напрямку до суміжної зали, і містер Веллер зараз же подався туди, де з півдюжини товаришів по фаху палко привітали його. Невиплатний джентльмен, пройнятий гарячою, але нерозумною пристрастю до орендування поштових станцій, що й посадили його на лід, виглядав зовсім задовільно й заспокоював своє хвилювання кривками й портером.

— Ну, Джордж,— сказав містер Веллер - старший, скидаючи сюртук і сідаючи з властивою йому поваж-

ністю. — Як справи? Все гаразд назовні, все повнісінське і середині?

— Все гаразд, старий, — відповів невинуватий джентльмен.

— Передав комусь сіру кобилу на схов? — стурбовано спитав містер Веллер.

Джордж, притакуючи, нахилив голову.

— Оце добре, — зрадів містер Веллер. — Сподіваюся, ти віддав і карети?

— Заховав у надійному місці, — заспокоїв його Джордж, відкручуючи голівки шістьом креветкам і ковтаючи їх без ніякого іншого додатку.

— Чудово, чудово! — схвалив містер Веллер. — Завжди треба гальмувати, як з'їдеш з пагорка. А подорожню направлено?

— Баланс, сер, складено так, що до нього не причепишся, — відповів Пел, зрозумівши алегорію слів містера Веллера.

Містер Веллер задоволено кивнув головою і, показуючи на свого друга Джорджа, спитав:

— А коли ви знімете з нього хомут?

— Він стоїть третім у списку, — сказав містер Пел. — Думаю, за півгодини дійде і його черга. Мій клерк повідомить нас, коли йому треба буде йти до суду.

Містер Веллер, захоплений талантами аторнея, оглянув його з голови до п'ят і почтиво спитав:

— Чого б нам випити, сер?

— А! ви дуже люб'язні, сер, — відповів містер Пел. — Та тільки, слово честі, я не звик до... час ще дуже ранній, я майже що... Ну, то нехай вже тоді принесуть мені пенсів на три рому.

Служниця, яка передбачала цей наказ, зараз же поставила перед містером Пелом повну склянку й ретирувалася.

— Джентльмени, — проголосив містер Пел, роздвигаячись довкола. — За успіх вашого друга! Я не люблю величатися, джентльмени; це — проти моїх правил; але я повинен сказати, що якби вашому приятелеві не пощастило потрапити до рук такого... Ні! я вже краще мовчатиму. За ваше здоров'я, джентльмени!

Одним духом спорожнивши свою склянку, містер Пел облизав губи й поблажливо глянув на гурт візників, які, очевидно вбачали в ньому мало не божество.

— Ну, на чому ж ми спинилися? — спитав правний юрист. — Про що я казав, джентльмени?

— Ви, здається, зауважили, що не заперечували б проти другої склянки, сер? — з жартівливою поважністю підказав містер Веллер.

— Ха - ха - ха! — засміявся Пел. — Здорово сказано, здорово! Фахівець з вас, бачу, гарний. Такого раннього часу, мабуть, воно занадто... Ну, та вже нехай буде так, як ви казали, дорогий сер. Гм!

Цей останній звук було солідне, повне самоповаги покашлювання, і ним містер Пел хотів відзначити, що вважає за недоречне виявлений деким із слухачів нахил до веселощів.

— Небіжчик лорд - канцлер дуже любив мене, джентльмени, — ознайомив містер Пел.

— Честь і слава йому за це, — схвалив містер Веллер.

— Та хіба ж могло бути інакше? — здивувався клієнт Пела.

— Звичайно, інакше й не могло бути, — сказав дуже червоновидий чоловік, що досі не промовив ні слова і, здавалося, не вмів говорити.

В цей момент до кімнати вбіг хлопчик із синьою торбою і сповістив, що починають розглядати справу Джорджа. Почувши таке повідомлення, все товариство

прожогом кинулось на вулицю і стало прокладати собі шлях до суду — підготовча операція, що на неї, як вираховано, треба звичайно від двадцяти п'яти хвилин до півгодини.

Дужий містер Веллер усією своєю вагою увігнався в натовп, сподіваючись так або інак продертися до суду. Успіхи його не дорівнювали його сподіванням, бо він забув зняти свій капелюх, і якийсь невидимий суб'єкт, що по ногах його він завзято товкся, ударом кулака насунув йому головний убір на самісінькі очі. А втім, цей суб'єкт, очевидно, враз покаявся в своїй запальності, бо, невиразно скрикнувши від здивування, втяг старого джентльмена в залу засідань і після гарячого змагання визволив спід капелюха його лице й голову.

— Семі? — скрикнув містер Веллер, діставши змогу впізнати свого визволителя.

Сем кивнув головою.

— Добрий же та ніжний з тебе син, хлопчику! — сказав містер Веллер. — Ач, як налатав боки старому батькові.

— А звідки міг я знати, що це ти? — заперечив син. — Хіба що мусив був здогадатися з ваги твоїх чобіт.

— Правда твоя, Семі, — відразу відійшов старий. — А що ти тут робиш?

Сем докладно переказав свою останню розмову з містером Піквіком.

— Лишатися там самому? Бідолашний! — здивувався Веллер - старший. — І не мати поблизу нікого, хто відстоював би його. Це неможливо, Семі. Зовсім неможливо.

— Звичайно ж, неможливо, — погодився Сем. — Я казав це ще перед тим, як прийшов сюди.

— Адже вони з'їдять його живцем, Семі,— бідкався старий.

— Так думаю і я,— сказав Сем.— А чи не бачиш ти якого виходу з цього становища?

— Ні, не бачу, Семі.

— Ніякого?

— Ніякого. Хіба що,— тут промінь блискучої думки освітив обличчя старого і, нахилившись до вуха сина, він прошептав:— Хіба що ми, непомітно для тюремників, винесемо його зашитого в матраці або переодягнемо старою жінкою та ще напнемо на голову зелений серпанок.

Сем зневажливо поставився до обох пропозицій і повторив своє запитання.

— Ні,— відповів старий джентльмен,— якщо він не хоче, щоб ти там залишався, Семі, то я не бачу ніякого виходу.

— Тоді я скажу тобі, що треба робити. Я попрошу тебе позичити мені двадцять п'ять фунтів.

— Ну, а потім? — зацікавився містер Веллер.

— Потім? А, може, ти через п'ять хвилин зажадаєш, щоб я повернув їх тобі. А я, мабуть, відповім, що не хочу платити. Адже тобі не спаде на думку заарештувати через такий невеличкий борг свого власного сина й посадити його до Фліта?

Після цих слів батько й син обмінялися складним телеграфним шифром кивів та мигів, а потім містер Веллер сів на кам'яні сходи й реготався, аж доки став червоний, як буряк.

— Що то за стара личина! — скрикнув Сем, обурений таким марнотратством дорогоцінного часу.— Чого ти регочешся, коли в нас і так нема зайвої хвилини? Де в тебе гроші?

— В чоботі, Семі, в чоботі,— відповів батько, при-

водячи до ладу риси свого обличчя.— Подерж мого капелюха, Семі.

Позбувшись цієї перепони, містер Веллер раптом нахилився на один бік і, зграбно перекрутившись, спромігся сунути праву руку за надзвичайно вбирущу халяву і по довгих утомних вправах витяг звідти велику кишенькову книжку на цупких шкуратяних застібках. З цього grosбуха він відобув пару ремінців для батога, три чи чотири пряжки, маленьку торбочку із зразками збіжжя і, нарешті, невеличкий згорток брудних банкнотів, звідки він відрахував потрібну суму й передав її Семові.

— А тепер, Семі,— сказав старий джентльмен, коли ремінці, пряжки, торбочка із зразками й решта банкнотів були знову в книжці, а книжка лежала в тій самій кишені,— тепер, Семі, я познайомлю тебе з добродієм, що миттю оборудує нашу справу. У нього мозок, як і в жаби, розкиданий по всьому тілу і сягає аж до пучок. І, скажи тільки, чого ти хочеш, то він запакує тебе хоч до смерті - віку.

Містер Веллер зараз же розшукав мудрого Соломона Пела й просив його негайно подати заяву про стягнення з Семюела двадцяти п'яти фунтів або про ув'язнення його. Гонорар і гроші на судові витрати зазначений Соломон Пел мав дістати авансом.

Аторней був у чудовому настрої — його клієнта щойно визнано невикплатним боржником. Він похвалив Сема за таку відданість своєму панові і відрядив містера Веллера до Темпла скласти присягу про наявність боргу.

— Все гаразд, Семі! — гукнув містер Веллер, повернувшись з Темпла.

— Судовий виконавець буде тут о четвертій,— сказав містер Пел.— Маю надію, що наш винуватець не втече до того часу. Ха - ха - ха!

— Може, мій жорстокий тато зглянеться на мене,— засміявся Сем.

— Ні,— відказав Веллер - старший.

— Дуже прошу,— благав Сем.

— Ні в якому разі,— не здавався невблаганний кредитор.

— Я видам тобі вексель і сплачуватиму по шість пенсів на місяць.

— Векселів не беру.

— Ловко, ха - ха - ха! — реготався містер Пел, підсумувавши витрати.— Надзвичайно кумедна історія. Скопіюйте це, Бенджемен,— і Пел знову засміявся, показуючи підсумок містерові Веллеру.

— Спасибі, спасибі,— подякував юрист, беручи ще кілька засмальцьованих банкнот з книжки містера Веллера.— Три з половиною та півтора буде п'ять. Дякую вам, містер Веллер. Ваш син навдивовижу милий молодий чоловік. Це чудова властивість у вдачі молодого чоловіка, чудова,— і містер Пел, весело усміхаючись до всіх, заховав гроші собі в кишеню.

— Ну й комедія! — захихотів старший містер Веллер.— Справді чудесний син.

— Блудний син,¹ сер, блудний син,— делікатно виправив містер Пел.

— Дарма, сер,— поважно відповів містер Веллер.— Я й сам знаю, котра година, і тільки як не знатиму, спитаю вас, сер.

Поки прийшов виконавець, Сем здобув таку популярність, що вся група джентльменів вирішила піти подивитись, як його ув'язнюватимуть. Так і зробили. Позивач і відповідач ішли під руку; перед вів вико-

¹ Гра словами: *prodigy son* значить — чудесний син, вундеркінд; *prodigal son* — блудний син.

навець, а вісім кремезних візників становили ар'єргард. Коло кав'ярні Серджент - Іна все товариство зупинилось відсвіжитися, і по закінченні потрібних формальностей похід-рушив далі.

Приведений з усіма формальностями до вартівні, надзвичайно здивувавши тим Рокера та схвилювавши флегматичного Неді, Сем, як вступив у тюрму, пішов просто до кімнати містера Піквіка й постукав у двері.

— Заходьте! — сказав містер Піквік.

Сем увійшов, скинув капелюх і усміхнувся.

— А, Сем, дорогий мій! — зрадів містер Піквік у захваті, що знову побачив свого скромного друга.— Я зовсім не хотів образити вас учора. Ви неправильно зрозуміли мене, вірний мій друже. Кладіть капелюх і дозвольте пояснити мої слова.

— Ви хочете зробити це зараз, сер? — спитав Сем.

— Звичайно; а чому б ні? — здивувався містер Піквік.

— Я волів би, щоб ви не поспішали.

— Чому?

— А тому...— вагався Сем.

— Отже, чому? — настоював містер Піквік, занепокоєний поведінкою свого слуги.— Кажіть бо, Сем.

— Тому, що я мушу урегулювати ще деякі справи.

— Які справи? — спитав містер Піквік, дивуючись з ухильної поведінки Сема.

— Та так; нічого особливого, сер.

— А якщо нічого особливого нема, то ви можете спершу вислухати мене.

— Я все ж думаю, що це краще зробити згодом.

Схвилюваний містер Піквік не міг вимовити й слова.

— Річ у тім...— почав був Сем.

— Ну, в чім же річ? — квапив його містер Піквік.— Кажіть бо.

— Річ у тім,— наважився, нарешті, Сем,— річ у тім, що я маю ще розшукати собі ліжко на ніч.

— Ліжко на ніч? — не зрозумів містер Піквік.

— Так, сер, ліжко на ніч. Справа в тім, що тепер і я в'язень. Мене заарештовано за борги сьогодні по обіді.

— Вас заарештовано за борги?

— За борги, сер. І той, хто засадив мене сюди, не випустить мене, доки вас не буде звільнено.

— Чорт побери! — скрикнув містер Піквік.— Що ви хочете сказати?

— Що я хочу сказати, сер? — повторив Сем.— Якщо мені випаде просидіти ув'язненням сорок років, я буду дуже радий. Ось і все, і край.

Вимовивши це з великим піднесенням, Сем у стані невластивого йому збудження кинув на підлогу капелюх і, схрестивши на грудях руки, одверто глянув на свого пана.

РОЗДІЛ XXXIII,

де оповідається про різні незначні події у Флітській тюрмі і про таємничу поведінку містера Вінкла.

Містер Піквік був занадто зворушений відданістю Сема, щоб дорікати йому за похвальну постанову замкнути себе на невизначений час у тюрмі для винуватців. Єдине, чого він категорично домагався, було ім'я Семового кредитора, але містер Веллер не менш категорично відмовився назвати його.

— Е, ні до чого це, сер,— знову й знову казав Сем.— Він — злослива, недоброзичлива, мстива людина, з таким жорстоким серцем, що його нічим зм'якшити не можна, як говорив один чесний священик про хворого на водянку джентльмена, коли той сказав, що воліє залишити свої кошти дружині замість будувати на них каплицю.

— Але слухайте бо, Сем,— намагався переконати його містер Піквік,— сума така невеличка і сплатити її дуже легко. Коли вже ви поклали будь-що-будь залишатись у мене, то було б куди зручніше, якби ви мали право виходити поза ці мури.

— Дякую вам, сер,— рішучим тоном відповів містер Веллер,— але цього я не хочу й не можу зробити.

— Зробити що, Сем?

— Не хочу гнутися перед моїм безсердечним ворогом і просити в нього милості.

— Ну, яка ж то милость — узяти від вас свої ж гроші, Сем?

— Не взяти гроші, а сплатити їх, ось що я вважаю за милость, сер, — сказав Сем, — і такої милості він не заслуговує.

Побачивши, що переконати Сема йому не пощастить, містер Піквік погодився, нарешті, щоб той найняв куток у лисого шевця, який орендував прохідну кімнату в одному з коридорів верхнього поверху. Містер Веллер переніс до цієї скромної кімнати матрац і постіль, взяті на прокат у Рокера, і, лягаючи спати, почував себе так, ніби й народився у тюрмі, і вся родина його жила тут протягом щонайменше трьох поколінь.

Ранком наступного дня, коли містер Піквік сидів за сніданком (Сем у той час у кімнаті шевця ваксував черевики свого пана й чистив щіткою його чорні гетри), хтось постукав у двері. Раніш ніж містер Піквік крикнув „Заходьте!“, двері відчинилися, і в отворі з'явилися бавовняний ковпак та кучерява голова — дві істотні прикмети, що були особистою власністю містера Смангла.

— Як ся маєте? — спитав цей шановний джентльмен, супроводячи свій запит двома-трьома десятками дружніх кивів. — Чекаєте гостей сьогодні? Там унизу питаються про вас троє збіса шикарних джентльменів. Вони стукають у кожні двері, і всі хлопці страшенно лають їх за те, що їм доводиться турбуватись відчиняти.

— Боже мій, які ж вони необачні! — підвівся з стільця містер Піквік. — Це, безперечно, дехто з моїх приятелів. Я чекав на них ще вчора.

— Ваші приятелі! — скрикнув Смангл, хапаючи містера Піквіка за руку. — Можете не казати більш

нічого. Від цього моменту вони — мої друзі й друзі Майвінса. До чорта втішний той Майвінс, правда ж? — з щирим почуттям спитав Смангл.

— Я так мало знаю цього джентльмена, що мені... — почав був містер Піквік.

— Та ні, знаєте, — ляснув його по плечу Смангл. — А незабаром знатимете ще краще. Він просто захопить вас. У цієї людини, — тон Смангла набув урочистості, — хист, надзвичайний хист коміка. Він міг би навіть грати в театрі.

— Невже такі здібності? — чемно здивувався містер Піквік.

— Та ще й які! — відповів Смангл. — Послухали б ви, як він імітує чотирьох котів у бочці — чотири окремі коти! — слово честі. Отже, бачите, як це до чорта дотепно. Будь я проклятий, але не можна не любити людину, яка має такі таланти. У нього є єдина тільки хиба... ви знаєте.

І Смангл так конфіденційно й співчутливо похитав головою, що містер Піквік мусив був сказати щось і, безпорадно глянувши на двері, сказав: „Аа!“.

— Аа! — обізвався зітхаючи містер Смангл. — І він чудовий товариш, сер. Я ніколи не бачив кращого товариша. Оце лише та його хиба. Якби перед ним цієї хвилини постав привид його покійного батька, він і йому підсунув би вексель на підпис.

— Ач, який! — вигукнув містер Піквік.

— Як бачите, — ствердив Смангл. — А якби він мав змогу викликати його знову, то, напевне, за два місяці попросив би переписати вексель.

— Дуже оригінальна прикмета, — погодився містер Піквік. — Але я думаю, що ми це собі розмовляємо, а мої приятелі тим часом хвилюються, не знаходячи мене.

— Зараз приведу їх,— пішов до дверей Смангл.— На все добре. Не хочу заважати вам, поки вони будуть у вас. До речі...

Тут містер Смангл раптом спинився, знову причинив двері і, на пальцях підійшовши до містера Піквіка, пошепки сказав:

— Чи не могли б ви позичити мені півкрони до кінця наступного тижня?

Містер Піквік стримав усмішку, але, залишаючись серйозним, вийняв з кишені прохану монету й поклав її на долоню Сманглу. Одержавши гроші, цей джентльмен на мигах попросив зберігати їхню таємницю, потім зник і через хвилину повернувся разом із згаданими незнайомими. Кашлянувши тричі на ознаку того, що не забуде про борг, містер Смангл дуже люб'язно стиснув усім руки й пішов.

— Любі мої друзі,— промовив містер Піквік, стиснувши по черзі руки містерові Тапмену, містерові Вінклу і містерові Снодграсу, що й були ті незнайомі відвідувачі.— Я страшенно радий бачити вас.

Тріумвірат був до краю зворушений. Містер Тапмен сумно хитав головою; містер Снодграс, не ховаючи свого хвилювання, витяг з кишені хусточку, а містер Вінкл став коло вікна й гучно сопів.

— Доброго ранку, джентльмени! — привітався Сем, що в цю хвилину увійшов до кімнати з черевиками й гетрами в руках.— Геть з меланхолією, як казав один хлопець, довідавшись, що померла його вчителька. Просимо до гурту, джентльмени.

— Цей чудний хлопець,— сказав містер Піквік, плескаючи по голові Сема, що нахилився застебнути гетри своєму панові,— цей чудний хлопець навмисне дав ув'язнити себе, щоб бути коло мене.

— Що? — вигукнули всі трое.

— Так точно, джентльмени,— ствердив Сем,— тепер я... та сидіть тихо, сер!.. тепер я в'язень, загра-тований і замурований, як казала одна леді.

— В'язень? — з якимсь дивним притиском скрикнув містер Вінкл.

— Алло, сер? — озвався Сем, підводячи голову.— Що там трапалося, сер?

— Я думав був, Сем, що... та нічого, нічого!.. — по-хопився відповісти містер Вінкл.

У манерах містера Вінкла було стільки рвучкості й неврівноваженості, що містер Піквік мимохіть глянув на двох своїх приятелів, шукаючи в них пояснень.

— Не знаємо,— сказав містер Тапмен, вголос одпо-відаючи на німе запитання.— Останні два дні він увесь час у якомусь збудженому стані і зовсім не такий, як був завжди. Ми думали, що його спіткала якане-будь неприємність. Але він заперечує це.

— Ні, ні,— промовив містер Вінкл, червоніючи під поглядом містера Піквіка.— Справді ж нічого не тра-пилось. Запевняю вас, нічого. Мені на короткий час в одній приватній справі доведеться залишити Лон-дон, і я мав надію, що ви дозволите Семові супрово-дити мене.

Здивування містера Піквіка зростало дедалі більше.

— Я думав,— белькотів містер Вінкл,— що й Сем, мабуть, не заперечував би проти цього. Але тепер, раз він сидить у тюрмі, це неможливо. Ну, що ж? поїду сам.

Коли містер Вінкл вимовляв останні слова, пальці Сема на гетрах затремтіли, немов він був чимось зди-вований або вражений. Містер Піквік відчув це. Сем зиркнув на містера Вінкла, і, хоч погляд, яким вони обмінялися, тривав тільки одну мить, вони, здається, зрозуміли один одного.

— Хіба ви обізнані з цією справою, Сем? — гостро спитав містер Піквік.

— Ні, сер, — відповів містер Веллер, починаючи надзвичайно старанно застібати гудзики.

— Це правда, Сем?

— Правда, сер, бо я ніколи не чув про неї до цього моменту. А якщо й здогадуюсь про дещо, — додав він, кинувши оком на містера Вінкла, — то не маю права оголошувати свої здогади. Дуже можливо, що я й помиляюся.

— Я теж не маю права втручатись у приватні справи свого, нехай і найближчого, друга, — сказав по короткій паузі містер Піквік. — Дозвольте мені тільки сказати, що я нічого не тямлю. Ну, а тепер годі про це. Ми й так уже чимало часу віддали тому питанню, — і містер Піквік звернув розмову в інший бік.

Містер Вінкл помалу відходив, але все ж не зовсім опанував себе. Всі вони мали багато чого розповісти, час збігав непомітно, і, коли о третій годині Сем поставив на стіл печену баранячу ногу, здоровенний пиріг, а на стільцях і на софі вмонтивав тарілки з городинною та кухлі з портером, всі віддали належну шану принесеним стравам, дарма що готували їх на кухні тюрми.

Після обіду дійшла черга до пляшки - другої добрячого вина, по яке відрядили до міста спеціальну людину. Правду кажучи, пляшка - друга визначились щонайменше шістьма пляшками, бо, коли вино та чай прибрали з стола, дзвін запрошував відвідувачів рушати додому.

Якщо ранішня поведінка містера Вінкла була незвичайна, то тепер, під впливом дружніх почувань і четвертої частки шістьох пляшок вина, вона стала зовсім неймовірна. Коли містер Тапмен і містер Снодграс,

попрощавшись, вийшли з кімнати, він із запалом ухопив містера Піквіка за руку, і на обличчі його з'явився вираз непохитної рішучості, перемішаної з глибоким сумом.

— Надобраніч, любий сер,—крізь стиснуті зуби проговорив містер Вінкл.

— Нехай бог благословить вас, голубчику,—відповів розчулений містер Піквік, теж стискуючи руку свого юного друга.

— Ну, скоро ви там?—гукнув з коридору містер Тапмен.

— Зараз, зараз,—промовив містер Вінкл.—Надобраніч!

— Надобраніч,—сказав містер Піквік.

Далі була ще одна добра ніч, потім ще з півдесятка їх, а містер Вінкл усе не пускав руки свого друга і тим же дивним поглядом дивився йому в обличчя.

— Щось таке у вас є,—промовив нарешті містер Піквік, коли рука йому задубіла від стискування.

— Нічого,—запевнив містер Вінкл.

— Тоді, надобраніч,—і містер Піквік спробував зволити руку.

— Мій друже, мій добродійнику, мій шановний товаришу!—бурмотів містер Вінкл, вчепившись за кисть його руки.—Не судіть мене суворо. Не судіть... як довідаєтесь, що, призведений до розпачу, я...

— Ну?—спитав містер Тапмен, підходячи до дверей.—Ви йдете чи хочете, щоб вас обох зачинили на ніч?

— Так, так; я вже готовий,—відповів містер Вінкл і, перемігши себе, вибіг з кімнати.

Поки містер Піквік у німому здивуванні дивився йому вслід, на сходах з'явився Сем Веллер і шепнув щось містерові Вінклу на вухо.

— О, ви цілком можете звіритись на мене,— голосно сказав цей джентльмен.

— Дякую дуже. Ви ж не забудете, сер?

— Звичайно, ні,— обіцяв містер Вінкл.

— Бажаю вам успіху, сер,— торкнувся свого капелюха Сем.— Я охоче поїхав би з вами, сер, але не можу кинути свого хазяїна.

— Честь вам і шана, що ви так ставитесь до нього,— сказав містер Вінкл, і з цими словами обидва вони зникли за закрутом сходів.

— Щось дивне,— міркував містер Піквік, повернувшись до себе і в задумі сідаючи до столу.— Що збирається зробити цей молодий чоловік?

РОЗДІЛ XXXIV,

де описується зворушлива зустріч містера Семюела Веллера з його родичами. Містер Піквік, обійшовши круг маленького світу, де він мешкає, вирішує надалі якомога менше змішуватися з ним.

Через кілька днів по тому, як його ув'язнено, містер Семюел Веллер, прибравши якнайстаранніше кімнату свого пана й побачивши, що той вигідно вмотивувався з своїми книгами та паперами, пішов провести найближчі дві-три години якомога краще. Стояв чудовий ранок, і Семові здалось, що пінта пива на вільному повітрі потішить його хвилин п'ятнадцять не менше, ніж усяка інша розвага.

Дійшовши такого висновку, він подався до бочки з пивом, замовив собі порцію, узяв позавчорашню газету, пішов до кегельбану, улаштувався на лаві й почав розважатися дуже поважним і методичним способом.

Насамперед він відсвіжився ковтком пива, потім глянув на вікна й підморгнув до якоїсь молодой леді, що чистила картоплю. Далі він розгорнув газету так, щоб відділ поліцейських повідомлень був назовні, а це, під вітер, показалося дуже важкою й клопітною роботою, і він, виконавши її, ще раз ковтнув пива. Потім він прочитав два рядки, зупинився подивитись на двох грачів у м'яч, а коли ті скінчили, похвально вигукнув „здорово!“ й зиркнув на глядачів, щоб пере-

конатися, чи збігаються їхні почуття з його власними. Це викликало потребу подивитися й на вікна; а що молода леді досі була там, то підморгнути до неї ще раз і випити за її здоров'я — було актом звичайної ввічливості. Виконавши його, Сем жахливо на-супився на адресу хлопчика, який з широко розплющеними очима занотовував його поведінку. Закинувши потім ногу на ногу і тримаючи обома руками газету, Сем почав статечно читати її.

Але тут йому здалося, що десь далеко вигукують його прізвище. Сем не помилився, бо незабаром, переходячи від уст до уст, воно наблизилося, і через кілька секунд повітря наповнили крики „Веллер!“

— Тут! — грімким голосом озвався Сем. — У чім справа? Кому він потрібний? Чи не прибігли сказати, що горить його дача?

— Хтось хоче бачити вас у приймальні, — сповістив його сусіда.

— Постережіть, прошу, газету та кухоль, приятелю Добре? Іду. Якби мене кликали до суду, то й тоді не могли б зняти більше галасу.

Супроводячи ці слова легеньким стусаном у голову вищезгаданого хлопця, який, не знаючи, що розшукувана особа стоїть поруч із ним, верещав на повен голос „Веллер!“, Сем перейшов двір і побіг сходами до приймальні. Перше, що він побачив там, був його улюблений батько, який, з капелюхом у руці, сидів на нижньому східці і, роблячи інтервали в чверть хвилини, гукав щодуху: „Веллер!“

— Ну, чого це ти репетуєш? — роздратовано спитав Сем, коли старий джентльмен вибухнув новим вигуком. — Ти так розпалився, що скидаєшся тепер на видувальника скла.

— Ага! — відповів старий джентльмен, — а я почав

уже думати, що ти пішов пройтися по Реджент-парку, Семі.

— Годі вже тобі глузувати з жертви твоєї зажерливості,— сказав Сем.— Ходім нагору. Чого ти розсівся тут? Я тут не живу.

— А я тобі приготував одну штуку, Семі,— попередив старший містер Веллер, підводячись.

— Зажди хвилиночку,— попрошив Сем.— Ти весь білий ззаду.

— Правильно, Семі; витри,— сказав містер Веллер, поки син обчищав його.— Негарно буде, коли хтось ходитиме в такому місці з білими плямами на спині; га, Семі?

І містер Веллер виявив тут такі безсумнівні ознаки наближення нападу сміху, що Сем втрутився й перервав його.

— Заспокойся, прошу,— сказав Сем.— Ніколи не було ще такого блазня. Ну, чого ти метушишся?

— Семі,— відповів містер Веллер, витираючи собі спітнілий лоб,— я боюсь, що цими днями мене від сміху вдарить грець, хлопчику.

— То навіщо ж ти смієшся? — спитав Сем.— Ну, а тепер — що ти хотів сказати?

— Хто, думаєш ти, прийшов сюди разом зі мною, Семі? — і собі спитав містер Веллер, відступаючи на крок, зморщуючи губи й підводячи брови.

— Пел? — висловив гадку Сем.

Містер Веллер похитав головою, і його червоні щоки надулись від сміху, що шукав собі виходу.

— Може той рябовидий? — припустив Сем.

Містер Веллер знову заперечно похитав головою.

— Хто ж тоді? — спитав Сем.

— Твоя мачуха, — відповів містер Веллер, і добре, що зробив так, бо інакше щоки його неодмінно луснули б від неприродного напруження.

— Твоя мачуха, Семі, — повторив містер Веллер, — і червононосий, хлопчику; червононосий. Хо-хо-хо!

Тут містера Веллера напали такі корчі, а на обличчі Сема почала ширитись весела усмішка.

— Вони збираються мати з тобою невеличку серйозну розмову, Семі, — пояснив містер Веллер, витираючи очі. — Тільки не кажи їм нічого про жорстокого кредитора, Семі.

— А вони не знають, хто він? — спитав Сем.

— Ані трохи, — відповів батько.

— Де ж вони? — спитав Сем, повторюючи всі гримаси старого джентльмена.

— У затишній кімнаті, Семі, — сказав містер Веллер. — Хіба ж той червононосий піде туди, де нема спиртного? Ні, Семі, не піде. Ми дуже приємно проїхали сьогодні ранком до „Маркіза“, Семі, — продовжував містер Веллер, коли відчув спроможність вимовляти зрозумілі звуки. — Я керував старим Рябком, запрягши його у візок, який належав ще першому керманичеві твоєї мачухи і куди для пастиря поставили крісло; і будь я проклятий, — із глибоким презирством у голосі додав містер Веллер, — коли вони не принесли йому драбини і тут же на дорозі, перед дверима, приставили її, щоб він міг злізти на візок.

— Ти неправду кажеш, — не повірив Сем.

— Ні, правду, Семі, — відповів батько. — І хотів би я, щоб ти бачив, як чіплявся він за ту драбину, коли ліз; немов боявся впасти з височини цілих шести футів у безодню й розбитися на мільйон атомів. Нарешті він таки стеребкався, і ми поїхали. Боюсь, Семі... боюсь, чи не попотрусило його трохи на закрутах.

— Я гадаю, ти випадково наїхав на стовп чи два, — сказав Сем.

— Боюсь, — відповів містер Веллер, знову прориваю-

чись підморгуваннями, — боюсь, що зачепився таки за пару стовпів, Семі; і він усю дорогу мало не вилітав з свого крісла.

Тут старий джентльмен почав знову хитати головою і з пекельною жорстокістю потирати собі руки, супроводячи це жахливим надиманням та раптовим поширенням обличчя і налякавши цими симптомами сина.

— Не бійся, Семі; не бійся, — заспокоїв його старий джентльмен, коли, по довгій боротьбі та численних тупаннях ногами в землю, набув знову змоги говорити. — Це — тільки тихий сміх, у якому я вправляюся, Семі.

— Що б воно не було, а тобі краще не вправлятися, — порадив Сем, — бо це небезпечний винахід.

— Він тобі не подобається, Семі? — спитав старий джентльмен.

— Зовсім, — одповів Сем.

— Ну, а для мене, — сказав містер Веллер, витираючи сльози, які котились по його щоках, — для мене було б великим полегшенням, коли б я навчився цього, і до того ж воно зберегло б багато слів, якими ми іноді обмінюємось з твоєю мачухою. Боюсь, проте, що ти маєш рацію, Семі. Це — занадто для мене, Семі.

Розмовляючи так, вони дійшли до дверей буфету, куди Сем, спинившись на хвилину, щоб глянути через плече й лукаво підморгнути своєму шановному родителеві, ступив перший.

— Мачухо, — промовив Сем, чемно привітавши цю даму, — дуже вдячний вам за ваш візит. Як ся маєте пастирю?

— О, Семюел! — зойкнула місис Веллер. — Жах який!

— Нічого подібного, мам¹, — заперечив Сем. — Хіба ж жах, пастирю?

¹ Замість „мадам“.

Містер Стігінс підняв руки вгору, пустив очі під лоба так, що можна було бачити самі білки — а вірніше: жовтки — їх, але не відповів ні слова.

— Хіба в цього джентльмена болить щось? — спитав Сем, поглядом питаючи пояснення в своєї мачухи.

— Йому — добросердому — болить бачити вас тут, Семюел, — відповіла місис Веллер.

— Та невже? — здивувався Сем. — А я з його манер подумав був, що він забув підперчити останній огірок, який їв. Сідайте, сер. Ми не беремо зайвої платні за це, як казав один король, збираючись вчитати своїм міністрам.

— Молодий чоловіче, — урочисто промовив містер Стігінс, — боюсь, що ув'язнення не пом'якшило вашої вдачі.

— Перепрошую, сер, — відповів Сем. — Що це ви ласкаво зволили зауважити?

— Боюся, молодий чоловіче, що ця кара не пом'якшила вашої натури, — голосно повторив містер Стігінс.

— Сер, ви дуже люб'язні, кажучи таке, — відповів Сем, — але, боюсь, що натура в мене зовсім не м'яка, сер. Дуже вдячний вам за добру про мене думку, сер.

Тут якийсь звук, непристойно близький до сміху, розлігся в кріслі, де сидів старший містер Веллер, після чого місис Веллер, нашвидку зваживши всі обставини, визнала за свій конечний обов'язок виявити ознаки істеричного настрою.

— Веллер! — крикнула місис Веллер. — Веллер, зараз же іди мені сюди!

— Дуже вдячний тобі, моя люба, — відповів містер Веллер, — але мені дуже зручно й там, де я тепер сиджу.

Тут місис Веллер вибухнула плачем.

— Що скоїлося, мам? — спитав Сем.

— О, Семюел, — бідкалася місис Веллер, — ваш батько занапащає себе. Невже ніщо не піде йому на користь!

— Чуєш ти? — спитав Сем. — Пані хочуть знати, чи не може що бути тобі корисним?

— Надзвичайно вдячний місис Веллер за її чемне запитання, Семі, — відповів старий джентльмен. — Гадаю, люлька була б вельми корисна для мене. Чи не можна порозкошувати однією, Семі?

Тут місис Веллер вилила ще кілька сліз, а містер Стігінс застогнав.

— Алло! А бідолашному джентльменові знову погано, — сказав, озираючись, Сем. — Де болять вам, сер?

— У тому ж місці, молодий чоловіче, — відповів містер Стігінс, — у тому ж місці.

— А де ж воно, сер? — з удаваним простосердям запитав Сем.

— У грудях, молодий чоловіче, — пояснив містер Стігінс, притискуючи до жилетки зонтик.

Після цієї зворушливої відповіді місис Веллер, неспроможна більше стримувати свої почуття, голосно зітхнула й висловила певність, що червононосий — святий, а містер Веллер-старший зауважив досить тихо, що він вартий і двох святих.

— Здається, мам, — сказав Сем, — цей джентльмен із перекривленим обличчям відчуває спрагу, яку завдає йому те, що він бачить перед собою. Чи не правда, мам?

Шановна дама, замість відповісти, глянула на містера Стігінса, а цей джентльмен, пускаючи очі під лоба, стиснув собі правою рукою горло і, ніби ковтаючи щось, мімічно дав зрозуміти, що прагне.

— Який ваш звичайний напій, сер? — спитав Сем.

— О, любий мій юний друже, всі напої — то суєта, — відповів містер Стігінс.

— Цілком правдиво; цілком правдиво, — пробурмотіла місис Веллер, зітхаючи й хитаючи головою.

— Добре, — сказав Сем, — може, воно й так, сер; але яка саме суєта ваша улюблениця? Якій суєті віддаєте ви перевагу, сер?

— О, мій любий юний друже, — відповів містер Стігінс, — я зневажаю їх усі. Але, — вів далі містер Стігінс, — коли і є між ними якась менш огидна, ніж інші, то це напій, званий ром; теплий, мій любий молодий друже, з трьома грудками цукру на склянку.

— Дуже шкодую, сер, — відповів Сем, — але мушу сказати, що оцю саме суєту заборонено продавати в нашій установі.

— О, які кам'яні серця в цих зашкарублених людей! — скрикнув містер Стігінс. — О, клята жорстокість цих нелюдських переслідувачів!

З цими словами містер Стігінс знову пустив очі під лоба і постукав собі в груди зонтиком. І треба справедливо відзначити, що обурення превелебного джентльмена здавалося щирим, а не удаваним.

Після того, як місис Веллер і червононосий джентльмен дуже жваво обговорили ці нелюдські порядки й вилили силу побожних та святих лайок на адресу авторів їх, пастир висловився за пляшку портвейну, підігрітого з невеликою кількістю води, прянощами та цукром, як за засіб, що, буди дуже корисний для шлунку, менше від інших тхне суєтою. Поки його готували, червононосий і місис Веллер не зводили очей з старшого Веллера і зітхали.

— Ну, Семі, — сказав цей джентльмен, — я сподіваюся, що після цього милого візиту ти станеш бадьоріший. Надзвичайно весела й корисна розмова. Правда, Семі?

— Ти — непоправний грішник, — відповів Сем, — і я

хотів би, щоб ти не звертався до мене більше з такими недоречними зауваженнями.

Ані трохи не потішений цією доречною відповіддю, старший містер Веллер, проте, зараз же широко усміхнувся, і як його нестерпна поведінка змусила даму та містера Стігінса заплющити очі й стурбовано захитатися на своїх стільцях, то він на мигах виявив бажання скрутити носа згаданому Стігінсові й цією пантомімою дав собі велике душевне полегшення. Був момент, коли старого джентльмена мало не впіймали на гарячому, бо містер Стігінс, стрепнувшись на своїм стільці, коли принесли негуса, наткнувся головою на стулений кулак, яким містер Веллер, протягом кількох хвилин, описував у повітрі уявні феєрверки на відстані двох дюймів од його вух.

— Чого це ти, немов дикун який, простягаєш руку до склянки? — похопився сказати Сем. — Хіба не бачиш, що штовхаєш джентльмена?

— Я не хотів робити цього, Семі, — відповів містер Веллер, трохи присоромлений несподіваною пригодою.

— Ану, покуштуйте цього внутрішнього засобу, сер, — промовив Сем, поки червононосий джентльмен понуро потирав собі голову. — Що думаєте ви про цю теплу суєту, сер?

Містер Стігінс не дав словесної відповіді, але манери його були виразисті. Він покуштував, що було в склянці, яку Сем ткнув йому в руки; потім поклав на підлогу свій зонтик і покуштував знову, з щасливим виглядом гладячи себе по череву; а тоді одним духом вихилив усе і, облизуючи губи, простяг руку з склянкою, щоб йому налили ще.

Не відставала й місис Веллер, віддаючи належну шану цій складній суміші. Симпатична дама почала з запевнень, що не може випити й краплі, потім ковт-

нула краплиночку, далі краплю, а тоді й багато крапель. І тому, що натура її дуже легко піддавалась потужному впливові міцних напоїв, то з кожною краплею негуса вона ронила по сльозинці і, дедалі більше розтоплюючи свої чуття, вдалась нарешті в глибоку тугу й упала в безодню горя.

Старший містер Веллер спостерігав усе це із знаками величезної огиди, і коли, по другій склянці, містер Стігінс заходився жалібно зітхати, він ясно висловив свою непохвалу такій поведінці безладними уривками промов, де часто повторювалось і виразно чулося слово „свиня“.

— Знаєш, що я скажу тобі, Семі, мій хлопчику? — прошептав старий джентльмен на вухо синові після довгого і пильного спостерігання своєї дружини та містера Стігінса. — Думаю, що в твоєї мачухи всередині якісь непорядки так само, як і в червононосого.

— Що ти хочеш сказати цим? — не зрозумів Сем.

— А ось що, Семі, — пояснив старий джентльмен. — Те, що вони п'ють, не йде їм на поживу, бо все воно обертається на теплу воду й витікає з їхніх очей. повір мені, Семі це природжена неміч.

Висловлюючи таку вчену думку, містер Веллер стверджував її багатьма кивами та підморгуваннями. Місис Веллер помітила їх і, прийшовши до висновку, що вони повинні бути в якихось зневажливих відносинах до неї або до містера Стігінса або до них обох, почала була почувати себе без краю гірше, аж тут містер Стігінс підвівшись, як міг, на рівні ноги, виголосив проповідь на користь усього товариства й особливо містера Семюела. Розпачливими виразами закликав він його бути обачним у тому вертепі, до якого потрапив; не плекати в серці ні лукавства, ні гордості; і в усьому точно наслідувати його (Стігінса),

бо тоді, рано чи пізно, йому пощастить переко-
натися, що сам він, подібно до нього, найгідніша й
найбезпорочніша людина, а всі його знайомі і друзі —
безнадійно пропащі й розпусні негідники. Таке ж
переконання, казав Стігінс, може дати лише найсо-
лодше задоволення.

Далі він благав Сема уникати понад усе пороку пи-
яцтва, який він порівнював із мерзенними звичаями
свиней і з тими отрутними та згубними наркотиками,
що, попавши в рот, цілком відбирають свідомість. Цю
частину своєї проповіді превелебний червононосий
джентльмен пробелькотів надзвичайно безладно і, роз-
хитуючись у збудженні проречистості, мусив схопи-
тись за спинку стільця, щоб не втратити перпенди-
кулярного положення.

Коли виголошувалась проповідь, місис Веллер хли-
пала та плакала в кінці кожного періоду; Сем же, за-
кинувши ногу на ногу й схрестивши руки на спинці
свого стільця, лагідно й ласкаво дивився на промовця
і подеколи красномовно презирався з старим джентль-
меном, який спершу був у захваті, але потім заснув.

— Браво! Дуже гарно, — схвалив Сем, коли черво-
ноносий, закінчивши промову, надів свої драні рука-
вички, тобто просунув руки в дірки на кінці їх і ви-
ніс на явність усі суглоби своїх пальців. — Дуже гарно.

— Сподіваюся, це стане вам у пригоді, Семюел, —
урочисто промовила місис Веллер.

— Стане, гадаю, мам, — відповів Сем.

— Я хотіла б сподіватися, що придасться воно й
вашому батькові, — сказала місис Веллер.

— Спасибі, моя люба, — подякував містер Веллер-
старший. — А як після цього відчуваєш себе ти, моя
мила?

— Комедіант! — обурилася місис Веллер.

— Нечестивець! — підтримав її превелебний містер Стігінс.

— Якщо я не матиму кращого світла, ніж ваші місячні промені,¹ шановне моє створіння, — сказав старший містер Веллер, — то, дуже можливо, залишуся нічним візником на увесь той час, як їздитиму. А тепер, місис Веллер, якщо наша ряба кобила постоїть тут іще, то вона ніде не спинятиметься, коли ми будемо повертати додому, і, мабуть, крісло разом із пастирем перелетить через якийнебудь живопліт.

Після такого попередження превелебний містер Стігінс, в явному замішанні, підняв з підлоги свій капелюх та зонтик і запропонував від'їздити негайно; з цим погодилася й місис Веллер. Сем провів їх до дверей вартівні й попрощався як годиться.

— Адью, Семі, — сказав старий джентльмен.

— Що воно за „адью“? — спитав Сем.

— Ну, тоді до побачення.

— Що там ти все вигадуєш! — відповів Сем. — До побачення.

— Семі, — шепнув містер Веллер, обережно озираючись кругом, — привітай від мене хазяїна й перекажи йому, щоб звернувся до мене, коли передумає в тій справі. Ми з столяром знайшли знаменитий план визволити його звідси. Піано, Семі... піано, — додав містер Веллер, вдаривши сина долонею в груди й одступивши від нього на крок.

— Що ти хочеш сказати? — не зрозумів Сем.

— Піано форте, Семі, — пояснив містер Веллер тихо й ще таємничішим голосом. — Він може орендувати його... але воно не буде грати, Семі.

¹ Гра словами: moonshine — „місячне світло“ і „фантазія, дурнячі вигадки“.

— А що за користь з нього? — спитав Сем.

— Він пошле до мого друга столяра, щоб той забрав його назад, Семі,— відповів містер Веллер. — Тямиш тепер?

— Ні,— одмовив Сем.

— У ньому нема механізму, — прошептав батько. — Він легко вміститься там з капелюхом і з черевиками, а дихатиме через ніжки, які будуть порожні. Заготує собі квитка до Америки. А американський уряд ніколи не видасть його, як дізнається, що в нього є гроші, Семі. І хай твій хазяїн лишається там доки помре місис Бардл або повісять панів Додсона з Фогом, що, по-моєму, Семі, станеться раніше. А тоді нехай повертається та напише книгу про американців. Вона поверне йому всі його витрати і навіть з лишком, якщо він їх добре вишпетить.

План цієї змови містер Веллер виклав хапаючись і пошепки, а тоді, щоб не зменшити разючого враження дальшою розмовою, уклонився і зник.

Сем ледве встиг прибрати звичайного свого вигляду, вельми стурбованого секретним оповіщенням з боку його шановного родича, як до нього підійшов містер Піквік.

— Сем! — сказав цей джентльмен.

— Сер? — озвався містер Веллер.

— Я оце збираюся в прохідку по тюрмі й хотів би, щоб ви були зі мною. А ось назустріч нам іде наш знайомий, Сем, — усміхнувся містер Піквік.

— Який, сер? — спитав містер Веллер. — Розпатланий джентльмен чи той — у самих панчохах.

— Ні те, ні це, — одповів містер Піквік. — Він ваш давній приятель, Сем.

— Мій приятель? — здивувався містер Веллер.

— Ви, я думаю, пригадаєте цього джентльмена або

у вас занадто коротка пам'ять, Сем, — запевняв містер Піквік. — Тільки тихо тепер! Жодного слова, ні звука. Ось він.

Не встиг містер Піквік вимовити останні слова, як вони око-в-око спіткалися з Джінглем, що мав уже не такий жалюгідний вигляд. На ньому був досить ношений костюм, за допомогою містера Піквіка куплений у лихваря, чиста білизна, і до того ж він підстриг собі волосся. Блідий, схудлий, він ледве переставляв ноги, спираючись на паличку. Видно було, що він багато страждав, жив у злиднях і досі ще не зовсім одужав. Вітаючи містера Піквіка, Джінгл скинув свій капелюх і, видимо, зніяковів та засоромився, впізнавши Сема.

Слідом за ним ішов Джоб Тротер. Йому ні в якому разі не можна було закинути брак відданості та вірності його компаньйонові. Він усе ще був обшарпаний і брудний, але щоби його не западали вже так, як при першій зустрічі з містером Піквіком, небагато днів тому. Уклоняючись нашому старому добрячому другові, він пробурмотів кілька безладних слів подяки, серед яких можна було розібрати натяк на визволення від смерті з голоду.

— Та добре вже, добре, — нетерпляче перебив його містер Піквік, — ідіть пройдіться з Семом. Я хотів би поговорити з вами, містер Джінгл. Чи можете ви обійтися без його руки?

— Звичайно, сер... можу... тільки не дуже хутко... ноги тремтять... голова йде обертом... немов землетрус .. дуже...

— То давайте мені вашу руку, — запропонував містер Піквік.

— Ні, ні, — відмовлявся Джінгл. — Нізачо в світі... не можу.

— Дурниці; спирайтесь на мене; я так хочу, сер.

Бачивши, що він ніяковіє й вагається, містер Піквік поклав край суперечці, сунувши його руку під свою, і мовчки потяг його за собою.

Поки відбувалась ця сцена, обличчя містера Веллера виявляло несказанне здивування. Він переводив очі від Джінгла до Джоба, від Джоба до Джінгла і тільки вимовляв: „Будь я проклятий!“ Повторивши ці слова разів із двадцять, він, здавалось, остаточно зацікавився і тільки розгублено поглядав то на того, то на того, доки Джоб, крадькома глянувши на нього, не спитав:

— Як ся маєте, містер Веллер?

— Це ж таки він! — скрикнув Сем, а, встановивши особистість Джоба, ляснув себе по стегнах і пронизливо свиснув.

— Моя доля змінилася, сер, — зауважив Джоб.

— Здається, — погодився містер Веллер, з неприхованим здивуванням розглядаючи лахміття на своєму супутникові. — І змінилася нібито на гірше, містер Тротер, як сказав джентльмен, одержавши два шилінги шість пенсів підробленого срібла замість гарної монети в півкрони.

— Безперечно, — кивнув головою Джоб. — Тепер це вже без ніякого обману, містер Веллер. Сльози, — в очах Джоба блимнув огник колишнього лукавства, — слези не єдиний доказ бідування, і доказ не кращий.

— Так, це правильно, — погодився Сем.

— Їх можна удавати, містер Веллер, — сказав Джоб.

— Я це добре знаю, — ствердив Сем, — і знаю людей, які можуть самохіть виливати їх цілими цебрами.

— А цього, містер Веллер, підробити вже не можна, і дійти до такого — болісна путь. — Джоб показав на свої щоки і, закачавши рукав, оголив руку, яка, зда-

валось, мусила переламатись від першого дотику— так мало було на ній м'язів.

— Що ви робили з собою?— жахнувся Сем.

— Нічого.

— Нічого?— повторив Сем.

— Оце вже кілька тижнів, як я нічого не роблю і майже стільки ж п'ю і їм.

Сем кинув оком на обличчя містера Тротера та на його нужденну постать, зрозумів усе, схопив його за руку й потяг за собою.

— Куди ви йдете, містер Веллер?— спитав Джоб, даремно силкуючись визволитися з потужних рук свого колишнього ворога.

— Ходім,— відповів Сем.— Ходім!— Не вшанувавши його дальшими поясненнями, містер Веллер приставив Джоба до буфету й звелів подати кухоль портеру.

— А тепер,— промовив Сем,— пийте. Пийте до останньої краплі і, як вип'єте, перекиньте кухоль, щоб я бачив, що там нічого не лишається.

— Але, любий містер Веллер...— протестував Джоб.

— Швидше!— владним тоном сказав Сем.

Спонукуваний таким способом, містер Тротер підніс кухоль до губ і поволі, майже непомітно, спорожнив його. Він спинився раз— і тільки раз,— щоб перевести дух, але не підвів обличчя від посудини, яку за кілька хвилин перекинув сподом угору. Нічого не вилилося з неї, опріч небагатьох клубків піни, що повільно відірвались від вінець і впали на підлогу.

— Добре!— схвалив Сем.— Як почуваете ви себе після цього?

— Краще, сер. Здається, краще,— відповів Джоб.

— Ще б пак,— авторитетно ствердив Сем.— Це подібно до того, як наповняють газом балон. Я на голе

око бачу, як ви гладшаєте. Що ви сказали б про другий кухоль такого ж розміру?

— Спасибі, більше не треба. Дуже вам вдячний, сер,— сказав Джоб.

— Ну, а чогонебудь печеного?

— Дякуючи вашому ласкавому панові, сер, ми мали сьогодні баранину з картоплею і з підлевою.

— Як! Він встиг уже подбати й про вас? — скрикнув Сем.

— Так, встиг, сер,— відповів Джоб.— Більше того, містер Веллер. Мій пан був занедужав, так він дістав нам кімнату замість конури, де ми жили, заплатив за неї, сер, і приходив до нас вночі, коли ніхто не міг його бачити. Містер Веллер,— сказав Джоб з непідробленими на цей раз слізьми,— я ладний служити цьому джентльменові, аж доки не впаду мертвий до його ніг.

— Е, ні, це вже ви киньте, сер! — із запалом промовив Сем.— Це ви киньте. Нічого подібного не буде.

Джоб Тротер витріщив очі.

— Нічого подібного не буде, голубе мій,— повторив Сем.— Ніхто, крім мене, не слугуватиме йому. А тепер я відкрию вам ще один секрет,— промовив містер Веллер, заплативши за пиво.— Я ніколи не чув,— чуєте? — ніколи не бачив і ніколи не читав про ангелів у штиблетах та гетрах і в окулярах — хоч за окуляри я не можу ручитись. Але, слово честі, Джоб Тротер, він справжнісінький ангел, не зважаючи на всі причадали. Покажіть мені когонебудь, хто насмілиться казати, що є люди кращі за нього! — пославши цей виклик, містер Веллер поклав решту грошей у бокову кишеню і, енергійно вимахуючи руками, подався шукати предмет їхньої розмови.

Містера Піквіка вони знайшли в товаристві Джінгла.

Він гаряче говорив щось і не дивився на людей, які купчилися у дворі, де грали в м'яч. А купки були різноманітні й гідні уваги, коли дивитися на них з пустою цікавістю.

— Ото й добре, — казав містер Піквік, коли до них підходили Сем і Тротер. — Пильнуйте свого здоров'я й обмірковуйте тим часом мої слова. Як наберетесь сили, скажете, що ви вирішили. Тоді я подумаю — і ми обговоримо це питання разом з вами. А тепер ідіть до себе, Ви стомилися, і вам треба відпочити.

Містер Альфред Джінгл без найменшого натяку на свою колишню невимушеність і без штучної жвавості, яку він удавав під час першого побачення з містером Піквіком у тюрмі, мовчки низько вклонився і, знаком попросивши Джоба не йти ще за ним, поплентався до себе.

— Цікаве видовище; правда, Сем? — спитав містер Піквік, добродушно озираючись кругом.

— Дуже цікаве, сер, — відповів Сем. — Дива не припиняються, — промовив він до себе. — Я дуже помиляюсь, якщо той Джінгл не вдався по допомогу до чогось на зразок водокачки.

Двір, утворюваний муром у тій частині Фліта, де стояв тепер містер Піквік, був досить просторий, щоб грати тут у м'яча. З одного боку його відгороджував самий мур, а з другого — те крило тюрми, що дивилося (або, вірніше, дивилося б, якби не мур) на собор святого Павла. У цей час там було багато винуватців, які никали по двору або сиділи в найрізноманітніших ліниво-байдужих позах. Більшість чекала дня, коли справи їхні мали розглядати в суді, а решта відбувала визначену різними строками кару, байдикуючи, хто як міг. Деякі були обшарпані, деякі — в чепурних костюмах, багато було брудних і мало чистих,

але всі вони нудили світом і вешталися з кутка в куток без думки й без мети, неначе звірі в звіринці.

Порозлягавшись на вікнах, звідки можна було бачити двір, висувалися люди, що або голосно перемовлялися з своїми знайомими внизу, або перекидалися м'ячем з якимнебудь завзятим спортсменом у дворі; інші стежили за грою в м'яч або за хлопцями, що рахували удари й викрикували результати гри. Брудні жінки в стоптаних черевиках сновигали туди й сюди, відвідуючи кухню в одному з кутків двору; діти верещали, бились і гралися—в другому кутку. Грюкіт кеглів і вигуки грачів змішувалися з сотнями інших звуків у страшенний шум.

— Хочете подивитись на свистячу крамницю, сер?—спитав Джоб Тротер.

— А що це означає?—і собі спитав містер Піквік.

— Та свистячу ж крамницю, сер,—пояснив містер Веллер.

— Що воно таке, сер?—Там продають птахів?—хотів знати містер Піквік.

— Та що ви, сер!—відповів Джоб.—У свистячій крамниці продають спиртні напої.—І Джоб Тротер коротенько розповів, що через заборону, під загрозою суворої кари, приносити спиртні напої у тюрму для винуватців, вони мають особливу ціну для тутешніх леді та джентльменів. І деякі меткі тюремники, з певних комерційних міркувань, дозволили двом чи трьом в'язням продавати улюблені сорти джину собі на користь та бариш.

— І ця система, сер, як бачите, прищепилася по всіх тюрмах для винуватців,—закінчив містер Тротер.

— І перевага її в тому,—додав Сем,—що тюремники зараз же хапають кожного продавця, крім тих, хто їм платить, а в газетах їх вихваляють за пиль-

ність. Отже, вони мають подвійний зиск: віднаджують від торгівлі інших і збільшують свої прибутки.

— Правильно, містер Веллер,— ствердив Джоб.

— Ну, добре. Але хіба ж ті кімнати ніколи не оглядають, шукаючи в них приховані напої? — здивувався містер Піквік.

— Звичайно, оглядають, сер,— відповів Сем,— але тюремники знають про це заздалегідь і попереджають свистунів, а тоді вже свисти скільки хочеш — нічого не знайдеш.

Тим часом Джоб постукав у двері, які відчинив джентльмен з нечесаною головою. Коли відвідувачі увійшли, він засунув засув і усміхнувся. На цю усмішку усміхнувся й Джоб, а за ним і Сем. Гадаючи, що цього ж чекають і від нього, усміхався аж до кінця побачення і містер Піквік.

Джентльмена з нечесаним волоссям така німа заява, здається, задовольнила цілком, бо він дістав спід ліжка плісковату кам'яну пляшку кварта на дві й налив три склянки джину, яким Джоб Тротер з Семом дали лад надзвичайно майстерно.

— Ще? — спитав свистячий джентльмен.

— Ні, годі,— відповів Джоб Тротер.

Містер Піквік заплатив, засув відсунули, і вони вийшли, при чому нечесаний джентльмен дружньо хитнув головою до містера Рокера, який в той час проходив мимо.

Потім містер Піквік відвідав усі коридори, всі сходи і ще раз обійшов круг двору. Більшість людей, що мешкали в тюрмі, скидались то на Майвінса, то на Смангла, то на капелана, то на різника, то на кінського баришника. Скрізь був такий же бруд, такий же гамір і гвалт. Кожен куток нагадував інший, і гіршими і кращими сторонами. Увесь будинок, зда-

валося, не знав спокою, і всі метушилися й тинялися по тюрмі, мов неприкаяні душі.

— Досить я бачив,—сказав містер Піквік, відкидаючись на спинку стільця в своїй маленькій кімнатці.— У мене голова болить від цих сцен і стискується серце. Відтепер я буду в'язнем у моїй власній камері.

І містер Піквік суворо додержував цієї обіцянки. Три довгі місяці просидів він у себе, виходячи в коридор хіба вночі, коли більшість в'язнів спала або бенкетувала по своїх кімнатах. Неволя починала вже погано відбиватися на здоров'ї нашого героя; але ні повсякчасні прохання Перкера та друзів, ні ще частіші застереження та вмовляння містера Семюела Веллера не могли примусити його хоч на йоту змінити своє рішення.

РОЗДІЛ XXXV

оповідає про зворушливий і делікатний вчинок, не позбавлений дотепності, вигаданий і виконаний панами Додсоном та Фогом.

До кінця липня залишався ще тиждень, коли на Госвелській вулиці можна було побачити найманий кабріолет, невідомо який номер, що їхав дуже швидко. В ньому було три особи, крім візника, який, звичайно, містився на своєму маленькому сидінні збоку екіпажу. Поверх хвартуха висіли дві шалі, що належали, очевидно, двом невеличким, відьмуватим на вигляд дамам. Між ними, стиснутий до дуже малого об'єму, сидів джентльмен понурого й покірного вигляду. Тільки він збирався вкинути своє слово в розмову, як одна із згаданих відьмуватих дам зараз же уривала його мову. Відьмуваті дами і похмурий джентльмен давали візникові розбіжні вказівки, скеровані, проте, на одну мету — змусити його зупинитися перед дверима квартири місис Бардл, які, на думку похмурого джентльмена і всупереч твердженням обох відьмуватих дам, мали бути зеленого, а не жовтого кольору.

— Більшість голосів за жовті двері, — сказала, нарешті, візникові одна з відьмуватих дам. — Під'їздіть до будинку з жовтими дверима.

Але коли кабріолет під'їхав до них якнайблиску-

чіше, „вчинивши,— як висловились тріумфуючи одна з відьмуватих дам,— стільки шуму, немов ми приїхали в нашої власній кареті“, і коли візник зліз, щоб допомогти дамам висісти, з вікна майже сусіднього будинку з червоними дверима виткнулась кругла голівка добродія Томаса Бардла.

— Прикра штука,— сказала згадана вже відьмувата дама, лихим оком глянувши на похмурого джентльмена.

— Це ж не моя провина, серце,— захищався той джентльмен.

— Не розмовляй зі мною,— відповіла дама.— До будинку з червоними дверима, візник! О, коли існує жінка, яку зганяє з світу негідник, що користується з найменшої нагоди збезчестити свою дружину перед чужими, то ця жінка — я.

— Вам повинно бути соромно, Редл,— промовила друга маленька жінка, що була не хто інша, як місис Клапінс.

— Та що ж я зробив? — спитав містер Редл.

— Не говори зі мною, тварюко, бо інакше я забуду про свою статі і відлупцюю тебе,— попередила місис Редл.

Поки відбувався цей діалог, візник якнайганебніше вів свого коня за вуздечку до будинку з червоними дверима, які відчинив уже добродій Бардл. Справді, це був низький і непристойний спосіб під'їздити до будинку приятельки. Екіпаж не підкотив стрілою, візник не зскочив з козел, не стукав у двері, не відкинув хвартух в останній тільки момент, щоб леді не довелося сидіти на вітрі, і ніхто не подав їм шалей потім, як це робить кучер власної карети. Увесь ефект пропав. Краще було б прийти пішки.

— Ну, Томі,— сказала місис Клапінс,— як здоров'я твоєї бідної матусі?

— О, дуже добре,— відповів добродій Бардл,— вона у вітальні, що на вулицю. Все гаразд... і зі мною теж усе гаразд.— Тут добродій Бардл сунув руки в кишені й почав стрибати з тротуару на перший східець сходів і назад на тротуар.

— І ще хтонебудь їде, Томі?— спитала місис Клапінс, поправляючи на собі пелерину.

— Місис Сендерс їде теж,— відповів Томі.— І я їду теж.

— Поганий хлопчисько,— зауважила маленька місис Клапінс.— Тільки й гадки що про себе. А підійди сюди, голубчику Томі.

— Ну?— сказав добродій Бардл.

— А хто ще їде, моє серденько?— улесливс допитувалась місис Клапінс.

— О, місис Роджерс їде,— відповів добродій Бардл і широко розплющив очі, подаючи цю звістку.

— Як? Та дама, що найняла кімнату?— скрикнула місис Клапінс.

Добродій Бардл засунув ще глибше руки в кишені і кивнув головою рівно тридцять п'ять разів, даючи зрозуміти, що то була саме їхня жилиця і не хто інший.

— Боже мій!— скрикнула місис Клапінс.— Та це ж ціле товариство.

— А якби ви знали, що у нас в буфеті, то ви й не те ще сказали б,— додав добродій Бардл.

— А що ж там, Томі?— піддобрюючись, питала місис Клапінс.— Ти ж скажеш мені, Томі, я знаю.

— Ні, не скажу,— відповів добродій Бардл, хитаючи головою й знову збираючись стрибнути на перший східець.

— Погане дитинча,— пробурмотіла місис Клапінс.— Який розбещений, гидкий малюк! Та ну бо, Томі, скажи своїй милій Клапі.

— Мати казала, щоб я не говорів,— відповів добродій Бардл.— І мені чогось дадуть; і мені!— і захоплений блискучою перспективою, жвавий хлопець з новою силою віддався своїй дитячій розвазі.

Поки відбувався вищеописаний допит дитини ніжного віку, містер і місис Редл мали суперечку з виником з приводу плати, і, коли той переміг, місис Редл, хитаючись, побралася вгору.

— Що трапилося, Мері Енн?— скрикнула місис Клапінс.

— Я вся тремчу, Бетсі,— відповіла місис Редл.— Редл не такий, як інші чоловіки. Він усе скидає на мене.

Це було несправедливо відносно безталанного Редла, бо симпатична дружина відіпхнула його з самого початку дискусії й раз назавжди звеліла придержати свій язик. Проте він не мав змоги захищатися, бо місис Редл виявила безперечні симптоми зомління. Помітивши це з вікна вітальні, місис Бардл, місис Сендерс, жилиця й покоївка жилиці стрілою вискочили на вулицю й приставили нещасну в будинок, говорячи всі разом і різноманітними виразами висловлюючи їй своє співчуття та жаль, так немов це була одна з найстражденніших смертних на землі.

— Ви краще залишили б нас, Редл, доки ми очутимо її,— сказала місис Клапінс.— При вас їй ніколи не покращає.

Решта дам приєдналась до цієї думки, і містера Редла випхали з кімнати, попросивши подихати чистим повітрям на задньому дворі, що він і робив з чверть години, доки місис Бардл, з урочистим виразом на обличчі, оголосила, що він може ввійти, але повинен поводитись з своєю дружиною якнайобережніше. Містер Редл вислухав її дуже покірно й повернувся до вітальні з виглядом ягняти.

— Ах, місис Роджерс,— сказала місис Бардл,— я ж ще вас не познайомила. Містер Редл, мадам, і місис Клапінс, мадам; місис Редл, мадам.

— Сестра місис Клапінс,— підказала місис Сендерс.

— Он як!— люб'язно промовила місис Роджерс. Вона була жилиця, і її служниця прислужувала сьогодні; отже, через таке своє становище вона й трималася більше милостиво, ніж невимушено.— Он як!

Місис Редл солодко всміхнулася, містер Редл уклонився, місис Клапінс сказала, що „щаслива мати нагоду познайомитися з дамою, про яку чула стільки гарного“, а зазначена дама прийняла цей комплімент з люб'язною поблажливістю.

— Ну, містер Редл,— сказала місис Бардл,— ви, я певна, повинні почувати себе щасливим, що разом з Томі будете єдиними мужчинами, які супроводитимуть стількох дам. Правда ж, мадам Роджерс, він мусить почувати себе щасливим?

— О, звичайно, мадам,— відповіла місис Роджерс, після якої й інші леді сказали: „О, звичайно“.

— Безперечно, я відчуваю це, мадам,— ствердив містер Редл, потираючи руки й виявляючи маленький нахил до жартівливості.— Правду вам сказавши, мадам, коли ми їхали сюди в кабріолеті...

При повторенні слова, яке викликало стільки болісних спогадів, місис Редл знову приклала до очей хусточку й придушено скрикнула, а місис Бардл, сердито глянувши на містера Редла й натякнувши, що йому краще мовчати, із заклопотаним виглядом звеліла служниці місис Роджерс „укладати вино“.

Це стало за сигнал для виявлення схованих у буфеті скарбів, які склалися з кількох тарілок із помаранчами та бісквітами, пляшки престарого портвейну за шилінг дев'ять пенсів і другої пляшки—

славетного ост-Індського хересу за чотирнадцять пенсів, придбаних на честь жилиці і на безмежне задоволення решти. Після того, як місис Клапінс дуже перехвилював замах з боку Томі розповісти про допит його в буфетній справі (замах, на щастя, зів'яв, не розцвівши, бо хлопець проковтнув півсклянки престарого портвейну, що потрапив „не в те горло“ і кілька секунд загрожував його життю), товариство подалось шукати гемпстедський диліжанс. Незабаром його знайшли, і через дві години всі цілі й неушкоджені прибули до сада-ресторану „Іспанці“, де перший же вчинок безталанного містера Редла викликав рецидив млості у його симпатичної дружини. Він замовив чай на сім осіб, тоді як, на думку дам, було б краще, щоб Томі пив з чиеїнебудь чашки або з чашок усіх, коли офіціант не буде дивитись. Це заощадило б порцію чаю, і чай не став би гірший.

А втім, порятунку не було, і на підносі принесли сім чашок чаю з відповідною кількістю хліба та масла. Місис Бардл одноголосно обрали на голову, місис Роджерс сіла з правої її руки, місис Редл з лівої, і бенкет відбувався успішно й весело.

— Як же любо на селі! — зітхнула місис Роджерс. — Я майже хотіла б жити тут завжди.

— О, це не сподобалося б вам, мадам, — похопилася відповісти місис Бардл, бо їй, в інтересах її квартири, зовсім не годилося підтримувати такі настрої, — це не сподобалося б вам, мадам.

— Я гадаю, ви занадто жива людина й занадто потрібні в місті, щоб задовольнитися селом, мадам, — вкинула слово маленька місис Клапінс.

— Може й так, місис; може й так, — зітхнула жилиця першого поверху.

— Село — гарна річ для самотніх людей, яким нема

про кого дбати і про яких ніхто не дбає, або для тих, хто постраждав, або щось подібне,— зауважив містер Редл, набираючись потроху духу й озираючись кругом.— Для хворих душею, як кажуть.

Все інше, що промовив би нещасний, було б краще, ніж ці слова. Звичайно ж, місис Бардл зайшлася плачем і попросила зараз же вивести її зза столу, після чого люблячий син почав і собі ридати якнайревніше.

— Чи повірить хто, мадам,— раптом повернулася до жилиці з першого поверху місис Редл,— що жінка може побратися з таким нелюдським створінням, яке цілий день зачіпає найкращі ваші почуття, мадам?

— Люба моя,— запротестував містер Редл,— я ж не хотів сказати нічого такого.

— Не хотів сказати! — з надзвичайним презирством і зневагою повторила місис Редл.— Забирайся звідси! Не можу я бачити тебе, тварюко!

— Тобі не слід хвилюватися, Мері Енн,— втрутилася місис Клапінс.— Справді, ти мусиш подбати за себе, чого ти ніколи не робиш. Ну, забирайтесь же, Редл! Ви ж тільки дратуєте її.

— Ви, дійсно, могли б пити ваш чай окремо, сер,— сказала місис Роджерс.

Місис Сендерс, яка своїм звичаєм була дуже заклопотана бутербродами, приєдналась до цієї думки, і містер Редл спокійно ретирувався.

Після того добродія Бардла, хоч він і був трохи великуватий для таких обіймів, урочисто посадили на коліна матері, при чому його черевики опинились на чайному підносі, вчинивши деяке безладдя серед чашок і блюдець. Напади млості, такі заразливі для дам тривають не довго, і місис Бардл, після того, як її

син був обцілований кругом і поплакав трохи, прийшла до пам'яті, спустила його з рук, здивувалась, що була така дурна, і налила собі ще чаю.

Саме тоді задеренчали, наближаючись, колеса, і дами, підвівши голови, побачили, як біля хвіртки садка спинилась наймана карета.

— Ще відвідувачі, — сказала місис Сендерс.

— Якийсь джентльмен, — додала місис Редл.

— Та це ж містер Джексон, молодий чоловік з контори Додсона й Фога! — скрикнула місис Бардл. — Боже мильй! Невже ж містер Піквік погодився сплатити мені відшкодування?

— Або пропонує побратися з вами, — висловила здогад місис Клапінс.

— Ну, чого він там марудиться? — нетерпеливилася місис Редл. — Чому не поспішає?

Тим часом містер Джексон, обмінявшись кількома фразами з своїм супутником — обшарпаним чоловіком у чорних штанах і з товстим ясеновим ціпком у руках — простував до того місця, де снідали дами.

— В чім справа? Трапилося щось важливе, містер Джексон? — нервувалася місис Бардл.

— Нічого особливого, мадам, — заспокоїв її містер Джексон. — Добридень, леді. Як ся маєте? Прошу вибачити, що непрошений вдираюся до вашого товариства, але закон, леді... закон. — Перепросивши, містер Джексон чемно вклонився й поправив своє волосся, що раз-у-раз вилізало спід його капелюха. Місис Редл пошепки зауважила, що він дуже чепурний молодий чоловік.

— Я заїздив до вас на Госвелську вулицю, — пояснив містер Джексон, — а довідавшись, що ви тут, взяв карету й з'явився сюди. Наші просять вас, місис Бардл, зараз же їхати до Лондона.

— Божє! — скрикнула дама, вражена несподіваною вимогою.

— Так точно, — ствердив Джексон, покусуючи собі губи. — Справа дуже важлива й невідкладна, і баритися з нею не можна. Так казав мені Додсон, і те саме я чув і від Фога. Спеціально для вас я навіть найняв карету.

— Щось дивне, — вихопилося у місис Бардл.

Дами погодилися з тим, що все це дуже дивно, але однодушно визнали, що справа має бути дуже важлива, бо інакше ні Додсон, ні Фог не стали б посилати людину. А якщо справа важлива, казали вони, то місис Бардл мусить їхати негайно.

Не можна не пишатися до певної міри, коли ваші адвокати викликають вас та ще й так негайно. І місис Бардл відчувала втіху переважно тому, що це піднесе її авторитет перед жилицею з першого поверху. Вона трохи покомезилася, удала надзвичайне збентеження та замішання і нарешті прийшла до висновку, що їй, може, треба їхати.

— Але, може, ви відсвіжилися б після вашої подорожі, містер Джексон? — переконливим тоном спитала місис Бардл.

— У мене дуже мало вільного часу, — завагався Джексон, — і до того ж зі мною компаньйон, — вказав він на чоловіка з ясеновим ціпком.

— То нехай ваш друг заїде сюди, — запропонувала місис Бардл. — Будьте ласкаві, попросіть його завітати до нас, сер.

— Дякую, але навряд чи це можна зробити, — відповів Джексон, трохи зніяковівши. — Він не звик до жіночого товариства і завжди соромиться, коли опиниться серед дам. Якщо вже ви хочете почастувати його, скажіть офіціантові однести йому чарчину. Може,

він вип'є. Спробуйте! — Тут Джексон покрутив пальцями коло свого носа, даючи зрозуміти, що останні його слова іронічні.

Негайно до соромливого джентльмена відрядили офіціанта, і соромливий джентльмен вкинув таки чарчину. Випив на дорогу й Джексон; ради компанії випили й дами. Після того Джексон сказав, що більше баритись не можна, і тоді місис Сендерс, місис Клапінс і Томі (його вирішили взяти супроводити місис Бардл, а решту залишили під опікою містера Редла) сіли в карету.

— Ісак! — промовив Джексон, звертаючись до джентльмена з ясеновим ціпком, що сидів уже на передку й палив сигару.

— Ну?

— Це — місис Бардл.

— О, я давно вже зрозумів це, — відповів джентльмен.

Місис Бардл сіла в карету, за нею сів містер Джексон, і екіпаж рушив. Дорогою місис Бардл мимоволі обмірковувала слова Джексонового друга. Мудрий народ юристи. Крізь землю бачать.

— Погана штука, оті витрати на нашого брата, — зауважив Джексон, коли пані Сендерс і Клапінс поспули. — Я маю на думці гонорар за ведення судових справ.

— Дуже шкодую, що не могла сплатити його, — відповіла місис Бардл, — але коли ви, юристи, беретесь до якоїсь справи на свій страх, вам треба зважувати й можливість невдачі.

— Ви, здається, після суду видали їм вексель на суму гонорару? Так мені переказували, принаймні.

— Так, але то ж була тільки формальність.

— Безперечно, — холодно погодився Джексон. — Сама формальність. Тільки.

Незабаром заснула й місис Бардл і прокинулась лише тоді, коли карета спинилася.

— Невже це вже Фірменс - каурт? — спитала леді.

— Ми ідемо не так далеко, — відповів Джексон. — Виходьте, будьте ласкаві.

Місис Бардл, ще не зовсім отямившись, скорилася. То була якась дивна будівля. Товстий мур з ґратами посередині. Скрізь горіли газові лампи.

— Ну, леді! — гукнув чоловік з ясеновим ціпком, зазирнувши в карету й добре таки струсонувши місис Сендерс, — вилазьте! — Збудивши приятельку, місис Сендерс разом із нею висіла з карети. Місис Бардл під руку з Джексоном увійшла вже під портик, тягнучи за собою Томі. Дами рушили слідом за нею.

Кімната, куди вони вступили, мала вигляд ще старовинніший, ніж портик. І стільки людей навколо! І всі так цікаво дивляться на них!

— Що це за будинок? — почала вже хвилюватися місис Бардл.

— Одна з наших контор, — відповів Джексон, пропихаючи її в двері й оглядаючись назад. — Увага, Ісак!

— Будьте певні, — заспокоїв чоловік з ясеновим ціпком. Важкі двері зачинилися, і вони зійшли вниз короткими сходами.

— Нарешті добулися. Цілі й ув'язнені, місис Бардл, — задоволено вигукнув Джексон, роздивляючись навкруги.

— Що ви хочете сказати? — спитала місис Бардл, і серце її заколотилося швидше.

— Це саме, — одказав Джексон, відводячи її трохи вбік. — Не лякайтесь, місис Бардл. Не було ще людини делікатнішої за Додсона й людянішої, ніж Фог. То ж їхній службовий обов'язок посадити вас у

тюрму за несплату гонорару. Але вони не хотіли завдавати вам зайвих хвилювань. Хіба вам неприємно буде згадувати про їхню дбайливість. Це Флітська тюрма, мадам. Надобраніч, місис Бардл. Надобраніч, Томі.

І в той час, як Джексон і чоловік з ясеновим ціпком квапилися відійти, інший чоловік з ключем у руці повів перелякану жінку на другий поверх. Раптом місис Бардл зойкнула. Томі заверещав, місис Клапінс прикипіла на місці, місис Сендерс скрикнула „уф!“ і не спромоглася більше вимовити ані слова. Вони побачили містера Піквіка, що відбував свою нічну прогулянку, а поруч із ним ішов Сем. Вгледівши місис Бардл, містер Веллер глузливо вклонився їй, а його пан обурено повернув назад.

— Не кепкуйте з неї, — сказав Семові вартовий. — Її тільки но привезли сюди.

— Її ув'язнено? — Сем знову надів на голову свій капелюх. — За що? У якій справі?

— За несплату грошей конторі Додсон і Фог, — відповів вартовий.

— Джоб, Джоб, сюди! — гукнув Сем. — Біжіть до містера Перкера, Джоб. Нехай прийде зараз же. Він мені конче потрібний. Перемога! От так штука. Ура! Де мій хазяїн?

Та відповіді на ці вигуки не було, бо Джоб, як навіжений, кинувся виконувати доручення, тільки не дістав його, а місис Бардл знепритомніла: на цей раз справ, і.

РОЗДІЛ XXXVI,

присвячений переважно справам і тимчасовій перемозі Додсона й Фога. Містер Вінкл з'являється знову і при незвичайних обставинах. Добрість містера Піквіка бере гору над його впертістю.

Не зменшуючи швидкості ходи, Джоб Тротер не спинявся, доки добрався до воріт Грейс-Іна. Та хоч як він старався, а ворота зачинили ще півгодини тому. І поки він розшукав служницю містера Перкера, залишалося вже тільки п'ятнадцять хвилин до того часу, коли тюрму зачиняли на ніч. А треба ж було ще видобути містера Лаутена з задньої кімнати в „Сороці та Прикорні“, і коли Джоб виконав і цю частину своєї роботи та переказав доручення Сема Веллера, годинник закінчував вибивати десятую годину.

— Ну, — промовив Лаутен, — тепер уже пізно. Вас не пустять туди вночі. Доведеться вам ночувати на вулиці, мій друже.

— То маловажно, — відповів Джоб. — Спати я можу де прийдеться. Але краще було б побачити містера Перкера сьогодні, щоб він прийшов до нас завтра ранком.

— Ну, що ж, — поміркувавши трохи, погодився Лаутен, — якби то був хто інший, то містер Перкер не дуже зрадив би моему приходові до нього, але це ж містер Піквік. Я, гадаю, можу взяти кеб і заплатити за нього коштом контори.

У містера Перкера того дня був кликаний обід, про що свідчило світло у вікнах зали, звуки випробуваного концертного рояля та невипробуваного хатнього голосу, які виходили звідти, і досить міцний дух печені, що наповнював сходи й вестибюль. Коли йому пошепки доповіли про гостей, маленький містер Перкер кинув компанію і вийшов до їдальні, де знайшов містера Лаутена з Джобом Тротером, ледве помітних при світлі кухонної свічки, яку поставив на стіл джентльмен у коротеньких плюшевих штанах та бавовняних панчохах, що за певну платню чотири рази на рік ласкаво з'являвся на обіди і зневажав клерків і все, зв'язане з конторою.

— У чому там справа, Лаутен? — спитав містер Перкер, зачиняючи двері. — Якийсь важливий лист чи що?

— Ні, сер. Це — посланець від містера Піквіка.

— Від містера Піквіка? — маленький чоловічок живо повернувся до Джоба. — Що з ним трапилося?

— Додсон і Фог посадили в тюрму місис Бардл за несплату гонорару, сер, — відповів Джоб.

— Не може бути! — містер Перкер сунув руки в кишені й прихилився до буфету.

— А втім, це так, — ствердив Джоб. — Вона, здається, видала їм вексель на цю суму зараз же, як скінчився суд.

— Свідчуся небом, — скрикнув Перкер, виїнявши руки з кишень і енергійно постукуючи суглобами правої руки по долоні лівої, — це найхитріші пройди, з якими мені будьколи випадало працювати!

— Спритніших ділків я ніколи не бачив, сер, — зауважив Лаутен.

— Спритніших? — підхопив Перкер. — Верткі такі, що їх і впіймати не можна.

— І справді, не впіймаєш, сер,— підтримав його Лаутен. На кілька секунд і патрон і клерк заглибились у міркування з таким виразом на обличчях, ніби тут ішлося про найдотепніший і найкорисніший винахід людського генія. Коли вони отямилися від захвату, Джоб Тротер переказав решту доручення. Перкер задумливо похитав головою й витяг свого годинника.

— О десятій рівно я буду там,— сказав маленький чоловічок.— Сем цілком правий. Так йому й перекажіть.

Наступного ранку, точно в призначену годину, добродушний маленький аторней постукав у двері кімнати містера Піквіка, які, з великою поквапливістю, відчинив йому Сем Веллер.

— Містер Перкер, сер,— доповів Сем містерові Піквіку, що сидів біля вікна в замисленій позі.— Дуже радий, що ви випадково завітали до нас, сер. Мені здається, хазяїн хотів перекинутися з вами парою слів.

Обмінявшись з Семом промовистими поглядами, Перкер дав йому наздогад, що не зрадить його і удасть, ніби прийшов сюди з власної ініціативи, а потім прикликав його до себе й сказав щось пошепки.

— Та не може бути, сер!— аж відкинувся назад вражений Сем.

Перкер кивнув головою й усміхнувся.

Містер Семюел Веллер зиркнув на маленького аторнея, потім на містера Піквіка, потім на стелю, потім знову на Перкера, потім зайшовся голосним реготом і, нарешті, схопивши з підлоги свій капелюх, зник з кімнати.

— Що все це значить?— спитав до краю здивований містер Піквік.— Що призвело Сема до такого стану?

— Нічого, нічого,— заспокоїв його Перкер.— Присувайте свого стільця ближче до стола, дорогий сер. Мені треба сказати вам багато чого.

— Що це за папери?— спитав містер Піквік, показуючи на невеличку пачку документів, покладену на стіл Перкером.

— Документи в справі „Бардл проти Піквіка“,— відповів аторней, розв'язуючи пачку.

Містер Піквік відхилився на спинку стільця, схрестивши на грудях руки, і суворо глянув (якщо він взагалі міг суворо дивитись) на свого судового приятеля.

— Вам, здається, не до вподоби навіть назва цієї справи?— сказав Перкер.

— Я про неї й чути не хочу.

— Шкода, дуже шкода, бо саме про цю справу ми з вами й говоритимемо.

— Я хотів би, щоб про неї ми з вами ніколи не розмовляли, Перкер.

— Та - та - та, дорогий мій сер,— промовив маленький чоловічок, спромігшись нарешті розв'язати червону тасьму, якою були перев'язані документи,— а розмовляти таки доведеться. Я спеціально за тим і прийшов сюди. Ну, що ж, готові ви вислухати те, що я маю вам сказати? Не кваптесь. Не хочете— можна згодом. Я не поспішаю. При мені сьогоднішня газета. Я вас не підганятиму. О!— і маленький чоловічок перекинув ногу на ногу й удав, що дуже пильно читає газету.

— Та добре вже,— зітхнув і разом з тим усміхнувся містер Піквік.— Кажіть, що там у вас. Стара історія?

— Є різниця, є різниця, дорогий сер,— відповів Перкер і, згорнувши газету, знову поклав її в кишеню.— Місис Бардл, позивачка у вашій справі, сидить тепер за цими мурами, сер.

— Знаю.

— Добре. І ви знаєте також, як вона сюди потрапила? Я хочу сказати, чи знаєте ви, в якій справі та на чию вимогу її ув'язнено?

— Сем розповідав мені про це,— удаючи байдужість, відповів містер Піквік.

— Скільки мені відомо, Сем подав вам цілком правдиву інформацію,— сказав Перкер.— Отже, перше питання, яке я вам ставлю, дорогий сер,— чи залишиться тут ця жінка?

— Чи залишиться тут?— повторив містер Піквік.

— Авжеж, чи залишиться тут,— і Перкер, відхилившись на стільці, прикро глянув на свого клієнта.

— Чому ви питаєте про це в мене?— здивувався наш герой.— Ви ж знаєте, що це залежить від Додсона й Фога.

— Нічого подібного,— енергійно заперечив Перкер.— Це не залежить від Додсона й Фога. Ви знаєте їх так само, як і я. Це залежить цілком і тільки від вас.

— Від мене!— скрикнув містер Піквік, нервовим рухом підвівшись з стільця й знову сідаючи.

Маленький чоловічок двічі стукнув по кришці своєї табакерки, відкрив її, взяв велику понюшку тютюну, закрив табакерку й ствердив:

— Від вас. Я казав,— зрезюмував маленький чоловічок, немов та понюшка додала йому нових сил,— я казав і кажу, що її звільнення або довічне ув'язнення залежить лише від вас. Вислухайте мене, любий сер, і не хвилюйтесь, прошу. Ви тільки спитнієте, а з цього нікому користі не буде. Я кажу,— продовжував Перкер, загинаючи після кожної нової фрази новий палець,— я кажу, що, крім вас, ніхто не може визволити її з цього вертепу; а визволити її можна, тільки

сплативши тим акулам з Фірменс-каурта судові витрати за вас і за неї. Заждіть ще хвилиночку, прошу, любий сер.

Містер Піквік, що під час Перкерової промови раз-у-раз мінявся на обличчі і, видима річ, збирався вже спалахнути гнівом, опанував себе. Перкер, підсиливши себе новою понюшкою тютюну, говорив далі.

— Я бачив цю жінку сьогодні ранком. Якщо ви сплатите за неї судові витрати, вона цілком відмовиться від своїх претензій до вас і, крім того,— а це для вас, я знаю, куди важливіше, дорогий мій сер,— ви маєте добровільне, писане її рукою свідчення, у формі листа до мене, про те, що всю справу вигадали й провадили Додсон і Фог з власної ініціативи; що вона дуже шкодує, бувши лише знаряддям в їхніх руках, і що вона просить мене переговорити з вами й ублагати вибачити їй.

— З умовою, що я сплачу за неї судові витрати? — обурився містер Піквік.— Багато чого вартий такий документ!

— Ніяких умов, любий мій сер,— з торжеством сказав Перкер.— Ось лист, про який я казав. Його сьогодні о дев'ятій принесла мені якась жінка. Я тоді навіть і не бачився ще з місис Бардл і, слово честі, не мав змоги говорити з нею.— І маленький аторней, вийнявши з пачки лист, поклав його містерові Піквіку на коліна.

— Це й усе, що ви хотіли мені сказати? — приязним тоном спитав містер Піквік.

— Не зовсім,— відповів Перкер.— Я не можу зараз же сказати з певністю, чи тексту розписки, характеру явних даних та доказів про поведінку тої сторони, які ми спроможемось дістати, буде досить, щоб виправдати наш позов за підбурювання. Боюсь, що ні,

дорогий мій сер. Занадто вони розумні для цього, я думаю. Проте всіх цих фактів, зібраних до купи, буде досить, щоб виправдати вас перед очима кожної розсудливої людини. А тепер, дорогий мій сер, поміркуємо. Тисяча п'ятсот, або скільки їх там буде по закругленні, фунтів — це ж для вас ніщо. Присяжні висловилися проти вас. Присуд їхній був несправедливий, але вони вважали його за справедливий; і це промовляє проти вас. Залишаючись тут, ви, м'яко кажучи, не поліпшите вашого становища, бо ті, хто не знає вас, вважатимуть, що ви сидите тут через вашу абсолютну, злісну, дурнячу впертість; і тільки, дорогий мій сер, повірте мені. Чи можете ж ви вагатись, коли йдеться про те, щоб повернутися до ваших друзів, до ваших старих звичок та розваг, коли йдеться про ваше здоров'я, нарешті? Адже, відмовившись від своєї упертості, ви повернете волю вашому відданому, вірному слугі, якого інакше ви прирікаєте на сумне ув'язнення до останніх днів вашого життя. А головне, це ж дозволить вам здійснити великодушну помсту — що, я знаю, дорогий мій сер, буде вам дуже до серця: позбавити ту жінку видовища злиднів та розпусти. На цю кару я особисто не засудив би навіть чоловіка; для жінки ж вона, може, ще більш жахлива і варварська. Тепер, спитаю я, не як ваш адвокат, а як ваш щирий друг, невже ви проминете нагоду зробити всі ці добрі вчинки, боячись того, що кілька зайвих фунтів потраплять до кишень двох негідників? Для них вони нічого не важать, окрім того хіба, що, загарбавши більше, вони стануть ще ненажерливіші, і це, зрештою, призведе їх до такого шахрайства, яке скінчиться крахом для них. Міркування, які я наводжу, може, недосконалі й непереконливі, але я прошу вас подумати над ними, обмірковувати скільки хочете часу. Я терпляче чекатиму тут відповіді.

Та не встиг ще Піквік сказати й слова, не встиг ще Перкер узяти й одної дванадцятої порції тютюну, що її вимагала така незвичайно довга промова, як у коридорі залунали голоси, і хтось боязко постукав у двері.

— А, боже ж мій! — скрикнув містер Піквік, очевидно зворушений закликом свого приятеля. — Що за морока з тими дверима! Хто там?

— Це я, сер, — просунув голову в отвір дверей Сем.

— Не можу, Сем, — промовив містер Піквік, — я зараз зайнятий, Сем.

— Вибачте, сер, — перепросив містер Веллер. — Тут стоїть одна леді і каже, що їй конче потрібно зараз же бачити вас, сер.

— Я не можу бачити ніякої леді, — відповів містер Піквік, думаючи тільки про місис Бардл.

— Не можу ручитися, але думаю, що ви заспівали б іншої, сер, якби знали, хто там стоїть. Так сказав, весело усміхнувшись, шуліка, почувши дрозда, що спокійнісінько висвистував собі за рогом.

— А хто там?

— Хочете подивитись? — спитав містер Веллер, притримуючи двері рукою, немов за ними була якась цікава тварина.

— Мушу подивитись, — сказав містер Піквік, поглядаючи на Перкера.

— Починаймо! — гукнув Сем. — Бийте в гонг! Піднімайте завісу! На кін з'являються два змовці.

Кажучи таке, Сем Веллер широко розчинив двері, і в кімнату вдерся містер Натаніел Вінкл, тягнучи за собою не кого іншого як молоду леді, що в Дінглі-Делі носила обшиті хутром черевички. Тепер вона являла собою приємну на погляд міщанину зніяковілості

й рум'янцю з лиловим шовком і чепурним капелюшком і здавалася ще вродливішою, ніж раніше.

— Міс Арабелла Елен! — скрикнув містер Піквік і підвівся з стільця.

— Ні, — падаючи навколішки, відповів містер Вінкл, — місис Вінкл. Вибачте, дорогий друже, вибачте.

Містер Піквік не повірив би своїм очам, якби автентичності цих осіб не стверджувала усмішка на обличчі Перкера та присутність на задньому плані Сема й гарненької покоївки, що з величезним задоволенням стежили за цією сценою.

— О, містер Піквік, — ледве чутно вимовила Арабелла, немов перелякана загальною мовчанкою, — чи можете ви пробачити мені мою нерозважливість?

Містер Піквік не дав на це запитання усної відповіді, але похапцем зняв окуляри, обома руками схопив ручки молоді леді, багато разів поцілував їх (мабуть, більше, як було потрібно), а потім, затримавши одну її ручку в своїй, оповістив, що містер Вінкл нахабний молодий зальотник, і звелів йому підвестися з колін. Коли той устав, містер Піквік поплескав його по спині й сердечно стиснув руку Перкеріві, який чемно привітав і молоду і гарненьку покоївку, мало не відірвав праву руку містерові Вінклу і закінчив виявляти свою радість величезною понюшкою тютюну, від якої усе життя чхали б, принаймні, півдюжини людей з носами нормальної конструкції.

— Ну, любя моя дівчинко, — сказав нарешті містер Піквік, — розкажіть же тепер, як це все сталося. Прошу, сідайте і розповідайте докладно. А як добре вона виглядає, Перкер! — додав містер Піквік, дивлячись на Арабеллу з такою любов'ю й гордістю, ніби вона була його дочка.

— Чудово, дорогий сер, — відповів маленький чоло-

вічок.— Не був би я одружений, я міг би позаздрити вам, молодий джигуне.— Висловивши свої почуття, маленький аторней добре стусонув містера Вінкла в груди, а цей джентльмен повернув йому штовхан. Після того обидва вони засміялися, але не так гучно, як містер Семюел, що дав вихід своєму хвилюванню, поцілувавши під захистом буфету гарненьку покоївку.

— Я завжди почуватиму себе вдячною вам, Сем,— сказала Арабелла з найпривітнішою в світі усмішкою,— і ніколи не забуду ваших гімнастичних вправ у садку в Кліфтоні.

— Про це не варто й говорити, мадам,— відповів Сем.

— Мері, голубонько, сідайте ж, будь ласка,— урвав її компліменти містер Піквік.— А чи давно вже ви побралися, га?

Арабелла, почервонівши, глянула на свого пана й володаря, що відповів :

— Три дні тому.

— Тільки три дні!— здивувався містер Піквік.— А що ж робили ви останні три місяці?

— А й то правда,— вкинув слово Перкер.— Це вже лінощі. Піквік, бачите, дивує, чому це не сталося кілька місяців тому.

— Чому?— почав містер Вінкл, глянувши на свою почервонілу дружину.— Тому, що я довгий час не міг переконати Беллу втекти зі мною. Коли ж переконав, не було змоги зараз же здійснити наші наміри. Довелося чекати слушного часу. Потім Мері мусила за місяць попередити своїх панів, що кидає службу, а без Мері ми не могли обійтися.

— Ну, знаєте,— скрикнув містер Піквік, який встиг уже знову надіти окуляри і пестливим поглядом перебрав від Вінкла до Арабелли й від Арабелли до

Вінкла,— ну, знаєте, я ніколи не думав, що ви — такі статечні люди і можете діяти так, немов за планом. А ваш брат, моя люба, знає про все це?

— О, ні,— відповіла Арабелла й зблідла.— Він мусить довідатись про це від вас, любий містер Піквік. Він такий запальний, такий упертий і до того... до того завжди тяг руку за своїм другом Соєром. Я боюся жахних наслідків, містер Піквік.

— Леді цілком має рацію,— промовив Перкер.— І вам, дорогий сер, неодмінно треба взяти цю справу на себе. До вас ті молоді люди поставляться з пошаною, а іншого кого вони й слухати не стануть. Ви мусите відвернути можливі неприємності. У молодих людей таке гаряче серце!— Маленький чоловічок узяв запобіжну понюшку й поважно похитав головою.

— Ви забуваєте, що я в'язень, голубонько,— зауважив містер Піквік.

— Тільки не я,— втрутилася Арабелла.— Я завжди пам'ятала про це й завжди думала, як повинні ви страждати в цьому ганебному місці. Але я сподівалася, що коли на вас не діяли міркування особистого характеру, то, може, на вас вплинула б небезпека, яка загрожує нашому щастю. Я певна, що, довідавшись про наше одруження від вас першого, мій брат погодиться з ним. У цілому світі в мене нема інших родичів, як він, і я боюся, що без вашого втручання, містер Піквік, я втрачу і його. Я зробила погано, дуже погано, і сама це знаю.— Тут бідолашна Арабелла затулила хусточкою обличчя й ревно заплакала.

Ці сльози чимало вплинули на містера Піквіка; коли ж місис Вінкл, витерши їх, з найніжнішими інтонаціями свого дуже ніжного голосу стала умовляти й благати його, він засовався на своєму місці і, оче-

видно, не знав, що робити, бо почав нервово потирати скельця своїх окулярів, ніс, штани, голову й гетри.

Користуючись цими симптомами вагання, містер Перкер (до якого молоде подружжя приїздило вже, як виявилось, ранком) з юридичною точністю й проникливістю висунув цілу низку аргументів. Він вказав на те, що містер Вінкл - старший не знає ще нічого про важливий крок у житті свого сина; що майбутнє Вінкла - молодшого цілком залежить від ставлення до нього Вінкла - старшого; але навряд чи ставлення це буде прихильне, якщо Вінкл - молодший довгий час робитиме тайну з свого одруження; що містер Піквік, будучи в Брістолі в містера Елена, вільно міг би завітати і до Бірмінгема відвідати містера Вінкла - старшого; що містер Вінкл - старший має всі підстави вважати містера Піквіка за напутника та життєвого провідника свого сина; і що тільки містер Піквік особисто й усно може вести переговори з вищезазначеним Вінклом - старшим.

Як на те, коли Перкер викладав ці докази, з'явилися містер Тапмен з містером Снодграсом. Вони musiли вислухати оповідання про все, що сталося, разом з різними доводами за і проти; до них вони долучили ще кілька своїх аргументів, кожен від себе, і обговорили їх у повному обсязі. Нарешті містер Піквік, збитий з усіх своїх позицій, схопив у свої обійми місіс Арабеллу, оголосив її найдосконалішим створінням, запевнив, що полюбив її з першого побачення, сказав, що не може стати на перешкоді щастю молодих і просив порядкувати ним, як вони хочуть.

Перше, що зробив, почувши про таку поступку, містер Веллер, було відрядити Джоба Тротера до

славнозвісного містера Пела з дорученням взяти формальну розписку про одержання грошей, яку розсудливий батько завбачливо передав ученому джентльменові на випадок раптової потреби в ній. Далі увесь свій капітал готівкою він вклав у придбання двадцяти п'яти галонів легкого портеру й власноручно розподілив їх у дворі між усіма охочими. Зробивши це, він кричав „ура!“ по всіх закутках тюрми, доки втратив голос, потім до нього поступово знову повернувся його звичайний філософський і зосереджений настрій.

О третій годині дня містер Піквік востаннє глянув на свою кімнатку й почав протискуватися крізь натовп винуватців, які юрмилися круг нього, щоб стиснути йому руку, доки він не ввійшов ще до вартівні. Він озирався, і очі його горіли. Серед сили побляклих, виснажених обличч він не бачив жодного, яке не стало б щасливішим завдяки його допомозі та співчуттю.

— Перкер,— промовив містер Піквік, прикликавши до себе одного молодого чоловіка з юрби,— це містер Джінгл, про якого я вам говорив.

— Гаразд, дорогий сер,— відповів Перкер і пильно подивився на Джінгла.— Я до вас зайду завтра, молодий чоловіче. Маю надію, ви добре затямите собі те, що я хочу вам сказати.

Джінгл похитливо вклонився, пальцями, що помітно тремтіли, стиснув руку містера Піквіка й ретирувався.

— Джоба, я думаю, ви знаєте? — спитав містер Піквік, рекомендуючи Перкерові цього джентльмена.

— Знаю шельму,— добродушним тоном сказав Перкер.— Доглядайте свого приятеля й будьте тут завтра ранком разом із ним. Чуєте? Ну, тепер усе?

— Все,— відповів містер Піквік.— Нехай благосло-

вить вас бог, любі мої друзі,— і, спираючись на руку Перкера, він поквапився залишити Фліт, сумний і пригнічений значно більш, ніж був тоді, коли входив сюди. Бо скільки нещасних, безталанних людей лишалось ще за його мурами!

Веселі години провело товариство, що зібралося того вечора в готелі „Джордж і Яструб“. Легко й весело було на серці двох осіб, що наступного ранку виходили з гостинних дверей готелю. Серця ті належали містерові Піквіку й Семові Веллеру. Перший із них вигідно вмотивувався всередині комфортабельної поштової карети, а другий жваво виліз на маленьке сидіння ззаду.

— Сер! — крикнув до свого пана містер Веллер.

— Що, Сем? — озвався містер Піквік, вистромивши з віконця голову.

— Хотів би я, щоб наші коні просиділи місяців зо три в тюрмі, сер.

— Чому так, Сем? — не зрозумів містер Піквік.

— Бо тоді вони бігли б куди швидше, сер,— пояснив містер Веллер, потираючи собі руки.

РОЗДІЛ XXXVII

оповідає, як містер Піквік за допомогою Семюела Веллера намагався пом'якшити серце містера Бенджемена Елена та угамувати лютість містера Роберта Сойєра.

Містер Бен Елен і містер Боб Сойєр сиділи в маленькій кімнатці за аптекою, пережовуючи телячі котлети й плани на майбутнє. Від цих тем розмова природно перейшла на лікарську практику Боба та на його шанси стати цілком незалежним і жити виключно на прибутки з своєї благородної професії.

— А вони, я думаю, — зауважив містер Боб Сойєр, — вони, Бен, я думаю, досить сумнівні.

— Що ти кажеш, сумнівне? — спитав містер Елен, загострюючи свої розумові здібності здоровенним ковтком пива.

— Та шанси ж.

— А я й забув, — признався містер Бен Елен. — Пиво допомогло мені пригадати те, що я забув. Правда твоя, Боб. Вони таки сумнівні.

— Просто дивно, як піклуються мною різні нужденні й убогі люди, — задумливо промовив Боб. — Вони стукають у мої двері і вдень і вночі; ковтають таку силу ліків, що й повірити трудно; обліплюються пластирями та п'явками з щирістю, гідною кращого вжитку; множаться з жахною швидкістю. Шість повідомлень про пологи протягом одного дня, Бен, і скрізь я маю бути присутній.

— Так що? Хіба тобі неприємне таке довір'я? — спитав містер Елен, підсуваючи свою тарілку ближче до блюда з котлетами.

— О, дуже, — погодився Боб. — Але довір'я пацієнтів, що мають зайвий шилінг у кишені, куди приємніше. Становище чудово було описане в оголошенні про передачу практики, Бен. „Широка практика“. Практика й справді широка; та це й усе.

— Боб, — сказав містер Бен Елен, кладучи на стіл ніж та виделку й пильно дивлячись в обличчя свого друга. — Я знаю, як допомогти цьому.

— Як?

— Ти мусиш без найменшої затримки стати владарем Арабеллиної тисячі фунтів.

— Що дає три відсотки річно і внесена на її ім'я в Англійський Банк під розписку директора й членів ради, — додав Боб Соїєр, уживаючи банківських термінів.

— Точнісінько так, — ствердив Бен. — Вона одержить їх або дійшовши повних літ, або одружившись. До повноліття їй лишається ще рік, а до весілля, якщо ти підбадьоришся трохи, не доведеться чекати й місяця.

— Вона — вродлива й чарівна дівчина, — визнав містер Роберт Соїєр, — і має, скільки мені відомо, лише одну хибу. На нещастя, ця єдина хиба — відсутність смаку. Я їй не подобаюсь.

— На мою думку, вона сама не знає, що їй до вподоби, — зневажливим тоном кинув Бен.

— Мабуть, — згодився містер Боб Соїєр. — Але зате вона знає, що їй не до вподоби. І це — важливіше.

— Я тільки хотів би знати, — сказав містер Елен, зціпивши зуби й більше нагадуючи войовничого дикуна, який годується сирим вовчим м'ясом, роздираючи його

пальцями, ніж тихомирного джентльмена, що їсть телячі котлети, — хотів би я знати, який то бандит спокусив її й намовляє одружитись. Мені здається, я задушу його своїми руками, Боб.

— А я вжену в нього кулю, нехай тільки він нагодиться мені під руку, — запевнив містер Соїєр, спинившись на мить сьорбнути пива й злісно визируючи зза кухля. — А як куля не візьме, я сам вийматиму її, і тоді вже доконаю його.

Містер Бенджемен Елен замислився й кілька хвилин мовчки дивився на свого друга, а потім спитав:

— Ти ніколи не сватався до неї, Боб?

— Ніколи, бо бачив, що то буде даремно.

— Ти посватаєшся до неї раніше, ніж мине двадцять чотири години, — рішучим тоном сказав Бен. — Вона одружиться з тобою або скаже мені про причини відмовлення. Я таки використаю свій авторитет її опікуна.

— Гаразд, — відповів містер Боб Соїєр, — там побачимо.

— Ми будемо бачити, голубчику, — загрозово відгукнувся містер Бен Елен і після короткої паузи голосом, що тремтів з хвилювання, додав: — Ти любив її змалку, мій друже. Ти кохав її, коли ви були підлітками й училися разом у школі. Але й тоді вже вона заносилась і глузувала з твоїх почуттів. Пригадуєш, як одного дня ти з усім палом дитячого кохання намагався, щоб вона взяла від тебе два бісквіти й одне яблуко, чепурненько загорнені в аркушик із зошита?

— Пригадую.

— І вона, здається, відмовилась?

— Відмовилась, — ствердив Боб. — Вона сказала, що пакунок довго лежав у кишені моїх штанів, і яблуко через це стало неприємне — тепле.

— Пригадую і я, — похмуро промовив містер Елен.— І після того ми з тобою з'їли те яблуко самі, по черзі кусаючи його.

Боб Соїер, на згадку про це, меланхолійно насупив брови, і деякий час обидва приятелі, заглибившись у спогади, сиділи мовчки.

Поки вони обмінювались цими зауваженнями і поки хлопчик у сірій лівреї, засмучений незвичайним заганням обіду, тоскно поглядав крізь скляні двері на зацішки телятини, вулицями Брістоля статечно котив приватний екіпаж, пофарбований у бруднозелений колір. Тяг його кінь з непомірно великою головою, а правив конем вовкуватий чоловік, з ногами, одягненими, як у грума, і з тулубом в жилетці кучера. Такі карети належать здебільшого старим леді ощадної вдачі. І в цьому екіпажі сиділа стара леді — його господиня й власниця.

— Мартін! — окликнула стара леді вовкуватого чоловіка.

— Я! — озвався той, піднявши руку до свого капелюха.

— До містера Соїера.

— Я туди й їду, — відповів вовкуватий чоловік.

Стара леді кивнула головою, вдоволена його догадливістю. Вовкуватий чоловік стьобнув довгим батогом по коняці з непомірно великою головою, і незабаром всі вони були коло дверей аптеки.

— Мартін! — сказала стара леді, коли екіпаж спинився коло дверей містера Роберта Соїера, наступника Нокморфа.

— Я! — відповів Мартін.

— Попросіть хлопця вийти й попильнувати коня.

— Я й сам догляну його, — відказав Мартін і поклав батіг на покрівлю екіпажу.

— На це я аж ніяк погодитися не можу. Ваше свідчення — дуже важливе, і ви мусите бути зі мною. Ви не повинні відходити від мене, доки наша розмова не скінчиться. Чуєте?

— Чую, — відповів Мартін.

— Ну, й добре. А чого ж це ви стоїте? Кого ви чекаєте?

— Нікого, — відповів Мартін. Сказавши таке, вовкуватий чоловік повільно зліз з передка, де він стояв на кінчиках пальців правої ноги, прикликав хлопця в сірій лівреї, відчинив дверці карети, відкинув підніжок і рукою в темній замшевій рукавичці витяг стару леді з такою нецеремонністю, ніби то була коробка на капелюхи.

— Боже мій! — промовила стара леді, — я так хвилююся. Я вся тремчу, Мартін.

Містер Мартін кашлянув у темну замшеву рукавичку, але не висловив співчуття, і стара леді, упорядкувавши трохи свої нерви, побралась сходами до містера Соїєра в супроводі містера Мартіна, що йшов слідом за нею. Не встигла стара леді вступити в аптеку, як містер Бенджемен Елен і містер Боб Соїєр, які заховали вже спиртні напої й перекинули смердючі ліки, щоб знищити дух тютюну, у нападі радості й любові вибігли їй назустріч.

— Люба тіточко, — скрикнув містер Бен Елен, — як то мило з вашого боку завітати до нас! Містер Соїєр, тіточко; мій друг містер Боб Соїєр, про якого ми з вами говорили тоді з приводу... пригадуєте? — І тут містер Бен Елен, який був у цей момент не занадто тверезий, додав слово „Арабелла“, гадаючи, що говорить пошепки, а справді вигукнувши його особливо виразним голосом, не почути якого могли лише ті, хто не хотів.

— Любий Бенджемен, — сказала стара леді, намагаючись віддихатися і тремтячи з голови до п'ят, — не хвилюйся, голубчику... але, мені здається, я мушу одну хвилиночку поговорити віч-на-віч з містером Соєром. Тільки одну хвилиночку.

— Може, ти пройдеш з моєю тіткою до аптеки, Боб? — запропонував містер Бен Елен.

— Звичайно, — відповів Боб, прибираючи лікарського тону. — Сюди, дорога мадам. Заспокойтеся, прошу. Ми вас миттю приведемо до ладу, мадам; я не маю щодо цього ні найменшого сумніву. Сюди, люба мадам, сюди. Сідайте, будь ласка. — І, посадивши стару леді на стілець, містер Боб Соєр зачинив двері, сів сам і став чекати докладного оповідання про симптоми якоїсь хвороби, лікування якої мало дати йому великі бариші.

Стара леді почала з того, що довго хитала головою, а потім вибухнула плачем.

— Нерви, — поблажливим тоном сказав Боб. — Камфорні краплі з водою тричі на день і заспокійливе питво на ніч.

— Не знаю, як і почати, містер Соєр, — вагалася стара леді. — Все це так болісно й так важко.

— Можете не казати нічого, мадам, — перепинив її містер Соєр. — Я заздалегідь знаю, що у вас. Насамперед — болить голова.

— Ні, я думаю, серце, — зітхнула леді.

— З боку серця жодної загрози немає, — заспокоїв її Боб. — Причина тут — шлунок.

— Містер Соєр! — схопилася з стільця стара леді.

— Це, безумовно, шлунок, — настоював Боб глибокодумно, — і вчасно вжиті ліки, люба мадам...

— Містер Соєр, — промовила стара леді, хвилюючись ще більше, — ви або знущаетесь з мене, або не розумієте мети мого візиту. Якби я могла передбачити

те, що сталося, або мала змогу запобігти цьому, повірте, я б ужила всіх заходів. Краще вже я відразу б звернулась до мого небожа, — додала леді, обурено торгаючи свій редикюль і підводячись з стільця.

— Дозвольте, одну хвилину, мадам, — попросив Боб. — Я й дійсно не зрозумів вас. Скажіть же мені, що там таке у вас трапилось?

— Моя небога, містер Соїер, — почала була леді, — сестра вашого друга...

— Так-так, мадам, — нетерпеливився Боб, бо стара леді, хоч і була вкрай схвильована, вдавалася в зайві подробиці, як це часто роблять старі жінки. — Що ж далі, мадам?

— Залишила мій будинок, містер Соїер, три дні тому. Вона удала, ніби збирається відвідати мою сестру — другу її тітку, — що має пансіон якраз поруч із верстовим стовпом. Там ще коло того стовпа росте височенний берест і стоїть дубовий паркан, — пояснила леді, спиняючись на хвилинку, щоб утерти очі.

— Хай йому сто чортів, тому берестові, мадам! — скрикнув Боб, цілком забувши про своє почесне лікарське звання. — Розповідайте швидше; піддайте пари, мадам.

— Цього ранку, — повільно провадила стара леді, — цього ранку вона...

— Вона повернулася, мадам, я сподіваюсь? — спитав, помітно нервуючись, Боб. — Вона повернулась додому?

— Ні, вона не повернулась, а прислала листа.

— І що ж написано в тому листі?

— Там написано те, містер Соїер, до чого я хотіла поволі підготувати вас і Бенджемена. Арабелла пише... лист у мене в кишені, містер Соїер, але я забула в кареті окуляри і без них нічого не прочитаю... одне слово, вона пише, що одружилася.

— Що? — сказав або, правдивіше, гримнув містер Боб Соїєр.

— Одружилася, — повторила стара леді.

Містер Боб Соїєр не став слухати далі, а вискочив з аптеки, вбіг до своєї приватної квартири і оглушливо скрикнув:

— Бен, голубчику, вона дала драла!

Містер Бен Елен, що, опустивши голову на фут нижче колін, куняв за конторкою, раптом схопився, кинувся до містера Мартіна, засунув кулак під краватку мовчазного слуги з явним наміром зараз же задушити його і з швидкістю, породженою відчаєм, почав здійснювати свій намір, виявляючи велику міць і хірургічні здібності.

Містер Мартін, що не любив говорити й не мав дару красномовності або переконливості, кілька секунд терпів цю операцію дуже спокійно і з задовolenним виглядом; побачивши ж, що вона загрожує привести в недовгому часі до наслідків, які не дозволять йому будьколи претендувати ні на платню, ні на посаду, ні на будьщо інше, пробурмотів щось докірливе й жбурнув містера Бенджемена Елена на підлогу. А що руки цього джентльмена заплутались у краватці слуги, то слідом за ним упав і він сам. Поки вони боролися, качаючись по підлозі, двері відчинились, і товариство збільшилось на двох нових гостей: містера Піквіка і Семюела Веллера.

Побачивши це видовище, містер Веллер зараз же подумав, що підприємство Соїєра, наступника Нокморфа, найняло містера Мартіна, щоб він уживав міцних ліків і дозволяв робити над собою різні експерименти або ковтав подеколи отруту, щоб довести вплив нових протиотрут, чи робив інші які подібні речі на користь медицини та на задоволення гарячого духу

допитливості, що горів у грудях цих юних учених. Отже, і гадки не маючи втручатися, Сем стояв і дивився цілком спокійно, немов його дуже цікавили результати, які мала дати ця спроба. Не те містер Піквік. Він з властивою йому енергією зараз же кинувся до здивованих борців і почав просити глядачів розборонити їх.

Заклик вченого мужа збудив Боба, наче паралізованого шаленством свого друга. За допомогою цього джентльмена містер Піквік поставив Бена Елена на ноги. Містер Мартін, лишившись на підлозі сам, і собі підвівся та озирнувся навколо.

— Містер Елен,— сказав містер Піквік,— що тут у вас трапилося?

— Дурниця,— зневажливо відповів Бен.

— В чім річ?— звернувся містер Піквік до Боба Соєра.— Занедужав він чи що?

Та раніш, ніж Боб встиг одповісти, Бен Елен ухопив містера Піквіка за руку і тоном глибокого жалю пробурмотів:

— Моя сестра, дорогий сер, моя сестра...

— А, тільки всього!— зрадів містер Піквік.— Ну, то, сподіваюся, ми хутко залагодимо цю справу. Ваша сестра, любий сер, ціла й неушкоджена, і я приїхав сюди спеціально, щоб...

— Шкодую, що мушу припинити такі інтересні балачки, як казав один король, розпускаючи парламент,— втрутився містер Веллер, зазираючи крізь скляні двері,— але тут ще один номер, сер. У тій кімнаті на килимі лежить якась поважна стара дама й чекає чи то на розтин, чи то на гальванізацію, а, може, і на яку іншу наукову штуку.

— А я й забув,— схаменувся містер Елен.— То ж моя тітка.

— Боже мильї! — вжахнувся містер Піквік. — Бідна жінка. Обережно, Сем, обережно!

— Як на члена родини, становище не зовсім звичайне, — зауважив Сем, вмощуючи тітку в крісло. — Гей, ти, костопильців попихачу, тягни но сюди щось відживне!

Останні слова стосувалися до хлопця в сірому, який, доручивши доглядати коня вуличному сторожеві, прибіг подивитись, що за шум учинився в аптеці. Спільними зусиллями хлопця в сірому, містера Боба Соїєра й містера Бенджемена Елена (який, налякавши тітку до непритомності, щиро намагався очутити її) стару леді нарешті привели до пам'яті, після чого містер Елен звернувшись у замішанні до містера Піквіка, попросив його закінчити так несподівано перервану фразу.

— Ми тут, гадаю, серед друзів? — спитав містер Піквік, відкашлюючись і поглядаючи на мовчазного вовкуватого чоловіка, що приїхав каретою, запряженою конем з непомірно великою головою.

Ці слова нагадали містерові Соїєру про хлопця в сірому, який, витріщивши очі, цікаво прислухався до всього. Взявши майбутнього хеміка за комір і випхнувши його з кімнати, Боб Соїєр запевнив містера Піквіка, що тепер можна говорити просто й одверто.

— Ваша сестра, дорогий мій сер, — повернувся містер Піквік до Бена Елена, — в Лондоні, здорова й щаслива.

— Мене абсолютно не обходить її щастя, — махнув рукою Бен.

— А мене обходить її чоловік, сер, — сказав Боб Соїєр. — Він матиме діло зі мною на відстані дванадцяти кроків, сер. Я таки дам гарту цьому підлому негідникові, сер!

У такому вигляді то був дуже гарний виклик і сміливий до того ж. Але містер Боб Соїер зменшив його ефект, вкинувши кілька загальних зауважень про провалені голови та вибиті очі, що зрештою були вульгарні проти початку.

— Тихо, тихо, сер! — спинив його містер Піквік. — Раніш, як прикладати такі епітети до цього джентльмена, обміркуйте безсторонньо ступінь його провини і згадайте, прошу, що він — мій друг.

— Хто? — спитав містер Боб Соїер.

— Як він називається? — скрикнув Бен Елен. — Його ім'я?

— Містер Натаніел Вінкл, — відповів містер Піквік.

Містер Бенджемен Елен розтрощив підборами свої окуляри і, підібравши скалки та розклавши їх по трьох кишнях, схрестив руки, стулив губи і грізним оком глянув у сміливе обличчя містера Піквіка.

— Так це ви, сер, намовляли та підохочували її на такі вчинки? — вимовив він нарешті.

— А це, я думаю, слуга джентльмена, — озвалася стара леді, — той чоловік, що вештався круг мого будинку і збив з пантелику мою покоївку. Мартін!

— Я! — ступив наперед вовкуватий чоловік.

— Оце той хлопець, якого ви бачили тоді в заулку?

Містер Мартін, що, як ми вже пересвідчились, не любив розбалакувати, глянув на Сема Веллера, притакуючи, кивнув головою і буркнув:

— Той самий.

Містер Веллер, який ніколи не був пихатий, приязно всміхнувся до похмурого грума і в чемних виразах ствердив, що „знав його й раніше“.

— А я мало не задушив цього відданого чоловіка! — гукнув містер Бен Елен. — Як дозволили ви вашому волоцюзі-лакеєві зводити на неправу путь

мою сестру, містер Піквік? Я вимагаю, щоб ви пояснили це, сер.

— Ви мусите в'яснити всю справу, сер,— лютував Боб Соїєр.

— Це — змова,— промовив Бен Елен.

— Заздалегідь обміркований злочин,— додав Боб Соїєр.

— Нечесне ошуканство! — верескнула стара леді.

— Справжнє шахрайство,— висловив свою думку й Мартін.

— Вислухайте мене, будь ласка,— попросив містер Піквік, коли Бен Елен упав у крісло, де він пускав кров своїм пацієнтам, і вийняв хусточку.— У цій справі я не брав ніякої участі, як не рахувати, що один раз був присутній при побаченні молодих людей. Запобігти побаченню я не міг і думаю, що, будши там, усунув плітки, які інакше могли б поширитися. Цим, і тільки цим, обмежилась моя участь; і я навіть не знав, що вони так скоро поберуться. А проте,— поквапився бути точним містер Піквік,— мушу признатись, я не став би перешкоджати їхнім намірам, якби й знав, що вони збираються одружитись.

— Ви чуєте? Всі чуєте, що він каже? — спитав містер Бенджемен Елен.

— Маю надію, що вони чують,— лагідним тоном зауважив містер Піквік, оглядаючись кругом,— і сподіваюся,— додав він, раптом почервонівши,— вони чутимуть і те, що я зараз скажу. Скільки мені відомо, сер, ви не мали ніяких підстав силувати почуття вашої сестри. Навпаки, ви повинні були прикласти всіх сил, щоб заступити їй решту близьких родичів, яких вона була позбавлена змалку. Щодо мого юного друга, то він нічим не поступиться вам, а, може, де в чому і кращий від вас. В усякому разі, я відмовляюсь про-

вадити дальші розмови на цю тему, якщо ви не будете триматись чемніше й висловлюватись коректніше.

— До слів шановного промовця, що його ви оце чули, я маю додати небагато,— сказав містер Веллер, роблячи один крок у напрямі до вовкуватого чоловіка: — один з вашої компанії назвав мене волоцюгою.

— Але тут нема нічого спільного з нашою розмовою, Сем,— втрутився містер Піквік.— Придержте, прошу, ваш язик.

— Я не від того, щоб не висловлюватись у цій справі, сер,— відповів Сем,— але мушу сказати ось що. Може, отой джентльмен гадає, ніби це — стара вже прихильність, так тут не було нічого подібного, бо молода леді з самого початку заявила, що не любить його. Виходить, ніхто не зробив йому прикrostі, бо так само було б, якби молода леді й ніколи не бачила містера Вінкла. Оце я й хотів сказати, сер, і, сподіваюся, з'ясував тепер справу цьому джентльменові.

Коротка пауза впала по цих заспокійливих запевненнях містера Веллера. Потім містер Бен Елен підвівся з свого крісла й запрягся, що ніколи більше не бачитиме Арабелли, а містер Боб Соїер, не зважаючи на приємні для нього роз'яснення Сема, урочисто обіцявся помститись над щасливим молодим.

Та саме тоді, коли становище починало набирати загрозливого характеру, містер Піквік знайшов потужного спільника в особі старої леді, що, очевидно, вражена промовою, яку він сказав на оборону Арабелли, заходилась заспокоювати містера Бенджемена Елена підбадьорливими міркуваннями. Зрештою, говорила вона, могло бути й гірше; що краще менше говорити; що, на її думку, це зовсім уже не так погано; що зробленого не повернеш назад, що треба терпіти те, чого не можна змінити... і багато інших, таких же

нових і переконливих фраз. На них містер Бенджемен відповів, що, не бажаючи образити ні тітку, ні будь-кого з присутніх, він хотів би, щоб вони, коли їм це однаково, дозволили йому іти своїм шляхом і ненавидіти сестру до самої смерті і по тому.

Нарешті, вислухавши таку ухвалу щонайменше півсотні разів, стара леді розсердилась і з величним виглядом спитала, що вчинила вона і через що ставляться так непочтиво до її віку та становища, змушуючи просити й благати власного її небожа, якого вона пригадує ще за двадцять п'ять років до його народження, знає особисто від того ще часу, коли він не мав жодного зуба в роті; не кажучи вже про те, що вона була присутня при операції першої стрижки і допомагала в інших численних церемоніях за часів його дитинства, досить важливих, щоб дати їй право вимагати любові до себе, слухнянства й прихильності назавжди.

Поки симпатична леді переконувала містера Бена Елена, Боб Соєр і містер Піквік сиділи в задній кімнаті, де містер Соєр не раз пригублював якусь чорну пляшку і ставав дедалі лагідніший і веселіший. Нарешті він з пляшкою в руці вискочив з кімнати, заявив, що вважає себе за дурня, і запропонував випити за щастя містера та місис Вінкл. Почувши це, містер Бен Елен раптом підвівся з крісла, вихопив з рук приятеля чорну пляшку і так щиро приєднався до тосту, що й сам став чорний, як вона. Потім пляшка ходила круг кімнати, доки спорожніла, а всі повеселішали так, що навіть вилите з бронзи обличчя містера Мартіна зволило всміхнутись.

— Ну, тепер улаштуймо справжній бенкет! — крикнув Боб, потираючи руки.

— На жаль, мені треба повертати до готелю, — ска-

зав містер Піквік.— Я не звик сидіти допізна і до того ж надзвичайно стомився від подорожі.

Хоч як просили його, містер Піквік не піддався. Виходячи, він умовився з Бенджеменом Еленом, що той товаришуватиме йому у візиті до старого містера Вінкла і, призначивши від'їзд на завтра, наш герой попрощався й попрямував до готелю „Чагарник“.

РОЗДІЛ XXXVIII

Як містер Піквік виконував свою місію і як з самого початку його підтримав несподіваний спільник.

Коні були подані рівно о дев'ятій, і, коли містер Піквік та Сем Веллер посідали на свої місця—перший усередину карети, а другий на лаві ззаду,—візник дістав наказ поспішати до антеки містера Сойєра, щоб узяти там містера Бенджемена Елена.

Під'їхавши до дверей під червоною лампою та з вивіскою „Сойєр, наступник Нокморфа“ і виткнувши голову з вікна карети, містер Піквік чимало здивувався, побачивши, що хлопець у сірій лівреї старанно зачиняє всі віконниці. Це було так незвичайно для ранкового часу, що вченому мужеві спало в голову відразу дві думки: перша, що помер якийсь сердечний приятель і пацієнт містера Сойєра; а друга,—що містер Сойєр збанкрутував.

— Що трапилось? — спитав хлопця містер Піквік.

— Нічого, сер,—відповів хлопець, розтягаючи рот на всю ширину обличчя.

— Все гаразд, все гаразд! — крикнув Боб Сойєр, раптом виходячи з дверей з маленькою засмальцьованою торбою в одній руці і з волохатим пальтом та пледом, перекинутим через другу.— Я теж їду з вами, старий приятелю.

— Ви? — здивувався містер Піквік.

— Авжеж. І то буде шикарна подорож. Ось вам, Семі. Держіть! — Звернувши таким способом на себе увагу Сема, Боб Соїєр кинув йому торбу, яку Сем, захоплений його поведінкою, зараз же умістив під лавою. Потім містер Боб з допомогою хлопця втиснувся в пальто, що було мале для нього, підійшов до карети, встромив у віконце голову й гучно засміявся.

— Здорово вигадано; га? — скрикнув Боб, утираючи сльози рукавом пальта.

— Дорогий мій сер, — з деяким замішанням промовив містер Піквік. — Мені й на думку не спадало, що ви поїдете з нами.

— О! в тім то й штука, — радів Боб, хапаючи його за фалду фрака. — Оце саме й смішно.

— Смішно? — не погодився містер Піквік.

— Звичайно ж... залишити аптеку на призволяще; хай собі дбає за себе, коли не хоче дбати за мене. — І, пояснивши так феномен з віконницями, містер Боб Соїєр показав на аптеку й віддався нападкові веселості.

— Невже ж ви такі нерозважливі, що кидаєте пацієнтів, які, певне, потребують вашої допомоги? — серйозним тоном дорікнув йому містер Піквік.

— А чому б ні? — і собі спитав Боб. — Я на цьому багато не втрачаю. Однаково ніхто з них ніколи не платить. І правду сказати, — конфіденціальним шепотом додав Боб, — для них це навіть краще. З ліків я майже вивівся. Придбати нові — в мене немає грошей. Отже, доводиться давати всім каломель, який декому може й пошкодити. Одне слово, все йдеться на краще.

Проти такої філософії й безперечних доказів містер Піквік не міг заперечувати. Він деякий час помовчав, а потім досить рішуче зауважив:

— Але в цій кареті лише два місця ; а я ж запросив містера Елена.

— Про мене не турбуйтеся,— заспокоїв його Боб.— Я про це вже подумав. Ми з Семом чудово влаштуємось на задній лаві. А ось, дивіться. Бачите — білетик на двері аптеки: „Сойер, наступник Нокморфа. Питати у місис Кріпс, напроти“. Місис Кріпс — то мати мого хлопця. „На превеликий жаль,— скаже місис Кріпс,— містера Сойера нема вдома. Сьогодні ранком його викликали на консилиум з найкращими місцевими хірургами ... без нього не знають, що робити ... надзвичайно складна операція ... обіцяли заплатити які схоче гроші, аби тільки приїхав“. Я сподіваюся,— пояснив Боб,— що це буде мені доброю рекламою. А якщо цей випадок потрапить до газети, то моя кар'єра забезпечена. Аж ось і Бен. Стрибай, хлопче!

З цими словами містер Боб Сойер штовхнув візника, упхнув свого приятеля в карету, зачинив дверці, підняв підніжок, наліпив білетик на парадні двері, зачинив їх, поклав ключ у кишеню, вискочив на задню лаву, звелів рушати і зробив усе це так швидко, що раніше, ніж містер Піквік зважив, брати йому з собою Боба чи ні, карета з містером Сойером, як невід'ємною часткою екіпажу, вже котила.

Поки вони їхали вулицями Брістоля, жартівник Боб зберігав ще свої фахівські зелені окуляри й поводився з належною статечністю та поважністю, задовольняючись самими усними дотепами на розвагу та науку містера Семюела Веллера. Коли ж карета виїхала на битий шлях, він скинув зелені окуляри разом з своєю поважністю і втнув багато найрізноманітніших фокусів практичного характеру, розрахованих на те, щоб притягти увагу прохожих і зробити з карети з її вмістом об'єкт більше ніж звичайної цікавості. Найменш

помітним з цих фокусів було надзвичайно гучне наслідування поштового ріжка і привселюдне демонстрування малинкової шовкової, прив'язаної до ціпка хусточки, якою спеціально з цієї нагоди він вимахував в повітрі з викликом і свідомістю своєї явної вищості.

— Цікаво мені,— сказав містер Піквік, спиняючися серед дуже серйозної розмови з Бенем Елен з приводу численних чеснот містера Вінкла та його сестри,— цікаво мені, чого це всі прохожі так здивовано дивляться на нас?

— Це — наш шикарний виїзд,— не без гордості в тоні відповів Бен Елен.— Такі речі, можу сказати, вони бачать не щодня.

— Можливо,— промовив містер Піквік.— Певно так воно і є. Мабуть, ви маєте рацію.

Містер Піквік, імовірно, і далі гадав би так, якби, випадково виглянувши у вікно, не спостеріг, що погляди прохожих зовсім не виявляють почтивого подиву, і всі вони обмінюються якимись телеграфними знаками з особами назовні карети. Тут йому спало на думку, що ці демонстрації повинні мати якийсь далекий зв'язок із гумористичним настроєм містера Роберта Сойєра.

— Боюся,— сказав тоді містер Піквік,— чи не виробляє наш легковажний друг яких дурниць на своїй лаві.

— О, ні; що ви? — відповів Бен Елен.— Боб, коли він не на підпитку, найспокійніша істота в світі.

Тут у вухах йому залящало тривале наслідування поштового ріжка, а потім радісні вигуки та вереск, що виходили, очевидно, з горлянки і легенів найспокійнішої істоти в світі, або, простіше кажучи, самого містера Боба Сойєра.

Містер Піквік і Бен Елен промовисто презирнулися, і перший з них, скинувши капелюх та висунувшись з

вікна карети майже на всю довжину свого жилета дістав нарешті змогу побачити свого жартівливого друга.

Містер Боб Соїєр сидів — тільки не на лаві, а на даху карети — розкарячивши, скільки було можна, ноги, у збитому набакир капелюсі містера Семюела Веллера і, маючи в одній руці здоровенний сендвіч, а в другій солідну дорожню пляшку, з величезним задоволенням прикладався до обох, підсолоджуючи монотонність цієї роботи випадковим виттям і перемежаючи її жвавими балачками з прохожими. Малиновий прапор був старанно прив'язаний до поруччя лави, а містер Семюел Веллер, декорований капелюхом Боба Соїєра, сидів посередині її, із запалом пережовуючи сендвіч-близнюк і з виразом на обличчі, який свідчив, що він цілком схвалює увесь цей порядок.

— Містер Соїєр, — крикнув містер Піквік у стані величезного збудження. — Містер Соїєр; сер!

— Алло? — озвався цей джентльмен, надзвичайно спокійно перехиляючись до вікна екіпажу.

— Чи не збожеволіли ви, сер? — спитав містер Піквік.

— Ані на крихту, сер, — відповів Боб. — Мені просто весело.

— Весело, сер! — крикнув містер Піквік. — Зніміть, зараз же, прошу вас, цю скандальну малинову хустку. Я настоюю, сер. Сем, зніміть її!

Та, перш ніж Сем втрутився, містер Боб Соїєр зграбно зірвав свій прапор і, поклавши його собі в кишеню, чемно вклонився містерові Піквіку, витер шийку дорожньої пляшки й приклав її до рота, без зайвих слів показуючи цим, що п'є за його щастя та успіхи в усякій справі. Після того Боб дуже старанно впровадив на своє місце корок, доброзичливо

глянув униз на містера Піквіка, відкусив чималий шма-ток сендвіча і усміхнувся.

— Ну,— сказав містер Піквік, раптовий гнів якого не міг устояти проти непохитного Бобового самовладання,— не робіть же нам, прошу, більше таких дурниць.

— Ні, ні,— запевнив Боб, знову помінявшись капе-люхом з містером Веллером.— Я, власне, й не хотів цього, та їзда так ожвавила мене, що я не вдержався.

— Подумайте, який воно має вигляд,— докірливо сказав містер Піквік.— Дбайте ж хоч трохи про пристой-ність.

— О, звичайно,— заспокоїв його Боб.— Так зовсім не годиться. Все вже минулося, хазяїне.

Заспокоєний його запевненнями, містер Піквік втяг голову назад у карету й підняв скло, та не встиг він знову відновити розмову, перервану містером Бобом Соїєром, як побачив за вікном невеличке темне тіло довгастої форми, що стукало в шибку, мов нетерпеливилось, що його не пускають.

— Що це таке?— скрикнув містер Піквік.

— Скидається на дорожню пляшку,— зауважив Бен Елен, з цікавістю розглядаючи цю річ крізь окуляри.— Думаю, вона належить Бобові.

Він не помилився, бо то містер Боб Соїєр, прив'язавши пляшку до цівка, бомбардував нею вікно, виявляючи тим своє бажання, щоб друзі його всередині карети, по-товариському й у добрій злагоді, поділилися з ним її вмістом.

— Що ж його робити?— спитав містер Піквік, позираючи на пляшку.— Цей вчинок ще дурніший за попередній.

— Гадаю, краще було б узяти її сюди,— відповів містер Бен Елен.— Ми вчинимо справедливо, забравши її до себе й випивши.

— Справедливо? — повторив містер Піквік. — То брати?

— Гадаю, це буде найправильніше, — відповів Бен.

І що така порада цілком збігалася з його власною думкою, то містер Піквік обережно спустив вікно й відв'язав пляшку від цівка; після чого цівок піднявся вгору, і чути було, як голосно зареготав містер Боб Соєр.

— Який веселий хлопець! — сказав містер Піквік, дивлячись на свого компаньйона й тримаючи в руці пляшку.

— Веселий, — ствердив той.

— На нього й розсердитися не можна, — зауважив містер Піквік.

— Безперечно, — згодився Бенджемен Елен.

Обмінюючись цими словами, містер Піквік, сам того не помічаючи, відіткнув пляшку.

— Що це? — байдужо спитав Бен Елен.

— Не знаю, — з такою ж байдужістю відповів містер Піквік. — Тхне нібито пуншем.

— А правильно, — мовив Бен.

— Мені так здається, — застеріг містер Піквік, звичайно, боячись сказати неправду. — Ви ж розумієте, я не можу твердити, не покуштувавши.

— То покуштуйте, — порадив Бен. — Ми, принаймні, напевне знатимемо, що воно таке.

— Ви гадаєте? — спитав містер Піквік. — Ну, що ж; коли вас так цікавить, я не заперечую.

Завжди ладний поступитися своїми почуттями ради бажання приятеля, містер Піквік зараз же ковтнув чималий ковток.

— Ну, що ж воно таке? — нетерпляче перебив його Бен Елен.

— Цікава штука, — відповів містер Піквік. — Я ще

не зовсім певний. А, так,— сказав він, ковтнувши вдруге,— це й дійсно пунш.

Містер Бен Елен глянув на містера Піквіка. Містер Піквік глянув на містера Бена Елена. Містер Бен Елен усміхнувся. Містер Піквік — ні.

— То буде йому добра наука,— досить суворо промовив серйозний джентльмен,— то буде йому добра наука, коли ми вип'ємо все до краплі.

— Те ж саме подумав і я,— сказав Бен Елен.

— Правда? — спитав містер Піквік.— Тоді за його здоров'я! — З цими словами цей надзвичайний муж енергійно пригубив пляшку, а тоді передав її Бенові Елену, що не дуже забарно наслідував його. Усмішки стали обопільні; пунш поступово й весело зникав.

— Зрештою,— зрезюмував містер Піквік, проковтнувши останню краплю,— витівки його дуже втішні... і дуже смішні.

— Це ви можете сказати,— додав містер Бен Елен. І на доказ того, що Боб Соїєр один з найдотепніших хлопців у світі, він заходився розважати містера Піквіка, довго й докладно описуючи, як цей джентльмен допився одного разу до маячення, і йому поголили голову. Оповідання про цей цікавий і приємний випадок припинила лише зупинка в Белі, де вони мали міняти коні.

— Чи не пообідаємо ми тут? — спитав Боб, зазираючи у вікно.

— Пообідаємо! — скрикнув містер Піквік.— Та ми ж проїхали лише дев'ятнадцять миль, і нам лишається ще вісімдесят сім з половиною.

— Саме тому і є рація підживитися чимсь, щоб боротись з утомою,— доводив містер Боб Соїєр.

— Але обідати о пів на дванадцяту вдень — абсолютно неможливо,— відповів, глянувши на годинник, містер Піквік.

— Нехай так. Тоді саме вчасно буде поснідати,— промовив Боб.— Алло, ви, сер! Сніданок на три особи, і на чверть години розпряжіть коні. Перекажіть, щоб давали на стіл усе холодне, що в них є, кілька пляшок елю, і почастуйте нас найкращою вашою мадерою.— Віддавши ці розпорядження з надзвичайною самоповагою та бундючністю, містер Боб Соїєр побіг до будинку доглядати, як готують сніданок, і менше ніж через п'ять хвилин повернувся з доповіддю, що все в чудовому стані.

Якість сніданку виправдала похвали Боба й ту шану, яку віддали йому не лише цей джентльмен, а й містер Бен Елен та містер Піквік. За ласкавою участю всіх трьох хутко впоралися з елем у пляшках та з мадерою, а коли коні були запряжені знову, вони сіли на свої місця з пляшкою найкращого сурогату пуншу, який можна було приготувати за такий короткий час. Засурмив поштовий ріжок, і знову замайорів малиновий прапор, цього разу без найменших заперечень з боку містера Піквіка.

В Тьюксбері вони спинилися пообідати. З цієї нагоди відіткнули чимало пляшок з елем, мадерою та портвейном і вчетверте наповнили дорожню пляшку. Під впливом комбінації цих збудних засобів містер Бен Елен та містер Піквік проспали всередині карети миль із тридцять, а Боб та містер Веллер, сидячи на задній лаві, виспівували тим часом дует.

Було вже зовсім поночі, коли містер Піквік прокинувся настільки, що міг визирнути у вікно. Котеджі, порозкидувані з обох боків дороги, кіптява на всьому, непрозоре повітря, купки попелу та жужелі, заграва далеких горнів, важкі клуби густого диму з високих димарів, що оповивав і пригнічував усе навкруги, відблиски ліхтарів, численні вози, навантажені дзвінками

штабами заліза, на шляху,—все це свідчило про те, що вони швидко наближаються до великого фабричного міста — Бірмінгема.

Містер Піквік ніколи не бачив містера Вінкла-старшого, хоч двічі чи тричі писав йому, відповідаючи на запитання про поведінку його сина й характеризуючи якнайкраще цього молодого джентльмена. І тепер він трохи нервувався, бо присутність Боба Соєра та Бена Елена, які були на підпитку, здавалась йому не досить певним засобом привернути до себе симпатії старого.

— А втім,—казав до себе містер Піквік,—треба спробувати все. Я мушу побачитися з ним сьогодні ж, бо так я обіцяв. Якщо вони підуть зі мною, ми по змозі скоротимо візит. Сподіваюся проте, вони настільки тверезі, що не шкодитимуть самим собі.

Поки містер Піквік заспокоював себе цими міркуваннями, карета спинилася коло „Старого Королівського готелю“. Містер Семюел Веллер витяг за комір півсонного Бена Елена й допоміг вийти з екіпажу містерові Піквіку. Найнявши комфортабельний номер, наш герой зараз же покликав коридорного й спитав його, де живе містер Вінкл.

— Поруч з нами, сер, зовсім поруч,—одповів коридорний.—Ярдів за п'ятсот; не більше, сер. Він власник пристані на каналі, сер. Так, п'ятсот ярдів звідси, сер.—Тут коридорний загасив свічку і, щоб дати містерові Піквіку змогу поставити йому ще кілька запитань, удав, що хоче засвітити її знову.

— Може, вам чогось подати, сер? — спитав нарешті коридорний, засвітивши свічку і в розпачі від мовчанки містера Піквіка.— Чаю або кофе, сер? Може, обід, сер?

— Ні; покищо нічого.

— Слухаю, сер. То, може, ви бажаєте замовити вечерю, сер?

— Тільки не зараз.

— Дуже добре, сер.— Відходячи, коридорний затримався коло дверей і, раптом повернувшись назад, солов'ячий голосом промовив:

— Чи не прислати вам покоївку, сер?

— Пришліть, коли хочете,— погодився містер Піквік.

— Коли ви хочете, сер.

— І принесіть содової води,— додав Боб Сойєр.

— Содової води, сер? Слухаю, сер.— Діставши нарешті якесь розпорядження, коридорний позбувся гнітючого тягару і непомітно зник. Коридорні ж ніколи не ходять і не бігають. Вони мають особливу й таємничу властивість зникати з кімнати, якою не обдаровані інші смертні.

Коли содова вода викликала в містера Бена Елена легенькі симптоми життєздатності, він дозволив помити собі обличчя та руки й стерпів, що Сем чистив йому щіткою вбрання. Причепурилися після дороги й містер Піквік з Бобом Сойєром, і незабаром усі троє, взявшись під руки, простували до містера Вінкла, при чому Боб дорогою наситив духом тютюну всю атмосферу.

За чверть милі від готелю, в тихій, поважній на вигляд вулиці стояв старий цегляний будинок. Троє східців вели до дверей, прикрашених мідною дошкою з двома словами, що вирізьблені були великими літерами: „Містер Вінкл“. Східці були дуже білі, цегла — дуже червона, а будинок — надзвичайно чистий. Ось до цього будинку, коли годинник вибив десятю годину, і підійшли містер Піквік, містер Бенджемен Елен і містер Боб Сойєр.

Гарненька служниця відчинила їм двері і перелякано ступила назад, побачивши трьох чужих.

— Чи містер Вінкл дома, моя люба? — спитав містер Піквік.

— Він саме сідає вечеряти, — відповіла дівчина.

— Передайте, прошу, йому мою візитну картку. Скажіть, що я дуже шкодую, турбуючи його такої пізньої пори, але я тільки що приїхав і мушу бачити його сьогодні ж.

Служниця незабаром повернулася, перепросила, що примусила джентльменів чекати на вулиці, і ввела їх у кімнату — напівконтору, напівтуалетну, умебльовану бюрком, рукомийником, дзеркальцем для гоління, машинками для знімання та взування чобіт, високим табуретом, чотирма стільцями і годинником на стіні.

Через кілька хвилин одні з дверей відчинилися, і в кімнату вступив маленький старий джентльмен в сюртуці тютюнового кольору. Його обличчя й голова надзвичайно нагадували містера Вінкла - молодшого. Тільки на відміну від нього старенький був лисий і тримав у одній руці візитну картку містера Піквіка, а в другій — срібний свічник.

— А, містер Піквік! Як поживаєте, сер? — сказав Вінкл - старший, ставлячи свічник на стіл і простягаючи руку. — Дуже радий бачити вас, сер. Дуже радий. Сідайте, прошу, містер Піквік. Цей джентльмен...

— Мій друг, містер Соєр, — одрекомендував містер Піквік. — Приятель вашого сина.

— А! — доволі суворо глянув на нього містер Вінкл. — Сподіваюся, ви здорові, сер?

— Абсолютно здоровий, сер.

— А цей джентльмен, — вів далі містер Піквік, — цей джентльмен, як ви побачите, прочитавши привезеного мною листа, дуже близький родич або, скажімо, сердечний друг вашого сина. Його прізвище — Елен.

— Цей джентльмен?— спитав містер Вінкл, вказуючи карткою на Бена, що заснув, скарлючившись на стільці, і тепер видно було тільки спину та комір фрака.

Містер Піквік збирався був відповісти на це запитання й перелічити всі чесноти та гарні прикмети містера Бенджемена Елена, аж тут завбачливий містер Боб Соїєр, щоб повернути приятелеві свідомість становища, ущипнув його за руку так, що той зойкнув і схопився з свого місця. Раптом збагнувши, що опинився в товаристві сторонньої людини, містер Бен Елен підійшов до містера Вінкла і протягом п'яти хвилин тиснув обидві його руки, напівзрозуміло запевняючи старого джентльмена, що страшенно радий його бачити, і гостинно пропонуючи почастувати його перед обідом. Виконавши ці формальності, містер Елен знову сів і почав здивовано роздивлятись навколо, ніби не даючи собі звіту де він, та й справді перебуваючи в такому стані.

Все це страшенно бентежило містера Піквіка, особливо коли містер Вінкл - старший з неприхованим здивуванням дивився на чудну — як не сказати: незвичайну — поведінку обох його компаньйонів. Щоб зараз же покласти край цьому візитові, він вийняв з кишені листа і, передаючи його містерові Вінклу - старшому, промовив:

— Це від вашого сина, сер. Прочитавши листа, ви пересвідчитесь, що від вас залежить його щастя й доля. Дуже прошу поставитись до повідомлення, написаного в листі, цілком спокійно й безсторонньо і потім обговорити його зі мною з усією серйозністю, на яку воно заслуговує. Якої великої ваги надає вашому присудові син, ви можете бачити з того, що я потурбував вас, не попередивши, такої пізньої пори і,—зиркнув він на двох приятелів,—при таких несприятливих обставинах.

По цій прелюдії містер Піквік передав до рук здивованого містера Вінкла - старшого чотири сторінки чудового тонкого паперу, списані дрібним письмом і повні каяття, а сам, сівши на стілець, почав стежити за його манерами та обличчям, хвилюючись, щоправда, але з виглядом людини, яка не почуває за собою ніякої помилки або провини.

Старий власник пристаней перегорнув листа, глянув на нього спереду, ззаду, з боків, пильно подивився на маленького хлопчика, виображеного на печатці, кинув оком на містера Піквіка і тільки тоді, сівши на високий табурет та підсунувши ближче до себе лампу, зламав печатку, розгорнув лист, підніс його до світла й налагодився читати.

Містер Піквік напружено стежив за тим, як він перебігав очима від рядка до рядка й від сторінки до сторінки, але жодна зміна на обличчі старого не позначила хвилювання, якого він мусив був зазнати, довідавшись про синове одруження.

Містер Вінкл прочитав листа до останнього слова, акуратно, як ділова людина, згорнув його і саме тоді, як містер Піквік чекав на вибух батьківських почувань, умокнув перо в чорнило і спитав спокійно, немов тут ішлося про якусь комерційну справу:

— Яка адреса Натаніела, містер Піквік?

— Тепер — готель „Джордж і Яструб“.

— „Джордж і Яструб“. Де це?

— Джордж - Ярд. Ломбардська вулиця.

— В Сіті?

— Так.

Старий джентльмен методично записав адресу на зворотному боці конверта, сунув конверт у конторку, конторку зачинив ключем, сунув ключ у кишеню і, встаючи з табурета, спитав:

— Здається, ніщо більше не затримує вас, містер Піквік?

— Ніщо більше!— спалахнув від обурення цей добродушний джентльмен.— Нічого більше? І ви не висловите жодної думки щодо найважливішої події в житті нашого юного друга? Ви не доручите мені запевнити його у вашій незмінній прихильності та піклуванні про нього? У вас немає ласкавого слова ні для нього, ні для молодой жінки, що чекають від вас допомоги? Подумайте, дорогий сер, подумайте.

— Я поміркую,— відповів старий джентльмен.— Але тепер не скажу нічого. Я — людина ділова, містер Піквік, і ніколи нічого не роблю похапцем. Те, що я знаю, мені не дуже до вподоби. Тисяча фунтів — не великі гроші, містер Піквік.

— Правильно, сер,— втрутився Бен Елен, виразно пригадавши, як легко було йому розтринькати свою тисячу фунтів.— Ви — людина розважлива. Він меткий хлопець, Боб.

— Дуже радий, що й ви схвалюєте мене, сер,— промовив Вінкл - старший, кинувши зневажливим оком на Бена Елена, що премудро хитав головою.— Річ у тому, містер Піквік, що, даючи своєму синові дозвіл помандрувати рік - другий, я хотів, щоб він набув життєвого досвіду й став самостійнішим, але й на думці не мав одружити його. Він добре це знає і не повинен буде дивуватися, якщо я відмовлюся допомагати йому надалі. Він одержить листа від мене, містер Піквік. Надобраніч, сер. Маргарет, відчиніть двері!

Тим часом Боб Соєр на мигах умовляв містера Бена Елена піднятися захищати праве діло, і Бен, без ніякої підготовки, експромтом виголосив таку коротеньку, але палку промову:

— Сер,— сказав Бен, утупивши в старого джентль-

мена пару дуже безвиразних очей і безладно вимахуючи руками,—сер, ви... повинні соромитись самого себе.

— Як брат леді, ви, звичайно, найкращий суддя в цій справі,—відповів містер Вінкл - старший.— Ну, та годі. Будь ласка, не кажіть більше нічого, містер Піквік. Надобраніч, джентльмени!

З цими словами старий джентльмен узяв свічник і, відчинивши сам двері, дуже чемно показав на вихід.

— Ви пожалієте про це, сер,—застеріг містер Піквік, зціпивши зуби, щоб стримати свій гнів, який, він добре розумів, міг тільки пошкодити його юному приятелеві.

Містер Піквік вийшов на вулицю сердитою ходою. Цілком пригноблений рішучою поведінкою старого джентльмена, тою ж дорогою пішов містер Боб Соїер. Безпосередньо за ним скотився східцями капелюх містера Бена Елена, і зараз же, слідом за капелюхом,—тіло містера Бена Елена. Мовчки і не повечерявши, вся громада вклалась спати, а містер Піквік перед тим, як заснути, подумав, що, знаючи заздалегідь, яка то ділова людина цей містер Вінкл - старший, він, дуже імовірно, ніколи не поїхав би до нього з таким дорученням.

РОЗДІЛ XXXIX

В родині Веллерів заходять серйозні зміни, і червононосий містер Стігінс зазнає невчасної поразки.

Вважаючи за неделікатне представляти молодому подружжю, не підготувавши їх цілком до цього, Боба Соєра та Бена Елена, і шануючи почуття Арабелли, містер Піквік сказав, що вони з Семом вилізуть біля „Джорджа та Яструба“, а молодим людям запропонував пошукати собі тимчасового притулку десь інде. На це вони охоче пристали, і в наслідок згоди містер Бен Елен з містером Бобом Соєром зайшли до відлюдної пивниці в найдальшому з кутків Боро, де в інші дні імена їхні часто з'являлися на дверях бару в перших рядах довгих і складних, писаних крейдою, розрахунків.

— Матінко, та це ж ви, містер Веллер!— скрикнула гарненька покоївка, зустрівши Сема коло дверей.

— І дуже радий, що це я, а не хтось інший,— відповів Сем, відстаючи трохи, щоб пан не чув його.— Та й вродлива ж ви дівчина, Мері!

— Ви завжди верзете дурниці,— запротестувала покоївка.— О, бога ради, не робіть цього, містер Веллер!

— Не робити чого, моя ясочко?— спитав Сем.

— Та оцього ж,— пояснила Мері.— Киньте краще та йдіть собі гегь!— Вичитавши йому так, гарненька

покоївка відіпхнула Сема й оповістила, що він пом'яв їй чепчик і розкуйовдив волосся.— І не дали мені сказати те, що я хотіла,— додала Мері.— Тут вас уже чотири дні дожидає якийсь лист. Він прийшов через півгодини, як ви поїхали. І на конверті написано „спішний“.

— А де він, моє серденько?— зацікавився Сем.

— Я зберегла його для вас, бо інакше він давно б уже загубився. Ось він. Правду сказати, ви цього не заслуговуєте.

З цими словами і висловивши ще кілька побоювань, сумнівів та побажань, щоб лист не загинув, Мері видобула його спід прегарного муслінового комірчика й передала Семові, який за це поцілував її надзвичайно галантно й побожно.

— Ото ще,— сказала Мері, поправляючи комірчик і удаючи, ніби не помітила, як її поцілували,— ви, здається, відразу залюбилися в нього.

Сем відповів їй підморгуванням, тонкий зміст якого не може передати жоден опис, а тоді, сівши на підвіконня поруч із Мері, розірвав конверта й глянув на лист.

— Алло!— раптом скрикнув він.— Що це все значить?

— Сподіваюся, нічого поганого,— сказала Мері й заглянула через його плече.

— Які у вас чудові оченята!— зауважив Сем, підводячи голову.

— Забудьте ви про мої очі й читайте краще, що там написано,— промовила гарненька покоївка й послала йому очима бісика. Сем не встояв і мусив поцілувати її. Відсвіжившись поцілунком, він став серйозний і вголос прочитав:

„Маркіс Гранбі Доркін,
Середа.

Любий Семі!

Дуже шкодую мати приємність бути вістівником поганих новин твоя мачуха мала необачність сидіт довго на вогкій траві під дощ слухаючи пастиря що розливався до самої ночі бо налигався бренді і не міг спинитись доки не протверезився що взяло багато часу доктор каже якби вона випила гарячого бренді зараз же замість вечора не було б нічого колеса їй підмазали б своїчасно і зробили б усе щоб вона могла їхати далі твій батько сподівався що вона працюватиме як і раніше але саме завіртаючи за ріг мій хлопче вона потрапила у вибій пірекинулась і пішла шкереберть так швидко що доктор хотів загальмувати її та не міг і вчора ввечері двадцять перед шостою вона проїхала останню заставу значно швидше як годилося б мабуть через те що в неї було мало багажу доречі твій батько каже що йому було б дуже приємно якби ти міг приїхати та побачитись зо мною Семі бо я тепер зовсім самотній Семі проте він думає що все тут написано правильно і як було і що про стільки єсть поговорити що твій пан не буде заперечувати звичайно не буде Семі бо я його добре знаю так що переказує привітання до якого я приєднуюсь і залишаюсь Семі твій

Тоні Веллер*

— Що за незрозумілий лист!— сказав Сем.— Хто його розбере, що хоче він сказати отими „я“ та „він“? Та це писав не батько, бо тут його самий підпис та й то друкованими літерами.

— Може, хтось писав для нього, а він тільки підписав потім?— висловила думку гарненька покоївка.

— Заждіть хвилинку, — попросив Сем, ще раз перебіг очима по листу і трохи помовчав, міркуючи. — Ви відали. Джентльмен, що писав, оповідає про всі його нещастя від себе, а подеколи втручається з своїми зауваженнями батько, і тоді все плутає. Це якраз його манера. Маєте рацію, Мері, голубонько.

Задовольнивши свою цікавість у цьому питанні, Сем перечитав листа ще раз і, тільки тепер збагнувши цілком його зміст, промовив замислено:

— Отже, померла таки, бідолашна. Мені шкода. Вона була б непогана жінка, якби той їхній пастир не забивав їй баки. Мені шкода.

Містер Веллер сказав це таким серйозним тоном, що гарненька покоївка опустила очі й похнюпилась.

— Ну, та нічого не вдієш, — зітхнув Сем, кладучи листа в кишеню. — Що судилося, того не минеш, як казала стара леді, одружившись з своїм лакеєм. Тепер уже лихові нічим зарадити не можна. Правда ж, Мері?

Мері похитала головою й собі зітхнула.

— Треба просити в пана відпустки, — міркував Сем.

Мері знову зітхнула. Адже лист був такий зворушливий.

— Бувайте! — сказав Сем.

— На все краще! — відповіла гарненька покоївка й відвернула голову.

— Ви навіть не хочете попрощатися, — докірливо сказав Сем.

Дівчина простягла руку, дуже маленьку, хоч це й була рука покоївки, і підвелася з підвіконня.

— Я хутко повернуся, — запевнив Сем.

— Вас ніколи не буває вдома, — з ледве помітним незадоволенням сказала Мері. — Не встигнете ви приїхати, як ідете знову.

Містер Веллер притяг красуню до себе і шептав їй щось, аж доки та не повернула голови й не глянула на нього. Коли вони нарешті розпрощались, дівчині довелося піднятися до себе в кімнату, причепуритись трохи, але, і стоячи на сходах, вона раз - у - раз пере-хилилась через поруччя й обдаровувала Сема усмішками та дружніми кивками.

— Я пробуду там щонайбільше два дні, сер,— запевнив Сем, переказавши своєму панові про нещастя, що спіткало його батька.

— Сидіть скільки буде треба, Сем,— відповів містер Піквік. — Я дозволяю вам жити в батька невідзначений час.

Сем уклонився.

— І скажіть йому, Сем, що я з великою радістю допоможу йому чим можу,— додав містер Піквік.

— Спасибі, сер,— подякував Сем,— перекажу неодмінно.

І, обмінявшись ще кількома фразами, які свідчили про взаємну приязнь і порозуміння, пан і слуга розлучилися. О сьомій рівно Семюел Веллер зліз з імперіала диліжанса, що, проїжджаючи через Доркін, спинявся на сто кроків від корчми „Маркіз Гранбі“. Був холодний, похмурий вечір. Маленька вуличка виглядала пустинно й непривітно. Жалюзі були спущені, і майже всі віконниці зачинені. Жодного з гульвіс, що звичайно купчилися коло дверей, не видно було. Не знайшовши нікого, хто міг би відповісти на його запитання, Сем увійшов у двері і зараз же побачив свого родителя.

Удівець сидів коло круглого столика в невеличкій кімнаті ззаду ресторану і, замислено дивлячись у камін, смоктав люльку. Похорон, очевидно, відбувся тільки сьогодні, бо з капелюха на голові старого звисала траурна стрічка ярдів з півтора завдовжки. Містер Вел-

лер був у надзвичайно глибокодумному й споглядальному настрої. Хоч Сем кілька разів окликнув його, він сидів так само нерухомо і так само замислено курив, втупивши в огонь очі. Опритомнів він тільки тоді, коли син, підійшовши, поклав йому на плече руку.

— А, Семі! — сказав містер Веллер. — Дуже радий тебе бачити.

— Я окликав тебе принаймні півдесятка разів, — промовив Сем, вішаючи на дерев'яний гвіздок свій капелюх, — та ти не чув нічого.

— Нічого, Семі, — ствердив містер Веллер, знову дивлячись у камін, — я мріяв, Семі.

— Мріяв? — здивувався син. — Про що ж ти мріяв?

— Я мріяв про неї, Семі, — і містер Веллер хитнув головою в напрямі до доркінського кладовища, даючи цим німим поясненням зрозуміти, що мрії його снувались круг покійної місис Веллер.

— Я думав, Семі, — сказав містер Веллер, дивлячись на сина поверх люльки дуже серйозно, немов хотів попередити, що слова його мусять здатися дивними й неймовірними, а вимовив він їх, проте, цілком спокійно і добре обміркувавши, — я думав, Семі, що мені зрештою шкода, що вона померла.

— Ну, що ж; адже так воно й мусить бути, — зауважив Сем.

Містер Веллер, погоджуючися, кивнув головою і, знову втупивши очі в огонь, занурився в хмару диму і в свої мрії.

— Вона робила цілком справедливі зауваження, Семі, — по довгій мовчанці сказав містер Веллер, розганяючи тютюновий дим рукою.

— Які зауваження? — спитав син.

— Зауваження, що їх вона робила, коли лежала недужа.

— А що то були за зауваження? — спитав Сем.

— Ось які. „Веллер“, казала в на. „я думаю, що поводитися з тобою не зовсім так, як слід було б поводитись. В тебе добряча душа, і я повинна була дати тобі більше вигід у хатньому житті. Я починаю думати“, казала вона, „що заміжня жінка, яка хоче догоджати богові, повинна найперше виконувати сумлінно свої хатні обов'язки — дбати про те, щоб родина була весела й вдоволена. А якщо їй і заманеться піти до церкви, то це можна робити тільки на дозвіллі й так, щоб релігійність не обернулася на лінощі та на розпусту. Я винна в цьому“, казала вона, „бо гаяла час і витрачала кошти на людей, куди грішніших за мене. Але, коли я помру, Веллер, ти згадуй мене т. ку, якою я була з природи до того часу, як зійшлася з цими людьми“. „Сюзанно“, кажу і мушу признатись, Семі, вона зовсім приголомшила мене, — „Сюзанно, ти була мені доброю дружиною. Не будемо краще про це й згадувати. Одужуй мерщій, моя люба, і побачиш ще, як я відлупцюю того Стігінса, що дурив вам усім голови своїми балачками“. Вона усміхнулася, Семі, — закінчив старий джентльмен, затягуючись, щоб здавити зітхання, — вона усміхнулася і все ж таки померла.

— Що ж поробиш, старий? — через кілька хвилин сказав Сем, намагаючись хоч трохи розважити батька, який увесь той час повільно хитав з боку на бік головою й урочисто палив, — усі там будемо, рано чи пізно.

— Та я й сам не знаю, Семі, — не заперечував містер Веллер - старший.

— Це така вже наша доля, — філософствував Сем.

— Маєш рацію, — хитнув головою батько. — І що робили б трунарі, якби було інакше, Семі?

Загубившись в безмежних просторах думок, викли-

каних останнім зауваженням, містер Веллер-старший відклав набік свою люльку й став ворушити жар у каміні. Впала довга мовчанка.

— Хтось стукає в двері, — промовив Сем.

— Нехай собі стукає, — гордо відповів його батько.

Не чувши запрошення, незнайомий відвідувач наважився прочинити в кімнату двері й просунув туди голову. То було обличчя й чорні патли містера Стігінса — червононосого пастиря, якого ми зустрічали у тридцять четвертому розділі цього правдивого оповідання.

Отвір у дверях потроху ширшав, і, коли в нього могла пролізти худорлява постать містера Стігінса, преподобний пастир прослизнув у кімнату й старанно зачинив за собою двері. Повернувшись до Сема, червононосий підняв угору руки та підвів очі на знак невимовного співчуття лихові, що спіткало родину. Далі він підсунув до каміна крісло з високою спинкою і, сівши на самий кінчик його, витяг з кишені коричневу хусточку й приклав її до очей.

Поки все це відбувалося, старший містер Веллер сидів, відхилившись на спинку стільця, широко розплющивши очі й спираючись долонями на коліна, і вся постать його виявляла надзвичайне й безмежне здивування. Сем мовчки сидів напроти, з гострою цікавістю чекаючи, чим скінчиться ця сцена.

Кілька хвилин містер Стігінс тримав хустку коло свого обличчя і жалібно, але чемно, зітхав. Нарешті, дужим зусиллям подолавши хвилювання, він поклав її в кишеню, потім застібнувся на всі гудзики, взяв кочергу, перемішав у каміні, потер собі руки й глянув на Сема.

— О, юний мій друже, — сказав містер Стігінс, — яке жахне нещастя!

Сем досить непевно хитнув головою.

— А для цього грішника й поготів, — додав містер Стігінс. — На саму згадку про це серце праведника обкипає кров'ю.

Містерові Веллеру почулось, ніби його син зауважив щось про ніс праведника, який теж може обкипіти.

— Чи не знаєте ви, молодий чоловіче, — спитав Стігінс, що не чув цього зауваження, — може, вона заповідала щось Емануелеві?

— Кому? — не зрозумів Сем.

— Церкві, — пояснив містер Стігінс, — нашій церкві, нашій пастві.

— Вона не відписала нічого ні пастві, ні пастиреві, ні овечкам, ні собакам, — категоричним тоном відповів Сем.

Містер Стігінс лукаво зиркнув на Сема, перевів очі на старого джентльмена, що сидів із заплющеними очима і, здавалося, куняв, а тоді присунув свій стілець ближче і стиха запитав:

— І нічого для мене, містер Семюел?

Сем заперечно похитав головою.

— Я думаю, вона мусила щось залишити, — настоював містер Стігінс, помітно збліднувши. — Пригадайте, містер Семюел; невже ж вона не відписала мені нічого?

— Нічогісінько, що варто було б бодай ручки вашого старого зонтика.

— Але, може, — спитав, поміркувавши трохи, містер Стігінс, — може, вона заповіла, щоб старий грішник узяв мене на своє піклування?

— Щось таке нібито вона і дійсно заповіла, — ствердив Сем. — Батько оце перед самим вашим приходом почав був розповідати мені про вас.

— Невже... — зрадів, аж засяяв, Стігінс. — Він таки,

значить, змінився. Ми чудово житимемо вдвох, га, містер Семюел? Я доглядатиму його, як ви поїдете; та ще як доглядатиму; ось побачите.

Зітхнувши довгим зітханням, містер Стігінс мовчки чекав відповіді. Сем нахилив голову. В цю хвилину з того кутка, де сидів старий, долинув якийсь незвичайний звук чи рик, чи зітхання, чи хропіння, а скоріше,— все це разом.

Містер Стігінс, вважаючи ці звуки за стогін каяття, осмілів, потер руки, заплакав, усміхнувся, знову заплакав, а тоді підійшов до мисника, взяв з нього склянку й поклав у неї чотири грудочки цукру. Після того він озирнувся, важко зітхнув і попрямував до буфету, звідки незабаром повернувся із склянкою, до половини наливою ромом. Доливши туди по вінця теплої води з чайника, червононосий розмішав грог, покуштував його, сів у крісло, висьорбнув чималу частку питва й перевів дух.

Під час усіх цих процедур старший містер Веллер дивними та незграбними зусиллями намагався удати, ніби спить, а коли містер Стігінс спинився передихнути, він кинувся на нього, вихопив з його рук склянку, вихлюпнув рештки рому з водою йому в обличчя, а склянку жбурнув у камін. Потім, цупко схопивши превелебного джентльмена за комір, він почав люто бити його ззаду ногами, супроводячи кожен дотик ніска свого чобота до особи містера Стігінса прокльонами його рукам, ногам, очам і всьому тілу.

— Семі, — попросив містер Веллер, — насунь мені глибше капелюх.

Сем, як годиться слухняному синові, глибше насунув на батькову голову капелюх з довгою стрічкою, і старий джентльмен, стусаючи свого ворога з ще більшою жвавистю, прокотився разом із містером Стігінсом через буфет, через коридор і через парадні

двері на вулицю — всю дорогу штурхаючи його і скоріше збільшуючи, ніж зменшуючи силу кожен раз, коли підводився вгору нісок чобота.

Гарно й весело було дивитися, як червононосий звивався в руках містера Веллера, і як уся його постать здригалася при кожному ударі ногою, що швидко йшли один за одним. Та ще втішніше було видовище, коли містер Веллер, після потужної боротьби, занурив голову містера Стігінса в повне води корито для напування коней і тримав там, доки той мало не задушився.

— О! — крикнув містер Веллер, виснажуючи свою енергію надзвичайно складним штурханом і дозволяючи містерові Стігінсу витягти нарешті голову з корита. — Присилайте до мене всіх ваших ледарів-пастирів, і я їх спершу зітру на порошок, а потім утоплю в кориті. Поможі мені здертися на сходи, Семі, та дай скляночку бренді. Я зовсім захекався, синку.

РОЗДІЛ XL

Останній вихід на сцену містера Джінгла та Джоба Тротера. Дуже діловий ранок в Грейс-Інському сквері, що закінчився стуком у двері містера Перкера.

Коли, після делікатних підготувань та багатьох запевнень, що занепадати духом немає ніяких підстав, Арабелла довідалась нарешті від містера Піквіка про незадовільні наслідки його візиту до Бірмінгема, вона обмилась сльозами і, голосно схлипуючи, у зворушливих виразах почала бідкатись, що стала причиною незгоди між батьком і сином.

— Люба моя дівчино, — ніжно сказав містер Піквік, — це ж не ваша провина. Ніхто не міг передбачати, що старий джентльмен з таким упередженням поставиться до одруження свого сина. Я певний, — додав містер Піквік, глянувши на її гарненьке обличчя, — що він навіть не уявляє, якої приємності позбавляє самого себе.

— О, любий містер Піквік, — зітхнула Арабелла, — що ж ми робитимемо, як він і далі буде на нас сердитись?

— Пождіть трохи — і все буде гаразд, — весело відповів містер Піквік.

— Але як же житиме Натаніел, коли батько відмовиться допомагати йому? — сумувала Арабелла.

— Тоді, серце, — і я провіщаю це — у нього зна-

йдеться інший друг, що охоче підтримає його перші кроки.

Хоч як старанно прихований був зміст цієї фрази, та Арабелла відчула його, обхопила містера Піквіка за шию, вдячно поцілувала й заплакала ще ревніше.

— Ну, годі вже, годі! — взяв її руки в свої містер Піквік. — Почекаємо ще кілька днів та подивимось, чи не напише він вашому чоловікові. В противному разі я виміркую півдесятка планів, що кожен з них зараз же зробить вас щасливою. Та годі бо, моя дорога!

Кажучи це, містер Піквік ніжно стиснув Арабеллину ручку й порадив їй втерти очі та не завдавати зайвого суму своєму чоловікові. Послухавши його, Арабелла, яка була найлагіднішим створінням у світі, сховала хусточку в ридикюль і, коли містер Вінкл повернувся, привітала чоловіка променистою усмішкою, що колись полонила його серце.

„А втім, становище молодих людей досить прикре, — подумав містер Піквік, одягаючись наступного ранку. — Треба піти до Перкера і порадитися з ним“.

Мавши й давніше на думці відвідати Грейс-Інський сквер і палко бажаючи зараз же скінчити свої грошові розрахунки з добродушним маленьким аторнеєм, містер Піквік нашвидку поснідав і так хутко здійснив свої наміри, що не було й десятої, коли він під'їхав до Грейс-Іна.

— А, містер Піквік! — привітав його Лаутен. — Перкер зробив уже дещо у вашій справі.

— В якій справі? Це ви про місис Бардл?

— Ні, в справі невиплатного винуватця, що за нього ми з вашого наказу й вашим коштом сплатили по десять шилінгів за фунт. Той, що його мали звільнити з Флітської тюрми; знаєте? Він ще збирався їхати до Демерарі.

— А, містер Джінгл. Знаю, знаю, ну й що?

— Все влаштовано,— відповів Лаутен, гострячи собі перо.— Ліверпульський агент каже, що багато чим був зобов'язаний вам ще тоді, як ви мали роботу, і з вашої рекомендації охоче бере його до себе.

— Добре,— зрадів містер Піквік.— Я просто щасливий чути про це.

— Ну, а той, другий, нібито плохенький,— зауважив містер Лаутен.

— Який другий?

— Та той — приятель чи слуга, чи кат-зна хто. Ви ж його знаєте: Тротер.

— А! — зрозумів містер Піквік і усміхнувся.— Щодо нього, то я завжди був іншої думки.

— Так само думав і я, доки не придивився до нього ближче. Це свідчить про те, як часто ми помиляємось. Чи повірите? — він теж хоче до Демерарі.

— Та невже? — здивувався містер Піквік.— Не зважаючи на пропозиції, що йому зробили у вас?

— Перкер пропонував йому вісімнадцять шилінгів на тиждень і обіцяв збільшити платню, коли він працюватиме як слід. Та куди там! Він каже, що мусить бути з своїм товаришем. Отже, вони попросили Перкера написати ліверпульському агентові й про Джоба, і той погодився влаштувати його разом з Джінглем.

— Дурний хлопець,— сказав містер Піквік, і очі його заблищали.— Дурний хлопець!

— О, більше, ніж дурний: просто йолоп,— зневажливо промовив Лаутен.— Він базікає, що це його єдиний друг, і що вони страх як звикли один до одного, і плете всіляку подібну дурницю. Дружба, певними сторонами, дуже гарна річ. Приміром, у „Прикорні“ всі ми — друзі та приятелі за грогом, що за нього кожен платить сам. Але на біса робити собі

прикrostі задля іншого? У чоловіка мають бути лише дві прихильності: номер перший — до першої особи однини; і другий — до дам. Ось як я думаю. Ха-ха-ха! — Слова свої містер Лаутен закінчив сміхом — напіввеселим, напівглузливим, але передчасно увірвав його, почувши на сходах ходу Перкера. При наближенні його він із дивною спритністю зскочив на свій високий табурет і почав завзято писати.

Зустріч містера Піквіка з його досвідченим радником була надзвичайно тепла й сердечна. Не встиг ще клієнт уместитися зручніше в кріслі аторнея, як у двері кабінету постукали, і чийсь голос спитав, чи можна поговорити з містером Перкером.

— А, та це ж один з наших волоцюг-приятелів, — сказав містер Перкер. — Сам Джінгл, дорогий мій сер. Хочете побачити його?

— Як вам здається? — завагався наш герой.

— Я думаю, це було б краще. Заходьте сюди, сер; заходьте, хто там є.

Підкоряючись такому не дуже чемному запрошенню, містер Джінгл із Джобом увійшли до кабінету, але, побачивши містера Піквіка, замішались і спинилися.

— Ну, — сказав Перкер, — знаєте ви цього джентльмена?

— Маю всі підстави бути знайомим, — відповів містер Джінгл. — Містер Піквік ... глибоко зобов'язаний ... врятував життя ... зробив людину з мене ... ніколи не шкодуватиме, сер.

— Мені дуже приємно чути це, — сказав містер Піквік. — У вас тепер значно кращий вигляд.

— Дякуючи вам, сер ... величезні зміни ... тюрма його величності ... нездорова місцевість ... дуже, — задріботів Джінгл, похитуючи головою. Він був охайно й пристойно одягнений, так само як і Джоб, що

стояв поруч нього і пильно дивився на містера Піквіка.

— Коли вони їдуть до Ліверпуля? — спитав містер Піквік у Перкера.

— Сьогодні ввечері, сер; о сьомій годині, — ступив Джоб крок наперед. — Їдемо дилижансом, що вирушає з Сіті, сер.

— Білети вже взяли?

— Квитки у нас, сер, — одповів Джоб.

— Отже, ви твердо вирішили їхати?

— Остаточно, сер.

— Речі, потрібні для Джінгла, я купив йому, утримавши частину його платні за перший квартал, — звернувся до містера Піквіка Перкер. — Протягом року він спроможеться сплатити все. Я проти того, щоб ви допомагали йому, дорогий сер. Тепер все залежатиме тільки від нього самого — від його ретельності й доброї поведінки.

— Безперечно, — згодився дуже рішуче Джінгл, — розумна голова... людина практична... цілком правильно... абсолютно.

— Задовольнити його кредиторів, викупити в лихваря його вбрання, заплатити за нього у тюрмі і квиток до Ліверпуля, — вів далі містер Перкер, не звертаючи на Джінгла ніякої уваги, — коштувало вже вам понад п'ятдесят фунтів, дорогий мій сер.

— Гроші не загинуть, — поквапився Джінгл. — Плачу все... по-діловому... готівкою... до останнього фарсинга... хіба жовта пропасниця... нічого не поробиш... якщо ні... — тут містер Джінгл зробив паузу, енергійно стукнув кулаком по своєму капелюху, підніс до очей руку й сів.

— Він хоче сказати, — пояснив Джоб, — що, коли не помре від пропасниці, він сплатить увесь свій борг. І якщо він житиме, він зробить це, містер Піквік.

Я сам догляну за ним. Я знаю, що він сплатить, сер,—упевнено промовив Джоб.—Ладен запрягтися, що сплатить.

— Ну, добре,—засміявся маленький чоловічок.— Передайте цього листа ліверпульському агентові і дозвольте мені порадити вам, джентльмени, шануватися там, в Індії. Якщо ви не використаєте цієї можливості, вас обох треба буде повісити. І вас повісять таки, маю надію. А тепер залиште нас удвох з містером Піквіком, бо нам треба порадитись у багатьох дуже важливих справах.—По цих словах містер Перкер глянув на двері, даючи зрозуміти, що хотів би якомога скоротити момент прощання.

Містер Джінгл не затримався довго. Кількома словами він подякував маленькому аторнеєві за його люб'язну допомогу і, повернувшись до свого добродійника, кілька секунд стояв мовчки, не знаючи, що сказати. Джоб Тротер вивів його з клопоту: віддавши низенький поклін містерові Піквіку, він обережно взяв приятеля під руку і разом із ним вийшов з кабінету.

— Достойна пара!—сказав Перкер, коли двері за ними зачинилися.

— Сподіваюсь, вони справді будуть достойними людьми,—відізвався містер Піквік.—Як ви думаєте, є шанси на їх виправлення?

Перкер скептично знизав плечима, але, побачивши стривожене лице містера Піквіка, сказав:

— Звичайно, шанси є. Зараз вони безперечно каються, але у них свіжі ще спогади про недавно пережиті страждання. Що буде далі, коли вони зблякнуть,—цього ні я, ні ви не скажемо. А втім, шановний сер,—додав Перкер, поклавши руку на плече містерові Піквіку,—ваш вчинок гідний пошани, хоч би які були його результати.

Висловивши такі думки з хвилюванням і серйозністю, звичайно не властивими юристам, Перкер присунув свій стілець до конторки і вислухав оповідь містера Піквіка про нездатливість старого містера Вінкла.

— Дайте йому тиждень часу,—сказав Перкер, з пророчим виглядом хитаючи головою.

— Ви думаєте, він змінить своє рішення?

— Думаю, що змінить,—відповів Перкер.—Коли ж цього не станеться, ми повинні вплинути на нього з допомогою молодого леді. З цього б і почав інший на вашому місці.

Тут з суміжної кімнати почулися голоси, і Лаутен постукав у двері кабінету.

— Можна!—крикнув маленький чоловічок.

Клерк увійшов і з таємничим виглядом зачинив за собою двері.

— В чім річ?—спитав Перкер.

— Вас хочуть бачити, сер.

— Кого?

Лаутен глянув на містера Піквіка й кашлянув.

— Хто хоче бачити мене? Чи вам позакладало, Лаутен?

— Та ні, сер,—відповів клерк.—Це Додсон і Фог із ним.

— Чорт бери!—крикнув маленький чоловічок, подивившись на годинника,—я ж сам просив їх бути тут пів на дванадцятку, щоб улаштувати вашу справу, Піквік. Вони повинні принести мені точний рахунок усіх витрат. Дуже неприємно, дорогий сер. Що ж його нам робити? Може, ви перебудете хвилиночку в суміжній кімнаті?

Суміжна кімната була те саме приміщення, де чекали пани Додсон і Фог, і містер Піквік волів зали-

шитися в кабінеті, надто тому, що не йому було соромно дивитись на славетних аторнеїв, а вони мусили червоніти, бачивши його.

— Гаразд, любий сер, — одповів Перкер. — Мушу лише попередити вас про одне. Ні Додсон, ні Фог не можуть почервоніти або зніяковіти, побачивши чи то вас, чи кого іншого. І якщо ви сподівались цього, то ви найбільш наївна людина, яку мені доводилось зустрічати. Пустіть їх, містер Лаутен.

Містер Лаутен, усміхнувшись, зник, і через хвилинку повернувся, ведучи за собою порядком старшинства спершу Додсона, а потім Фога.

— Ви, певне, знаєте містера Піквіка? — сказав Перкер, пером показуючи в тому напрямку, де сидів цей джентльмен.

— Як поживаєте, містер Піквік? — чемно спитав Додсон.

— Боже мій! містер Піквік! — скрикнув Фог. — Як ся маєте, сер? Сподіваюсь, здорові? Бачте, я відразу впізнав вас. — І він, сміючись, присунув до себе крісло.

Містер Піквік, відповідаючи на ці привітання, ледве нахилив голову й відійшов до вікна, коли побачив, що Фог витягає з кишені пачку документів.

— Містерові Піквіку нема чого відходити, — зауважив Фог, розв'язуючи червону тасьму на документах і усміхаючись ще приязніше, — він же цілком у курсі справи. Між нами не повинно існувати ніяких секретів. Хе - хе - хе!

— Я думаю. Ха - ха - ха! — підтримав його Додсон. — І партнери зайшлися веселим реготом, як то часто буває з людьми, що чекають одержати гроші.

— Ось ми зараз витрусимо кишеню містера Піквіка, — сказав Фог з властивим йому гумором і розгорнув документи. — Загальна сума витрат визнача-

ється цифрою в сто тридцять три фунти шість шилінгів чотири пенси, містер Перкер.

Поки Фог і Перкер перегортали папери та перевіряли розрахунки, Додсон у дуже приязному тоні провадив розмову з містером Піквіком.

— Коли я мав приємність бачити вас востаннє, ви виглядали бадьоріше, містер Піквік,— зауважив він.

— Цілком можливо, сер,— погодився містер Піквік, пронизуючи спритних юристів обуреними поглядами, що не справляли на них ані найменшого враження.— Думаю, ви не помиляєтесь, сер. Останній час я мав багато неприємностей з різними шахраями, сер.

Тут Перкера напав дуже міцний кашель, і він спитав, чи не цікавиться містер Піквік ранішніми газетами. Та газети містера Піквіка не цікавили.

— І то правда,— промовив Додсон.— Адже у Флітській тюрмі вам довелося спіткатися з доволі незвичайним людом. До речі, чи були ви задоволені своєю квартирою, містер Піквік?

— Я мав лише одну кімнату на другому поверсі,— відповів покривджений джентльмен.

— Ну, що ж? На мою думку, то найкраща частина в усьому будинку.

— Найкраща,— буркнув містер Піквік.

Джентльмена палкої й нестриманої вдачі така байдужість і в таких обставинах мусила страшенно дратувати. Містер Піквік стримував себе велетенськими зусиллями. Але коли Перкер підписав чек, а Фог поклав його в кишеню, і переможна усмішка, загравши на його веселому обличчі, відбилась на суворому лиці Додсона, наш герой відчув, як уся кров його скипіла з обурення.

— Тепер я до ваших послуг, містер Додсон,— сказав Фог, ховаючи свою записну книжку й натягаючи рукавички.

— Добре, — підвівся містер Додсон, — готовий і я.

— Дуже радий, — промовив роздобрений чеком Фог, — дуже радий, що мав нагоду познайомитися з містером Піквіком. Сподіваюсь, ви тепер ставитесь до нас краще, ніж було тоді, як ми бачилися з вами вперше.

— Сподіваюсь і я, — додав Додсон тоном скривдженої доброчесності. — Містер Піквік знає тепер нас більше. І якої б думки не були ви, сер, про людей нашого фаху, можу запевнити, що я не ремствую на вас за почуття, які ви визнали за можливе виявити тоді в нашій конторі.

— Я теж прощаю вас, сер, — лагідно сказав Фог.

— Наша поведінка, сер, — продовжував Додсон, — промовляє сама за себе і якнайкраще виправдує нас. Ми практикуємо вже багато років, містер Піквік, і були вшановані довір'ям найбільш поважних клієнтів. Бувайте здорові, сер.

— Бувайте здорові, містер Піквік. — З цими словами Фог сунув під пахву свій зонтик, зняв рукавичку і на знак замирення простягнув обуреному джентльменові руку. Містер Піквік на відповідь сунув обидві руки під фалди фрака й повними зневаги очима глянув на Фога.

— Лаутен! — крикнув у цю хвилину Перкер. — Відчиніть двері, Лаутен!

— Заждіть трохи, — звелів містер Піквік. — Тепер я говоритиму.

— Киньте краще, дорогий сер, не треба. Нехай вже лишається так, як воно є, — благав маленький аторней. — Дуже прошу вас, містер Піквік.

— Ні, я не дозволю знущатися з себе, — відповів містер Піквік. — Ви зробили кілька зауважень, містер Додсон.

Додсон повернувся, нахилив голову й усміхнувся.

— Ці зауваження стосувались до мене, — ледве переводив дух містер Піквік, — ваш компаньйон простяг мені руку, і ви обоє говорили зі мною якимось поблажливим тоном. Це таке нахабство, якого навіть від вас я не міг сподіватися.

— Що таке, сер? — скрикнув Додсон.

— Як ви кажете, сер? — зарепетував Фог.

— Чи знаєте ви, що я став жертвою вашої змови? — вів далі містер Піквік. — Чи знаєте ви, що я та людина, яку ви посадили в тюрму й обікрали? Чи відомо вам, що ви виступили, як аторнеї, на боці позивачки в справі „Бардл проти Піквіка?“

— Так, сер, ми знаємо це, — ствердив Додсон.

— Звичайно, все це нам добре відомо, сер, — втрутився Фог, плескаючи, може випадково, себе по кишені.

— І я бачу, що ви пригадуєте все це з великою приємністю, — сказав містер Піквік, даремно намагаючись уперше за життя прибрати сардонічного вигляду. — Я давно вже хотів сказати вам, що я про вас думаю, і мовчав лише з поваги до мого друга Перкера. Ваш неприпустимий тон і ваша безсоромність увірвали мені терпець. Я кажу: „ваша безсоромність“, сер, — повторив містер Піквік, повернувшись до Фога так навално, що той поквапився відступити до дверей.

— Обережно, сер, — сказав Додсон, який, хоч був найкремезніший споміж товариства, розважливо тримався ззаду Фога і, ввесь пополотнівши, розмовляв через його голову. — Нехай він ображає вас, містер Фог. Не відповідайте йому нічого.

— Ні, ні. Я не відповідатиму, — запевнив Фог, по trochu відступаючи і таким чином відтісняючи свого партнера до конторки.

— Ви, — не вгамовувався містер Піквік, — ви — злодії, крючки й суціги.

— Та добре вже, — перебив його містер Перкер. — І це все?

— Все. Я вважаю їх за злодіїв, крючків і суціг.

— Ну, значить, кінець, — примирчим тоном мовив Перкер. — Джентльмени, він сказав уже все, що хотів. Відчинили двері, Лаутен?

Лаутен, стиха хихотячи, відповів позитивно.

— Отже, на все краще, джентльмени... прошу... на все краще... до побачення... Лаутен, двері! — крикнув маленький чоловічок, не без задоволення випихаючи Додсона й Фога з кабінету. — Сюди, джентльмени, сюди... будь ласка, киньте вже ваші розмови... боже мій!.. містер Лаутен... ось двері, сер... ну, чого ж ви ще чекаєте?

— Якщо в Англії є правосуддя, — промовив Додсон, дивлячись на містера Піквіка й накладаючи капелюх на голову, — якщо в Англії є правосуддя, ви ще про нього почуєте.

— Ви — пара...

— Майте на увазі, сер, — застеріг Фог, — це вам дорого стане.

— ... пара злодіїв і суціг, — зневажаючи це попередження, продовжував містер Піквік.

— Злодії! — повторив він, перехилившись через поруччя сходів, якими спускалися вниз аторнеї.

— Злодії! — гримів містер Піквік, виприснувши з рук Перкера й Лаутена і висунувшись з вікна.

Коли містер Піквік втяг свою голову в кімнату, обличчя його, як і завжди, було лагідне й спокійне. Усміхаючись, він знову увійшов до кабінету, повідомив, що скинув великий тягар з свого сумління, і сказав, що відчуває себе щасливим.

Перкер не говорив ні слова, доки не спорожнив свою табакерку й послав Лаутена наповнити її знову. Тоді його напав сміх, що тривав п'ять хвилин, а потім він сказав, що, власне, мусив би дуже розсердитись, але нині не може думати про серйозні речі, і розсердиться, як тільки дістане змогу.

— А тепер, — заявив містер Піквік, — дозвольте мені розрахуватися з вами.

— Таким же способом, як ото зараз? — спитав, знову заходячись сміхом, Перкер.

— Ні; як слід, — відповів містер Піквік, виймаючи свою записну книжку й сердечно стискаючи руку маленькому чоловічкові. — Але я маю на увазі самі грошові розрахунки. Ви зробили мені силу люб'язностей, за які я ніколи не сплачу вам та й не хочу, бо волю залишатися вашим винуватцем і надалі.

Після такого вступу приятелі, з багатьма знаками приязні та пошани, заглибилися в дуже складні розрахунки та розписки, які пройшли колись через Перкера й були сплачені тепер містером Піквіком.

Вони саме дійшли до кінця, коли у двері загримотіли. То був не звичайний подвійний стук, а безперервна низка грімких ударів. Здавалось, що кільце стукає самотужки або коло дверей стоїть божевільний.

— Господи, що це таке? — аж підскочив у своєму кріслі Перкер.

— Я думаю, хтось стукає в двері, — сказав містер Піквік, немов у цьому міг ще бути сумнів.

Кільце відповіло на це енергійніше, ніж спроможні були б відповісти слова, бо стук безупинно тривав з дивовижною силою, знімаючи страшенний шум.

— Боже мій! — сказав Перкер, дзвонячи. — Ми переполохаємо увесь квартал. Хіба ж ви не чуєте стукоту, містер Лаутен?

— Зараз відчиню, сер, — одповів клерк.

Той, що стукав, немов почувши відповідь і бажаючи показати, що більше чекати не може, зняв справжню бурю.

— Це просто жах якийсь, — промовив містер Піквік, затуляючи пальцями вуха.

— Поспішіть же, містер Лаутен, — наказав Перкер, — інакше він потрощить нам двері.

Містер Лаутен, що мив у темній комірчині руки, поквапився відчинити і побачив явище, про яке розповідатиметься в наступному розділі.

РОЗДІЛ ХІ,

де містяться деякі подробиці щодо стуку в двері та про інше, в тому числі про цікаві відкриття, зв'язані з іменами містера Снодграса й одної юної леді і аж ніяк не сторонні для нашої історії.

Те, що з'явилося перед очі здивованого клерка, був хлопець — напрочуд гладкий хлопець, одягнений, як козачок. Він стояв на маті з заплющеними очима, немов спав. Клерк ніколи й ніде не бачив такого гладкого хлопця, і це, в поєднанні з надзвичайним спокоем усієї його постаті, чого ніяк не можна було сподіватися від причинця такого грюкоту, здивувало Лаутена найбільше.

— У чім справа? — спитав клерк.

Надзвичайний хлопець не відповів ні слова; тільки хитнув головою, і клеркові здалося навіть, ніби він злегка хропе.

— Звідки ти? — питався клерк.

Хлопець не поворухнувся. Він важко дихав, але усіма іншими сторонами був цілком нерухомий.

Клерк тричі повторив запитання і, не діставши ніякої відповіді, збирався вже зачиняти двері, коли хлопець раптом розплющив очі, кілька разів моргнув, один раз чхнув і підняв руку, неначе лагодився поновити стукання. Побачивши, що двері відчинені, він здивовано озирнувся і нарешті втупив погляд в обличчя містера Лаутена.

— Якого біса ти так стукаєш? — роздратовано скрикнув клерк.

— Як так? — сонним голосом повільно спитав хлопець.

— Та так, як сорок візників разом, — пояснив клерк.

— Тому, що пан наказав мені стукати, доки не відкриють, бо інакше я можу заснути, — відповів хлопець.

— Ну, гаразд, — промовив клерк, — в якій справі тебе прислано?

— Сказати, що він чекає внизу коло сходів.

— Хто він?

— Та пан же. Він хоче знати, чи дома ви.

Виглянувши у вікно й побачивши коло дверей кеб, а в ньому симпатичного літнього джентльмена, містер Лаутен жестами попросив його зайти до контори, після чого старий джентльмен зараз же вистрибнув з екіпажу.

— Це і є твій пан, там у кебі?

Хлопець ствердно нахилив голову.

Дальші запитання були перервані з'явленням старого Вордла, якого Лаутен зараз же провів до кабінету.

— Піквік! — крикнув старий джентльмен. — Вашу руку, друже! А я до позавчорашнього дня і не знав, що ви страждаєте у тюрмі. Як ви дозволили йому це, Перкер?

— Нічого не міг вдіяти, любий мій сер, — відповів Перкер, сміючись та нюхаючи тютюн. — Ви ж знаєте, який він упертий.

— Авжеж що знаю; авжеж, — сказав старий джентльмен. — А проте сердечно радий бачити його. Тепер уже я не спущу його з ока.

З цими словами Вордл ще раз стиснув руку місте-

рові Піквіку, а коли те саме вчинив і з Перкером, кинувся в крісло, і його веселе обличчя знову засяяло усмішкою та здоров'ям.

— Ну, — сказав Вордл, — і гарні ж діла тепер робляться... понюшку вашого тютюну, голубе Перкер... такого ще й не бувало; га?

— Що ви хочете сказати? — спитав містер Піквік.

— Сказати! — повторив Вордл. — Та дівчата ж усі показалися. Скажете, це не новина? Мабуть, і не новина, а втім, це правда.

— Невже ви приїхали до Лондона кат-зна звідки спеціально сповістити нас про це? — спитав Перкер.

— Ні, не зовсім, — відповів Вордл, — хоч це й було головною причиною мого приїзду. А як Арабелла?

— Дуже добре, — сказав містер Перкер, — і я певний, буде щаслива побачитися з вами.

— Ач, кароока лукавниця! — засміявся Вордл. — Я й сам намірявся трохи згодом одружитися з нею. Але я радий; дуже радий.

— Як довідались ви про це? — зацікавився містер Піквік.

— Та не від кого ж, як від моїх дівчат, звичайно, — відповів Вордл. — Арабелла позавчора написала, що одружилась без згоди батька її чоловіка, і що ви поїхали здобувати ту згоду, хоч тепер уже й пізно. Я вирішив, що це саме час серйозно поговорити з моїми дівчатами, понаказував, яка то жахлива річ, коли діти дружаться без згоди батьків і таке інше, але, чорт побери, не справив на них ні найменшого враження. На їхню думку виходить, що куди жахливіше вінчатися без дружок. Зрештою, з таким же успіхом я міг би проповідувати й перед самим Джо.

Тут старий джентльмен зупинився, щоб посміятися, і, давши цим полегшення своєму серцю, закінчив:

— Та це ще, здається, не все. Це лише половина отих потайних кохань. Протягом останніх шести місяців ми ходили по мінованому полю і, нарешті, міні вибухнули.

— Що ви кажете? — скрикнув містер Піквік, збліднувши. — Невже друге секретне одруження?

— Ні, ні, — заспокоїв його старий Вордл. — Справа не стоїть ще так погано.

— То що ж тоді? — спитав містер Піквік. — Це стосується й до мене?

— Чи відповідати мені на його запитання, Перкер? — сказав Вордл.

— Коли воно не пошкодить вам, дорогий мій сер.

— Гаразд; тоді — стосується.

— Але як? — захвилювався містер Піквік. — Яким способом?

— Та ви, знаєте, такий запальний, що я майже боюся говорити вам. От хіба що Перкер сяде між нами, щоб запобігти лихові.

Зачинивши двері й удавшись ще раз до Перкерової табакерки, старий джентльмен розпочав оповідати про своє велике відкриття так:

— Річ у тім, що донька моя Белла... Белла, що, знаєте, одружилася з молодим Трандлем.

— Так, так; знаємо, — нетерпеливився містер Піквік.

— Тільки не лякайте мене, та ще й з самого початку... Друга донька моя Емілія, прочитавши Арабеллиного листа до мене, пішла спати, бо в неї заболіла голова... отже, Белла підсіла того вечора до мене й завела розмову про шлюбні справи. „Ну, що ви думаєте про це, тату?“ — питається. „Що думаю, голубонько?“, — кажу. — „Думаю, воно влаштується. Сподіваюсь, усе вийде на краще“. А відповідав я так тому, що сидів на той час коло каміна, пив свій грог,

думав про себе і, вкидаючи коли-не-коли слово, хотів спонукнути її до дальшої розмови. Обидві мої дівчинки — точнісінько їхня мила мама і, старіючи, я люблю сидіти коло них, бо їхні голоси та погляди переносять мене до найщасливішої в моєму житті пори і роблять мене на мить таким молодим, як я був тоді, тільки не таким легковажним. „Це справжнє одруження з любові, тату“, каже Белла, помовчавши трохи. „Воно правда твоя, серденько“, одказую, „та не завжди такі шлюби дають найкращі наслідки“.

— Я не згоджуюся з цим, зятямте, — палко перебив його містер Піквік.

— Чудово, — відповів Вордл, — не згоджуйтесь з чим хочете, коли дійде ваша черга говорити, а тепер не перепиняйте мене.

— Вибачте, — перепросив містер Піквік.

— Вибачаю, — відповів Вордл. „Шкода мені, що ви проти шлюб з любові, тату“, сказала Белла, трохи почервонівши. „Я помилився; і не повинен був казати так, моя люба“, відповів я, гладячи її щічку з ніжністю, на яку здатна моя груба лапа, „бо один такий приклад — твоя мама, а другий — ти сама“. „Та я не про те кажу“, співає вона своєї, „мені, власне, треба поговорити з тобою, тату, про Емілію“.

Містер Піквік здригнувся.

— Що там таке? — аж зупинився Вордл.

— Та нічого, — відповів містер Піквік, — прошу далі.

— Не вмію я розповідати, — несподівано сказав Вордл. — Та рано чи пізно мушу викласти все, і щоб не брати у вас зайвого часу, скажу вже прямо. Повагавшись, Белла наважилась таки сказати мені, що Емілія дуже нещаслива; що, починаючи від різдва, вона весь час листується з вашим приятелем Снодграсом; що, як годиться, вона збиралась тікати з ним,

наслідуючи похвальний приклад своєї шкільної подруги та приятельки; але, поміркувавши трохи і згадавши, що я досить прихильний до них обох, вони вирішили зробити мені честь і спитати, чи не заперечуватиму я проти їхнього одруження звичайним способом. А тепер, містер Піквік, якщо вважаєте це за пристойне, зменшіть ваші очі до їхнього постійного розміру і скажіть мені, що маємо ми робити, і я буду дуже вам вдячний за це.

Ущипливий тон, яким простосердий старий джентльмен промовив останню фразу, був не безпідставний, бо обличчя містера Піквіка застигло у виразі крайнього здивування й замішання, цікавому для спостерігача.

— Снодграс!.. Від самого різдва!—були перші безладні слова, що вихопилися з уст збентеженого джентльмена.

— Авжеж, від самого різдва,—ствердив Вордл.—Ясно сказано, і, певно, у нас з вами були погані окуляри, коли ми не помічали цього.

— Не розумію,—замислено промовив містер Піквік.—Справді, не можу збагнути.

— А зрозуміти легко,—відповів draжливий старий джентльмен.—Були б ви молодший, ви давно здогадалися б про цей секрет. А тут ще,—додав, повагавшись трохи, Вордл,—треба вам сказати, що нічого не знаючи, я останні чотири чи п'ять місяців майже примушував Емілію ласкавіше ставитись (коли вона може, бо я ніколи не став би силувати почуття дівчини) до одного нашого молодого сусіди. Я певен, вона, щоб надати собі більшої цінності й ще більше розпалити серце містера Снодграса, по-дівочьому забарвила всю справу темними фарбами, і тепер обое вони мають себе за двійко переслідуваних нещасливців, і вихід з ста-

новища вбачають або в таємному шлюбі, або в смерті від чаду. Отже, постає питання, що його робити?

— А що ви зробили? — спитав містер Піквік.

— Я?

— Я питаю, що ви зробили, коли ваша одружена донька розповіла вам про це?

— О, я, звичайно, здурів.

— Так, — втрутився Перкер, що, слухаючи цей діалог, крутив ланцюжок від свого годинника, з мстивим виглядом потирав собі носа та виявляв інші ознаки нетерплячки. — Це — дуже природно. Але як саме?

— Я страшенно розлютувався й так перелякав матусю, що вона знепритомніла.

— Цілком зрозуміло, — зауважив Перкер. — А потім?

— Я хвилювався, бурхав і зняв цілу бурю. Нарешті мені набридло злоститись самому та нервувати своїх. Тоді я найняв у Маглтоні карету, звелів запрягти в неї моїх коней і приїхав до Лондона з того, мовляв, приводу, щоб Емілія могла побачитися з Арабеллою.

— А, так міс Вордл з вами? — спитав містер Піквік.

— Звичайно. Вона тепер в Осборнському готелі, на Едельфі, якщо ваш меткий приятель не втік з нею, як тільки я пішов звідти сьогодні ранком.

— Ви, значить, уже помирилися? — сказав Перкер.

— Нічого подібного, — відповів Вордл. — Вона весь час пхинькала та плакала й заспокоїлась тільки вчора ввечері, між чаєм та вечерею, коли демонстративно писала якогось листа, а я вдавав, ніби не помічаю цього.

— Ви, здається, хочете моєї поради? — спитав Перкер, перебігаючи очима від замисленого обличчя містера Піквіка до схвильованого обличчя Вордла й підживлюючись раз-у-раз улюбленими своїми збудними ліками.

— Я думаю, — відповів Вордл, поглядаючи на містера Піквіка.

— Зрозуміло, — ствердив цей джентльмен.

— Тоді, — сказав Перкер, підводячись і відпихаючи назад свій стілець, — я раджу, щоб ви обоє пішли або поїхали, взагалі забралися звідси тим або іншим способом, бо я стомився. Обміркуйте собі цю справу, а як нічого не вигадаете до найближчого нашого побачення, то я скажу вам, що робити.

— Порада корисна, — зауважив Вордл, не знаючи, сміятись йому чи сердитись.

— Ну, ну, дорогий сер, — відповів Перкер. — Я знаю вас обох куди краще, ніж знаєте ви самі. У вас же все й так уже вирішено.

Висловившись так, маленький джентльмен тикнув своєю табакеркою спершу в груди містера Піквіка, а тоді в жилет містера Вордла, після чого всі троє довго реготалися, а надто двоє останніх джентльменів, що відразу, без ніяких видимих причин, заходились тиснути один одному руки.

— Ви ж обідаєте сьогодні у нас? — спитав Вордл в Перкера, що пішов провести їх до дверей.

— Обіцяти не можу, дорогий мій сер, обіцяти не можу, — відповів Перкер. — В усякому разі ввечері загляну.

— Чекатиму вас на п'яту, — сказав Вордл. — Ну, Джо! — І коли гладкий хлопець нарешті прокинувся, приятелі поїхали в кареті до містера Вордла, що з людяності звелів зробити ззаду її лаву спеціально для гладкого хлопця, який, стоячи на підніжку, неминуче впав би сонний і розбився на смерть.

Прибувши до „Джорджа та Яструба“, вони довідались, що Арабелла з покоївкою послали по візника, як тільки прийшла записка, де Емілія сповіщала про

свій приїзд до Лондона, і зараз же поїхали на Едельфі. Вордл у деяких справах пішов до Сіті, а гладкого хлопця з каретою послав переказати Емілії, що вони з Піквіком повернуться й обідатимуть о п'ятій.

Мавши таке доручення, гладкий хлопець поїхав і, трусячись по бруку, спав на своїй лаві так спокійно, немов лежав на пружинному матраці. Якимсь дивом він прокинувся сам, коли карета спинилася, і, добре стріпнувшись, щоб розбудити всі свої здібності, подався нагору.

Чи це стріпування збило жужмом усі його здібності, замість розташувати їх у порядку, чи воно збудило в ньому силу нових думок, які змусили його забути звичайні правила та церемонії, чи то (можливо й це), ідучи сходами угору, він не подолав себе й заснув знову,—а тільки до вітальні він зайшов, не постукавши в двері. Там він побачив джентльмена, що сидів на софі, пригорнувши до себе його молоду панну, тоді як Арабелла з гарненькою покоївкою, у протилежному кінці кімнати, здавалось, були захоплені розгляданням чогось крізь вікно. З несподіванки гладкий хлопець скрикнув, дами верескнули, а джентльмен вилаявся, і все це майже водночас.

— Чого тобі, одоробло?—крикнув джентльмен, який, не треба й казати, був містер Снодграс.

Переляканий хлопець коротко відповів на це:

— Міс.

— Навіщо я тобі потрібна, дурню?—спитала Емілія, відвернувши голову.

— Пан і містер Піквік обідатимуть о п'ятій.

— Забирайся звідси!—гримнув містер Снодграс.

— Ні, ні,—схопила хлопця Емілія.—Белло, душко, дай пораду.

Після цього Емілія, містер Снодграс, Арабелла та

Мері з'юрмилися в одному з кутків і кілька хвилин, протягом яких хлопець дрімав, радилися.

— Джо,—спитала нарешті Арабелла, обдарувавши хлопця чарівною усмішкою,—як тобі ведеться, Джо?

— Джо,—промовила Емілія,—ти — гарний хлопець, і я за тебе не забуду.

— Джо,—сказав містер Снодграс, підійшовши до здивованого парубка й стиснувши йому руку,—на жаль, я мало знав тебе. Ось тобі п'ять шилінгів, Джо.

І я буду винна тобі п'ять шилінгів, Джо,—додала Арабелла,—бо ми з тобою старі знайомі.

Гладкий хлопець міркував повільно, і спершу така раптова до нього симпатія здивувала його, і він став озиратися досить перелякано. Нарешті, його широке обличчя почало виявляти симптоми усмішки, пропорційно до широких розмірів, і, сунувши в кишеню півкрони, а за нею й руку, він вибухнув реготом, подібним до кінського іржання; то був перший і єдиний регіт за все його життя.

— Він, я бачу, розуміє нас,—сказала Арабелла.

— Краще було б нагодувати його, і зараз же,—зауважила Емілія.

Почувши цю пропозицію, гладкий хлопець мало не зареготав знову. Мері, пошептавшись ще трохи, відійшла від решти й сказала:

— Я обідатиму сьогодні з вами, сер, якщо ви не заперечуєте.

— Ходім! — захопився відповісти гладкий хлопець. — Там такий знаменитий пиріг з м'ясом.

По цих словах гладкий хлопець побрався вниз, а його гарненька супутниця, чаруючи дорогою всіх коридорних і дратуючи всіх покоївок, йшла слідом за ним до їдальні.

Там і справді був пиріг з м'ясом, про який так зво-

рушливо говорив юнак. Знайшлися там ще й біфштекс, і тарілка картоплі, і кухоль портеру.

— Сідайте, — сказав гладкий хлопець. — О, очі мої, яка краса! Я ж такий голодний.

Гладкий хлопець із слонячою грайливістю простяг руки, бажаючи поцілувати Мері, але ухилитись від нього було легко, і гарненька його супутниця зникла, перш ніж він устиг обняти її, після чого апатичний юнак з'їв, з сентиментальним виразом на обличчі, фунтів зо два біфштексу й заснув міцним сном.

Нагорі треба було про стільки поговорити й обмірковувати стільки планів втечі та одруження на той випадок, якщо старий Вордл не змилосердився б, що, коли містер Снодграс остаточно розпрощався, до обіду лишалося тільки півгодини. Дами побігли до Емілії причепуритись, а щасливий коханець, узявши капелюх, вийшов з кімнати. Не встиг він дійти до кінця коридору, як почув голос містера Вордла, а нахилившись через бильця, побачив і його самого, що в супроводі інших джентльменів збирався вгору сходами. Не знаючи плану будинку, містер Снодграс поспішив повернути до кімнати, де він тільки що був, а звідти прослизнув у суміжну кімнату (спальню містера Вордла) і тихенько зачинив за собою двері. В той самий момент до вітальні ввійшли містер Вордл, містер Натаніел Вінкл і містер Бенджемен Елен, якого він упізнав з голосу.

„Добре, що я заховався від них, — подумав містер Снодграс і, усміхнувшись, навшпиньки прокрався до других дверей. — Звідси я вільно й непомітно вийду в коридор“.

На великий жаль, вільному та непомітному виходові перешкоджало лише те, що двері були замкнені на ключ, і ключа в замку не було.

— Принесіть нам сьогодні найкращого вина, коридорний, — потираючи руки сказав старий Вордл.

— Матимете найкраще, сер, — запевнив коридорний.

— І скажіть дамам, що ми вже прийшли.

— Слухаю, сер.

Містер Снодграс палко й побожно бажав, щоб дами довідались і про його прихід. Він навіть хотів шепнути „коридорний!“ в замкову щілину, але в голові його промайнула гадка про можливість з'явлення перед ним зовсім не коридорного. Тоді він сів на свій саквояж і затрусився.

— Перкера ми не будемо чекати й хвилини, — сказав Вордл, дивлячись на свого годинника. — Він завжди акуратний. Як прийде, то буде вчасно, а не прийде, то нема чого й дожидати. А! Арабелла!

— Сестро моя! — скрикнув містер Бенджемен Елен, романтичним жестом обіймаючи її.

— О, Бен, як од тебе тхне тютюном! — промовила Арабелла, досить знеможена цією ознакою любові.

— Правда? — спитав містер Бенджемен Елен. — Правда, Белло? А, може, що й тхне.

І справді, так могло бути, бо він тільки що залишив невеличку милу компанію з дюжини курців — студентів-медиків — у невеличкій залі бара перед жарким каміном.

— Але я страшенно радий бачити тебе, — сказав містер Бен Елен. — Щастя тобі, боже, Белло.

— Здрастуй, Бен, голубчику, тільки прошу не стискуй так, бо ти пожмакаєш мені убрання, — попросила Арабелла, нахиляючись наперед, щоб поцілувати брата.

Замирившись з сестрою, містер Бен Елен піддався впливові своїх почуттів, сигар та портеру і подивився кругом крізь змокрілі скельця окулярів.

— А для мене у вас і словечка не знайдеться?— закричав Вордл, розкриваючи обійми.

— Знайдеться; і багато,— шепнула Арабелла, потрапляючи в обійми старого джентльмена.— Ви — бездушне, жорстоке, нечуле страховище.

— А ви — маленька бунтівниця,— тим же тоном відповів Вордл,— і мені доведеться не приймати вас більше у себе. Таких людей, як ви, що одружуються всупереч цілому світові, треба виключати з пристойного товариства. Прошу!— голосно промовив старий джентльмен.— Обід на столі. Ви сядете поруч мене, Арабелло. Джо! А, кляте створіння! Він чогось не спить.

І справді, на превелике здивування свого пана, гладкий хлопець не спав і тримався напрочуд бадьоро. Очі його були розплющені й дивилися так, немов він і не збирався будьколи їх заплющувати. В його рухах помічалася якась незвичайна жвавість. Зустрічаючись поглядами з Емілією або Арабеллою, він скалив зуби й усміхався, а один раз Вордл міг навіть заприсягнутись, що він підморгнув до них.

Зміна в поведінці гладкого хлопця пояснювалась чимраз більшою свідомістю своєї гідності, яку він відчув, ставши повіреним молодих дам, і всі його підморгування, кивки та гримаси мали запевнити їх в його відданості. Але знаки ці скоріше могли збудити підозру, ніж приглушити її, і тому Арабелла щоразу відповідала на них, насуплюючи брови або хитаючи головою. Гладкий же хлопець брав ці застережливі миги за похвалу собі й підморгував, кивав головою й гримасував з подвоєною енергією.

— Джо,— сказав містер Вордл, обшукавши всі свої кишені,— чи не на софі моя табакерка?

— Ні, сер,— відповів гладкий хлопець.

— А! пригадав. Вона у мене в спальні. Побіжи та принеси її мені.

Гладкий хлопець пішов у суміжну кімнату і через хвилину повернувся звідти з табакеркою і з обличчям таким блідим, якого ніколи не було в жодного гладкого хлопця.

— Що трапилося з тобою, хлопче? — гукнув здивований Вордл.

— Нічого, — пробелькотів Джо.

— Мабуть, ти бачив там привид? — спитав старий джентльмен.

— Або хильнув чогонебудь, — висловив думку Бен.

— Думаю, ви маєте рацію, — шепнув через увесь стіл Вордл. — Він — п'яний, я певен того.

Бен Елен відповів, що така і його думка. Цей джентльмен бачив силу випадків зазначеної недуги, і тому Вордл переконався, що враження, яке вже з півгодини снувалося в його голові, правильне, і прийшов до висновку, що гладкий хлопець п'яний. —

— Попильнуйте його кілька хвилин, — шепнув Вордл. — Зараз побачимо, так воно чи ні.

Безщасний юнак обмінявся десятком слів з містером Снодграсом, і той благав прислати когось, щоб визволити його, а тоді випхнув хлопця разом з табакеркою, боячись, що через довгу відсутність посланця його викриють. Хлопець, поміркувавши кілька часу із дуже збентеженим обличчям, вийшов з кімнати й подався шукати Мері.

Але Мері, переодягнувши свою пані, пішла вже додому, і гладкий хлопець повернувся ще більше стурбований.

Вордл і містер Бен Елен презирнулися.

— Джо! — сказав Вордл.

— Тут, сер.

— Чого це ти виходив?

Гладкий хлопець розпачливо глянув в обличчя кожного й пробелькотів, що не знає.

— А! не знаєш; га? — повторив Вордл. — Передай сир містерові Піквіку.

Містер Піквік, будучи в чудовому настрої, чарував усіх за столом, а тепер провадив жваву розмову з Емілією та містером Вінклем, чемно схиляючи голову, вимахуючи лівою рукою, щоб підсилити свої зауваження, і весь сяючи ласкавою усмішкою. Він узяв трохи сиру і збирався поновити перервану розмову, коли гладкий хлопець, перехилившись, щоб голова його була на одному рівні з головою містера Піквіка, показав великим пальцем через плече собі й скривив гримасу, огиднішої й жахливішої за яку не кривлять навіть у різдвяних пантомімах.

— Боже мій! — скрикнув містер Піквік. — Що за?.. — і він спинився, бо гладкий хлопець уже випростався й удав, ніби спить.

— В чім річ? — спитав містер Вордл.

— Якийсь чудний хлопець, — відповів містер Піквік, дещо знервовано поглядаючи на Джо. — Може, воно і неприємно, але я починаю думати, що він не сповна розуму.

— О, містер Піквік, бога ради не кажіть цього! — враз скрикнули Арабелла з Емілією.

— Звичайно, я не зовсім певний цього, — відповів містер Піквік серед загальної мовчанки й стурбованих поглядів, — але манери його просто лякають мене. Ой! — містер Піквік аж підскочив. — Перепрошую, леді, він тільки но якимось гострим струментом штрикнув мене в ногу. Він таки, безперечно, збожеволів.

— Він — п'яний! — гримнув містер Вордл. — Подзвоніть! Покличте коридорних! Він — п'яний.

— Я не п'яний, — зарюмав хлопець, падаючи навколішки перед своїм паном, що вхопив його за комір. — Я не п'яний.

— Тоді ти сказився. Ще гірше. Покличте коридорних! — гукав старий джентльмен.

— Я не сказився. Я зовсім здоровий, — запевняв хлопець.

— Якого ж тоді дідька ти штрикнув містера Піквіка чимсь гострим? — із серцем скрикнув містер Вордл.

— Він не хотів дивитись на мене. Я маю йому щось сказати.

— Що ти маєш сказати йому? — спитало разом з півдюжини голосів.

Гладкий хлопець зітхнув, безпорадно глянув на двері спальні й суглобами вказних пальців утер дві сльози.

— Що ти мав сказати йому? — напосідав Вордл, трясучи хлопця.

— Облиште, — промовив містер Піквік, — дозвольте, я сам поговорю з ним. Отже, що ти мав переказати мені, голубчику.

— Я хотів шепнути.

— Ти, напевне, хотів відкусити йому вухо, поганцю, — догадався Вордл. — Не підходьте до нього. Він божевільний. Подзвоніть. Нехай його заберуть звідси.

Крик загального здивування спинив містера Вінкла, що простяг уже руку до дзвоника. З спальні вийшов ув'язнений закоханець і, весь червоний від замішання, чемно вклонився товариству.

— Алло! — скрикнув містер Вордл, випускаючи з рук комір гладкого хлопця. — Що це значить?

— Я сидів у сусідній кімнаті відтоді, як ви повернулися, сер, — пояснив містер Снодграс.

— Еміліє, дитинко моя, — з докором у голосі про-

мовив містер Вордл. — Я ненавиджу брехню та ошуканство. З твого боку це неделікатність і невдячність. Я не заслужив такого, Еміліє.

— Татусю, — відповіла Емілія. — Арабелла знає... кожен тут знає... Джо знає... Я до цього не причетна. Август, бога ради, що ж ви мовчите?

Містер Снодграс, який тільки й чекав, щоб його вислухали, зараз же розповів, як опинився в такому прикрому становищі; як саме побоювання викликати розбрат у родині змусило його уникати містера Вордла, коли той увійшов; як він хотів вийти через інші двері, але вони були зачинені на ключ, і тому він мимоволі залишився. Становище його, правда, прикре, але тепер він найменше шкодує за ним, бо має, принаймні, нагоду заявити перед їхніми спільними друзями, що щиро й глибоко кохає доньку містера Вордла; щасливий сказати, що почуття це — взаємне, і що якби між ним і нею прослалися тисячі миль або котив своєї хвилі океан, то й то він не міг би забути хоч на момент тих щасливих днів, коли вперше... і так далі.

Давши собі полегшення, містер Снодграс знову вклонився, подивився всередину свого капелюха й попрямував до дверей.

— Стійте! — гримнув містер Вордл. — Чому ж, в ім'я всього того, що...

— Спалахує, — делікатно підказав містер Піквік, який думав, що закінчення буде гірше.

— Гаразд: того, що спалахує, — згодився на заміну Вордл, — не сказали ви мені цього з самого початку?

— Або не звірились на мене? — додав містер Піквік

— Та годі вже вам, — стала на захист містера Снодграса Арабелла. — Яка користь питати про це тепер, коли ви придбали гарного зятя і налякали своєю лютістю всіх, крім мене? Стисніть краще йому руку та

звеліть дати йому обідати, бо він хоче їсти. А головне — пийте зараз же вино, бо, доки ви не вип'єте своїх двох пляшок, ви просто нестерпні.

Добродушний старий джентльмен ухопив Арабеллу за вухо, безсоромно поцілував її, ніжно поцілував свою дочку і дружньо стиснув руку Снодграсові.

— Щодо одного пункту, то вона безумовно має рацію, — сказав старий джентльмен. — Подзвоніть, щоб принесли вина.

Вино прибуло, і одночасно прибув і Перкер. Містер Снодграс обідав за окремим столом, а по обіді підсунув свій стілець ближче до Емілії без найменших заперечень з боку старого джентльмена.

Вечір пройшов прекрасно. Маленький містер Перкер був у чудовому настрої, розповідав смішні історії і співав сумних пісень, більшість яких потішала не менше, ніж його анекдоти. Арабелла була чарівна, містер Вордл — надзвичайно веселий, містер Піквік — доброзичливий, містер Бен Елен — галасливий, закохані — мовчазні, містер Вінкл — балакучий, а всі разом — дуже щасливі.

РОЗДІЛ XLII

Важлива нарада містера Піквіка з Семюелем Веллером, у якій бере участь і родитель останнього. Несподіване з'явлення джентльмена в сюртуці тютюнового кольору.

Містер Піквік сидів у себе сам, міркував про багато речей і думав, між іншим, як допомогти юному подружжю, непевне становище якого викликало в ньому постійне хвилювання та жаль. В цей час у кімнату нечутно ввійшла Мері і, наблизившись до стола, промовила:

— Вибачте, сер. Там унизу стоїть Семюел і питається, чи може зайти до вас його батько.

— Звичайно, — відповів містер Піквік.

— Слухаю, сер, — сказала Мері й легенькою ходою рушила до дверей.

— А він давно вже чекає? — спитав її містер Піквік.

— О, ні, сер. Вони тільки но приїхали. Сем каже, що більше ніколи не проситиме у вас відпустки, сер.

Може, Мері зрозуміла, що переказала цю новину із запалом трохи більшим, ніж годилося б; може, побачила вона добрячу усмішку на обличчі містера Піквіка, — ми не знаємо. Тільки гарненька покоївка опустила голову й стала пильно розглядати ріжечок свого хвартушка.

— В кожному разі попросіть їх сюди зараз же, — сказав містер Піквік,

Мері з полегшенням зітхнула й побігла виконувати розпорядження.

Містер Піквік обійшов два - три рази круг кімнати і, потираючи собі лівою рукою підборіддя, здавалося, заглибився в думки.

— Ну, що ж, — лагідним, але трохи сумним тоном сказав він нарешті, — це — найкращий спосіб, яким я можу винагородити його прихильність до мене та вірність. Хай воно буде так. Така вже доля старої самотньої людини, що всі, хто оточує її, прив'язуються до когось іншого і кидають її. Я не маю ніякого права чекати, що зі мною буде інакше. Ні, ні, — веселіше вже додав містер Піквік, — то були б невдячність і себелюбство. Мушу почувати себе щасливим, мавши нагоду так добре влаштувати його. Та я й щасливий. Безперечно щасливий.

Містер Піквік так поринув у ці міркування, що стук у двері повторився три чи чотири рази, перше ніж він почув його. Поквапливо сівши й прибравши свого звичайного милого вигляду, він дав проханий дозвіл, і до кімнати вступив Сем Веллер у супроводі батька.

— Радий, що ви повернулися, Сем, — привітав його містер Піквік. — Як ся маєте, містер Веллер?

— Дуже добре, дякую, сер, — відповів удівець. — Сподіваюся, ви здорові, сер?

— Спасибі, цілком здоровий, — сказав містер Піквік.

— Я хотів перебалакати з вами, сер, якби ви могли ласкаво приділити мені хоч п'ять хвилинок, сер.

— З охотою приділю, — відповів містер Піквік. — Дайте стілець вашому батькові, Сем.

— Спасибі, Семі, я вже й сам підцупив, — сказав містер Веллер, беручи стілець. — Надзвичайно гарна година, сер, — зауважив старий джентльмен і сів, поставивши капелюх на підлогу коло себе.

— Чудова, — погодився містер Піквік. — Саме літня.

— Я й кажу, — сезонна година, сер, — ствердив містер Веллер. Тут старого джентльмена напав страшенний кашель, а коли напад минувся, він почав хитати головою та підморгувати до свого сина і зробив навіть кілька загрозливих жестів, чого Сем Веллер уперто не хотів бачити.

Помітивши, що старий джентльмен почуває себе трохи ніяково, містер Піквік удав, ніби розрізає аркуші книги, яка лежала коло нього, і терпляче чекав, поки містер Веллер дійде мети свого візиту.

— Ніколи не бачив я такого дражливого хлопця як ти, Семі, — обурено глянув на сина містер Веллер, — ніколи за життя мого.

— А що ж він робить, містер Веллер? — спитав містер Піквік.

— Він не хоче починати, сер, — пояснив містер Веллер. — Знає, що я не здатний висловлюватися як слід, коли йдеться про щось особливе, і стоїть собі та дивиться на мене, відбираючи ваш дорогоцінний час і роблячи з мене справжній спектакль, замість допомогти бодай єдиним складом. Це не по-синівському, Семі, — сказав містер Веллер, витираючи лоба, — і дуже далеко від того.

— Ти ж сказав, що сам говоритимеш, — боронився Сем. — Звідки міг я знати, що ти пропадеш з самого початку.

— Ти мусив бачити, що я неспроможний говорити, — відповів батько. — Я збочив з вірного шляху, зі мною скоїлися різні неприємності, а ти не допомагаєш мені. Мені соромно за тебе, Семі.

— Річ у тім, сер, — злегка вклонившись, сказав Сем, — що хазяїн забрав з банку свої гроші.

— Дуже добре, Семі, дуже добре! — із задоволенням

виглядом, притакуючи головою, схвалив містер Веллер. — Я не хотів говорити з тобою гостро, Семі. Дуже добре. Гарний початок. Тепер і кінчай ураз.

Містер Веллер від вдячності хитнув головою незвичайну кількість разів і напружено чекав, коли Сем буде продовжувати.

— Ви можете сісти, Сем, — сказав містер Піквік, бачачи, що розмова триватиме довший, ніж він того сподівався, час.

Сем уклонився й сів.

— Батько забрав п'ятсот тридцять фунтів, сер.

— Правильно, Семі, — ствердив містер Веллер.

— До цієї суми треба додати ще гроші, які він ви-
торгував за будинок і за майно, і все це разом ста-
новитиме тисячу сто вісімдесят фунтів.

— Ого! — сказав містер Піквік. — Дуже радий. Вітаю вас, містер Веллер, з такою вдалою операцією.

— Заждіть хвилинку, сер, — старий джентльмен урочисто підніс угору руку. — Далі, Семі.

— Гроші в нього, — з деякою нерішучістю провадив Сем, — і він хоче примістити їх у якесь певне місце, де вони не пропали б. Бо як вони залишаться в батька, то він або позичить їх комусь, або накупить коней, або загубить гаманець, або взагалі зробить якусь дурницю.

— Дуже добре, Семі, — хитнув головою старий з таким задоволенням виглядом, немов Сем вихваляв його розважливість та обачність. — Дуже, дуже добре!

— Отже, — казав далі Сем, нервово пощипуючи свій капелюх, — отже, він узяв гроші з банку і прийшов сюди зі мною, щоб... щоб запропонувати чи просити... одне слово...

— Одне слово, — нетерпляче перебив містер Веллер, — одне слово, сказати, що мені вони не потрібні,

Я, знаєте, кучер на диліжансі, і мені нема де переховувати їх. Або платити кондукторові за те, щоб вони були в нього, або класти їх у ящик для речей і спокушати пасажирів. Якщо ви візьмете їх від мене, я буду дуже вам вдячний, сер. Може, — тут містер Веллер нахилився до вуха містера Піквіка, — може, вони придадуться вам, щоб сплатити оці ваші судові витрати. Зрештою, нехай гроші будуть у вас, доки я не попрошу повернути їх мені. — По цих словах містер Веллер поклав кишенькову книжку на коліна містерові Піквіку, схопив капелюх і вибіг з кімнати з швидкістю, якої аж ніяк не можна було сподіватися від такого тілистого джентльмена.

— Затримайте його, Сем, приведіть назад зараз же! Містер Веллер, ідіть сюди! — репетував містер Піквік.

Сем бачив, що його пан не жартує і, впіймавши батька вже на сходах, силоміць потяг його назад.

— Друже мій, — сказав містер Піквік, взявши старого за руку, — ваше довір'я зворушило мене.

— При чому тут довір'я, сер? — пручався містер Веллер.

— Запевняю вас, мій друже, грошей у мене більше, ніж я потребую; значно більше, ніж може витратити їх людина мого віку, — сказав містер Піквік.

— Ніхто не може сказати, скільки він витратить, доки в нього є ще гроші в кишені.

— Мабуть, що не може, — погодився містер Піквік, — але я не збираюся робити спроби витратити всі свої гроші, і тому думаю, що завжди матиму їх досить. Візьміть, прошу, це назад, містер Веллер.

— Добре, — з похмурим виглядом сказав старий, — я візьму. А ти занотуй мої слова, Семі. Тепер уже я напевне зроблю якусь дурницю.

— Не роби краще, — умовляв його Сем.

Містер Веллер подумав трохи і, застібаючи свій сюртук, рішуче промовив:

— Я відкуплю заставу.

— Що? — скрикнув Сем.

— Заставу, — крізь зуби процідив старий. — Тримай заставу, Семі. Прощайся з своїм батьком, синку. Він орендуватиме заставу.

Загроза була така жахлива, а рішучість старого така непохитна, що містер Піквік не встояв і, поміркувавши хвилину, сказав:

— Гаразд, я візьму гроші, містер Веллер. Може, і справді я приміщу їх краще, ніж примістили б ви.

— Оце так! — зрадів містер Веллер. — Безперечно, ви примістите їх краще, ніж я.

— Ну, годі про це, — промовив містер Піквік, ховаючи кишенькову книжку в шухляду. — Дякую за довіру, мій друже. А тепер сідайте. Я хотів би порадитися з вами.

Стримуваний сміх з нагоди такого блискучого успіху візиту, що кривив містерові Веллеру не саме обличчя, а й руки і все тіло, поступився місцем повній свідомості своєї гідності, коли він почув ці слова.

— Заждіть хвилинку за дверима, Сем, — сказав містер Піквік.

Сем зараз же пішов.

Містер Веллер мав надзвичайно мудрий і здивований вигляд, коли містер Піквік почав розмову такими словами:

— Ви, скільки я знаю, не великий прихильник шлюбів, містер Веллер.

Містер Веллер похитав головою. Він не міг говорити. Йому спало на думку, що якась вража вдова полонила таки містера Піквіка.

— Чи звернули ви увагу на молоду дівчину, що зустріла вас, коли ви приїхали з вашим сином?

— Так, я бачив ту молоду дівчину, — відрубав містер Веллер.

— Ну, і що ви про неї думаєте? Скажіть тільки відверто, містер Веллер.

— Мені здалося, вона дуже гарненька й струнка жінка, — з виглядом знавця сказав старий.

— Так воно і є, — ствердив містер Піквік. — Ну, а як вам подобались її манери?

— Вельми симпатичне й відповідне дівча.

Точний зміст, укладений у цей останній прикметник, був неясний, але з тону, яким його сказано, виходило, що вжили його в позитивному розумінні, і містер Піквік залишився вдоволений.

— Вона дуже цікавить мене, містер Веллер, — сказав містер Піквік.

Містер Веллер кашлянув.

— Я маю на увазі, що бажаю їй добра і хотів би, щоб вона була щаслива й забезпечена. Розумієте?

— Цілком зрозуміло, — відповів містер Веллер, не розуміючи ще нічого.

— Ця молода особа прихильна до вашого сина.

— До Семюела Веллера! — скрикнув родитель.

— Так, — ствердив містер Піквік.

— Це — природна річ, — зауважив містер Веллер, поміркувавши трохи, — природна; але досить небезпечна. Семі мусить бути обережним.

— Що ви хочете сказати? — спитав містер Піквік.

— Стерегтися говорити їй щонебудь, — пояснив містер Веллер. — Бути обачним, щоб його не змусили сказати такого, що скидалось би на пропозицію одружитися. Ви ніколи не можете почувати себе спокійним, містер Піквік, коли вони зізіхають на вас.

Ніколи не знаєш, коли вклепаєшся, і поки ви тільки міркуєте, вони вже запали вас. Мене самого оженили так, сер, перший раз, і Семі був наслідком цих хитрощів.

— Ви не дуже заохочуєте мене закінчувати те, що я почав говорити, — промовив містер Піквік, — але краще вже я скажу відразу. Не тільки та молода особа прихильна до вашого сина, містер Веллер, але й син ваш — прихильний до неї.

— Такі речі батькові вуха завжди слухають з приємністю, — відповів містер Веллер.

— Я помічав це багато разів, — вів далі містер Піквік, удаючи ніби не чує останнього зауваження містера Веллера, — і не маю вже ніякого сумніву щодо цього. Уявіть собі, що я хотів би влаштувати їх як чоловіка та жінку при якомунебудь ділі, і це дало б їм змогу жити цілком пристойно. Що ви сказали б на це, містер Веллер.

Спершу пропозиція одружити одного з його близьких змусила містера Веллера скривитися. Але з часом, докладніш обговоривши справу з містером Піквіком, а головне, дізнавшись од нього, що Мері не вдова, старий став здатливіший. Містер Піквік мав на нього великий вплив, та вразила його й зовнішність Мері, і він, правду казати, кинув уже на неї не один, зовсім не батьківський, погляд. Нарешті він сказав, що не заперечуватиме проти намірів містера Піквіка й охоче слухатиме його порад. Вловивши його на слові, містер Піквік дуже зрадів і покликав Сема назад у кімнату.

— Оце ми з вашим батьком говорили про вас, Сем, — почав був містер Піквік, відкашлюючись.

— Про тебе, Семюел, — протекторським тоном ствердив містер Веллер.

— Я не сліпий, Сем, і бачу, що ви довгий уже час

почуваєте більше ніж приязнь до покоївки містера Вінкла, — провадив містер Піквік.

— Чуєш, Семі? — так же урочисто спитав містер Веллер.

— Сподіваюся, сер, — звернувся Сем до свого пана, — сподіваюся, що ви не вбачаєте нічого поганого в приятельських стосунках молодого чоловіка з дівчиною, та ще такою хорошою й скромною.

— Звичайно, не вбачаю, — запевнив його містер Піквік.

— Ні в якому разі, — ласкавим тоном заспокоїв сина містер Веллер.

— Настільки не вбачаю і вважаю їх за такі природні, що ладен навіть підтримати ваші прагнення в цьому напрямку й допомогти вам у разі потреби. З приводу цього ми саме й розмовляли з вашим батьком. Погодившись з ним...

— І встановивши, що леді не вдова, — вкинув слово містер Веллер.

— І взявши на увагу, що леді не вдова, — усміхнувся містер Піквік, — я дійшов такого висновку, Сем. Я хочу звільнити вас від ваших теперішніх обов'язків, а на вдячність за вашу відданість допомогти вам одружитися з цією дівчиною і створити собі незалежне життя. Я пишатимусь тим, — тут тремтячий від хвилювання голос містера Піквіка набув своєї звичайної сили й звучності, — я пишатимусь і буду щасливий дбати про ваш добробут і в дальшому.

Впала коротка мовчанка, а потім Сем трохи приглушеним, а проте рішучим голосом сказав:

— Дуже вдячний за вашу добрість, сер, але цього бути не може.

— Не може бути?.. — вкрай здивований скрикнув містер Піквік.

— Семі, — поважно промовив містер Веллер.

— Я кажу, що цього не може бути, — на тон вище повторив Сем — Як ви житимете без мене, сер?

— Недавні зміни в родинному становищі моїх друзів, безперечно, відіб'ються й на моєму житті, дорогий мій друже, — сказав містер Піквік. — До того ж я стаю старий і потребую спокою та відпочинку. Мандрювання мої скінчилися, Сем.

— Як можете ви знати це, сер? — відповів Сем. — Подумайте тільки. Уявіть собі, що ви роздумались — а це зовсім не неймовірно, бо душа у вас ще як у двадцятип'ятирічного, — що ж з вами станеться без мене? Ні, це неможливо, сер; неможливо.

— Дуже добре, Семі; в цьому багато правди, — похвально сказав містер Веллер.

— Я говорю, добре обміркувавши все, Сем, і певний, що додержу слова, — похитав головою містер Піквік. — Нові місцевості не існують для мене. Мандрювання мої скінчилися.

— Гаразд, — сказав Сем. — Тоді ж ви більше ніж будьколи потребуватимете, щоб коло вас був хтось, хто розуміє вас; хто доглядав би та пильнував вас. Якщо вам потрібний інший — більш вигладжений — слуга... — ну, що ж? — шукайте і беріть його. Але чи за плату чи безплатно, з договору чи без договору, з харчем вашим чи з своїм, з відпусткою чи без відпустки — Сем Веллер, якого ви взяли з старого готелю з Боро, лишиться біля вас і нікуди від вас не піде. І що б там страшного хто не казав, я не відмовлюся від своїх слів.

Наприкінці цієї заяви, виголошеної Семом з великим піднесенням, Веллер-старший підвівся з свого стільця і, забувши про місце та звичайність, почав вимахувати капелюхом і тричі вигукнув „ура!“

— Друже мій, — промовив містер Піквік, коли містер

Веллер, дещо засоромившись свого пориву, знову сів, — ви мусите подумати й про дівчину.

— Я й думаю про неї, сер, — відповів Сем. — І я завжди думав про неї. Ми говорили з нею. Я з'ясував їй моє становище, а вона сказала, що згодна чекати, доки я буду вільний. І, я гадаю, ждатиме. А якщо не ждатиме, то мені такої дружини не потрібно, і я охоче відмовлюсь од неї. Ви знаєте мене, сер. Як я сказав, так і зроблю.

Хто міг ставити опір такій рішучості? Тільки не містер Піквік. Безкорисна відданість цієї простої людини сповнила його душу гордістю більше, ніж тисячі запевнень найславетніших вельмож і учених.

Поки в номері містера Піквіка точились описані розмови, до парадних дверей готелю підійшов маленький чоловічок у сюртуці тютюнового кольору. Носій ніс за ним невеличкий чемодан. Забезпечивши собі ліжко на ніч, старий спитав у коридорного, чи не тут живе місис Вінкл, і той, звичайно, це ствердив. ¹

— Вона сама? — довідувався маленький старий джентльмен.

— Думаю, що так, сер, — відповів коридорний. — Я можу покликати її покоївку, сер, і якщо вам...

— Не треба мені вашої покоївки! — розсердився старий джентльмен. — Проведіть мене до її номера, тільки не попереджайте нікого.

— Як ви кажете, сер? — не зрозумів коридорний.

— А вам хіба позакладало? — запитанням одповів на запитання маленький старий джентльмен.

— Ні, сер.

— То слухайте, прошу. Ви мене чуєте тепер?

— Чую, сер.

— Ну й добре. Проведіть мене до кімнати місис Вінкл, тільки не попереджайте нікого.

Віддавши такий наказ, маленький старий джентльмен сунув коридорному п'ять шилінгів і пильно подивився на нього.

— Далебі, сер, — вагався слуга, — я справді не знаю, сер, чи ...

— Чого вже там! Однаково зробите, як я прошу; то робіть уже краще відразу. Не будьмо гаяти часу.

В голосі джентльмена та в його манерах було стільки впевненості, що коридорний поклав монету в кишеню й повів його нагору.

— Оце її кімната? — сказав джентльмен. — Можете йти.

Коридорний пішов, питаючи себе, хто такий цей джентльмен і чого йому треба. Перечекавши, поки слуга зник з очей, маленький старий джентльмен постукав у двері.

— Заходьте! — промовила Арабелла.

— Гм! голосок, нема чого й казати, гарненький, — буркнув джентльмен. — Та це ще нічого не значить, — і він увійшов. Побачивши незнайомого, Арабелла трохи зніяковіла, — що, проте, було їй дуже до лиця, — і підвелася з крісла, де вона сиділа й шила.

— Не вставайте, прошу, мадам, — сказав незнайомий, зачиняючи за собою двері. — Здається, місис Вінкл?

Арабелла нахилила голову.

— Дружина Натаніела Вінкла, сина бірмінгемського комерсанта? — допитувався джентльмен, з видимою цікавістю придивляючись до молодої жінки.

Арабелла знову нахилила голову й озирнулася, немов шукаючи допомоги.

— Моя поведінка, я бачу, дивує вас, мадам, — зауважив старий.

— Дивує, мушу признатися, — відповіла Арабелла, дедалі більше хвилюючись.

— З вашого дозволу, я візьму стілець, мадам, — сказав незнайомий.

Він узяв стілець і витяг з кишені футляр з окулярами, які наклав собі на ніс.

— Ви не знаєте мене, мадам? — спитав джентльмен, дивлячись на Арабеллу так пильно, що та почала хвилюватися.

— Ні, сер, — полохливо відмовила вона.

! — Ні? — повторив джентльмен, похитуючи лівою ногою. — Та й дивно було б, якби ви знали. А моє ім'я повинно бути відоме вам, мадам.

— Повинно? — Арабелла тремтіла, сама не розуміючи чому. — Дозвольте спитати, як ваше прізвище.

— Зараз, мадам, зараз, — сказав незнайомий, все ще не зводячи очей з її обличчя. — Ви нібито недавно одружилися?

— Недавно, — ствердила Арабелла ледве чутним голосом, відклала набік свою роботу і захвилювалась ще більше, бо думка, яка промайнула раніше в її голові, ставала настирливіша.

— І одружились, не настоявши, щоб ваш наречений спитав спершу дозволу в свого батька або в того, від кого він матеріально залежить.

Арабелла приклала до очей свою хусточку.

— Не зробивши навіть спроби так або інакше довідатись, як ставиться до цього старий?

— І цього я не можу заперечувати.

— І не мавши досить великих коштів, які могли б відшкодувати вашому чоловікові втрати, що він їх зазнав, бо одружився всупереч бажанню свого батька. Це те, що хлопці й дівчата звуть некорислива любов, але тільки до того часу, поки не придбають своїх власних хлопчиків та дівчаток. Тоді вже вони звуть це інакше.

Арабелла вмивалася слізьми і виправдувала себе молодістю й недосвідченістю. Вона казала, що тільки щире кохання примусило її зробити такий необачний крок, і посиалася на те, що змалку була позбавлена порад і гарного прикладу батьків.

— Це була помилка, — вже дещо лагідніше промовив старий джентльмен, — велика помилка. Фантазія та романтика. Серйозні люди так не роблять.

— То моя провина, виключно моя провина, — ридала бідолашна Арабелла.

— Дурниці! — сказав старий джентльмен. — Хіба то ваша провина, що він закохався у вас? Хоч ні, — і джентльмен лукаво глянув на Арабеллу, — то була ваша провина. Він не міг не закохатись.

Може, невинний комплімент, може, оригінальна манера, з якою його було сказано, може, зміна в поведженні старого джентльмена, а може, всі три причини разом викликали усмішку на Арабеллиних устах.

— А де ваш чоловік? — суворо спитав старий, що й сам мало не всміхнувся.

— Він щохвилини мусить повернутися, сер, — відповіла Арабелла. — Я умовила його прогулятись трохи. Він зовсім змарнів і нудьгує, що не має ніяких відомостей від свого батька.

— Нудьгує, кажете? Катюзі по заслuzі.

— Він хвилюється за мене, а я, звичайно, хвилююся за нього, сер. Це ж через мене опинився він у теперішньому становищі.

— А я думаю, що через нього. Так йому й треба. І я дуже радий, що він нудьгує.

Не встиг старий вимовити це, як на сходах почулися кроки, які обоє вони впізнали відразу. Маленький джентльмен зблід і, намагаючись здаватися спокійним, підвівся з стільця, коли містер Вінкл увійшов у кімнату.

— Батько! — скрикнув містер Вінкл і від здивування аж відступив назад.

— Так, сер, — відповів маленький старий джентльмен. — Що ви хотіли сказати мені?

Містер Вінкл мовчав.

— Сподіваюся, вам хоч трохи соромно? — спитав старий.

Містер Вінкл і тепер не відповів нічого.

— Вам соромно чи не соромно, сер? — напосідав джентльмен.

— Ні, сер, — сказав нарешті містер Вінкл, беручи Арабеллу за руку. — Мені не соромно; ні за себе, ні за мою дружину.

— Серйозно? — глузував старий джентльмен.

— Я дуже шкодую, що розсердив вас, сер, — сказав містер Вінкл, — але не маю ніяких підстав соромитись, що ця леді — моя дружина, а ваша донька.

— Давай твою руку, Нат! — промовив старий джентльмен зовсім іншим голосом. — Поцілуйте мене, моє серденько. Кінець - кінцем, ви — чарівна невісточка.

Через п'ять хвилин містер Вінкл пішов шукати містера Піквіка, і коли, повернувшись з ним, відрекомендував його своєму батькові, обидва джентльмени хвилин з п'ять тиснули один одному руки.

— Велике спасибі вам, містер Піквік, за мого сина, — сердечним тоном промовив старий містер Вінкл. — Я людина нервова і, коли бачив вас востаннє, був у дуже кепському настрої: так роздратовала мене несподівана звістка про одруження мого Ната. Тепер я бачив її на власні очі і цілком задоволений. Чи мушу я перепрошувати вас ще, містер Піквік?

— Аж ніяк, — відповів містер Піквік. — Ви дали мені те, чого єдино бракувало для повноти мого щастя.

РОЗДІЛ XLIII

Піквікський Клуб остаточно скасовано, і все закінчується загальним задоволенням.

По приїзді містера Вінкла з Бірмінгема минув тиждень. Містер Піквік і Сем Веллер зникали з дому на цілі дні, поверталися перед самим обідом і мали надзвичайно таємничий вигляд, що зовсім не пасував до їхньої щирої вдачі. Було ясно — настигали якісь важливі події. Залежно від свого темпераменту кожен висловлював окрему думку. Дехто (і містер Тапмен у тому числі) гадав, що містер Піквік має шлюбні наміри; але такий здогад викликав рішучі заперечення з боку дам. Інші схильні були припустити, що вчений муж збирається в якусь далеку подорож і провадить потрібні для неї готування. Але й цю думку знов таки категорично відкидав Сем Веллер. Допитаний Мері, він запевнив, що ні за які подорожі тепер не може бути й мови. Невсипущі шестиденні здогадування вкрай виснажили мозки всього товариства, і однодушно вирішено було зажадати пояснень від містера Піквіка.

З цією метою містер Вордл запросив своїх друзів на обід до себе, в готель „Аделфі“. Коли чарки двічі обійшли круг стола, господар узявся до справи.

— Нам усім цікаво знати, — сказав старий джентль-

мен, — чим ми образили вас, містер Піквік. Ви останні дні цураєтесь нас і увесь час присвячуєте прогулянкам на самоті.

— Вам це цікаво? — промовив містер Піквік. — Дивно, що якраз сьогодні я й сам хотів розказати вам усе. Якщо ви дасте ще склянку вина, я задовольню вашу цікавість.

Кухоль неймовірно швидко перебіг з рук до рук, і містер Піквік, приязно всміхнувшись, глянув на своїх друзів і почав так:

— Зміни, які оце відбулися серед нас, — я маю на увазі недавнє одруження і передбачуване весілля, — примушують і мене замислитись над моїм майбутнім. Я вирішив оселитися десь у спокійній околиці Лондона, нагледів будиночок собі до смаку, купив і опорядив його. Тепер він зовсім готовий, і я хотів би переїхати туди зараз же, щоб багато щасливих років прожити там в оточенні моїх друзів і, оплакуваний ними, зійти в могилу.

Тут містер Піквік зробив паузу, і тихий шепіт пронісся над столом.

— Будинок, що я купив, — продовжував містер Піквік, — у Далвічі. При ньому сад, а місцевість — одна з наймальовничіших серед лондонських околиць. Опорядив я його як міг добре; може, навіть елегантно. Про це ви незабаром судитимете самі. Сема я беру з собою. Найняв я з рекомендації Перкера кастеляншу — стару, поважну жінку, і стільки слуг, скільки вважав за потрібне. Я пропоную освятити свій будинок однією церемонією, в якій я й сам беру участь. Я хотів би, щоб весілля доньки мого друга Вордла, коли він не заперечуватиме, відбулося в мене. Щастя молоді, — пояснив трохи зворушений містер Піквік, — завжди було для мене найпершою втіхою. Мені стане тепліше на

душі, коли я, під дахом мого власного будинку, буду свідком щастя найдорожчих моему серцеві друзів.

Містер Піквік спинився знову. Емілія й Арабелла голосно хлипали.

— Про свої плани, — закінчив містер Піквік, — я повідомив Піквікський Клуб і на письмі, і усно. Під час моєї довгої відсутності там точилися постійні сварки, і мій вихід з числа його членів та ще деякі обставини викликали його остаточний розклад. Піквікський Клуб не існує більше. Я ніколи не буду шкодувати, — тихим голосом додав містер Піквік, — ніколи не буду шкодувати, що більшу частину двох останніх років мого життя присвятив вивченню різноманітних особливостей природи людської, нехай моя робота й здаватиметься декому нікчемною. Майже все своє життя перед тим я витратив, щоб здобути собі кошти, але життєві сцени, свідком яких я був тепер і про які перше не мав жодного уявлення, поширили мій кругозір і загострили мій розум. Мабуть, я зробив мало доброго, але, сподіваюся, чинив і мало поганого. В кожному разі, для мене самого, на схилі моїх днів, мої пригоди стануть за джерело приємних і втішних спогадів. Нехай благословить бог вас усіх!

Містер Піквік тремтячими руками наповнив свою склянку, і з очей його покотились сльози, коли товариство, як один, підвелось з стільців і від щирого серця випило за його здоров'я.

Попередні готування до весілля містера Снодграса були недовгі. Він не мав ні батька, ні матері, з дитинства жив під опікою містера Піквіка, і цей джентльмен був досконало обізнаний з його прибутками. Відомості про них цілком задовольнили Вордла — як, проте, задовольнили б його й усякі інші відомості, бо старий джентльмен був сповнений веселістю й ласка-

вістю — і, коли він приділив Емілії гарненьку таки пайку, вони умовились, що весілля має відбутись через чотири дні. Несподіване повідомлення про нього мало не звело з розуму трьох швачок та одного кравця.

Запрягши в свій екіпаж поштові кінні, містер Вордл наступного дня поїхав привезти до Лондона свою матір. Ледве він, із звичайною для нього наважністю, сказав їй про весілля, стара леді миттю знепритомніла, але хутко прийшла до пам'яті, загадала зараз же закувати її шовкову сукню й заходилась розповідати деякі подробиці такого ж гатунку з історії шлюбу старшої доньки покійної леді Толімглавер. Оповідання взяло у неї три години і все ж таки не було закінчене.

Про всі важливі готування треба було повідомити й місис Трандл. І як здоров'я її на той час було в поважному стані, то це доручили містерові Трандлу, щоб звістка не схвилювала її занадто. Схвилювалась вона, проте, не занадто, бо зараз же написала до Магтона, замовляючи собі нсвий капелюшок та нову отласну сукню, і виявила непохитний намір бути присутньою на церемонії. Тут містер Трандл покликав доктора, а доктор сказав, що місис Трандл сама повинна найкраще всіх знати, як вона себе почуває; на це містер Трандл відповів, що дружина його почуває себе прекрасно й вирішила їхати. Тоді розумний і обережний лікар, який добре знав, що корисно йому і його пацієнтам, висловив думку, що, залишившись вдома, місис Трандл може пошкодити собі більше, бо нервуватиметься, і тому їй, мабуть, краще поїхати. Вона і дійсно поїхала, а дуже уважний доктор прислав їй з півдюжини різних ліків, які вона мала пити дорогою.

На додаток до всіх розваг Вордлу були доручені

два маленькі листи до двох маленьких молодих леді, що мали бути друзками. Одержавши листи, обидві молоді леді впали в розпач, бо не мали нічого „готового“ до такої серйозної події і не мали часу зробити щось — останні обставини, здається, справили велику приємність батькам двох маленьких молодих леді. Проте, коли довели до ладу їхні старі убрання й зробили їм нові капелюшки, молоді леді виглядали так добре, як тільки можна було від них чекати, а що вони плакали в належних місцях церемонії й учасно здригалися, то всі присутні були захоплені ними.

Як добулись до Лондона двоє бідних родичів — чи пішки, чи на задніх місцях диліжансів, чи на возах, чи по черзі несучи один одного — невідомо; але вони з'явилися до Вордла і ранком весільного дня перші постукали в двері будинку містера Піквіка, сяючи усмішками та виложистими комірчиками.

Прийняли їх дуже сердечно, бо багатий чи бідний — було однаково для містера Піквіка. Нові слуги були сама моторність і догадливість; Сем був у незрівняно веселому й збудженому настрої, а Мері сяяла вродою та гарненькими стьожками.

Наречений, що вже два чи три дні жив у містера Піквіка, по-рицарському виїхав до Далвічської церкви зустрінутися з нареченою. Супроводили його містер Піквік, Бен Елен, Боб Сойєр і містер Тапмен. Сем стояв ззаду, мавши в петельці білу квітку — подарунок його коханої, а на собі нову пишну ліврею, вигадану спеціально на цей випадок. Зустріли їх Вордл, Вінкл, наречена, друзки та Трандл, а по закінченні церемонії екіпажі покотили до містера Піквіка на сніданок, і там чекав на них маленький містер Перкер.

Коли легкі хмарки, навіяні урочистішою частиною

церемонії, розійшлися, обличчя всіх заблищали радістю, і чути було самі привітання та похвали. Все було таке красиве! Моріжок перед будинком, садок позаду, мініатюрна тепличка, їдальня, вітальня, спальні, курильня, а головне, кабінет з картинами та робочими кріслами, з чудними скриньками й незвичайними столами, з безліччю книжок і веселим великим вікном, яке виходило на приємний лужок, і перед яким слався гарний краєвид, засіяний там і там маленькими дімками, майже захованими між дерев, а ще — завіси, і килими, і крісла, і софи. Все таке прекрасне, таке тривке, таке чисте, добране з таким смаком, що, як казали всі, не було там з чого дивуватися більше.

А посеред усього цього стояв містер Піквік з обличчям, освітленим усмішкою, якій не могло опиратись жодне серце — ні чоловіка, ні жінки, ні дитини. Він був найщасливіший споміж товариства, по кілька разів стискував руки одним і тим самим особам, а коли його руки бували вільні, із приємністю потирав їх, повертаючись туди та сюди на кожен новий вигук задоволення або цікавості і надаючи духу всім своїм щасливим і захопленим виглядом.

Оповідано було про сніданок. Містер Піквік веде стару леді (яка надзвичайно багато говорить про одруження леді Толімглавер) до чільного місця за столом. Вордл сідає напроти; приятелі розташовуються з обох боків; Сем стає за стільцем свого пана; сміх та розмови вщухають; містер Піквік проказує подячну молитву, спиняється на хвилиночку і озирється, і від повної радості по щоках його котяться сльози.

Залишмо нашого старого друга в один з тих моментів незатьмареного нічим щастя, які, коли пошу-

кати їх, звеселяють подеколи наше минуше існування тут. Бувають на землі темні тіні, але яскравішим зате здається світло, що контрастує з ними. Дехто, подібно до кажанів або сов, бачить краще в темряві, ніж при світлі. Ми, не маючи таких зорових здатностей, воліємо востаннє глянути на компаньйонів багатьох наших самотніх годин тоді, як усіх їх осяює білий день.

* * *

Придбати багато справжніх друзів, щоб потім втратити їх, — така вже доля людська. Доля письменника — створювати собі уявних друзів і в процесі творчості втрачати їх. Та нещастя наше на цьому не обмежується: мусимо по закінченні роботи розповісти про долю своїх героїв.

Згідно з цим звичаєм — безперечно, поганим — скажемо й ми кілька слів з біографії товариства, яке зібралося в будинку містера Піквіка.

Містер і місис Вінкл, здобувши ласку старого джентльмена, переїхали незабаром до нововідбудованого дому, звідки до садиби містера Піквіка було не більше як півмилі. Містер Вінкл, ставши лондонським уповноваженим свого батька, змінив своє спортивне вбрання на звичайний костюм англійця.

Містер і місис Снодграс оселилися в Дінглі-Делі і хазяйнують на невеличкій фермі більше для розваги, ніж для прибутку. Містер Снодграс зазнає подеколи нападів меланхолії, і через це всі родичі та знайомі вважають його за поета, дарма що він не написав нічого, щоб підтримати свою репутацію. Є чимало знаменитостей у галузі літератури та науки, слава яких базується на таких же підставах.

Містер Тапмен, відтоді як приятелі його одружи-

лися, а містер Піквік угніздився в Далвічі, живе постійно в Річмонді. Влітку часто буває на морських курортах, де його хвацький і молодявий вигляд ще й досі викликає захоплення в численних леді певного віку. Але містер Тапмен більше не закохується.

Містер Боб Соєр, потрапивши спершу до об'яв про банкрутів, потрапив потім до Бенгалії в товаристві містера Бенджемена Елена, де обоє дістали хірургічні посади в Ост-Індській Компанії. Кожен з них по чотирнадцять разів хворів на жовту пропасницю, після чого вони зареклися пити поміркованіше і відтоді почувують себе значно краще.

Місис Бардл наймала свої кімнати багатьом самотнім джентльменам, мала на тому чималий зиск, але за порушення обіцянки одружитися не позивала нікого. Аторнеї її, Додсон і Фог, і тепер ще провадять свої справи, заробляють великі гроші і відомі всім, як найспритніші з найспритніших.

Сем Веллер додержав слова і протягом двох років лишався парубком. Коли після цього часу стара кастилянша померла, містер Піквік запросив на її посаду Мері з умовою, що вона одружиться з Семом, проти чого вона не сказала ні слова. У садку коло кухні завжди граються двоє дужих хлопчиків, і з цього факту можна зробити висновок, що Сем має родину.

Містер Веллер-старший цілий рік їздив на диліжансі, а тоді через подагру мусив піти на спочинок. Містер Піквік так щасливо влаштував його гроші, що старий вільно міг дати собі спокій і живе тепер на знаменитому постоялому дворі коло Шутерс-гіла. Там старого дуже шанують, а він пишається своїми дружніми стосунками з містером Піквіком і досі ще ненавидить удовиць.

Містер Піквік жив у своєму новому будинку і використовував дозвілля на те, що доводив до ладу свої нотатки, які згодом передав секретареві славетного колись клубу, або слухав, як читає уголос Сем, супроводячи читане коментарями, які завжди дуже потішали містера Піквіка. Спершу його хвилювали занадто часті запрошення хрестити дітей у Снодграса, Вінкла та Трандла, але згодом він при звичаївся, і тепер ставиться до цього, як до свого обов'язку. Він ніколи не шкодував, що допоміг Джінглеві, бо і цей джентльмен і Джоб Тротер стали цілком пристойними людьми, хоч і відмовились повернутися на місце колишніх своїх авантур.

Містер Піквік трохи постарів, але зберіг властиву йому юнацьку бадьорість духу. Гарної години його не рідко можна бачити на прогулянці в околицях Далвіча, де він милується чудовими краєвидами. Його знають всі бідні люди і, зустрінувши, завжди почитливо скидають капелюх. Діти обожнюють містера Піквіка, так само проте, як і всі сусіди. Щороку різдвяними святами їздить він на ферму містера Вордла, де на той час збирається вся родина. В цих поїздках, та й в усіх інших, його супроводить вірний Сем. Між паном і слугою існує постійна й обопільна приязнь, яку зламати може тільки смерть.

Кінець.

З М І С Т

Розділ I. Піквікці	3
Розділ II. Перший день подорожі, пригоди першого вечора і наслідки їх	10
Розділ III. Прикра зустріч	42
Розділ IV. Огляд війська. Нові друзі. Запрошення в гостину на село	47
Розділ V, де оповідається, між іншим, як містер Піквік учився правити конем, а містер Вінкл — їздити верхи, і що з того вийшло. Перший вечір на Мейнорській фермі	56
Розділ VI. Як містер Вінкл цілив у грака, а влучив у людину; як Дінглідельський крикетний клуб програв маглтонцям; як маглтонці пообідали коштом дінгліделців і багато інших цікавих та повчальних речей	66
Розділ VII, де яскраво ілюструється твердження, що путь справжнього кохання — не рейкова дорога	82
Розділ VIII. Відкриття й погоня	97
Розділ IX, який усуває останні сумніви (якщо вони в кого були) щодо безкорисливості вдачі містера Джінгла	104
Розділ X, який містить у собі опис ще одної подорожі і де описується одна дуже важлива подія, що становить цілу епоху в житті містера Піквіка і в цьому оповіданні	121
Розділ XI. Дещо про Ітонсвіл та про партії в ньому і про те, як відбувалися вибори члена парламенту від цього старовинного, лояльного та патріотичного міста	133
Розділ XII, де подаються правдиві портрети двох видатних осіб і описується парадний сніданок у них, що спричиняється до з'явлення старого знайомого та написання нового розділу	149

Розділ XIII, занадто повний подія, щоб їх можна було коротко викласти	163
Розділ XIV, де коротко показано непереможну силу обставин	183
Розділ XV. Приємний день, що неприємно закінчився . . .	189
Розділ XVI, де оповідається про те, як працювали містери Додсон та Фог, і про зворушливу зустріч містера Веллера з його родителем	202
Розділ XVII. Містер Піквік їде до Іпсвіча і зазнає там романтичної пригоди з дамою середнього віку в жовтих папільйотках	215
Розділ XVIII. Містер Семюел Веллер починає віддавати всю свою енергію готуванням до реваншу між ним і містером Тротером	232
Розділ XIX, де містер Пітер Магнус ревнує, немолода леді лякається, а піквікці через це потрапляють у пазурі правосуддя	240
Розділ XX показує, між силою інших втішних речей, як велично й безсторонньо тримався містер Напкінс, як містер Веллер сквитався з містером Джобом Тротером, заплативши йому не менше, ніж дістав від нього, і ще багато дечого, що міститиметься на своєму місці	254
Розділ XXI, що подає короткий звіт про хід справи „Бардл проти Піквіка“	276
Розділ XXII. Веселий різдвяний розділ, що містить у собі оповідання про весілля та інші деякі спортивні звичаї, яких — навіть у весіллі — за наших звироднілих часів не додержують уже з такою побожною точністю	283
Розділ XXIII. Як піквікці познайомилися з двома дуже милими молодими людьми одної з вільних професій і як розважались на льоду	300
Розділ XXIV, цілком присвячений правосуддю і різним ученим представникам його	313
Розділ XXV, цілком присвячений правдивому описові незабутнього судового процесу в справі „Бардл проти Піквіка“	322
Розділ XXVI, у якому містер Піквік думає, що йому краще було б поїхати до Баса, і їде туди; і де оповідається про нещастя, яке спіткало містера Вінкла	353

Розділ XXVII, де оповідається про важлиге й дуже делікатне доручення, дане містером Піквіком містерові Веллеру, і про те, як містер Вінкл тікав від дощу та потрапив під ринву .	355
Розділ XXVIII. Містер Веллер, діставши любовне доручення, береться до роботи й виконує її; з яким успіхом — буде видно далі	383
Розділ XXIX показує містера Піквіка в новій, цікавій сцені з великої драми життя	398
Розділ XXX. Що бачив містер Піквік, потрапивши до Флітської тюрми; яких в'язнів зустрів там і як перебував ніч . .	410
Розділ XXXI доводить, як і попередні, правдивість старого прислів'я — „навчить біда коржі з маком їсти“ — і містить незвичайну й несподівану пропозицію, зроблену містером Піквіком містерові Семюелу Веллеру	421
Розділ XXXII, де оповідається, як містер Семюел Веллер потрапив у скруту	440
Розділ XXXIII, де оповідається про різні незначні події у Флітській тюрмі і про таємничу поведінку містера Вінкла .	450
Розділ XXXIV, де описується зворушлива зустріч містера Семюела Веллера з його родичами. Містер Піквік, обійшовши круг маленького світу, де він мешкає, вирішує надалі якомога менше змішуватися з ним	458
Розділ XXXV оповідає про зворушливий і делікатний вчинок, не без дотепності, вигаданий та виконаний панамі Додсоном і Фогом	479
Розділ XXXVI, присвячений, головне, справам. Тимчасова перемога Додсона і Фога. Містер Вінкл з'являється знову і за незвичайних обставин. Добрість містера Піквіка бере гору над його впертістю	491
Розділ XXXVII оповідає, як містер Піквік за допомогою Семюела Веллера намагався пом'якшити серце містера Бенджамена Елена та вгамувати лютість містера Роберта Сойєра.	505
Розділ XXXVIII. Як містер Піквік виконував свою місію і як з самого початку його підтримав несподіваний спільник	520
Розділ XXXIX. В родині Веллерів заходять серйозні зміни, і червононосий містер Стігінс зазнає невчасної поразки . .	536

Розділ XL. Останній вихід на сцену містера Джінгла та Джоба Тротера. Дуже діловий ранок в Грейс - Інському сквері, що закінчився стуком у двері містера Перкера	547
Розділ XLI, де містяться деякі подробиці щодо стуку в двері та про інше, в тому числі про цікаві відкриття, зв'язані з іменами містера Снодграса й одної юної леді і аж ніяк не сторонні для нашої історії	561
Розділ XLII. Важлива нарада містера Піквіка з Семюелем Веллером, у якій бере участь і родитель останнього. Несподіване з'явлення дженгльмена в сюртуці тютюнового кольору.	579
Розділ XLIII. Піквікський Клуб остаточно скасовано, і все закінчується загальним задоволенням	594

Редактор
Г. ГЕЛЬФАНДБЕЙН

*

Літредактор
І. МАНЕНКО

*

Художн. редактор
В. НЕВСЬКИЙ

*

Обкладинка
Л. КАПЛАНА

*

Техкер
Я ОЛЬМАН

*

Коректор
І. БЕСАРАБОВА

Одоблліт № 1852. Уповнов. Головліту
№ 4098. Зам. № 1453. 38 друк. арк. 28,42
облік. авт. арк. Тир. 16000. 82 x 110 $\frac{1}{32}$.
Здано на виробництво 3-XI 36 р. Під-
писано до друку 15-VIII 37 р. Чергове
видання № 112.

*

Друкарня ім. Леніна, Одеса,
Пушкінська, 18.

7 карт. 60 коп.